הודעה על תרגום זה

ספר זה הוא תרגום מכונה של הטקסט המקורי באנגלית, שהופק באמצעות כלי תרגום אוטומטיים. הוא לא נבדק או תוקן על ידי המחבר או על ידי אדם אחר. לכן, עלולים להתרחש שגיאות, אי דיוקים, ניסוח לא נוח או בעיות עיצוב. המהדורה המקורית באנגלית נותרה הגרסה המוסמכת.

פנומנולוגיה

ביסוס ידע על מראה חיצוני

ד"ר אבי ציון

©אבי ציון.1990-2009 ,

.מוגן על ידי אמנות בינלאומיות לזכויות יוצרים

.כל הַזְכוּיוֹת שמורות

,אין לשכפל או לאחסן במערכת אחזור מידע או להעביר חלקים מהספר הזה
בשום צורה שהיא, ללא אישור מפורש מהמחבר-המוציא לאור, למעט
.במקרה של ציטוטים קצרים עם הוקרה כראוי

.reateSpace, 2014 6 מהדורת

.פורסם לראשונה בשנת 2003

.מהדורה מורחבת, 2005. תיקונים קלים, 2009

מאתאבי ציון.בז'נבה, שוויץ

:מידע על קטלוג הספרייה

.שיאון, אבי

.פנומנולוגיה: ביסוס ידע על מראה חיצוני

.אין אינדקס. אין ביבליוגרפיה

-SgN 978-1495917592

תַקצִיר

פנומנולוגיה היא חקר המראה כשלעצמו. זהו ענף הן של אונטולוגיה והן של אפיסטמולוגיה, שכן הופעה היא הידיעה.

ב"מראה" הכוונה לכל קיום הפוגע בתודעה, כל דבר שמוכר, ללא קשר לשיפוט כלשהו באשר לשאלה האם הוא "אמיתי" או אשליה". הערכת מראה מסוים כמציאות או כאשליה היא תהליך" מורכב, הכולל עקרונות ופעילויות לוגיות אינדוקטיביות ודדוקטיביות. דעה צריכה לזכות במעמד של ידע קפדני.

ידע מתפתח ממראית עין, שיכולה להיות:)א(אובייקטים של תפיסה, כלומר תופעות קונקרטיות בתחומים הפיזיים או המנטליים;)ב(אובייקטים של אינטואיציה, כלומר העצמי הסובייקטיבי של האדם, קוגניציות, רצונות והערכות) ,קונקרטיות לא-פנומנליות (; ו/או)ג(אובייקטים של תפיסה כלומר מופשטים פשוטים או מורכבים של הופעות קודמות. הפשטה מסתמכת על תפיסות של זהות ושוני בין הופעות)כולל הופעות מקובלות או מוקרנות, ושלילה מוקרנת של הופעות). קוהרנטיות בידע)תפיסתי, אינטואיטיבי ומושגתי(נשמרת על ידי תפיסות של תאימות או אי-התאמה.

מילים מקלות על בניית ידע מושגי, הודות לאינטנציונאליות שלהן. המושגים המופשטים שרוב המילים מתכוונות אליהם הם, מאפיינים או התנהגויות נפוצים של פרטים)חוויות חומריות נפשיות או סובייקטיביות קונקרטיות(. בהינתן שכל דבר בעולם ניתן לצמצום לגלים, "אוניברסלים" יהיו שוויון או פרופורציות

במידות התכונות, התנועות והקשרים ההדדיים של גלים מסוימים. תיאוריה כזו של אוניברסלים תבהיר את התחושה והזיכרון.

בניסיון לשחזר את התפתחות הידע המושגי מהניסיון, אנו עשויים להתייחס לעקרונות ארגון עיקריים מסוימים. חשוב גם לעקוב אחר סדר הדברים בהתפתחות כזו, תוך קישור בין מושגים ספציפיים לחוויות ספציפיות. על ידי הצעת רצף אירועים מדויק, אנו נמנעים מכשלים לוגיים מסוימים ומתקשים לנסות ולענות על שאלות מכריעות מסוימות ביתר פירוט.

נושאים רבים נוספים נדונים בקובץ המאמרים הנוכחי, כולל עצמיות, אדוקציה וסוגיות לוגיות אחרות, מעמדם של מושגים מתמטיים ותיאולוגיה.

תוכן

1. מה, למה ואיך 7

1. פנומנולוגיה 8
2. ידע מבוסס על מראה חיצוני 12
3. להיות או לא להיות 16
4. הגישה הפנומנולוגית 20

2. עקרונות ארגון 24

1. סדר הדברים 25
2. מראה ומושגים גדולים אחרים 29
3. חומרי, מנטלי, אינטואיטיבי, מופשט 35
4. מספר, מרחב וזמן 41
5. מודאליות וסיבתיות 49

3. חוויות והפשטות 60

1. מושאי התפיסה 62
2. מושאי האינטואיציה 82
3. קורלציות בין חוויות 89
4. אובייקטים מושגיים 92
5. דרגות פנימיות 100

4. קונספטואליזציה 105

1. זהות ושוני 107
2. תאימות או אי תאימות 118
3. מילים וכוונות 130
4. תיאוריה של אוניברסלים 136
5. אחדות בריבוי 150

5. העצמי 155
1. העצמי 156
2. "גורמים של ה"עצמי 166
3. הזדהות עם 174
4. מושגים אידיאליים ומעשיים 179
5. ביקורות שגויות על העצמי 182
6. "מהי "ריקנות 192
6. נושאים נוספים 201
1. הופעות נוכחיות 202
2. מושגי המרחב והזמן 218
3. תפיסת ארבעת המימדים 226
4. תוכן תהליכי החשיבה 239
5. אוניברסלים ופוטנציאל 241
6. ידע חברתי לעומת ידע אישי 246
7. התפקיד הפעיל של הלוגיקה 247
1. עקרונות האדוקציה 248
2. הכללה מוצדקת 257
3. גישות לוגיות 261
4. סילוגיזם מוסיף ידע 263
5. ישנה היגיון פורמלי של שינוי 267
6. גיבוש קונספט 272
7. כיתות ריקות 275
8. הקשר 278
9. תקשורת 282
8. סוגיות אפיסטמולוגיות במתמטיקה 286
1. מתמטיקה ולוגיקה 288

2. למושגים גיאומטריים יש בסיס ניסיון291
3. גיאומטריה היא מדע פנומנולוגי295
4. "על "ישויות אריתמטיות חדשות306
5. .לדמיין ארית' אמפירית לחלוטין311

9. תיאולוגיה ללא דעות קדומות 316
1. יישום סטנדרטים לוגיים לתאולוגיה 317
2. תפיסת התכונות האלוהיות 322
3. ניתוח ידיעת-כל וכל-יכולות 329
4. הרמוניזציה בין צדק לחסד 334
5. חוסר הצורה של אלוהים 341

איורים 344
איור 1. קיום , מראה ומציאות 345
איור 2. חומרי , נפשי ורוחני 346
איור 3. סיווג של מראה חיצוני 347
איור 4. שלושה סוגי המשכיות 348
איור 5. משמעות הקשרית 349

נספחים והפניות 350
נספח 1: שימוש במדיטציה 351
נספח 2: תחושות של ריקנות 360
נספח 3: השלכה מנטלית 364
אודות ספר זה 366
הפניות 369
עבודותיו שלאבי ציון 370

כאשר הרוח נעה דרך ריקנות,
שום דבר לא באמת זז.

סוטרת זר הפרחים

1. מה, למה ואיך

1. פנומנולוגיה

"ניתן להגדיר פנומנולוגיה כחקר ההופעות כשלעצמן. ב"הופעה מתייחסים לכל קיום הפוגע בתודעה, כל דבר שמוכר, ללא קשר לשיפוט כלשהו באשר לשאלה האם הוא "אמיתי" או "אשליה". הערכת הופעה מסוימת)קיום בתוך שדה התודעה(כאשליה ,)הקיימת רק בתודעה(או כמציאות)הקיימת *לא רק בתודעה* אלא גם לפניה, אחריה, בלעדיה או מעבר לטווח שלה(היא תהליך מורכב, הכולל עקרונות ופעילויות לוגיות אינדוקטיביות ודדוקטיביות. דעה צריכה לזכות במעמד של ידע קפדני. ראשית, יש לקבל את ההופעה באופן ניטרלי, כפשוטו, כבסיס משותף למציאות ולאשליה)כלומר, אחד משלישייה(.

> מראה חיצוני *הוא* כל מה שהוא *נראה* . ברמה זו של שיקול דעת, הפעלים 'להיראות' ו'להיות' הם הך. רק ברמה הבאה, שבה מדובר בהערכת מעמד, יש להפריד ביניהם.

מאחר שהופעה היא הידיעה, ניתן להתייחס לפנומנולוגיה כענף הן של אונטולוגיה)חקר ההוויה ככזו; או באופן מצומצם יותר, של ההוויה הממשית(והן של אפיסטמולוגיה)חקר הידע ככזה; או באופן מצומצם יותר, של ידע אמיתי(. פנומנולוגיה שונה מאונטולוגיה בכך שהיא פחות משוערת לגבי טבעו או מעמדו של האובייקט המטופל, ומסיבה זו היא מחקר חיוני לאפיסטמולוגיה. התובנה או הנחת היסוד הבסיסית של פנומנולוגיה היא שידע מתפתח מהופעה ניטרלית. נראה כי התפיסה השכלית הבריאה

לגבי ידע היא שידע מתפתח מנתונים הנחשבים *מלכתחילה* כ'חושיים', אך כפי שנראה, תפיסה זו כרוכה בקשיים לוגיים. הגישה הפנומנולוגית היא ניסיון להתגבר על קשיים אלה ולהציע סדר התפתחות קוהרנטי יותר.

> כפי שהראיתי בעבודתי *"לוגיקה עתידית"* , שום פריט ידע לכאורה, אפילו לא תפיסה, אינו "אמיתי" באופן מיידי ומוחלט בפני עצמו. פריט עשוי *להיראות בתחילה* אמיתי, או להכיל אמת כלשהי; אך רק ביחס לכל הפריטים האחרים, אשר *נראים גם הם* כנכונים, ניתן לשפוט האם הוא *באמת נכון* או לגמרי נכון. אפילו הקריטריונים והמבחנים השונים הכרוכים בשיפוטים סופניים כאלה הם בעצמם מלכתחילה רק נכונים לכאורה. מדע הפנומנולוגיה בנוי על אותה תובנה בסיסית.

(בכרך זה, נבין את המונח "מראה" באופן רחב מאוד, ככולל: א) אובייקטים של תפיסה, כלומר תופעות קונקרטיות בתחומים הפיזיים או המנטליים; ב) אובייקטים של אינטואיציה, כלומר העצמי הסובייקטיבי של האדם, קוגניציות, רצונות והערכות, קונקרטיות לא-פנומנליות (; ו/או ג) אובייקטים של תפיסה כלומר מופשטים פשוטים או מורכבים של הופעות קודמות. הפשטה מסתמכת על תפיסות של זהות ושוני בין הופעות (כולל הופעות מקובלות או מוקרנות, ושלילה מוקרנת של הופעות). מופשטים הם ראשית סיכומים פשוטים של מידע, ובשלב מאוחר יותר ישויות היפותטיות מורכבות יותר. קוהרנטיות בידע (תפיסתי, אינטואיטיבי ומושגתי) נשמרת על ידי תפיסות של תאימות או אי-התאמה.

בכל הנוגע לטרמינולוגיה, מומלץ לקורא לזכור שבפילוסופיה, ובחיבור פילוסופי זה, אנו משתמשים במילים בצורה שונה או ספציפית יותר מאשר בשפה הרגילה. בניגוד לרושם שניתן מהמונח 'פנומנולוגיה', יש להבין אותו כחקר לא רק של 'תופעות', אלא של כל המראות, כולל פרטים אינטואיטיביים ונתונים מופשטים המילה 'מראה' מתבלבלת לעתים קרובות עם .[1] אשליה', אך כאן כוללת 'מציאות. היא שקולה בערך' 'בהיקפה למונח 'אובייקט')תוכן התודעה(או 'דבר בלוגיקה)כל דבר שקיים או מחשבה עליו(. שימו לב היטב שכאן 'חוויות' מתייחס לא רק לתופעות של תפיסה פיזית, אלא כולל תפיסות נפשיות, ואפילו נתונים אינטואיטיביים. בשפה הרגילה, המונח יכול להיות מגביל יותר)מוגבל לקלטים חושיים(או אפילו מקביל ל'מראה')למשל, 'חוויות חיי' כוללות את מחשבות' .המופשטות(. וכן הלאה - כל המונחים יתבהרו בהמשך

.ראו **איורים** *בסוף הספר*

פנומנולוגיה היא מדע המבוסס בעיקר על תצפית קשובה ומפורטת בחוויה האישית ובהתנהגות הדיסקורסיבית של האדם, ורק באופן משני על ניתוח לוגי קפדני וסידור של תצפיות כאלה. לפיכך, תרגול *מדיטציה* הוא תנאי הכרח לפיתוח תחום פילוסופי זה, והצלחתנו באחרון תלויה בכישורינו בראשון. למרות שמודעות וחשיבה פילוסופית הן בסופו של דבר

1" "אין טעם לטבוע מונח חדש למרות שהמונח)תופעה(משמש בכרך הנוכחי במובן העיקרי שלו כפרט חומרי או קונקרטי נפש בניגוד לאובייקטים או מופשטים "אינטואיטיביים 6"אך שימו לב שבפועל המונח משמש לעתים קרובות באופן חופשי "יותר "בהתייחס "להופעות "מורכבות "כמו")תופעה "חברתית("5"הכוללות "לא "רק 6קונקרטיות 4"אלא גם חוויות אינטואיטיביות ואפילו מופשטים

,מכשולים למדיטציה)המתעלה על עיסוקים אינטלקטואליים(הראשונות עדיין יכולות בינתיים להפיק לקחים משמעותיים מהאחרונות. תיוג תופעות כ"תופעות", או הבחנה ביניהן, או הבחנה ביניהן מחוויות אינטואיטיביות או מהפשטות - פעולות כאלה אינן כולן מדיטטיביות; אך הן בהחלט עשויות להתרחש ולהיזכר במהלך מדיטציה.)ראה **נספח 1** (.

2. ידע מבוסס על מראה חיצוני

השיקול העיקרי שלנו צריך להיות בדיוק מה שברור למודעות שלנו בכל רגע ורגע. שום דבר לא יכול להינתן באופן סתם כך מלבד הנתון הראשון הזה. ***ההופעה ניתנת באופן מיידי - משום שאין דבר אחר לדון בו או להתייחס אליו, משום ששיח מתעורר אך ורק בתגובה אליו ובקשר אליו.*** לאחר מכן, נוכל להראות שלב אחר שלב כיצד ידע באופן כללי, כולל הידע שלנו לכאורה על שלבים אלה, מתפתח.

התזה המרכזית של הפנומנולוגיה, אם כן, היא *שידע מבוסס על מראה חיצוני* . גישה זו עומדת בניגוד מוחלט לגישות אחרות לאפיסטמולוגיה, הטוענות שידע מבוסס על "מציאות חיצונית", או על "אמת סובייקטיבית" או תזה מוקדמת כזו. יתר על כן הפנומנולוגיה רואה חיונית בהבהרת *הרצף שבו ידע נוצר ומתפתח מתוך מראה* חיצוני. רעיון או הצעה עשויים להיות מתאימים אם ממוקמים בצורה מושכלת ב"סדר הדברים", אך מטעים מאוד אם ממוקמים בצורה שגויה.

- קחו לדוגמה **את הריאליזם הנאיבי** (או המטריאליזם הפילוסופיה זו מציעה שיש לנו גוף עם[2]. (האובייקטיביזם

---

2 "מבחינה" "היסטורית" "לפחות" "בגרסתה" "המודרנית" "במערב" "אנו" "חייבים "פילוסופיה" "זו" "לגון" "לוק" "אנגלית" "הקשיים" "הטמונים" "בה" "נצפו" "באופן "מרומז" "על" "ידי" "קודמו" "רנה" "דקארט" "צרפתית" "ומאוחר" "יותר" "על" "ידי" "אנשים "כמו" "דיוויד" "יום" "סקוטי" "ועמנואל" "קאנט" "גרמני" למרות "הריאליזם" "הנאיבי" "נותר" "אמונה" "בסיסית" "ומקור" "לבלבול" "ניכר" "עבור" "אנשים" "רבים "כולל" "פילוסופים" "ומדענים

איברי חישה, שכאשר אלה באים במגע עם עצמים חיצוניים נוצרות תחושות, אשר בתורן מייצרות רעיונות ראשוניים)דימויים(בתודעה, שהם מה שאנו חווים ובונים מהם ,רעיונות מורכבים יותר)מושגים מופשטים(. במבט ראשון תזה זו עשויה להיראות ברורה מאליה וראויה לאמונה אוניברסלית. אך לאחר מחשבה נוספת, אנו רואים שהיא ,מובילה לבעיות לוגיות חמורות. אם, כפי שהיא מציעה רעיונות "מייצגים" מציאות חיצונית, כיצד נדע שהם אכן תואמים" לה? אם, כפי שמרמזת תיאוריה זו, כל מה שאנו" יודעים הם רעיונות)נתוני חושים ושילוביהם(, *כיצד נוכל בכלל לדעת שיש מציאות חיצונית בכלל, שלא לדבר על גוף עם איברי חישה שבהם שוכנת תודעתנו?* לפיכך, באופן .מפתיע למדי, גישה זו לידע אינה עקבית מבפנים

- בתגובה לחידתה זו, פילוסופים מסוימים בחרו בקיצוניות ההפוכה, **מנטליזם**)או אידיאליזם או סובייקטיביזם(.[3] למעשה, הם קיבלו את העיקרון המרכזי של הריאליזם הנאיבי לפיו מה שאנו תופסים ובונים עליו ידע הם חומרים מנטליים הנקראים רעיונות, תוך שהם פשוט נטשו את התזה שלו לפיה רעיונות אלה מקורם בתחושות פיזיות בתגובה לגירויים מאובייקטים חיצוניים. הבעיה עם תזה זו היא שהיא כוללת מושג גנוב, שכן יהיה קשה להגדיר מנטליות לאחר ביטול זו של החומריות. יתר על כן, היא לא באמת *מסבירה* את כמות הנתונים הקיימת - היא רק מסבירה אותה *כמקרה* אשלייתי. היא לא מבהירה מדוע ,נראה שיש יקום עצום של חומר בן 15 מיליארד שנה

3' 6לדוגמה4"אסכולת'היוגהצ'ארה'של'הפילוסופיה'הבודהיסטית

המורכב מגלקסיות רבות מספור, כוכבים, אטומים וקווארקים, כולל על כוכב לכת קטן בשם כדור הארץ בני אדם .לכאורה, עם גופים לכאורה, עם איברי חישה לכאורה המנטליזם פשוט מתעלם מכל זה, או משליך אותו כפנטזיה .גרידא; הוא לא הופך אותו למובן. לכן הוא אינו שלם

לאחר שהבנו את הבעיה הטמונה בתיאוריה הראשונה, אנו ,עשויים להתפתות לבחור באחרונה, גם אם אינה מושלמת אלמלא האפשרות של גישה אחרת, זו של **הפנומנולוגיה** , אשר אינה מציגה את הפגם של חוסר עקביות פנימי וגם לא את הפגם של חוסר שלמות. הפנומנולוגיה מאחדת את הטוב ביותר בשתי התיאוריות הללו, תוך שהיא מסלקת את היסודות הפגומים .שלהן

- פנומנולוגיה מתחילה כמו המנטליזם עם *תוכן התודעה הנתון* , אך מזהה תוכן זה באופן ניטרלי כ"מראה", במקום לאמץ את הדעה הקדומה שהוא משהו מנטלי)רעיון(. שכן יש להבין שמורש המושג של הנפש נבנה בניגוד לזה של החומר; אין לו משמעות בפני עצמו, והוא לא היה מתעורר אלמלא מושג החומר. לכן, פנומנולוגיה מציבה מושג של מראה, מה שמשאיר את שאלת הנפש או החומר פתוחה .מלכתחילה, שאלה שיש לענות עליה בהקשר רחב יותר

- הפנומנולוגיה מסתיימת, כמו הריאליזם הנאיבי, באמונה בחומר כמו גם בנפש, אך היא אינה מגיעה לתזה זו באותו אופן. הטעות של הריאליזם הנאיבי אינה במהותה בתפיסתו של גוף פיזי בעל תחושות המייצרות רעיונות, אלא בעובדה שהוא מקבל רעיון זה *כמובן מאליו* , ומתייחס אליו למעשה כתצפית גרידא. הפנומנולוגיה נמנעת מטעות זו על ידי הבנת הרעיון המדובר כמודל *היפותטי* , שבאמצעותו אנו

מצליחים *לארגן* את המראות לשלם מסודר ועקבי הנקרא ידע.

הנחת היסוד שלנו היא שנקודת המוצא של האפיסטמולוגיה לעולם אינה ראש ריק בוואקום חברתי, אלא מסגרת האמונות של אנשים רגילים בהקשר תרבותי היסטורי וגיאוגרפי נתון. חוקרים באפיסטמולוגיה הם *בעצמם* אנשים רגילים כאלה באקלים חברתי נתון, עם נקודות מבט ייחודיות שלהם, אם כי בתקווה יכולות אינטלקטואליות יוצאות דופן. כל תיאוריה שחוקרים כאלה מציעים חייבת בסופו של דבר להסביר באופן משכנע את מקורן של המסגרות הרגילות. בין אם האחרונות מוצדקות לחלוטין, או מוכחות כסוטות במידה מסוימת, לא ניתן להתעלם מהן או לדחות אותן לחלוטין ללא אבסורד לוגי.

ראוי להעיר כאן הערה, בסוגריים, על ההקשר התרבותי. אדם כמוני, שנולד במאה ה-20 והתחנך במערב, בדרך כלל מקבל את נקודת המבט הריאליסטית כמובנת מאליה, ומניח שכל אחד אחר בעולם עושה זאת באופן טבעי גם כן. אנשים בעלי נקודת מבט הפוכה נראים בהתחלה לא טבעיים (פילוסופיים, קטנונים או מיסטיקנים מוזרים), אם לא לא קיימים כלל. אבל יש לזכור שבאזורים אחרים בעולם ובתקופות אחרות בהיסטוריה, היו בני אדם שהחזיקו בכנות בתפיסות עולם שונות מאוד (קחו לדוגמה אנימיזם או שאמאניזם). צריך להישאר פתוחים.

3. להיות או לא להיות

הבדל רדיקלי בולט אחד עם החשיבה הרגילה במקומנו ובזמנו הוא התפיסה הבודהיסטית שאין לנו עצמי. התפיסה הבודהיסטית נובעת מעמדת הפילוסופיה ההודית לפיה כל מה שאנו יכולים להכיר הוא *דהרמות* , כלומר)במובן הראשוני(תופעות קונקרטיות של תפיסה, ובסופו של דבר)במובן רחב יותר(הנגזרות המופשטות שלהן. ה"מציאות" של הדהרמות נחשבה "אשלייתית", מכיוון שהן היו ארעיות, ללא אופי קבוע; ויותר מכך, תפיסות נגזרות לגבי דהרמות. הענף ההינדי של הפילוסופיה ההודית בחר בתזה שמעבר לקיומנויות חמקמקות כאלה, קיים קיום רוחני)יותר "אמיתי" ו"קבוע"( )עם עצמיות או נשמות אינדיבידואליות, ועצמי או אלוהים אוניברסלי(. הפילוסופיה הבודהיסטית, לעומת זאת, התפצלה, והכחישה כל קיום נוסף כזה)על פני השטח, לפחות, משום שבהמשך הם מודים בבסיס של קיום, הידוע רק ברמה הגבוהה ביותר של התודעה(. יתר על כן, חלק מהאסכולות הבודהיסטיות רואות למעשה חלק מהדהרמות כחומריות, בעוד שאחרות רואות את כולן כמנטליות.

חלק מההוגים המערביים המודרניים יסכימו עם עמדת אי-העצמי, מנקודת מבט מכניסטית יותר, הרואה באדם מכונה)מחשב אורגני או רובוט(נטולת נשמה. רנה דקארט) המאה ה-[17] (היה הראשון בהיסטוריה של הפילוסופיה המערבית שהעלה את סוגיית העצמיות)או העלה אותה בצורה מפורשת וברורה כל מקום(*sum*) את קיום העצמי (*ergo*) כך(. הוא הסיק

מדויק יותר יהיה לומר שאנו)לפחות באופן .(*cogito*) הקוגניציה חלקי(מסיקים סובייקט ותודעה מהופעת האובייקט. משהו מופיע - *למה)מי(? סובייקט! איך?* דרך התודעה! חלק מהפילוסופים יראו חשיבה כזו ככפייתית, המושפעת מהרגל דקדוקי בלבד. אבל לדעתי, אפיון זה אינו רק ודאויות הרגליות הנדרשות כד[4] ואינו דדוקטיביות; הוא *השערות אינדוקטיביות* .ליישב סוגיות לוגיות מסוימות

> ,"המונח "סובייקט", אגב, משמש כאן ביחס ל"אובייקט ביחס של "רצון", אותה ישות .[5] "ביחס הנקרא "תודעה נקראת "סוכן", לעומת "רצון")פעולת הרצון או מה שנרצה(. המונח " נשמה" מתייחס לבסיס המשותף של .סובייקט וסוכן)כמו גם לתפקידים רגשיים ואחרים(המונח " עצמי" מדגיש את אישיות הנשמה, בניגוד " לישויות אחרות, חסרות תודעה, רצון וחיבה. המונח ,רוח" מדגיש את המהות הייחודית של הנשמה בהשוואה לישויות חומריות או נפשיות)מבלי לשלול מלכתחילה את העובדה ששלושתן עשויות בסופו של .(דבר להיות מחומר אחיד

לדעתי, נושא העצמי הוא יחסית משני בחשיבותו, ב)שבנייה מחדש של ידע מאפס שדקארט חקר כאן. הוא ראה בצדק גמור שגם עצמים שנראים כמדומה עשויים להיות חלומים. אבל הוא)ככל הידוע לי(החמיץ את המסקנה העיקרית ש"בין אם הופעות אלו הן מציאות או אשליה, לפחות בטוח שהן כאלה". *זו* הייתה צריכה להיות אבן הבניין העיקרית שלו. במקרה כזה, ההיסק

---

4 השערות אגב שנוצרו על ידי הסובייקט דרך התודעה

5)אני משתמש באותיות גדולות עבור ה)נושא(ולעיתים גם עבור ה)מושא של התודעה כדי למנוע בלבול עם הנושא או המושא של טענה או בהירויות אחרות

השני הופך ל"משהו נראה קיים)ולכן, קיים(, לכן אני והתודעה שלי לגבי הופעה זו קיימים גם כן", להיפך! אבל אולי אני בררן חושב משמע אני קיים" שלו ניתן לקרוא גם למען[את ה"]אני ההגינות כ"דברים ***נראים משמע אני כאן ורואה אותם***". שימו לב גם שה"לכן" מרמז על מישהו שמסיק; לפיכך לא רק הניסיון אלא גם ההיגיון מרומזים בתובנה ובאמירה.

בכרך הנוכחי, נסטה באופן קיצוני מהתזות הבודהיסטיות או המכניסטיות המערביות. אכן הגיוני להניח שאם כל מה שאנו יכולים להכיר הוא את התופעות הפיזיות והדמיוניות, הקונקרטיות שאנו תופסים, כלומר ביטויים *חזותיים, שמיעתיים, מגעיים, ריחניים או טעימים* של הקיום, ואת הרעיונות המופשטים שאנו יוצרים ביחס לתופעות אלו, אז אין עצמי. שכן איש אינו יכול לטעון שהוא רואה או שומע או נוגע או מריח או טועם את העצמי - אין לו, יש להודות, תכונות *ניתנות לתפיסה*. עם זאת, הדרך לצאת מהדילמה הזו היא לנטוש את הדוגמה הבסיסית)לגבי דהרמות(, ולהודות שיש לנו סוג אחר של קשר קוגניטיבי עם העצמי ותכונותיו הבלעדיות)תודעה, רצון והערכה(- חוויית עצמי ישירה שניתן לכנותה "אינטואיציה".

תזה זו צריכה להיחשב רק כהשערה מלכתחילה. אך עד מהרה, כפי שנראה, מתברר כי חוויה עצמית כזו נחוצה ושימושית ביותר בפתרון מגוון בעיות אפיסטמולוגיות ואונטולוגיות. לדוגמה, כיצד נבדלים זיכרונות נוכחיים)של תחושות עבר(מתחושות

---

6 "שמתי את ה)אני("המשתמע)מ(קוגיטו")"בסוגריים כדי להדגיש את הפועל "חושב)"כמשתמע בעיקר ה)אני("נדרש" מבחינה" דקדוקית" בתחילת המשפט" אך)"מבחינה" לוגית" הוא" מכוון" כפי" שהוא" ניתן בפסקה)סכום(רק" לאחר" היסק" המצוין "על" ידי" צירוף" החיבור")ארגו(הערה" זו" מצדיקה" את" ניסוח" מחדש" של" דברים" של 6)דקארט' כ)חושב' מחשבות' מופיעות' לכן' אני' הן' מופיעות' למישהו' קרא' לזה' אנו'

נוכחיות? או כיצד ידוע שכוונות מילוליות הן כוונות? לפיכך, לא באמצעות אמונה טפלה שרירותית כלשהי נקבעים העצמי ותפקודיו, אלא באמצעות התועלת והאישור ההדרגתי של השערת האינטואיציה. תיאוריות ידע המתעלמות או שוללות אינטואיציה פשוט מצליחות לעמוד בלעדיה, משום שהן אינן מתמודדות במפורש עם סוגיות מסוימות, ומשאירות אותן שבשתיקה ולא פתורות.

4. הגישה הפנומנולוגית

שמה דגש על (i) פנומנולוגיה, אם כן, היא תיאוריה של ידע אשר התייחסות ניטרלית ובלתי מחייבת לאבני הבניין של הידע כ"מראית עין" - כלומר כל תכני התודעה, ללא דעה קדומה לגבי מחפשת *מושגים ועקרונות מאורגנים* (ii)-מקורם או טבעם - ו שיסדרו בהצלחה ידע זה אם יוצעו בסדר *מתאים* . אנו בהחלט עשויים להציע אלמנטים של ריאליזם או מנטליזם, בתנאי שנעשה זאת באופן ביקורתי.

אבני *הבניין הבסיסיות* של הידע כוללות חוויות קונקרטיות, כלומר תופעות חומריות ומנטליות נתפסות ואינטואיציות הקשורות לעצמי, ולנגזרות המופשטות והנתפסות של הקודמות. כיצד נתקדם מחוויות לידע מושגי? בין *התהליכים העיקריים* המעורבים נמצאות תפיסות של זהות או שונה, (השוואה וניגוד(ושל תאימות או אי-התאמה)עימות התמודדות(. תהליכים אלה עושים שימוש במידה מסוימת של, דמיון, אשר עם זאת אינה גורעת מחוסר המשוא פנים שלהם כפי שננסה להראות. הכוונה כאן היא לשרטט *גישה פנומנולוגית* ליסודות אלה של האפיסטמולוגיה. כלומר, עלינו לתאר השערות לגבי האופן שבו המופשט נובע מהפנומנלי והאינטואיטיבי, ללא הנחות מוקדמות לגבי טבעו של הפנומנלי, האינטואיטיבי או המופשט, באופן שמתחשב במראה *אד-הוק* .

לניסיונות לעשות זאת תחת הנחה ריאליסטית נאיבית יש אמינות מועטה בכך שהם מניחים כנתון שלצופה)אני, אתה(יש

גוף "פיזי", איברי חישה ומוח, בעוד ש)לאחר מחשבה(, באופן ביקורתי יותר(ניתן להצדיק את הישויות הללו ואת מהותן החומרית רק *לאחר* ניתוח וסינתזה ארוכים של כל הנתונים. הגישה האלטרנטיבית, הפנומנולוגית, נמנעת מקושי לוגי זה)מעגליות(, בכך שהיא מתחילה ללא הנחות בנוגע לטבע התופעות או למעמדן)בין אם הן אמיתיות או אשליות(, ומתקדמת באופן מסודר מהרמה החווייתית לרמה המושגית תוך התייחסות לתהליכים קוגניטיביים משכנעים. אם בכך נגיע למסקנה המצדיקה את ההנחות הבסיסיות של התפיסה הנאיבית, טוב ויפה; אך איננו מבססים את הבנתנו על תפיסה זו זוהי תוצאה, לא סיבה לידע.

מה שחשוב לנו כאן בפנומנולוגיה, מלכתחילה, הוא *מה* שמוכר, ללא קשר לאופן *שבו* הוא נוצר. כי ה"איך" הוא בסופו של דבר רק עוד "מה". לדוגמה, התזה הרווחת שהתופעות החזותיות המופיעות מולי כאן ועכשיו הן תוצרים סופיים של תהליך כלשהו הכרוך בעיניים פיזיות, מהווה בהקשר זה ניסיון *להסביר* . בהתחשב בכך שהיא נתונה *מראש* , היא מהווה ריאליזם נאיבי. אבל לומר זאת אינו שולל את אמיתות התזה כמסקנה *סופית* .

שימו לב שאנו אומרים 'נאיבי', לא כדי להפחיד מתנגדים עתידיים ללכת בעקבותיהם, אלא משום שישנה קבלה, בלתי מעורערת, חוסר מודעות לסוגיות הכרוכות בכך שיש לתקן. בדוגמה שלנו, הבעיה העיקרית היא)במילים פשוטות(שכמו שכל פעולה של ראיית משהו דורשת אימות, כך גם ראיית העיניים עצמה פתוחה לספק. לא משום שהתפיסות שלנו שגויות מדי פעם, הן

זקוקות להערכה, אלא משום שהרבה ממה שאנו רואים כתפיסתי הוא באופן מדויק יותר)לפחות בחלקו(מושגי.

פנומנולוגיה היא הארגון *האינטליגנטי* של הופעות לכדי ידע ב"ידע" הכוונה, באופן חופשי, בתחילה, לדעותינו ולרשמים שלנו. אם אלה מאורגנים היטב, הם מקבלים מעמד של ידע במובן הצר, או ידע "אמיתי". אם הם נשארים מפוזרים ומבלבלים, הם מסווגים כדעות ורשמים בלבד, או ידע "שקרי". בין העקרונות המתודולוגיים הבסיסיים של הפנומנולוגיה, נוכל לצטט את הדברים הבאים:

(a) תשומת לב לכל המראה על כל פרטיו. מודעות לכך שהם משתנים ומצטברים.

(b) בניית מודל תיאורטי שלוקח בחשבון את כל המראית עין, ולא פשוט מתעלם מהם וגם)גרוע מכך(לא סותר אותם.

(c) סדר הדברים בידע המוצע על ידי מודל זה חייב להיות קוהרנטי, שכן רצף אירועים לא מתאים יכול להסתיר סתירות או להוביל לסתירות.

(d) מודל אפיסטמולוגי כזה הוא בהכרח גמיש, פתוח לשינויים, בהתאם להתאמתו למסה הנוכחית של נתונים ותובנות.

(e) זוהי אינה אקסיומה, אלא מוכרת כמבנה היפותטי מתמשך, שיש "להוכיח" אותו באופן אינדוקטיבי מכוח דבקותו בעקרונות הסבירים שהוזכרו לעיל)אשר כמובן ניתן לראותם כחלק מהמבנה בעצמם(.

טעויות פילוסופיות היסטוריות רבות נגרמו עקב אי-התחשבות בסדר הדברים בהיווצרות ובהתפתחות הידע. הדבר נכון באותה מידה בענייני פרטים כמו בסוגיות גדולות.

> לדוגמה, לא ניתן לתפוס את פרדוקסי זנון כהוכחות לכך שתנועה היא בלתי אפשרית, אלא רק כראיה לכך *שהמושגים הראשוניים שלנו)או של זנון(* לגבי תנועה הם בעייתיים; שכן תנועה מתגלה *באופן חווייתי* לפני וללא קשר לכל דיון מושגי בנוגע אליה, וכל דיון בנוגע לתנועה נובע רק בתגובה לחוויה כזו שלה, כניסיון לפרש ולהסביר אותה באופן רציונלי.

אחת המטרות העיקריות של מאמר זה תהיה, אם כן, לזהות את הסדר הזמני והלוגי של פריטי הידע העיקריים, על מנת למנוע טעויות כאלה.

2. עקרונות ארגון

1. סדר הדברים

הפילוסופיה אינה יכולה לענות על שאלותיה הבסיסיות בשום צורה; עליה להתקדם בשלבים, באופן שטענותיה והנחותיה המשתמעות יטופלו באופן שווה. אם פילוסוף אינו מתחשב בסדר *הדברים* בתודעתו או בידיעותיו, הוא עלול לפתח השקפות שגויות. כדי להעריך סדר כזה, יש להתחקות אחר המקור המורכב של מושגים חשובים.)ראה **איורים 1** , **2** ו-**3** (.

'מושגים בסיסיים כמו 'מראה', 'קיום', 'מציאות', 'אשליה', 'חוויה ועוד רבים, כמעט *בלתי אפשריים כמובן להגדרה* מילולית .הסיבה ברורה: ההגדרה חייבת להיעצר איפשהו; היא לא יכולה להימשך עד אינסוף. מושגים כאלה ניתנים במקרה הטוב להצבעה חלקית, על ידי הצבעה על חוויות, חלקית מועברים באמצעות שלילה. *למרות זאת, הם מובנים בדרך כלל* , ולו רק .לאחר כמה הבהרות מילוליות

אחת המשימות העיקריות של הפילוסופיה היא ***לזהות את המושגים או העקרונות המארגנים העיקריים*** , שבאמצעותם .ניתן לסכם, לסדר ולהבין את כל המידע שניתן לנו במראה חלקם מחלקים את עולם המראה לתחומים ומחלקות קטנים ,יותר, בעלי אינטראקציה מגוונת. אחרים הם מושג' מספר ,המאפשרים מדידה של אלמנטים שונים אלה של מראה בתחומי המרחב והזמן, או בהקשרים סטטיסטיים כמו מודאליות .וסיבתיות, או בנושאים ספציפיים יותר

בהקשר זה, יהיה צורך לשער ***כיצד ההבחנה נובעת מבחינה פנומנולוגית*** . כלומר, האם ישנם *סימנים או אירועים פנומנליים* המקדמים ומצדיקים הבחנה כזו? לדוגמה, האם חומר פשוט מתגלה בצורה חיה יותר מהנפש, או שונה מבחינה איכותית באופן ברור, או שאנו עושים את ההבחנה תוך התייחסות לאינטואיציות של פעולותינו הפנימיות, כגון הסתכלות לכיוון החושים לעומת הסתכלות לכיוון הזיכרון או לכוונותינו העצמיות. כפי שנראה, מסקנתי בהקשרים רבים היא שסימנים או אירועים פנומנליים אינם דיפרנציאלים מספיקים, ועלינו להתייחס לחוויה עצמית כדי להסביר הבחנות ראשוניות מסוימות.

אם היינו ממשיכים לפי "הסדר" הטבעי או ההגיוני של הדברים, תיאור יסודות הידע והתפתחותו היה מתחיל בהרהור ודיון על **המראה הנוכחי** , ובכך אני מתכוון למכלול המראה, ברגע נתון או במצטבר לאורך זמן. לאחר מכן היינו מנתחים שלמות זו להופעותיה **המרכיבות אותה** , בסדר מתאים, וחוקרים את הסיבות והדרכים השונות בהן נוצרות הבחנות כאלה, כמו גם את המידות הכרוכות ביצירתן. זוהי כמובן משימה עצומה, ואינני מתכוון למלא אותה באופן ממצה בכרך הנוכחי, אלא רק להתחיל בה וכך להמחיש אותה.

> הנושאים המטופלים בעבודה זו אינם ניתנים להצגה בצורה כה מסודרת מבלי לאבד את עניין הקורא. חלק מהקטעים יתפסו את תשומת ליבו של הקורא, אחרים עשויים להיראות מייגעים; לכן על הכותב לשקול מה לשים היכן. הדבר החשוב הוא לנסות ולהבהיר בתוך הטקסט מה יהיה הסדר הנכון של המידע. חלק מהנושאים בקושי יוזכרו, משום שהם טופלו או יטופלו בפירוט רב בעבודות אחרות שלי, ואני לא רואה טעם

לחזור על עצמי. אף על פי כן, חזרה מסוימת היא בלתי נמנעת, ולו רק בצורה של סיכום, אם רוצים להבין את דבריי.

להלן כמה *מהמושגים או העקרונות הארגוניים החשובים ביותר* אשר ננסה להבהיר במידה מסוימת בעמודים הבאים. קטלוג , זה אינו מיועד להיות ממצה או שיטתי, אלא כסוגסטיה ואסוציאטיבית.

a) :מושגים גדולים

- הבחנה בין מראה, קיום ומציאות)ושלילותיהם בהתאמה(;אונטולוגיה.
- הבחנה בין אובייקט, תודעה וסובייקט; אפיסטמולוגיה.

b) :מושגים אנליטיים

- הבחנה בין תופעות)חומריות או שכליות(, אינטואיטיביות)העצמי ותפקודיו המיידיים(, מופשטות)מושגים על תופעות, אינטואיטיביות ו/או מופשטות(; השוואה, עימות, מילוליות, סיווג; לוגיקה אינדוקטיבית ודדוקטיבית.
- ההבחנה בין חומר, נפש ורוח.
  - חומר: העולם הסובב)אטומים ומולקולות, קווארקים וכוכבים, שדות(וגוף עצמי)איברי חישה ומוטוריקה, מוח(; פיזיקה, פיזיולוגיה.
  - תודעה: זיכרונות, דמיונות, ציפיות, רגשות נפשיים; פסיכולוגיה.
  - רוח: עצמי/אחר; נשמה, קוגניציה, רצון, הערכה; פסיכולוגיה, אתיקה.

c) :מושגים של קשר מתמטי)מדידה(

- הבחנה במספר)יחידה, ריבוי, פרופורציה(; חשבון (אלגברה).
- הבחנה בזמן)הווה, עבר ועתיד(, מרחב)מרחקים; סמוכים זה מזה; פנימי, חיצוני(, תנועה ושינוי)כולם, בחומר או בנפש(; כרונולוגיה, גיאומטריה.
- הבחנה בין אופנים)הכרחיים, ממשיים, פוטנציאליים ושליליותיהם(לבין סיבתיות)ספונטניות, סיבתיות, רצון, השפעה(, על כל אופניהן; סטטיסטיקה, טרוולוגיה, אטיולוגיה.

2. מראה ומושגים גדולים אחרים

ב"מראה " **הכוונה** , קודם כל, לכל דבר וכל דבר - אבל במבט לאחור, ליתר דיוק כל דבר ש"עולה על הדעת", בכל דרך שהיא. זו אינה הגדרה, אלא אינדיקציה. המונח מראה הוא בסיסי מדי מכדי שניתן יהיה להגדירו ללא מעגליות, אנו יכולים רק להצביע" על מופעיו; למעשה, כל מה שאנו יכולים להצביע עליו" בכל מובן של המונח)פיזית באצבע, נפשית על ידי הקרנת גבול מילולית על ידי הגדרה או מכוונת על ידי התמקדות(, הוא מראה. לפיכך, "מראה" מתייחס לכל אובייקט - של תודעה)אך כמובן - תודעה" היא עצמה בסיסית מדי מכדי שניתן יהיה להגדירה" (ראה בהמשך.

מושג ההופעה שונה מזה של " **קיום** ", כאשר אנו מניחים *שדברים קיימים לפני או אחרי שאנו מודעים להם* , ולכן, על ידי אקסטרפולציה, *דברים קיימים שלעולם איננו מודעים להם* . הנחה זו שישנם דברים)קיימים(שאינם מודעים להם, משמשת להסבר או לשילוב, בין היתר, את ההופעה *שדברים נעלמים ומופיעים מחדש*)מה שמסמן המשכיות של קיום בינתיים - מתן אמינות לזיכרון(. היא גם מבטאת את אמונתנו שקיימים עצמים *אחרים* מלבדנו)בניגוד לסוליפסיזם(, שכל אחד מהם מודע)ומדווח(על כמה דברים שאיננו מודע להם, או לא מודע לדברים מסוימים שאנו מודעים להם.

לכן, למרות ששני המושגים עשויים לחפוף בתחילה, בשלב מסוים אנו מגיעים להתייחס *למראה כאל תת-קטגוריה של קיום*

מה שמרמז שבעוד שכל המראה קיים, חלק מהקיימים *אינם* , נראים לעין. קיימים שאינם נראים לעין הם, שימו לב, היפותטיים; כלומר, 'אי-מראה' היא מילה שתוכנה אינו ידוע מעצם הגדרתה, אך לא באופן עקרוני בלתי ניתן לידיעה. אי-קיימים אינם קיימים; כמובן; מה שאומר שלמילה 'אי-קיום' אין תוכן רעיוני, אלא היא רק מבנה *מילולי* בשלילה (תכשיר שאנו משתמשים בו כמעין פח אשפה למושגים או טענות היפותטיות לא קוהרנטיות).

אנו יכולים כאן גם להזכיר, כבדרך אגב, את המושג המשנה של *ממשות* , או "קיום נוכחי", העולה בהקשר הספציפי של המודאליות הטבעית, כדי להבחין בין פוטנציאל *עם* קיום נוכחי לבין זה *ללא* קיום נוכחי.

גם מושג המראה חופף מלכתחילה לזה של **ה"מציאות** ". אבל כשאנו מגיעים למסקנה, כדרך להסביר הופעות לא הגיוניות מסוימות (כמו סתירות בין חוויות או בין האמונות/התחזיות שלנו לחוויות(*שדברים מסוימים הם אשליה* , כלומר שהתודעה *טועה* מדי פעם, אנו מניחים שהמציאות *היא רק תת-קטגוריה של הופעה, ולכן של קיום* . לתת-הקטגוריה המשלימה של הופעה חוסר מציאות או " **אשליה** ", יש גם מעמד של קיום, שימו לב היטב. ישנן גם הופעות שאיננו מסוגלים לסווג בזמן נתון כמציאות או אשליה; אלה *בעייתיות באופן זמני* .

אי אפשר לטעון שכל *מראה* הוא אשליה, מבלי לסתור את עצמך בכך, שכן טענה כזו היא עצמה מראה הנחשב למציאות; לכן, ברור מאליו מבחינה לוגית שחלק *מהמראות הם מציאויות* .

הקשר *הדדוקטיבי* בין מושגים אלה הוא אפוא זה: מראה חיצוני הוא הבסיס המשותף של מציאות ואשליה, *כלומר משתי התופעות משתי התופעות אך לא מרמז על אף*

אחת מהן . מציאות ואשליה הן מושגים סותרים זה את זה - שניהם לא יכולים להיות אמיתיים/ישימים, אך אחד מהם חייב להיות כזה בסופו של דבר. לפיכך, ניתן לטעון שכל אובייקט של מודעות ייראה כמראית עין, מבלי להטיל דעה קדומה בשאלה האם הוא אמיתי או אשלייתי.

עם זאת, מראה ומציאות קשורים גם הם *באופן אינדוקטיבי* , כדלקמן: *כל מראה ניתן להניח כמציאות אלא אם כן)או עד, אם בכלל(הוא נשפט)מסיבות לוגיות, כפי שצוין(כאשליה* . כשם שמושגי המראה והמציאות זהים בתחילה)ברמה נאיבית ולא ביקורתית(, כך בכל מקרה הם נשארים שווים למעט במקרים בהם מוכחת אשליה)או לפחות, מוטמע ספק(. עיקרון זה, אלן, עומד בבסיס ומצדיק את כל האינדוקציות.

שימו לב היטב שההבחנות הנ"ל בין קיום, הופעה ומציאות אינן ברורות מאליהן באופן מיידי, לא בהתפתחות הידע של הפרט ולא בהיסטוריה של המחשבה האנושית. הן אינן נתונים *אפריוריים* , או ודאויות דדוקטיביות מובנות מאליהן או אמיתות מוחלטות אקסיומטיות, אלא מסקנות של תהליך רציונלי)קונספטואלי ולוגי(. כלומר, הן מבטאות קבוצה של השערות אשר *באופן אינדוקטיבי* , לאורך זמן, נמצאו כמשלבות ומסבירות בצורה מספקת כמות גדולה של הופעות, כלומר משתלבות בתפיסת עולם מקיפה ומשכנעת. לפיכך, אזכור הבחנות אלו *מראשיתן* , כפי שאנו עושים כאן, עלול להיות מטעה - הן רק בשלב זה מושגים והנחות מעורפלות, אשר בטווח הארוך מוגדרות עוד יותר ומאוששות על ידי היעדר השערות אמינות

באותה מידה, כל מבנים מושגיים אחרים המוכיחים את עצמם כקוהרנטיים ועקביים הן באופן פנימי)כטענות תיאורטיות(והן באופן חיצוני)ביחס להופעה מצטברת, ובמיוחד לחוויה(. היותן השערות אינה כשלעצמה פוסלת אותן, שכן הטענה שכל השערה אינה תקפה היא עצמה היפותטית באותה מידה ולכן מבטלת את עצמה.

שוב נצפה, בהתייחס למה שאנו מתכוונים ב"מודעות " או "מודעות" או "קוגניציה". ניתן להגדיר זאת כיחס *בין* סובייקט" לאובייקט, כל פעילות או מצבים שכל אחד מהם עשוי לעבור הנתון הבסיסי הוא הופעות - אך אין לנו .[7] במסגרת יחס כזה סיבה להאמין שכל הופעות נראות זו לזו, כלומר נראה שיש לנו זכות יתר בין קיימים להיות מודעים לקיומים אחרים. אנו מניחים לפיכך שעובדת ה"הופעה" שונה מ"קיום" גרידא, ומתרחשת רק יחסית לסובייקט מודע.

ה"סובייקט " של **יחס** זה מזוהה עם העצמי האינטואיטיבי)אני במקרה שלי - אתה, בשלך(, אך לאינטואיציה כזו יש בתחילה רק מעמד של הופעה; בתחילה היא רעיון מעורפל ולא ודאי ולא מושג מפותח ומוצדק במלואו. הקוטב השני ביחס המשוער של התודעה, ה"אובייקט " , מתייחס להופעות המעורבות)אשר מקבלות כאן שם אחר כדי להדגיש את היותן נלקחות בחשבון באופן ספציפי בתוך היחס האמור(.

יש להודות, לטעון קשר כזה לא אומר לנו הרבה עליו – יש לנו רק מילה לתאר אותו, המתייחסת למשהו שכביכול ראשוני מדי

---

7 בעוד)תודעה("מתייחסת "ליחס")קוגניציה("נתפסת "דווקא "כ)מעשה "ו)מודעות("כמצב "של "אך "לעניינו "נתייחס "אליהם "כמונחים "שווי "ערך "הנקודה "היא "שהמהות "היא "יחסית "ללא "קשר "לפעילויות "או "למצבים "שעשויים "להתלוות "אליה לעתים "קרובות

בידע מכדי שניתן יהיה להגדירו. אבל הטרילוגיה סובייקט-תודעה-אובייקט נטענת על ידינו בניסיון להבין ולהסביר כיצד, ומדוע מראה שונה מהקיום. המשמעות והתוקף של השערה זו, כולל הרעיונות החדשים של סובייקט ותודעה, אינם מיידיים, אלא נקבעים תוך התייחסות לדחף המצטבר של ניסיון והיגיון כולל התחשבות בהשערות סותרות. רק לאחר שהאחרונות נמצאות פחות קוהרנטיות ועקביות מהראשונות, אנו מסיקים באופן אינדוקטיבי שההשערה שלנו משכנעת ואמינה.

הרשו לי להדגיש מראש שההנחה ***שהופעה מסמלת קיום בתוך המודעות*** אינה מתכוונת לרמוז שקיומם של הופעות *נגרם על ידי* המודעות, אלא רק *להבדיל בין* קיימים לא-נראים לכאורה לבין הופעות. הקשר בין התודעה נקבע כניטרלי כשלעצמו, ואינו משפיע לא על הסובייקט ולא על האובייקט. קיימים נשארים ללא שינוי מהותי על ידו כשהם נכנסים לשדה המודעות ומתויגים באופן ספציפי יותר כ'הופעות'. להניח שתוכן התודעה הוא סובייקטיבי')במובן המזלזל של המונח(, שמרמז על תלות')יצירה או שינוי(של האובייקט על ידי הסובייקט, היא השערה שונה מאוד; אכן קשה לתמוך בה, שכן אם ניישם אותה על עצמה ניקח אותה בספק. יתר על כן, אם השערה סובייקטיביסטית כזו הייתה נטענת כנכונה, לא היה צורך בה, שכן 'הופעה' ו'קיום' יהיו 'חופפים. לכן, השערת התודעה שלנו היא מטבעה 'אובייקטיבית למדי. ברור שיש הרבה נימוקים מאחורי מושגים והנחות יסוד כאלה; הן אינן קביעות שרירותיות)כפי שטוענים פילוסופים מסוימים(. כמו כן, הרהורים והבהרות כאלה אינם צריכים להיעשות באופן מודע לפני תחילת מפעל הידע; הם פורחים בהדרגה בתגובה לספקות ולשאלות ספציפיות.

3. חומרי, מנטלי, אינטואיטיבי, מופשט

כעת, מכל הבחינות, אלו המכונות " **תופעות** " הן הבולטות ביותר, הנוכחות הברורה ביותר בתודעה שלנו. הן נועדו להדגיש שאסור לנו לקבל כמובן מאליו את המציאות לכאורה שלהן באופן מיידי, לאחר שעם הזמן נעשים מודעים לכך שחלקן עדיף לשפוט כאשליה לאחר שיקול דעת ראוי. אובייקטים פנומנליים נראים ניתנים לידיעה ישירה או מיידית יותר מאחרים - מלבד סוגיית המציאות או האשליה שהוזכרה זה עתה - ולכן אנו מקצים להם סוג מיוחד של תודעה או קוגניציה הנקראת תפיסה ומכנים אותם "תפיסות".

מבין התופעות, חלקן ראוותניות וקבועות יותר מאחרות ונראות רחוקות יחסית ועצמאיות מאיתנו - אלו אנו מכנים ' **חומריות** ' או 'פיזיות'. את השאר אנו מכנים ' **מנטליות** ' או 'דמיוניות', ומבחינים אותן על ידי עונין היחסי, ארעיותן, אינטימיותן ותלותן בנו. רוב 'עולמנו' המשותף)המראה המצטבר(מורכב מתופעות חומריות, וכל התופעות המנטליות אז רובן נראות כהעתקים, נגזרים שלהן או של חלקים מהן. מבין התופעות החומריות חלקן נחשבות 'בתוך גופנו' או 'פיזיולוגיות', והאחרות 'מחוץ לגוף שלנו', כאשר 'גופנו' מובחן על ידי קרבתו היחסית)לצופה(והאירועים הייחודיים המתרחשים בו)תחושות ורגשות(. נראה כי לחלק מהתופעות הגופניות)כגון רגשות ו'פעולות'(מקורן מנטליות, ולכן הן נקראות 'פסיכוסומטיות'. לעומת זאת, תופעות נפשיות רבות נחשבות כבעלות סיבות גופניות.

בנוסף לתופעות נפשיות, עלינו להבחין בין הופעות לא-פנומנליות שאנו מכנים הופעות " **אינטואיטיביות** ", שהן הרשמים שלנו לגבי הכרת העצמי)עצמי, קוגניציות, הערכות רצונות(. אלה נבדלים מדמיונות, בכך שהם כשלעצמם אינם בעלי ביטויים פנומנליים, אך הם חולקים עם תופעות נפשיות את המראה של אינטימיות והיות בכוחנו במידה מסוימת. הם מיוחסים לסוג מסוים של תודעה הנקראת אינטואיציה)ומכאן שמם כאן(או תפיסה.

לתופעות)מנטליות או חומריות(ולעצמים אינטואיטיביים יש במשותף מעמד של *ראיה מיידית* , שאנו מבטאים על ידי כינוי להן " **אמפיריות** " או "חווייתיות". חוויות הן "נתונים" באופן שהופעות אחרות)כלומר, מופשטים(אינן יכולות להשתוות אליו. כאשר הן נחשבות אך ורק כשלעצמן, ללא פרשנות או הסקה, הן בלתי ניתנות לערעור, ואינן דורשות כל הוכחה. כדי להבדיל אותן ממופשטים, הן נקראות הופעות או קונקרטיות **"קונקרטיות** ".

ניתן לסווג הופעות או אבסטרקטים ' **אבסטרקטיים ' כאחרונים בכך שהם נראים** *נגזרים* , באמצעים שונים, מסוגי ההופעות הקודמים, החווייתיים)קונקרטיים(. אמצעים אלה מתויגים באופן קולקטיבי 'רציונליים')כלומר, הם נובעים מכושר של תבונה(. המונח אבסטרקט מתייחס לפעולה העיקרית של התבונה, כלומר הפשטה)התלויה בזיהוי של זהות או שוני, כלומר בהשוואה וניגוד בין שתי הופעות או יותר(.

להופעות מופשטות יש את היעדר ביטוי פנומנלי עם הופעות אינטואיטיביות; אין לנו מה להראות להן באופן ישיר, הן ריקות באופן פנומנלי. אבל מופשטות נבדלות מהופעות אינטואיטיביות, בכך שהיכרות עם הראשונות דורשת תהליך)השוואה וניגוד(בעוד שהאחרונות ידועות ישירות)בחוויית העצמי(. יתר על כן,

אובייקטים מופשטים הם 'אוניברסליים' ובעיקר 'חיצוניים לנו', 'בעוד שאובייקטים אינטואיטיביים הם 'פרטיים' ו'חלק' מאיתנו במידה רבה.

תודעה של מופשטים נקראת תפיסה, ולכן הם נקראים גם' מושגים'. אבל התהליכים המובילים למושגים)השיח שלנו(' רחוקים מלהיות פשוטים ונראה שהם כפופים לחוקים רבים' ;האחרונים מתויגים 'לוגיקה'. מופשטים דורשים הוכחה', ובסופו' של דבר סוג של בסיס אמפירי. היוצא מן הכלל היחיד לכלל זה הוא המקרה של טענות ברורות מאליהן, שלא ניתן להכחיש אותן' מבחינה לוגית מבלי לסתור את עצמן. אבל אפילו במקרים' ,האחרונים, המושגים המעורבים לעולם אינם 'אפריורי' לחלוטין' .אלא דורשים ניסיון קודם כלשהו כדי בכלל' להתעורר

הרשו לי לסכם כאן: תפיסה היא ידע על תופעות חומריות או' נפשיות; אינטואיציה היא' ידע עצמי; תפיסה ואינטואיציה הן חוויות', מושאיהן הם פרטים קונקרטיים; תפיסה היא ידע על' דברים מופשטים, הנגזרים בעזרת היגיון מנתונים פנומנליים או אינטואיטיביים'. 'ידע', כמובן', בהתחלה' פירושו פשוט תודעה או קוגניציה - המונח מתבטא במדויק יותר בהמשך בהתייחס' למראה' מצטבר. 'מחשבה' ו'רעיון' הם, אגב, מונחים כלליים שיכולים לכלול שילוב של תפיסה)יצירת מושג, המשגה(, דמיון')ויזואליזציה, מילול, יצירת השערות(ושיח לוגי)אינדוקטיבי' ודדוקטיבי(, שכולם כמובן מרמזים על חוויה כלשהי)חושית או' .(אינטואיטיבית

כפי שציינתי קודם לכן, איני משוכנע שהבדלים איכותיים לבדם מספיקים כדי להבחין בין תופעות חומריות' לתופעות נפשיות. אנו נוטים לחשוב על' האחרונות' כפחות ברורות או חיות מהראשונות, אך זה לא תמיד

,המקרה. חלומות הם לפעמים חיים וצבעוניים ביותר והעולם הפיזי לפעמים מעורפל ולא ברור. מסיבה זו, אני מציע שהפנומנולוגיה חייבת להניח שהתבוננות פנימית מעורבת במידה מסוימת ביצירת הבחנה בסיסית זו. אנו כנראה מודעים איכשהו לכיוון *הקלט* של הנתונים הקונקרטיים. נתונים חומריים "מורגשים" כמגיעים "מהגוף או דרך הגוף, בעוד שנתונים נפשיים "מורגשים כמגיעים ממקור קרוב יותר)הנקרא התודעה(. בהינתן ש"רגשות" כאלה של כיוון המקור אינם בעצמם סימנים פנומנליים)אחרת היינו שואלים את השאלה(, עלינו לפרש אותם בצורה מדויקת יותר *כאינטואיציות* . כדי להיות עקביים עלינו לומר שאיננו חשים באופן אינטואיטיבי מאיפה הנתונים מגיעים, אלא חשים באופן אינטואיטיבי לאיזה כיוון *אנו... להפנות* את תשומת ליבנו .כדי לקבל גישה לנתונים

יש לציין כי לעיל הבחנו למעשה בין שלושה **חומרים** או מרכיבים של קיום, חומר, נפש ורוח. ביססנו את הבידול ביניהם בחלקו על העובדה שחלק מהחוויות)אלה המורגשות באינטואיציה(אינן בעלות מאפיינים פנומנליים; ובחלקו)באשר להבחנה בין תופעות חומריות ונפשיות(על ההבדלים בתכונות ובמיקומים .פנומנליים בשילוב עם הבדלים אינטואיטיביים משוערים שלושת החומרים הללו עשויים להוליד מושגים. אנו עשויים גם להניח נשמות, כלומר ישויות רוחניות, אחרות משלנו באמצעות .השפעותיהן הפנומנליות לכאורה ובאמצעים מושגיים

כשם שהאופנים, התכונות וההתנהגות הפנומנלית נחשבים כסוגים גרידא של חומר ותודעה, כך גם הקוגניציות, הרצונות ,והרגשות של הנשמה אינן צריכות להיות מיוחסות לחומר נוסף

.אלא ניתן להתייחס אליהן כאירועים או תכונות של אותו חומר כמו כן, מופשטים הנוגעים לנתונים חומריים, דמיוניים או רוחניים אינם דורשים חומר נוסף, אלא ניתן להתייחס אליהם כביטויים גרידא של שלושת החומרים הללו. אין שום דבר לא סביר מבחינה אפיסטמולוגית בהנחה של הבדלים מהותיים בין שלושת סוגי האובייקטים האמורים. ייתכן ששלושת החומרים הם בסופו של דבר גרסאות או דרגות שונות של אותו חומר.

מושג הסובסטנציה מוצג ביחס לאלו של תכונות סטטיות ותנועות דינמיות, ומרמז על תשתית משוערת עבורן. זה מאפשר לנו להניח המשכיות של משהו, ישות אינדיבידואלית **,** בעיצומה של תנועה או שינוי. התכונות והתנועות השונות נתפסות אפוא לא כמקרים גרידא, אלא ככולן "שייכות" *ו"נגרמות* " *על ידי* ישות אנו מניחים גם שמקרים שונים של .["ז]8 מאחדת ומתמשכת ישות מסוג זה נשארים זהים במהותם)כלומר, של אותה סובסטנציה(אם כי חלק מהתכונות והתנועות שלהם עשויות להיות שונות. שימו לב היטב שגם "סובסטנציה" וגם "ישות" הם מופשטים. למרות שלתופעות חומריות ומנטליות יש אופי פנומנלי, בעוד שלנשמה אין, ניתן בכל זאת להניח את האחרונה .באופן לגיטימי מבחינה מושגית כקונקרטית

אמונות אלה, בחומר ובישויות, אינן ודאויות מיידיות אלא מהוות *השערות מושגיות* . עובדה זו לבדה אינה פוסלת אותן, בניגוד למה שמציעים פילוסופים מסוימים. אם השערה מולידה השקפת עולם שתמיד, בהתחשב בכל הדברים, עקבית ומאושרת, ואין חלופות המשרתות את אותה מטרה באותה מידה או טובה יותר, אזי היא ראויה לאימוץ אינדוקטיבית. נראה

שזה המצב ביחס למושגים של מהות וישות. בלעדיהם, היינו מוצאים את עצמנו לא מסוגלים 'להבין')לשלב, להסביר(את כל החוויות והאינטואיציות שלנו; למיטב ידיעתי, איש לא הצליח לבנות בפירוט השערות נגד אמינות ושימושיות באותה מידה.

4. מספר, מרחב וזמן

כפי שיוסבר, מושגים הם *מדידות* שמשותפות להן לחוויות מדידה פירושה שימוש במספר , כלומר בחירת יחידה)ישות או מאפיין נפרדים(, זיהוי וספירה של ריבוי יחידות כאלה)תדירות(, והשוואה של ריבוי כזה)פרופורציה(. מספר משתמע, בפרט בחלוקות המשנה שלנו של זמן ומרחב, ובשיקולים של אופן וסיבתיות; אך היקף המדידה הוא כמובן רחב בהרבה. המחקר המפורט של נושאים אלה מוליד את מדעי המתמטיקה, כולל חשבון, גיאומטריה, אלגברה וסטטיסטיקה. לא אכנס אליהן כאן, מלבד כמה הערות שנראות רלוונטיות.

הפנומנולוגיה צריכה לציין שמספרים מרמזים על פעולות אינטואיטיביות. כדי להגדיר יחידה של משהו, עלינו לתחום באופן מנטלי מקטע מסוים של מראה. בחירה זו היא כוונה פעולה סובייקטיבית. יתר על כן, כאשר אנו סופרים ריבוי של דברים, עלינו להחליט לאיזה מאפיין משותף נתייחס כדי לקבץ אותם. כלומר, כדי לספור דברים עלינו לסווג אותם)בין אם פשוט כ'כל אובייקט מחשבתי', או ליתר דיוק כ'הסוסים הלבנים בשדה שלי' או כל דבר אחר(. גם כאן, מעורבת כוונה. אותו הדבר נכון כשאנו עוברים לתחומים המופשטים של אלגברה. לכן, אפילו ברקע של המתמטיקה הטהורה, עלינו להכיר בהתבוננות פנימית.

בהתייחס **למרחב** ולמושגים נלווים. בשדה הראייה)שהוא התחום הראשון שאנו מקשרים אליו את המרחב(, מרחב

מתייחס לאורך של קו)בהשוואה לקו אחר(בין נקודות שהצופה מתמקד בהן, ובסופו של דבר לכיוון הקו הזה)שוב יחסית לקו אחר(. שדה הראייה מכיל בדרך כלל צבעים, גוונים וקווי מתאר רבים ושונים: צורות אלו בדרך כלל מנחות את בחירת הנקודות שלנו למדידת מרחקים וזוויות ביניהן. לפיכך, בהדרגה, אנו מפתחים מושגים גיאומטריים, כולל מושגי המימד)עוד על כל זה בפרק מאוחר יותר(. מושגים כמו: רציף, נפרד, חופף, בפנים, בחוץ, קרוב, רחוק וכו', כולם כמובן נגזרים ממצבים שאנו נתקלים בהם בשדה הראייה. רבים מהמושגים הללו מועברים לאחר מכן לתחומים אחרים, ואפילו ללוגיקה כללית.

חשוב להבחין בין מושג ה"מרחב *הריק* " לבין המושג הכללי יותר של "מרחב". פילוסופים רבים נראים כאילו הם תקועים בשל כישלון בביצוע הבחנה זו. אנו רואים למעשה מרחב)לפחות משטחים(בכל פעם שאנו רואים משהו; מרחב הוא מושג עם התייחסויות קונקרטיות, כלומר כל אזור בשדה הראייה. לעומת זאת, מרחב ריק הוא מושג *היפותטי* , משום שלעולם איננו רואים דוגמאות שלו. אם אנו מסתכלים על השמיים, אנו רואים וילון של תכלת, לבן או שחור - איננו רואים שם דבר כלל. אם אנו מסתכלים על המרחב שבין שני עצמים, נוכל לקרוא לו ריק רק על ידי התעלמות מכוונת מכל הדברים)צבעים, גוונים(בחזית או ברקע ביניהם. רק על ידי המצאת "מימד שלישי")הפשטה(אנו יוצרים" את הריקנות בין שני העצמים. לפיכך, מרחב ככלי קיבול" של עצמים, משהו שעצמים נעים בו, משהו נפרד מעצמים - אלה הם מבנים, שאנו מוצאים שימושיים, אך מעמדם הוא של השערות.

הערה נוספת שכדאי להעיר נוגעת לאופנים הפנומנליים השונים של המרחב. יש לנו את הרושם שאנו מכירים "אנלוגיות" של

.המרחב דרך איברי החישה השונים, אך זה לא המקרה המדויק המרחב הוא במהותו תופעה חזותית. כפי שצוין קודם לכן, אנו מקרינים נפשית את המרחב החזותי הזה ואת תכונותיו לאופנים זה מאפשר לנו ליצור *מתאם פנימי בין אירועים*.[9] חושיים אחרים *חושיים או אופני חושים* . לפיכך, ניתן להתייחס לאירועים מישושיים או שמיעתיים שונים כנקודות במסלול רציף, על ידי ,השלכה מנטלית של קווים)חזותיים(המחברים ביניהם. או שוב ניתן להשער את כיוון הצליל או הריח על ידי הצבתם נפשית בתוך מרחב מנטלי)חזותיים(. או שוב, ניתן להשתמש בתחושות המגע בתוך הפה כדי ליצור תמונה חזותית מנטלית של עצמים בו)זו, אגב, אולי הסיבה שתינוקות מקבלים לעתים קרובות .(מידע על עצמים על ידי הכנסתם לפה

לכן, אסור לנו להכפיל "מרחבים" שלא לצורך. עם זאת, ישנה כפילות חשובה אחת של מרחב, המשתמעת ממה שאמרנו זה עתה. בנוסף למרחב החזותי הנראה דרך העיניים הפיזיות, קיים מרחב חזותי אנלוגי הנראה דרך "עין רוחנו" - כלומר, בתחום המנטלי. מושג זה הוא בלתי נמנע, שכן כשם שעם שדה חזותי חומרי כולנו יכולים לבנות מושגי מרחב, כך גם עם שדה חזותי מנטלי אנו יכולים לעשות זאת. שני מרחבים אלה ניתנים להכרה באופן עצמאי זה מזה. הם דומים, אך אינם זהים. הם עשויים לחפוף איכשהו, כפי שעולה מחוויית ההזיה ומשימוש במרחב המנטלי במצבים מישושיים, שמיעתיים ואחרים; אך הם אינם .מקיימים אינטראקציה לכאורה, לפחות לא באופן ישיר

9' "אני"חושב"שעלינו"להניח"שתחושות"לא5ויזואליות"מייצרות"תופעה"מנטלית "חזותית"יחידה4"אשר"לאחר"מכן"אנו"ממקמים"אותה"ב)מפה("מדומיינת"של"גופנו"או "המרחב"הסובב"אותנו6"ללא"יצירה"ראשונית"כזו"של"מסר"חזותי"מינימלי"כלשהו4"קשה "להעלות"על"הדעת"כיצד"ניתן"לייצר"את"התמונה"הכוללת"הפרשנית"המאוחרת"יותר 6של'הדברים

לתחום הרוחני, כלומר הנשמה ותפקידיה, אין)ככל שאני יכול לראות(מאפיינים מרחביים בולטים. אך הנשמה לפעמים מיוצגת" על ידי דימויים חזותיים)למשל, כרוח רפאים בעלת" היקף משותף של גוף(. "ייצוג" כזה אינו אלא סמלי או היפותטי ואינו מבוסס על תופעות קונקרטיות. עם זאת, הוא יכול להיות שימושי מבחינה מושגית, כמו למשל להניח שחלק אחד של העצמי מנטר או שולט בחלק אחר של העצמי.

. מושג מארגן חשוב נוסף שיש לקחת בחשבון הוא מושג **הזמן** זה נובע כהסבר של תנועה לכאורה)תנועה או שינוי(*בתוך* כל הופעה נוכחית)גרסה מינימלית, הנראית ללא תלות בזיכרון(ושל שינוי לכאורה או ריבוי הופעות)גרסה מוגדלת, המסתמכת על השערת הזיכרון(. שימו לב לכך היטב. מושג זמן אכן אפשרי בתוך הופעה נוכחית אחת, בין אם מרכיביה חומריים)זמן חיצוני(או מנטליים או אינטואיטיביים)זמן פנימי(. מושג זמן זה אינו תלוי בזיכרון)וניתן לכנותו 'זמן אובייקטיבי' מסיבה זו(, אך אינו מושג הזמן המלא שלנו. האחרון מבוסס *גם* על השוואות בין הופעות נוכחיות עוקבות, ולכן אפשרי רק על ידי השערת מושג הזיכרון בגלל הצורך בהתבוננות פנימית כזו, ניתן לכנות זאת 'זמן')'סובייקטיבי'.

למושג **הזיכרון** גם כאל אחד מ"עקרונות הארגון" הבסיסיים של הידע שלנו. זוהי השערה, שדרכה אנו מנסים *להרחיב* את תפיסת הזמן שלנו, כך שתכלול לא רק אירועים שחווים בהווה אלא גם כאלה שלכאורה נחווים בהווה "קודם". מושג **הציפייה** מרחיב את הזמן עוד יותר, ב"כיוון" אחר, כאשר הזמן נתפס כקו ממד רביעי של הקיום, באנלוגיה למרחב, אם כי עם אי-הפיכות ייחודית. אך זיכרון וציפייה אינם נתפסים כפונקציות שוות ערך לחלוטין, הנבדלות רק במיקומן הזמני של האובייקטים שלהם.

,זיכרון נתפס כמכיל)אם בכלל(שאריות של עובדות)חוויות(בעוד שציפייה נתפסת בדרך כלל, במקרה הטוב, כניחוש מושכל .(השלכה)

איננו יכולים להוכיח זיכרון, אלא באמצעות פנייה אינדוקטיבית לזיכרונותינו, תוך קבלת ההצעות לכאורה כפשוטן, למעט במקרים בהם הן מתגלות כשגויות. בהעמקה, הפנומנולוגיה שואלת כעת את השאלה הבאה: *בדיוק על אילו בסיסים אמפיריים אנו מבחינים בין הופעות לא-נוכחיות להופעות נוכחיות, ומחלקים את ההופעות הלא-נוכחיות לעבר ולעתיד?* אנסה להציע תשובה לשאלה זו, מבלי לטעון שהיא שלמה .וסופית

ה"הווה " של הזמן הוא ראשית משך הזמן הכולל של ההופעה הנוכחית, הרגע. בתוך ההופעה הנוכחית, אנו מבחינים בין תופעות ואינטואיציות מכוננות שנראות מעורפלות יותר, פחות עוצמתיות, מאחרות, אך דומות לאחרות ונותנות את הרושם של המשכיות איתן. מצגות אלו נחשבות ומסווגות כלא נוכחות כשלעצמן, אלא כ"ייצוגים" בלבד של מצגות המתרחשות .באקסטרפולציה של ציר הזמן הנוכחי)הקצר(, בכיוון זה או אחר חלק מהייצוגים הללו נראים כמתייחסים להופעות קודמות בהווה; אלה מסווגות כזיכרונות וממוקמות בצד אחד של ציר הזמן הנקרא " **עבר**". הייצוגים הנותרים אינם נראים כמתייחסים להופעות קודמות בהווה, אלא כהמצאות, תחזיות מנטליות דמיונות(של דברים שיבואו; אלה מסווגות כציפיות וממוקמות(." בצד השני של ציר הזמן הנקרא " **עתיד**

גם כאן)כמו במקרה של ההבחנה בין תופעות חומריות למנטליות(, אני בספק אם נוכל להבחין בין רשמים נוכחיים של אירועים בהווה)ההווה(לבין רשמים נוכחיים של אירועים

מהעבר)העבר הזכור כעת(או של אירועים עתידיים)העתיד המוקרן כעת(, *רק* בהתייחס לסימנים.)כמו מידת החיות(. אני חושב שעלינו להניח שיש *גם* אינטואיציה מצד הסובייקט לגבי מקור הנתונים החווייתיים שלו - מחושיו)ההווה(, או מזיכרונו)העבר(, או שוב מדמיונו היצירתי)העתיד(. הפנייה לכישרון אינטואיטיבי כאן דומה לזו של הבחנה בין חומרי למנטלי, כי אחרי הכל זיכרון של אירועים חומריים פירושו הפיכתם לאירועים מנטליים. זיכרון של אירועים מנטליים הוא פחות בעיה, שכן זכירת דמיונות עבר היא פשוט דמיון מחדש של אותם דברים; ובמקרה זה קל יותר להניח ידיעה אינטואיטיבית של ההבדל.

שיקולים והרהורים מסוג זה משמשים, לדעתי, כדי להוסיף משקל להשערה שיש לנו ידע אמפירי אינטואיטיבי בנוסף לידע אמפירי תפיסתי פנימי וחיצוני. לעומת זאת, השערת האינטואיציה מחזקת את השערת הזיכרון; הן תומכות הדדית זו בזו. בנוסף, יש לציין כי, בעוד שאינטואיציה מוצעת בתחילה כידע של העצמי הקוגניציות, הרצונות והערכות העצמיות, הרחבנו אז, הבהרנו כאן במידה מסוימת את כוחות האינטואיציה על ידי הנחת יכולתה להעריך את כיוון הנתונים הקונקרטיים הנכנסים)מהחושים, הזיכרון או היצירתיות, או מהנפש או החומר(.

כפי שמראה הדיון לעיל, פילוסופים המעוניינים להתעלם מרעיון האינטואיציה הסובייקטיבית, או הידיעה העצמית הישירה של חלק מהפעולות הפנימיות שלנו, מתקשים להסביר כמה מהמושגים הבסיסיים האחרים שהם מקבלים ביעילות, כגון הבחנה בין חומר לנפש, או בין עבר)זיכרון(להווה)תחושה(ועתיד

)ציפייה(. עם זאת, שום דבר מכל זה לא אומר שכל מה שמישהו מצהיר ברשלנות שהוא אינטואיציה הוא אכן אינטואיציה. ההתבוננויות הפנימיות שלנו נותרות פטורות מטעויות. מבחינה לוגית, הן מתקבלות כהשערות שיש לאשר או לדחות בהדרגה בכל מקרה בהתייחס למכלול החוויה וההיגיון. זה מונע כל סכנה של שרירותיות, או מעגליות בהצדקה, או סתירה בסופו של דבר.

בנוגע למרכיבים *המופשטים* של הופעה, הם נחשבים קבועים -ולא חולפים כמו תופעות או אירועים אינטואיטיביים, למרות ש)א(הם בדרך כלל נתפסים על ידי השוואות בין הופעות עבר ו/או הווה, ו-)ב(כמובן שאירוע התפיסה שלהם ממוקם בעבר או בהווה והוא עשוי להימשך לאורך זמן, ו-)ג(לאחר שנוצרו הם מאוחסנים בזיכרון ו-)ד(מטבעם הם צופים הופעות עתידיות. כל זה מקשר את המושג לזמן, אך אין פירוש הדבר שתוכנו הוא זמני כמו תפיסות או אינטואיציות. למושגים אין קיום מלבד כמדדים של חוויות; כאשר החוויות מפסיקות לחזור, המושגים במובן מסוים ממשיכים להתקיים בתודעתם של בני אדם, בכך שבני אדם יכולים לזכור או להסיק את קיומם בעבר. אם החוויות יחזרו מאוחר יותר, נוכל לומר *לאחר מעשה* שהמושגים נותרו בקיום פוטנציאלי גם במהלך היעדרם בפועל.

אני אעצור כאן, ואשמור לעוד כמה תגובות.

הראשון הוא שלמרות שמקמתי כאן את הדיון במרחב ובזמן, לאחר ההבחנות בין הופעות פנומנליות)חומריות או נפשיות(אינטואיטיביות)סובייקטיביות(ומופשטות, ניכר שרבים מהדברים הנאמרים על מרחב וזמן אינם תלויים בהבחנות אלה .כך, למשל, אנו יכולים למדוד שדה ראייה מבלי לציין את מהותו

)חומרית או נפשית(. מצד שני, חלק מהסוגיות הקשורות למרחב או לזמן אינן בלתי תלויות בהבחנות אלה. לדוגמה, כאשר דנים בזיכרון או במושג העבר, היינו צריכים להתייחס למושגים של ,חומר, נפש ואינטואיציה. בנוגע למושגים של מודליות וסיבתיות למושגי המרחב והזמן יש תפקידים חשובים בהתפתחותם, ולא להיפך. לכן, כאשר עולות סוגיות של "סדר הדברים" בידע, עלינו להיות קשובים לסוגיות הספציפיות שאנו עוסקים בהן, ולא להתייחס למושגים בכמות גדולה.

נקודה נוספת שאני רוצה להעלות היא שלמרות שאני לא מזכיר כאן את מושג המרחב-זמן של איינשטיין, הקושר את שני המושגים יחד בצורה חדשה ומוצקה הרבה יותר, אין לי ספק שתורת היחסות היא בעלת חשיבות קיצונית לכל הנושאים המטופלים כאן. אני רוצה במיוחד לחשוב בסופו של דבר על ההשפעה של תובנותיו על תורת האוניברסלים, שכן יש להניח שגלים בסביבה רלטיביסטית אינם בעלי אותן תכונות כמו אלו במרחב מוחלט. אבל לפחות לעת עתה איני מוסמך להגיב על כך.

5. מודאליות וסיבתיות

מודאליות וסיבתיות הן גם **עקרונות** מארגנים מרכזיים בידע שלנו.

טיפלתי במושגי המודאליות בפירוט רב בעבודתי " *לוגיקה עתידית*" , ואני מטפל במושגי הסיבתיות בפירוט רב בעבודתי " *לוגיקה סיבתית*" . לכן לא אכנס אליהם כאן בפירוט. די לומר שהם למעשה מושגים *סטטיסטיים* , הקשורים זה לזה במגוון דרכים, שבאמצעותם אנו רושמים, או מנסים לחזות, את התדירות)הפרופורציונלית או המוחלטת(של הופעות, לבד או בשילוב עם הופעות אחרות. לכן, מושגים אלה מסתמכים על מושגים מספריים; והם עוזרים לנו לסדר מידע בתוך הופעה נוכחית, ובאופן רחב יותר בהופעה מצטברת.

המושגים הבסיסיים של ***צירוף***)המסומנים בטענות על ידי המילה 'ו'(***ואי-צירוף***)הכחשת צירוף, 'לא-ו'(הם כמובן קריטיים. ניתן לתפוס צירוף באופן ישיר)אנו יכולים לחוות שני דברים כנוכחותם בשדה קוגניטיבי נתון(, בעוד ששלילה של צירוף היא אובייקט רציונלי יותר)אנו מחפשים נוכחות מוקרנת ולא מצליחים למצוא אותה(. צירוף, לעומת זאת, אינו תופעה קונקרטית או חוויה אינטואיטיבית כשלעצמו, אלא קשר מופשט בין תופעות, אינטואיציות או הפשטות.

לפיכך, גם צירוף וגם שלילתו הם אובייקטים מושגיים, אם כי בדרגות שונות; הראשון ידוע באופן ישיר יותר,

;מהשני. שימו לב היטב: אין זה הופך אותם למלאכותיים
אין שום דבר שרירותי בתפיסתם או בשיפוטם. מושגים
אלה נחוצים לניסוח טענות היפותטיות וטענות מותנות
.אחרות, ואת הטענות הסיבתיות הנבנות מהן

מודאליות וסיבתיות הן עקרונות רדיקליים מאוד של ידע, משום שהן מעורבות בארגונו ברמה רעיונית הרבה לפני שהן הופכות למושגים מנוסחים בבירור, ומשום שניתן להשתמש בהן לפני שאנו עושים)כלומר, אפילו בלי לעשות(הבחנות כמו אלה בין ,קונקרטי למופשט, או חומרי למנטלי, לדוגמה. ברמה מפורשת הן מרמזות על מספר; אך ברמה רעיונית, ניתן לתפוס אותן ולהשתמש בהן ללא התייחסויות כאלה.

זיהיתי "מודים" או סוגים רבים של מודאליות וסיבתיות. המודן העיקרי, שיקול אונטולוגי החל על קיום אינדיבידואלי, הוא המודן הטבעי")והמודדים המשניים "זמניים" ו"מרחביים"(. מצב" חשוב נוסף הוא ה"הרחבה", המתייחס למעמדות כפרטים. המודן "הלוגי" הוא גרסה אפיסטמולוגית, המתייחסת להקשרים ,של ידע, במקום לנסיבות קיום. חלק מהמודים מתייחסים לרצון כמו למשל המודן האתי או הטלאולוגי, המתייחס לאמצעים למטרות.

,בתוך כל מצב, ישנן קטגוריות שונות של אופן וסיבתיות. לפיכך קטגוריות האופן הן: נוכחות או היעדרות; הכרח, מקריות)אפשרות ואפשרות-לא(או חוסר אפשרות; הסתברות או חוסר סבירות. אלה מוגדרים במגוון דרכים: אפשרות, כנוכחות בתנאים מסוימים; הכרח, כנוכחות בכל התנאים; וכן הלאה. יחסי הגומלין ביניהם הם: הכרח מרמז על נוכחות, אשר בתורה מרמזת על אפשרות; וכן הלאה. בפרט, מושגי חוסר המקרה נובעים באופן בלתי נמנע, בשלילה, מאלה של אפשרות להיות

ואפשרות לא להיות, כך שלא ניתן באופן הגיוני גם לתמוך ניתן לתת לקטגוריות האופן .[10] באחרון וגם להכחיש את הראשון שמות ספציפיים יותר בכל מצב. לדוגמה: באופן טבעי, נוכחות ,נקראת ממשות ואפשרות נקראת פוטנציאל; ואילו באופן אתי .אפשרות נקראת הרשאה

> יש לשים לב גם לנגזרות של מודאליות, מושגים כמו ***לכאורה*** , ***לכאורה*** וכו, אשר מרמזים על מודאליות במובן מסוים)למשל, אפשרות, הסתברות(, אך בנוסף מגדירים את הבסיס האפיסטמולוגי הניסיוני או החוויית או מבוסס-דיווח או שמועה של הניואנסים המודאליים.

גישה פנומנולוגית למודאליות תשאל שאלות כגון: 'היכן שוכנות בפועל פוטנציאלים שאינם ממשיים בזמן נתון?' תשובתנו לכך תהיה)כפי שהייתה ב"לוגיקה *עתידית* "(שהרעיון הנפוץ של פוטנציאל כמתייחס ל"איכות או ישות מהותית" השוכנת בפועל ב"טבע" של הדבר שיש בו אותה, כנוכחות שמשנה צורה כשהיא מתממשת, נראה מיותר, הפרה של "תער אוקהם" של הכלכלה המושגית; די להניח שהפוטנציאל שוכן "רק בנסיבות סביבה לראות את הפוטנציאל כ"מידת הוויה" נמוכה[11] ממשיות". ניתן יותר מהממשי, אשר בתורו היא פחותה מההכרחית, בהתייחס .לתדירות ההתרחשות על פני כל "הקיום" של מה שיש בו אותו

10" "הדבר"מודגש"כדי"למנוע"פילוסופיות"טיפשיות"כמו"זו"של"יום"אשר"אמנם "מודות"1ולו"רק"במשתמע"בדבריהם"בקיומן"וביכולת"הידיעה"של")אפשרויות("אך "מתיימר"להצליח"לבטל"את"מושג"ה)צורך(" מבחינה"לוגית"שום"מושג"המתייחס"לחלק "*מהקיום* 1כמו")אפשרות(" אינו"יכול"לשמש"מבלי"להעניק"בכך"גם"את"שלילתו" כדי להסביר"ולכסות"*את החלק הנותר* של"הקיום

11" "בודהיסטים"יאמרו"שפוטנציאל"הוא")ריק("כלומר "הוא"אינו"משאיר *עקבות*"במה"שיש"בו"אותו"אלא"קיים"אך"ורק"בתנאים"שעשויים"בסופו"של"דבר בהינתן"סיבה"מתאימה"למשו"אותו

אך ההבדל הזה בין ארעיות לקביעות, או שונות לקביעות, אינו חייב לעבור מימוש. מושגים עשויים להתייחס להפשטות, כמו גם לחוויות.

גישה פנומנולוגית לסיבתיות תתחיל בבחינת אירועים או דברים מכל סוג שהוא כ"מקרה", לפני החלטה *האם או כיצד* הם אני עצמי משתמש במונח "סיבתיות" במובן הרחב.[12] "נגרמים" ביותר האפשרי, כפי שישים לכל תשובה לשאלה זו. לפיכך, אני מקבל, לפחות כפי שניתן להעלות על הדעת, ספונטניות, סיבתיות, רצון והשפעה. האם למושגים פילוסופיים אלה הקשורים ל"סיבתיות" יש ביטוי בעולמנו היא סוגיה פתוחה לדיון. אך אנו רשאים וחייבים תחילה לנסות להבהיר ולקשר ביניהם; יש לפתור את הסוגיה ללא דעות קדומות, על ידי התחשבות ראויה בניסיון וכיצד לארגן אותה בצורה משכנעת. לפיכך, אם פיזיקאים (כגון נילס בוהר) סברו כי לא ניתן להניח באופן אמין שלאירועים תת-אטומיים מסוימים יש סיבות, אנו עשויים להסכים להשערת ה"ספונטניות" בתחום הפיזיקלי ברמות הרלוונטיות כהסבר.

סיבתיות, אם כן, אינה ניתנת להשווה מלכתחילה (כפי שחשבו בעבר) לסיבתיות, כלומר דטרמיניזם פיזי (בהרחבה) פסיכולוגי. שלילת הסיבתיות עשויה להיחשב גם כהסבר "סיבתי". באופן דומה, לא ניתן פשוט להתעלם מרצון, אלא יש להעניק לו שיקול דעת ראוי. ואכן, עלינו להתמיד בגישה פתוחה זו, שכן בעוד שסיבתיות, ועימה ספונטניות, קלות יחסית להגדרה בהתייחס *לתדירות של צירוף* אירועים פנומנליים או מופשטים סביבם,

---

12" "גישה" "זו" "של" (דבר" "ראשון" "קודם)" "שקולה" "לקיחת" "המראה" "כפשוטו" "לפני 6שמחליטים" "אם" "הוא" "מציאות" "או" "אשליה

הגדרת רצון או "רצון חופשי" קשה מאוד. למיטב ידיעתי איש לא הצליח עד כה, קל וחומר להוכיח שרצון קיים, כלומר שלאנשים ובעלי חיים יש כוח זה. מושג ההשפעה הוא משני, שכן אנו יכולים להגדירו כ"הקלה או קושי" לרצות משהו.

פנומנולוגיה עשויה לקבל כנתונים חווייתיים מסוג כלשהו את העובדה האנתרופולוגית שרוב האנשים, או כולם, בפועל, אם לא בתיאוריה, סבורים שיש להם כוח בחירה, החלטה, ייזום מחשבות נפשיות ותנועות פיזיות. אמונות כאלה אינן מוכיחות רצון, אלא מהוות ראיות תומכות בהשערה אינדוקטיבית. עובדה נוספת במגזר הציבורי שיש לקחת בחשבון היא שמושג הרצון קודם לסיבתיות בהיסטוריה של האנושות)ועדיין עושה זאת כיום, אני מאמין, בהתפתחות האישית של פרטים(. הרבה לפני שהגענו להבנה של דברים כבעלי "סיבות טבעיות", הסברנו את תנועות הכוכבים או האבנים או את גורלנו או מצבי הרוח שלנו בהתייחס ל"רוחות" או ל"אלים" או מאוחר יותר)עם הופעת המונותאיזם(לאלוהים.

מושג ה"כוח" שלנו מתקבל על ידי הפשטה מתחושות פיזיות מופנמות של דחיפה, משיכה וסחיטה. מושג זה משמש לאחר מכן כדי לעזור לנו להבין, *באנלוגיה,* את הדטרמיניזם של אירועים שאנו)לפחות כיום(רואים כטבעיים ולא ככאלה הכרוכים ברצון כלשהו. לפיכך, ניוטון תפס את כוח הכבידה כ"שדה כוח", וטרמינולוגיה זו נותרה איתנו גם עבור שדות אחרים. אפילו בתפיסה הסטטיסטית המודרנית שלנו של סיבתיות, אנו מסבירים את הצירוף הקבוע הנצפה כסימפטומטית של "קשר סיבתי", כלומר "כוח")טבעי(בסיסי. באופן דומה, היינו מדמיינים יצירה ספונטנית כמעין "כוח" פורץ החוצה!

ה-18 , דיוויד יום, הכיר בסאבטקסט זה בדיונו הביקורתי על קשר" סיבתי לכאורה. עבורו, "קשר" כזה בין אירועים היה" מפוקפק, ראשית משום שלעולם איננו תופסים מקרים של קשרים, אלא רק מקרים של צירוף גרידא.

> *כל האירועים נראים רופפים ונפרדים לחלוטין. אירוע" אחד רודף אחר; אך לעולם איננו יכולים להבחין בקשר כלשהו ביניהם. הם נראים* קשורים *אך לעולם אינם* מחוברים*.")עמוד 360(*[13]

זה של יום מבוסס, אגב, על תצפית הקשורה לרצון האנושי)והמניחה זאת(, צורה של סיבתיות שקשה יותר להבנה מאשר סיבתיות! בתחום האנושי)הרצוני(, אנו מבחינים בין)א(צירוף אירועים שהתרחשו באופן מקרי יחסית לרצון האנושי, כלומר צירופי מקרים, לבין)ב(צירופי אירועים שנועדו במכוון. ראוי לציין, ש"הצירוף גרידא" של יום מובן לנו בשל החוויה שלנו את)א("בעוד ש-)ב(הוא זה שהופך את הדיון שלו בניגוד ל"קשר למשמעותי עבורנו. יום אינו מגדיר מה יהיה "קשר" בתחום הטבעי)כלומר, הלא-רצוני(, לפני שהוא דוחה אותו. במקרה הטוב, אם כן, טיעונו מסתכם באמירה שהרעיון מעורפל מדי *מכדי* להיות מדעי.

יתר על כן, יום מסביר את אמונתנו בקשר כנובעת מהרגל מנטלי שנוצר בנו על ידי חזרה.

> *,אבל אין דבר במספר מקרים, השונה מכל מקרה בודד" שאמור להיות דומה לחלוטין; אלא רק שאחרי חזרה על מקרים דומים, התודעה נישאת על ידי הרגל, עם הופעת אירוע אחד, לצפות למלווה הרגיל שלו, ולהאמין שהוא*

13" 6/בחקירה'הנוגעת'להבנה'אנושית4'חלק'ב

יתקיים. לכן, קשר זה שאנו חשים בתודעה, המעבר המסורתי הזה של הדמיון מאובייקט אחד למלווה הרגיל שלו, הוא הרגש או הרושם שממנו אנו יוצרים את רעיון הכוח או הקשר ההכרחי.")עמ' 361.(

,ראשית, נוכל לטעון שהתזה שלו אינה עקבית מבחינה פנימית אם היא מובנת כהכחשת תוקף מתודולוגי של הכללה. שכן ברור שההצהרה של יום עצמו על הרגלים אנושיים היא הכללה מתצפיותיו שלו. הוא מכליל מרגעים מסוימים של ניסיונו לכל הרגעים, ומניסיונו שלו לשל כולם. יתר על כן, ההצהרה שלו ,מוצגת כתזה *הסברית* , בנוגע למה ש"גורם" לנו)בטעות ,לדבריו(להסיק עובדה של סיבתיות מקשר מנטלי כזה. לפיכך הוא טוען באופן מרומז לידע כלשהו על סוג של סיבתיות, זו של כוח ההרגל. האם התזה שלו, אם כן, היא שסיבתיות ניתנת לידיעה רבה יותר בתחום הפסיכולוגי מאשר בתחום הפיזי? אני בספק; אלא שהוא לא שם לב לחוסר העקביות.

"הופעתה של סיבה תמיד מעבירה את התודעה, באמצעות מעבר מקובל, לרעיון התוצאה. לכן, בהתאם לחוויה זו, אנו יכולים ליצור הגדרה אחרת של סיבה ולקרוא לה עצם שאחריו בא אחר, שהופעתו תמיד מעבירה את המחשבה לאותו עצם. *")עמוד 362(*

עבור יום, אם כן, מה שאנו מכנים סיבתיות הוא רק אסוציאציה של רעיונות. כלומר, אנו חושבים שאירועים קשורים זה בזה משום שהם במקרה קשורים זה בזה כל הזמן בזיכרון שלנו. מכאן, הוא למעשה "מסיק" שסיבתיות היא פרי דמיון. אבל התזה שלו היא תוצאה של חשיבתו הלא מדויקת. מה שהוא מתייחס אליו, ככל הנראה, הם מצבים כמו הבאים: לדוגמה, גבר פגש לראשונה את אשתו לעתיד כאשר מנגינה מוזיקלית

מסוימת התנגנה; מאז, בכל פעם שהוא שומע)או זוכר(את אבל לא היינו רואים מצב כזה.[14] המנגינה הזו, הוא *נזכר* באשתו כמעיד על סיבתיות, שכן למעשה הוא *לא* רואה את אשתו פיזית שוב בכל פעם שהוא שומע את המנגינה שוב! מסיבה זו, היינו מכנים את הצירוף הזה באמצעות אסוציאציה מנטלית של אישה ומנגינה מוזיקלית מקרי)אם כי ניתן בהחלט לכנות את הרצף המנטלי של *זיכרון* מנגינה וזיכרון *אישה* כמעין קשר סיבתי(. מצד שני, אם בכל פעם שמישהו ניגן את המנגינה אשתו הייתה מומצאת פיזית, היינו חושדים בקשר סיבתי.[15]

אם ננסח את כל זה בשפה ברורה ופורמלית, כל ספק יתמוסס בקלות. ניתן להבחין בין ארבע צורות:

a. Y-גורם ל X
b. Y גורם *למחשבה על* X
c. Y-גורמת ל X *המחשבה על*
d. .Y גורמת *למחשבה על* X *המחשבה על*

14" "ההפך הוא לא סביר כלומר שבכל פעם שהוא רואה או נזכר באשתו הוא נזכר במנגינה אלא אם כן האיש המסכן אובססיבי'

15" 'הנה דוגמה נפוצה יותר לאסוציאציה אני רואה לנגד עיני אדם נניח אבל בבדיקה מדוקדקת יותר מתברר שמזכיר לי קלושות את גברת שראיתי זה עתה על פי כך בהתחשב בכך שאני שזו לא הייתה גברת חושב על המגע האחרון שלנו יחד מתחיל להרהר באופן אקראי בגברת מה שאמרנו וכך זיכרונות אלה עשויים בתורם להוליד מחשבות חדשות כמו הניתוח הפילוסופי הנוכחי של שאינן קשורות מבחינה לוגית לגברת אסוציאציה וכן הלאה עד שאני מצליח לשנות את הנושא'

ארבע הצורות הללו מתייחסות לקשרים שונים מאוד, אך לארבעתן יש במשותף את הקשר "גורמים". המונחים שונים, אך הקופולה נשארת זהה. העדפה)כפי שעושה יום(של אחת מצורות אלה על פני האחרות, כתיאור המתאים לאירועים המדוברים, אינה מצליחה להפריך את הגורם המשותף של סיבתיות, אלא להיפך תומכת בו. נימוקו של יום הוא סותר את עצמו!

לדעתי, קשרים סיבתיים לכאורה עשויים להיות אמיתיים או אשליים. שלא כמו יום, אינני רואה את *הטעות* של שיפוטינו לגבי קשר סיבתי כהוכחה לחוסר *יכולתנו* לבסס קשר סיבתי. בהקשר זה, כמו בכל שיפוט מושגי אחר, מעורבים תהליכים של הכללה ופרטיקולריזציה. אפשר לומר שמעורבות *שתי הכללות* . הראשונה היא מחיבור *פרטי נצפה לחיבור כללי*)כולל מקרים שלא נצפים(. השנייה היא הכללה *מחיבור קבוע כזה של אירועים ל'קשר' משוער ביניהם*)כלומר, משהו עמוק וחזק יותר מחיבור גרידא(. אם נודה בתקפותה)המזדמנת, כל עוד היא מאושרת אמפירית(של ההכללה הראשונה, לא נוכל להכחיש אותה לגבי התהליך השני, שאינו שונה *באופן עקרוני* . במקרה הטוב נוכל להכחיש זאת רק *במקרים ספציפיים* , כפרטיקולריזציה; אם כי איני רואה כיצד נוכל להצדיק אפליה כזו או פרטיקולריזציה חלקית.

במילים אחרות, כיצד יודע יום עצמו)בהינתן ש'קשר' הוא בעל משמעות, אם כי קשה להגדירו במילים(ש'צירוף קבוע' אינו מרמז על 'קשר' עמוק יותר? הוא יכול לטעון באופן עקבי רק *שלפעמים זה* לא כך. אבל *במקרה כזה, הטיעון שלו מאבד את כל כוחו* , התלוי בכלליות . שום דבר לא מונע מאיתנו לנסח השערות לגבי צירוף קבוע ולגבי קשר סיבתי, בתנאי שאנו

מאמתים את התיאוריות שלנו בכל מקרה בהתאם לכללי האדוקציה, בוחנים את הטענות שלנו בהתייחס לעקביות ולניסיון, ובהשוואה לתזות חלופיות.

בנוסף לתחושות הפיזיות שהוזכרו לעיל, ההתבוננות הפנימית שלנו מצביעה על כך ש"לנו" יש מידה *מסוימת* של שליטה על *חלק* מהתנועות הפיזיות של גופנו)ודרכו של גופים אחרים(ועל *חלק* מהדמיונות המנטליים שלנו. ברמה זו, ברמה של האינטואיציה)ולא ברמה של התחושה(, עולה מושג הרצון. הכרה פנימית זו של העצמי כשחקן בעולם המנטלי והפיזי עשויה בהחלט להתברר בסופו של דבר כאשליה, אך יש להעניק לה אמון לפחות מלכתחילה כנתונים גולמיים. כל טענה כנה כזו צריכה להיות מוכרת בכבוד, כמראית עין שיש לקחת בחשבון בסידור הכולל של הנתונים. אין הצדקה מתודולוגית להכחשה מוחלטת)כפי שמקבלים כמה מכניסטים מודרניים דוגמטיים(.

חוויות והפשטות רבות, כמו גם אינטואיציות, מצביעות על רצון. לדוגמה, תחושות מסוימות תלויות בתנועה, בין אם מדובר בתנועה של חפץ בפה, של העור כנגד חפץ כדי לחוש את מרקמו או את ניידותו, פיתול של חלקי גוף לכיוונים שונים כמו העיניים לראייה או הראש לשמיעה, של חלק בגוף יחסית לאחרים כמו זרוע, הליכה במרחב כדי לחוות עומק, או אפילו דיבור כדי להפיק צליל. כמו כן, תשומת לב לתופעות בהווה, התבוננות בעבר או ניסיון לחזות את העתיד, כולם נראים כפעולות של רצון. באופן דומה, דמיון, יצירת מושגים ותובנה לוגית נחווים לעתים קרובות ככאלה הדורשים מאמץ, או לפחות כפעולות של בחירה. כתוצאה מכך, ניתן לומר שמושגי הזמן והמרחב תלויים ברצון. באופן דומה, נראה שרצון מעורב בחשיבה מילולית.

אין ספק שיש לנו מודעות אישית מסוימת לכך שיש לנו כוח פעולה מסוים בסביבה הפנומנלית. זה לא כוח מוחלט ובלתי מוגבל, אבל הוא "מורגש" כיוון שכך בכל זאת. אי אפשר לומר על תכונות חושיות *כפעולות* רצוניות; אבל רבות מהן יכולות להיחשב *כסימנים של* רצון. במקום זאת, אנו 'יודעים' באופן פנימי וישיר האם הרצון שלנו היה מעורב או לא, לפחות ברוב הזמן; זהו מושא של אינטואיציה. ואכן, פונקציה זו, יחד עם קוגניציה וחיבה, נתפסת על ידינו כהיבטים חיוניים של זהותנו. רצון הוא בהחלט חלק בלתי נפרד מהשיח הלוגי שלנו במיון חוויות אחרות, כמו למשל כאשר אנו מקשרים בין אופני חושים שונים. אני יכול, למשל, לנסח הצעה לגבי פרספקטיבה: 'אם אסובב את האובייקט הזה, הוא ישנה צורה כך וכך, תוך הקרנת סדרה רצונית)סיבוב האובייקט(וחיזוי רצף פנומנלי מסוים (שינויים חזותיים ושינויים אחרים).

3. חוויות והפשטות

ננסה לסווג את ההופעות בדרכים שונות)אנא[16] בפרק הנוכחי עיינו **באיורים 1** , **2** ו**-3** לסיכום והמחשה שימושיים(. מושאי ,הידע, תכני התודעה, או *ההופעות* לקוגניציה, כוללים: ראשית את התופעות הקונקרטיות שאנו תופסים באמצעות החושים או כהשלכות מנטליות; שנית, את האובייקטים הקונקרטיים אך הלא-פנומנליים של האינטואיציה)ידע עצמי(; ושלישית, את ההופעות המופשטות שאנו תופסים באמצעות לוגיקה אינדוקטיבית ודדוקטיבית ביחס לחוויות הנ"ל)כלומר, תופעות ואינטואיציות(.

16" חלק מהרהורים אלה כבר ניתן למצוא בעבודתי משנת 1984)"*לוגיקה ועתידית*(בשנת 1994 לאחר שהשתתפתי בהרצאה של פרופ' רוברטה דה מונטיצלי "באוניברסיטת נבה על דוקטרינת הפנומנולוגיה של אדמונד הוסרל" כתבתי חיבור המסכם ומעדכן את דעותיי בשנת 1988: 1 בערך באותו זמן בו כתבתי את "*אילוגיקה בודהיסטית*", שנועד להיות חיבור נלווה התחלתי לכתוב את הכל מחדש באופן מלא ושיטתי יותר וכתוצאה מכך נוצר הספר הנוכחי

1. מושא התפיסה

אובייקטים תפיסתיים, כלומר ה"דברים" שאנו תופסים, המכונים גם **תפיסות** או **הופעות פנומנליות** , נחשבים כנתונים **חווייתיים** או **אמפיריים** , כלומר נתונים קונקרטיים)לא מופשטים(ברורים מאליהם, שעל בסיסם נבנה בהדרגה ידע. תפיסות הן משני סוגים)או מקורות(, החומרי)או החושי(והנפשי)או הדמיוני(, אשר ניתן להבחין ביניהם *מבחינה פנומנולוגית* כדלקמן.

(א) נתפסות, לפחות ('sensa' או) **תופעות חומריות** *לכאורה,* דרך החושים. הן כוללות את ההופעות הבאות)וכמה ממרכיביהן(.

- **חזותיות** : עוצמות שונות של אור וצבעים)ביניהן אנו מבחינים בצורות, גדלים, מרחקים וכיוונים שונים(אשר לכאורה נתפסות דרך העיניים)איברי הראייה(.
- **שמיעה** : צלילים)כולל עוצמה, גובה צליל, טונאליות, כיוון (שממנה, נטייה גופנית)[17] ומאפיינים אחרים(, ותחושת איזון שנראים כאילו נתפסים דרך האוזניים, איברי השמיעה.

---

17 "תפקיד השמיעה בשיווי משקל אינו ניכר באופן מיידי ואני חושב שמבחינה היסטורית מדובר בתגלית מאוחרת יחסית נאמר לי שזה לא איבר השמיעה כשלעצמו אלא מנגנון אחר באוזן עם רמות נוזלים מה שלא יהיה השאלה כאן היא אם יש תופעה קוגניטיבית הקשורה לנוזלים אלה כך שנוכל לדבר על תחושה של תופעה או שמא)מידע(זוהי המילה הלא נכונה שמרמזת על תודעה אני משתמש בה כאן כמו במדעי המחשב פשוט מועבר ישירות למוח כתהליך פיזיקלי

- הריח **והטעם : ריחות)ריחניים, חריפים, מסריחים וכו'(,המורגשים באף)איבר הריח(, וטעמים)מלוח, מתוק .[18] חמוץ, מרים וכו** ' (המורגשים בפה ובלשון)איברי הטעם(
- **מישוש** : התחושות שאנו חווים כ"בתוך הגוף או על)על העור(" - מגע, התנגדות ללחץ/דחיפה ומתח/משיכה)קשה/רך, נוקשה/אלסטי, כבד/קל(, מרקם)מחוספס/חלק(, טמפרטורה)עור או גוף חם/קר(, חשמל)זעזועים(, יציבה גופנית)עמידה, ישיבה וכו'(, תנועה)של ,חלקים או כל הגוף(, והנאה וכאב ויסצרליים)או היעדרם אדישותם(, בין אם נגרמים פיזית)סנסציונית(ובין אם נגרמים על ידי תופעות נפשיות)סנטימנטליות(, שאנו .[19] מסווגים כהיבטים של חוש המישוש

שדה התופעות החומריות מחולק לשני מרחבים: האחד, הנחווה ,כקרוב לעצמו)מרכז החוויה או הצופה(וקבוע יחסית)עבורנו לפחות בטווח הקצר(, נקרא " *גופו של האדם* "; והשני, הנמצא רחוק יותר ומשתנה יותר, נקרא " *הסביבה* ". גם לגוף הפיזי וגם ,לחומר שמעבר לו יש ביטויים חזותיים, שמיעתיים, טשטושיים .ריחניים וחושיים

---

18 "היבטים"מסוימים"של"טעם"ל במילים"נפוצות"לגבי"אוכל"או"משקה"הם"ליתר"
דיוק"ריחות

19" "שימור"לב"שמה"שאנו"מכנים"חוש"המישוש"הוא"אוסף"של"פונקציות"שונות"
(מאוחד"המונה"משמש"ביעילות"בפילוסופיה"המערבית"כקטגוריה"של")כל"האחרים
"השימוש"העממי"בו"צר"יותר")נגיעה)"מתייחסת"ליצירת"מגע"פיזי"בין"חלק"מגוף
"האדם"לחלק"או"גוף"אחר)תחושה)"מתייחסת"לחוויה"חושית"הנובעת"מכך"אינה"רואה
"תועלת"בהפיכת"זה"לנושא"כאן"כך"או"כך"בידי"הביולוגים"להחליט"על"סיווג"מדויק
יותר"עם"זאת"היית"מדגיש"את"הייחודיות"בין"תחושות"גופניות"פנימיות"ל באברי"המין
במערכת"העיכול"וכו"ורגשות"ל ביטויים"רגשיים"שונים"לבין"תחושות"מגע"גרידא
הראשונות"מרגישות"כימיות"יותר"מאשר"מכניות

" בנוסף, חלקים מסוימים בגוף, הנקראים חמשת *ה"חושים* " או *איברי החישה* ", נחשבים כמעורבים באופן ספציפי בתפיסת ביטויים אלה. איברים אלה, הממוקמים בערך בעיניים, באוזניים, באף, בלשון, בעור ובתוך הגוף, ניתנים לצפייה מדויקת יותר באמצעות מכשירים מדעיים)כגון מיקרוסקופ(. נמצא שהם מורכבים בהתאמה מקולטנים מכניים)למגע, תנוחה, שמיעה(, כימורוצפטורים)לטעם, ריח(, קולטני אור)לראייה(, קולטני טמפרטורה וקולטנים לתחושות שאנו מזהים כהנאה וכאב.[20]

> העובדה שאיברי החישה הם *תנאי הכרחי* לתפיסה חומרית ניכרת מהעובדה שכאשר איבר כזה חסום באופן זמני, ניזוק, נקטע או חסר מלידה, התפיסה המתאימה חסרה או מעוותת. אך איברי החישה אינם *לבדם* תנאים מספיקים לתפיסה כזו: גם תשומת הלב שלנו למה שהם מגלים היא הכרחית. לכן, לא ניתן *להשוות תפיסה חושית* להחזקת איברי חישה. לא איברי החישה הם שתופסים. אי אפשר לומר בצדק שהעיניים הן שרואות או האוזניים ששומעות.

לכן, עצמים חומריים מסווגים כ"חושיים", בניגוד לתופעות מנטליות")שנדונות בהמשך(. הגוף ואיברי החישה הנתפסים" הם, כמובן, *בעצמם* רק הופעות, אם כי מאוחר יותר ניתן להם תפקיד מוביל במבנה המנטלי המרכיב את השקפת העולם הנאיבית. חמשת סוגי התופעות החומריות המפורטות לעיל

---

20 "לפי קרטיס וברנס, הם מזכירים כאב "אך לא הנאה, כמו כן שימו לב שהם "מוסיפים "שקולטנים "חשמליים "וקולטנים "מגנטו "נמצאים "אצל "חלק "מהבעלי "חיים "אך לא אצל בני אדם

ותת-הקטגוריות שלהן נקראות[21] , נקראות אופני החושים
איכויות חושיות.[22]

,מהי המאפיין המשותף של אופני החושים השונים
ותכונות החושים השונות , המאפשר לנו לקבץ אותם
יחד תחת שמות נפוצים אלה? לדוגמה, למשהו מולי יש
גם צורה וגם צבע וגם משמיע רעש, מדוע אני מסווג את
,הצורה והצבע כמראות ואת הרעש כצליל? למעשה
צורה וצבע שונים זה מזה במראה בדיוק כמו ראייה
וצליל! יש להניח שהאופי המשותף שלהם הוא יחסי
בלבד. כלומר, אנו יכולים לסווג אותם יחד לא בגלל
,טבעם" הפנימי, אלא משום שהם נראים קשורים לנו"
.הצופים, על ידי חוויה חושית, דרך איברי גוף מסוימים

שימו לב היטב, עם זאת, שתפקידם המדויק של החושים בתפיסה נותר בגדר תעלומה. שכן עלינו לאשר שאנו תופסים את מה שפוגע בכניסת החושים, ולא)כפי שסברו בתמימות רבים(תוצרים סופיים של העברה על ידי החושים. אחרת, אנו ניצבים בפני *בעיה לוגית* : איננו תופסים את העצמים שאנו טוענים שאנו תופסים, אלא תמונות לכאורה שלהם. במקרה האחרון, אין לנו דרך להשוות ייצוגים כאלה למקורותיהם "לכאורה, ואפילו אין לנו זכות להניח שהעצמים "המקוריים

21' מיותר "לציין "אין "לבלבל "את "המילה "מודליות)"כפי "שהיא "משמשת "כאן "כדי "לסמן "מגוון "של "תופעות "חושיות "ומנטליות "עם "המובן "האחד "של "הכרח "אפשרי "או "ממשי

22' "הן "נקראות "כך "בהתייחס "להנחות "הרגילות "נאיביות "ריאליסטיות "אבל "השימוש "שלי "במילה *"חוש* כאן "הוא "נוחות "בלבד "ואין "לפרש "זאת "כמרמז "על "הנחות "כאלה "/"מודלים "חושיים/"הם "אופני "הקיום "1או "צליל "וכו' *"הנחשבים כתפיסות* על "ידי "החושים" "/"תכונות "חושיות/"הן "תת "קטגוריות "של "אופנים "אלה "1למשל "עבור "ראייה /16צורות "עוצמות "או "צבע "וכו

קיימים. במקרה זה, בתורם, איברי החישה, כאובייקטים של תפיסה עצמם, מוטלים בספק; מה שמביא אותנו לספק לגבי ההנחה הראשונית שאנו תופסים תמונות של עצמים. אך אם כן בהינתן שאנו תופסים את העצמים עצמם, עולה השאלה: מה הטעם בחושים, אם כן?[23]

(ב) **תופעות נפשיות** הן הופעות הדומות לתופעות חומריות, אך אינן נתפסות לכאורה דרך איברי החישה. לכן עלינו להתייחס בצורה מדויקת ורחבה יותר ***לאופנועים פנומנליים*** ו***לאיכויות פנומנליות*** (עוצמות אור, צורות, ראייה, שמיעה וכו'), ולהתייחס למה שנקרא אופני החישה ואיכויותיה כמתייחסות ספציפית לאלו המתגלות לכאורה דרך החושים החומריים).

למרות שתופעות נפשיות אינדיבידואליות לכאורה קיימות באופן עצמאי מתופעות חומריות בו-זמניות, אין בכך כדי לשלול את שהן רק ייצוגים ערוכים של תופעות[24] (האפשרות שאני מאמין חומריות שנתקלו בהן *בעבר* זיכרונות שנלקחו כמכלול באופן סלקטיבי, או שנלקחו כחלקיקים וערבבו מחדש). מסיבה זו נראה ראוי להגדיר תופעות נפשיות באופן שלילי (כפי שנעשה לעיל), כתופעות שאינן נובעות ישירות דרך החושים, מה שמרמז שהן כנראה נובעות בעקיפין באמצעות *השלכה יצירתית* של זיכרונות של תופעות חומריות.

---

23. ראה *לוגיקה עתידית*, פרק ד': לדיון נוסף בנושא זה

24. "אבל ניתן לפתור את השאלה באופן אמפירי: האם לאדם עיוור מלידה יש "דמיון" או "לאדם חירש מלידה יש "דמיון" שמיעתי" אם לא, אז "שיטות" החושים המנטליות "הן" בסופו "של" דבר "תוצרי" לוואי" של" אלה "החומריים" (בכתב "העת *New Scientist* עמ' 4 (9 מאי 1986): 88; 5). עמ' 4 "מרי" קוקס "מהמכון" המלכותי "לאומי "לעיוורים" בלונדון "בריטניה "מציעה "שעיוורים "מלידה "אינם "יכולים "לדמיין "או "להלום "היא "לא "אומרת "על "איזה "מחקר "ספציפי "מבוססת "הצהרתה

תופעות נפשיות הן דמיונות, השלכות שעשויות להיות *לא רצוניות או רצוניות בדרגות שונות* , כולל זיכרונות של אירועים אחרונים או מזמן **ופנטזיות** של העבר, ההווה. ו/או אירועים עתידיים)האחרונים הם ציפיות(. אלה עשויים לבוא למטרות קוגניטיביות, או לבידור סרק או למניעים פסיכולוגיים אחרים. בין התופעות המנטליות, אם כן, נוכל תחילה להבחין בין הרטרוספקטיבי לפרוספקטיבי.

תופעות **רטרוספקטיביות , או זיכרונות** , מופיעות כגלגולים קודמים של "הרגע הנוכחי", שאנו מניחים שיש להם אחדות והמשכיות כלשהי עם "הרגע הנוכחי" הנוכחי, ושהובאו להווה באמצעות *יכולת זיכרון* , תודעת העבר הנטענת כאפשרית במישרין או בעקיפין באמצעות יכולת זו, נקראת *זכירה* .

ביטחון אוטומטי בפרשנות הרגילה שלנו לתופעות אלו יהיה נאיבי, אך ביטחון מחודש לאחר מחשבה ראויה עשוי להתרחש באופן לגיטימי. מה שחשוב לנו כאן הוא שתופעות אלו נוטלות חלק *בהווה* , ושהן *נראות* כמחזירות אותנו לקיום "עבר" כלשהו. נוכחות והיעדרות כפולה זו היא מאפיין מבחין של סוג התופעות הרטרוספקטיביות. ההסברים המוצעים לאיכות המסתורית הזו של תופעות כאלה)למשל, שיש לנו יכולת זיכרון שמאחסנת איכשהו מידע שהושג בנקודות דורשים הערכה סופית (25 אחרות של משהו שנקרא זמן.

תופעות **פרוספקטיביות , או ציפיות** , מקרינות תרחישים ספציפיים בנוגע לעתיד. לפיכך, הן מרמזות שמה שאנו

---

25 4שימו לב שכשל מזדמן של הזיכרון הוא הצעה אחת *במסגרת* פרשנית זו
6כדי להסביר פרטים מסוימים

מתמודדים איתו ברגע הנוכחי יתארך בצורה כלשהי ברגעים הבאים; אבל במקרה זה איננו טוענים לעצמנו יכולת כמו זיכרון; אנו טוענים כאן רק, לכל היותר, לציפייה שהדברים ימשיכו להיות או להתפתח, וש"רגעי הווה" אחרים יחליפו את הנוכחי (לפחות עד שנמות).

> כשם שהכאן והעכשיו שלנו מוכתם, לפחות באופן היקפי, במודעות ל"לפני", לעבר, כך גם במבט קדימה אל עתיד, שאינו חלק מההווה ובכל זאת נראה בו *פוטנציאל*. בין אם מוצדקים ובין אם לאו, מה שמעסיק אותנו כאן הוא שתופעות עתידיות אלו מתרחשות בהווה ובכל זאת מתייחסות לאקסטרפולציה נוספת של מה שאנו מכנים זמן, בכיוון ההפוך לאובייקטים של הזיכרון.

גם זיכרון וגם ציפייה הן למעשה צורות *אינדוקטיביות* של תודעה שימו לב היטב, בכך שהסובייקט מקרין פרשנות מסוימת על סמך נתונים מינימליים מסוימים. ה"נתונים" הם התופעות בהווה (של קיום עבר לכאורה או קיום עתידי פוטנציאלי, לפי העניין), בעוד שה"פרשנויות" כוללות את קבלת הדברים שמצביעות תופעות הווה אלו כבעלי קיום כלשהו מעבר להווה (בחלק היפותטי בעבר או בעתיד של משהו שנקרא זמן). זאת בניגוד לתופעות חושיות, אשר כשלעצמן נטולות תיאוריה (אם כי נקודות מוצא של תיאוריה).

> הכללת תופעות פוטנציאליות ברשימת רכיבים זו היא חוב להוסרל. עם זאת, הוא אינו רואה את האופי האינדוקטיבי של הציפייה, וגם לא לעניין הזיכרון. יתר על כן, עליי להוסיף כי מודעות לרכיבים אלה אינה חידוש של המאה ה-20. היא נמצאת במסורות המיסטיות למשל, מייסטר אקהרט, במיסטיקה הנוצרית, או)

כדוגמה מזרחית, בזן בודהיזם(, בכל מקום בו אנו .״מעודדים "לחיות בהווה הנצחי" או "להיות כאן ועכשיו מה שהאחרונים מבהירים הוא שזיכרון וציפייה אינם רק תוספות למודעות להווה, הדורשים מאמץ; הם מסיבה כלשהי עבור רוב בני האדם *כפייתיים* וקשים מאוד ,להימנע מהם. אם חושבים על זה, זה מפתיע מאוד .ודורש הסבר[26]

תופעות רטרוספקטיביות ופרוספקטיביות נתפסות כהשלכות מנטליות הנעשות במידה מסוימת על ידי הצופה בהן, וכך גם המצב ההתחלתי של **דמיונות** . למעשה, שתיהן הן היפותטיות במהותן, בכך שהן עוסקות בדברים שכבר אינם נוכחים או עדיין לא נוכחים לתפיסה חושית, ולכן)נאמר זאת ללא כוונה מזלזלת(אינן ודאיות ככל שזה נוגע לכך. עם זאת, אני מצפה שהאלמנטים

---

26 "מדוע"אנו"חיים"בדרך"כלל"בעבר"מפואר"או"מביש"או"בעתיד"מלא"תקווה "או"מפחיד"או"על"כדי"כך"שאנו"מאבדים"כל"מודעות"להווה"רוב"הזמן"צורה"דומה"נוספת "של"ברירה"מההווה"היא"באמצעות"*התעלות* במחשבות"תיאורטיות"על"ההווה"במקום "להיות"בהווה"נראה"שאנו"מעדיפים"כמעט"באופן"אוטומטי"להיות"מחוץ"לה"בזרם "מתמיד"של"פנטזיות"זה"ניכר"במדיטציה"שם"אנו"רואים"שנדרש"מאמץ"רציני"כדי "להתגבר"על"נטייה"זו"גם"כשאנו"*רוצים* להישאר"כאן"ועכשיו"גם"כשזה"*נעים*"אנו נוטים"לברוח"למה"פנומנולוגיה"צריכה"לענות"על"שאלה"זו

"תשובה"חלקית"ברורה"אחת"היא"ביולוגית"עלינו"לצפות"את"העתיד"משום"שאנו"בעלי "חיים"בעל"רצון"אנו"נקראים"לקבל"החלטות"בנוגע"לסביבה"משתנה"להגן"על"חיינו "ולשפרם"עלינו"לזכור"את"העבר"כדי"להימנע"מחזרה"על"טעויותיו"וכדי"לחזור"על "הלקחים"שנלמדו"בה"ההווה"מעניין"בשני"המובנים"הללו"אך"הוא"אינו"מספק"מידע "מספיק"עם"זאת"נכון"שאם"איננו"מסוגלים"להיות"מלאים"בהווה"אז"נתוני"העבר"שלנו עשויים"להיות"באיכות"ירודה"באותה"מידה"וגם"הציפיות"שלנו"לעתיד"אינן"מציאותיות

"אגם"מכיוון"שאני"סבור"שלפחות"לבעלי"חיים"גבוהים"יש"גם"מידה"מסוימת"של"רצון "1אם"כי"פחות"מזו"של"בני"אדם"אני"רואה"בהם"1בניגוד"למה"שרבים"מניחים"שאינם "נעולים"לחלוטין"בהווה"ואני"חושב"שהתנהגותם"מדגימה"זאת"לדוגמה"חיות"המחמד "שלנו"זוכרות"אותנו"ויכולות"לצפות"אירועים"מתקרבים"יש"להן"את"היכולת"לראות מעבר"לרגע"המיידי"מכיוון"שגם"הן"חייבות"לנוע"בסביבה"משתנה"וכו

הראשוניים בזיכרון הדמיון החזותי והשמיעתי נוצרים)בעבר הקרוב או הרחוק(על ידי תפיסות חושיות)לפחות ראייה ושמיעה(. ניתן לפתור שאלה זו באופן אמפירי על ידי ניסיון, לשאול אנשים שנולדו *עיוורים* או *חירשים* האם הם, בהתאמה רואים או שומעים משהו 'בראשם'; אם, כפי שאני מצפה, הם אינם יכולים, אזי המונופונקציות התופעות המנטליות הן בסופו של דבר תוצרי לוואי של אלו הפיזיות. אם, כפי שיכול להיות המקרה, הם יכולים לדמיין מראות או צלילים, אזי לתופעות נפשיות יש מקור עצמאי.

'דמיון)השלכה של 'תמונות'(יכול להיקרא גם 'תפיסה באופן ספציפי יותר', במקרה של תופעות חזותיות, אנו אומרים ויזואליזציה; במקרה של תופעות שמיעתיות נוכל לומר 'אודיטוריזציה'; באופן דומה לגבי המקרים האחרים, אם כי ישנם ספקות לגביהם, כפי שמוסבר כעת.

זיכרונות וציפיות מסווגים כדמיונות, שימו לב, למרות שתוכנם או *כוונותיהם* אינם בהכרח מנטליים, אלא עשויים להתייחס לאירועים חומריים חיצוניים. אלא אם כן אנו מניחים מודעות *ישירה* לאירועים הזכורים או הצפויים לאורך זמן העבר או העתיד, עלינו להתייחס אליהם כאל הופעות נפשיות כשלעצמן גם אם אובייקטיהם אכן היו קיימים או אכן יהיו קיימים כפי שמוקרנים בעבר או בעתיד, בהתאמה. כאשר תוכנם במקרה אמיתי, ניתן לראות פעולות נפשיות כאלה כמודעות עקיפה מסוג כלשהו.

כפי שנראה, דמיון הוא פונקציה בסיסית של אינטליגנציה. היכולת היצירתית של הצופה, להקרין דימויים בתוך עצמו או סביבו, מאפשרת פעולות רציונליות כמו השוואה, עימות

והשערות, שהן בסיס להמשגה, ואינדוקציה ודדוקציה לוגית של טענות. בפועל, דמיונות הם *לעיתים רחוקות תפיסתיים בלבד, אלא בדרך כלל כוללים גורמים מושגיים ומילוליים*.

> לעומת זאת, זיכרונות, פנטזיות וציפיות לעולם אינם מופשטים או מילוליים בלבד, אלא תמיד כוללים גורמים תפיסתיים. שימו לב במיוחד למרכיבים השונים של השערותינו, במרדף היומיומי אחר ידע. רעיונות ותיאוריות נוצרים מנטלית בתגובה למידע וכניסיונות לחזות נתונים נוספים. ציפיות כאלה למציאות)שיש לבחון בסופו של דבר, כמובן(כוללות לא רק את כוונות המילים שלנו או את התוכן המושגי, אלא מסה של זיכרונות ופנטזיות קונקרטיות, שיכולות לכלול מבנים חזותיים, שמיעתיים או אחרים, וכמובן את ההיבט המילולי של מחשבותינו המופשטות.

זיכרונות וציפיות כרוכים בתהליכים חזותיים **ושמיעתיים**, **קונקרטיים** , ואולי גם בתהליכים פנומנליים אחרים. לכאורה תהליכים חזותיים ושמיעתיים מנטליים תופעות אינן נמנות בין לחוות אותן[27] האובייקטים שמקורם חושי לכאורה, משום שניתן לכאורה אפילו בעיניים עצומות או באוזניים אטומות, בהתאמה באשר למודלים חושיים שאינם מראות וצלילים, איני בטוח שניתן לדמיין אותן; הדמיון לכאורה שלהן עשוי להיות רק פרשנות של תחושות נוכחיות)ראה להלן(.

, מאפיין רלוונטי נוסף של תופעות נפשיות הוא שהן **אינטימיות** כלומר נתפסות על ידי הצופה בלבד)במילים העממיות, במקרה

---

27 "אני"אומר"/לכאורה/"כדי"להזכיר"לנו"שיניים"ואוזניים"הן"עצמן"תופעות בלבד"כך"שניתן"להסיק"את"חומריותן"רק"על"ידי"סידור"הנתונים"הפנומנולוגי"שלנו 6 לא'על'ידי'הנחה'מראש

של תופעות חזותיות, דרך "עין הנפש"(, ולמרות שהן אינן מקיימות אינטראקציה לכאורה עם תופעות חומריות, השלכות נחוות או לפחות נתפסות כתוצאה מפעילותו *של* הצופה - מה שמסמל פעולת רצון, רצון של נשמה או ישות רוחנית כביכול)ראה בהמשך(. דמיון אינו *כשלעצמו* מקרה של "הנפש על החומר"; כלומר, עצמים חומריים)למעט אולי המוח שמתחתיו(אינם מושפעים. במקום זאת, נראה שאנו יוצרים הולוגרמה של נקודות, קווים וצללים - וצלילים וכו' - במרחב המנטלי הפנימי ו/או החיצוני שלנו.

תופעות נפשיות עשויות להיות **פנימיות** או **חיצוניות** , שימו לב היטב. דמיונות פנימיים נראים כאילו ממוקמים)בערך(בתוך ה"ראש" של האדם, *כאילו* הם מוקרנים על "מטריצה" כלשהי המהווה חלל פנימי. לעומת זאת, דמיונות חיצוניים נראים כאילו מוקרנים החוצה אל החלל החיצוני שתופס החומר, *לכאורה* חולקים את אותה הרחבה ומתערבבים מבלי לפגוע בו ישירות)שקיפות(. ברור שהשלכה חיצונית עשויה לכלול איננו צריכים להתייחס לשתי קטגוריות .[28] "אקסטרפולציה" הדמיון הללו כשונות מהותית: הן עשויות למעשה לאכלס את אותו מרחב טרנסצנדנטי, אך פשוט להיות קרובות יותר או רחוקות יותר מהצופה, בהתאמה.

תופעות נפשיות חיצוניות עשויות להיות *הזיות די שכיחות* , כמו הרושם שעדיין יש משקפיים לאחר הסרתם)האדם עדיין

28' "אם מישהו מקרין כוכב דמיוני אל השמיים אין זה נובע מכך שכוח ההקרנה שלו משתרע עד כדי כך שהוא לא יגיע רחוק יותר מאפו ועדיין)יראה(מיליוני "קילומטרים "משם" על "ידי "הנחה "מילולית "או "מרומזת "של "פרספקטיבה "ואכן כשאנו "רואים "כוכבים "ממשיים אינם "רואים "את "הכוכבים "עצמם "אלא "את "הזית "האור "מהם הפוגעת בחושינו ואז מניחים 'משחק 'של 'פרספקטיבה

רואים" את המסגרות, ולא רק מרגישים את הלחץ הנותר על" הרקות(. אך ישנם ביטויים קיצוניים יותר, כמו הזיות מדיטטיביות לדוגמה, מישהו .[29] או פסיכוטיות או הזיה הנגרמת על ידי סמים עשוי לטעון שהוא נביא שקיבל ביקור של מלאך, אך למעשה יש .[30] לו רק כוח חזק של השלכה חיצונית

בנוסף לדמיונות, אנו נוטים בדרך כלל להאמין בסוג נוסף של ", תופעות נפשיות אינטימיות, שניתן לכנותן " **רגשות נפשיים** כולל **מצבי רוח** , אולי תגובות **אסתטיות** , וחוויות עדינות אחרות אין לבלבל בין אלה)למרות שהן עשויות להולידי(רגשות .[31]

29' "כולם"מדווחים"בספרות"גם"אם"חוו"אותם"רק"מעטים"מן"השורה"אדם"שלא "חווה"אותם"עשוי"כמובן"לפקפק"בקיומם"אך"אם"הפילוסופיה"אמורה"להיות"הסבר"רחב היקף"עליה"לקבל"דיווחים"של"עדי"ראייה"כאמיתיים"לפחות"ככל"הנראה

30' "מבחינה"פנומנולוגית"אנו"מכנים"ישות")מוחשית("אם"אנו"חווים"באופן "המישוש"תחושה"של"מוצקות"כלומר"לחץ"או"מתח"ובדרך"כלל"תופעות"אחרות"כמו "מרקם"טמפרטורה"וכו'"בחלק"הסמוך"של"הגוף"עצמו"נחשב"מוחש"על"ידי "נגיעה"בחלק"אחד"שלו"עם"אחר"מגע"וצורה"מאומתים"ומאושרים"עוד"יותר"בדרך"כלל "על"ידי"חוויות"חזותיות"חומריות"או"בחושך"ועבור"עיוורים"אנו"מניחים"על"ידי"חוויות "נפשיות"מוחשיות"מוחלט"גם"בהרחבה"על"ישויות"שלא"נוגעות"בהן"ישירות"אלא "מקיימות"אינטראקציה"עם"אלו"שנוגעות"בהם"ולכן"באופן"עקרוני"ניתנות"למגע"בדרך "כלל"ישות"הנראית"חיצונית"חסרת"כל"איכות"מגע"תיחשב"כהזיה"בלבד"עם"זאת"יש "הטוענים"שרוחות"רפאים"מלאכים"וכו'"כלומר"ישויות"של"הומר"שאינו"חומרי "או"נפשי"הדומה"לזו"של"הנשמה"המשוערת"של"סובייקט"התודעה"ניתנות"לשמיעה"או "ראייה"ולבסוף"תיאורים"למגע"או"תחושה"אחרת"ברור"שאם"זה"היה"נכון"היינו "צריכים"להרחיב"ולשנות"את"התיאור"הנוכחי"של"הפנומנלי"ואת"הכוחות"הקוגניטיביים שלנו"אני"דבק"כאן"בנקודת"מבט"רגילה

31' "אם"נאפשר"את"קיומה"של"*טלפתיה*"ואני"נוטה"להודות"בה"אולי"הייתי "כולל"אותה"תחת"כותרת"זו"שכן"טלפתיה"נראית"כמודעות"במידה"מסוימת"( )מחשבות "של"אחרים"כלומר"עולמם"המנטלי"האינטימי"אם"אני"מדמיין"מישהו"שעומד"להתקשר "אלי"והוא"עושה"זאת"הייתי"מפרש"זאת"לא"כניבוי"עתידי"או"כ)ראיית"רנטגן("אלא "פשוט"כ)שמיעה("של"קולו"הפנימי"של"האדם"שחושב"( )בוא'נתקשר"לאבי"( )ולאחר"מכן

פסיכוסומטיים, שכבר הזכרנו לעיל וסיווגנו כחומריים (במובן שהם מתרחשים באופן ויסצרלי בגוף, אם כי נגרמים נפשית[32]). האם עלינו להחשיב רגשות נפשיים כפנומנליים, שלא לדבר על קיימים, פתוח לדיון. נוכל, כדי להכיר באמונה הרווחת, להניח באופן היפותטי שהם ניתנים להבחנה תפיסתית, אם כי באופן קלוש ומעורפל מאוד. רגשות נפשיים, אף על פי שהם מפוזרים, עשויים להתרחש באופן פנומנלי, כמו דמיונות, במרחב נפשי המשתרע בתוך הראש והגוף וסביבם(. אולי הם מקבילות נפשיות לתחושות חומריות, בדיוק כפי שמראות וצלילים נפשיים הם מקבילות לתחושות חומריות. אם האחרון נכון, אזי ניתן פשוט לסווג רגשות נפשיים כדמיונות, וההקבלה בין התחום החומרי לתחום הנפשי גדלה מאוד.

> הסבר אפשרי נוסף לידיעתנו על רגשות נפשיים עשוי להיות בהתייחסות לאינטואיציה. מנקודת מבט כזו, הם בסך הכל ביטויים של העצמי, המעריכים את מה שהוא הבין במטרה להגיע לרצון בסופו של דבר. הם אינם אובייקטיביים, במובן של "נפרדים" מהעצמי, אלא סובייקטיביים, כלומר פריטים של ידע עצמי. (עוד בנושא זה בהמשך).

תופעות רטרוספקטיביות ופרוספקטיביות נבדלות מתופעות חושיות, בכך שהראשונות הן *מייצגות* (הן מכילות טענות *"למען*

"אני מקרין תמונה של אותו אדם מתקשה לפיכך התחום המנטלי עשוי להיות משותף במידה מסוימת ההסבר יכול כמובן להיות חומרי יותר אולי נוכל לחוש גלים "אלקטרומגנטיים הנפלטים על ידי אחרים ולחלק מבעלי החיים יש קולטנים של אותות חשמליים ומגנטיים מסיבה זו אני משאיר את הסוגיה פתוחה

32 "ההבחנה מבוססת אפוא על מהות ומיקום משוערים לעתים קרובות אינני "בטוחים האם מה שאנו חווים הוא פיזיולוגי תחושות פיזיות גרידא פסיכוסומטי רגשות פיזיים הנגרמות נפשית או מנטלי רגשות נפשיים גרידא

אחרים", יש להן שאיפות אינפורמטיביות מעבר לעצמן(, בעוד שהאחרונות הן בדרך כלל "מייצגות" בלבד)יש לקחת אותן כל החוויות הן בעיקר נתונים "כשלעצמן", וככאלה .[33] (*כשלעצמן* ללא קשר ל"איכותן")בהירות, התמדה וכו'(, הן אינן ניתנות לערעור. חוויות מסוימות מופיעות בנוסף כערוצים לתופעות אחרות, כנתונים "למען אחרים", ובתפקיד זה הן חשופות לספק לגיטימי.

רגשות נפשיים)כמו להרגיש טוב עם העולם או למצוא ציור יפה(ורגשות פסיכוסומטיים)כמו להרגיש אהבה חמה בחזה או פחד בבטן(עשויים כמובן להתייחס למשהו מחוץ לאדם שחש אותם)כלומר, עשויים להיות 'רפרנציאליים'(. במובן מסוים, ניתן למנות זאת כמידע על האובייקט)באופן ספציפי(, ביחס לאדם שחש אותם(. אבל רגשות אינם מכוונים במהותם: ניתן לחוש אותם ללא ידיעת האובייקט שלהם. ואכן, בדרך כלל אנו חווים תחושה, ואז תוהים מה יכול להיות האובייקט שלה, ומבזבזים זמן רב בספקולציות, בהצעת הסברים חלופיים.

)ג(***ההבדל בין חומר לנפש*** פתוח לדיון בשלב זה. רוב האנשים)לפחות אלו בני זמננו ותרבותנו(רואים בחומר ובנפש שינויים שונים; עובדה זו נחשבת לעובדה של "היגיון בריא". אבל במאה ה-17 , הפילוסוף הצרפתי דקארט הטיל ספק בתצפית לכאורה ברורה זו, וטען שאין לנו דרך להבחין בהבדל. אני חושב שהוא צדק במובנים רבים, אבל לא לגמרי.

ההד הפנימי הצלול של מראות וצלילים חיצוניים, הזיכרון הקצר-טווח החי שלנו, הוא קל אך מוגבל משך הזמן. זכירת תופעות כאלה בזיכרון ארוך טווח היא בדרך כלל קשה ומקורבת יותר

33 6 "הבחנות'אלו'מוסברות'בפרק'=A86"שלי")'*לוגיקה עתידית*

וכך גם הפנטזיה של מראות וצלילים פנימיים. הדבר הבא ניכר גם כן)לפחות בראשי[34]:

חזותיות מנטליות נראות חיות וברורות יותר בזמן חלום או במצבים מנטליים מיוחדים אחרים, מאשר בזמן ערות רגילה. במצבים מנטליים רגילים, בדרך כלל אנו בקושי יכולים לדמיין)לשחזר או לייצר(קווי מתאר מעורפלים וכמה הבזקי צבע; לרצון שלנו יש שליטה מועטה על החזונות הפנימיים שלנו. בעוד או במדיטציה[35] שבמצבים יוצאי דופן, כמו בחלומות חזקים או פסיכוזה או תחת השפעת סמים פסיכוטרופיים[36] עמוקה החוויות החזותיות שלנו)בין אם הן ספונטניות, LSp חזקים כמו או רצוניות(נראות תלת-ממדיות, עוצמתיות, מדויקות וצבעוניות יותר.

שמיעה נפשיות , כמו מחשבות מילוליות, לעומת זאת, נראות חזקות באותה מידה בין אם אנו ערים לכאורה או ישנים, או במצבים נפשיים אחרים. צלילים פנימיים צלולים ניתנים לשחזור או להפקה כרצוננו בכל המצבים הנפשיים)למעט, כמובן, מקרים חריגים של אמנזיה, מחלה או נזק מוחי(.

לכן, במקרה של מראות וצלילים, ישנם קווי דמיון והבדלים בולטים בין תודעה לחומר, המצדיקים את הדיכוטומיה המקובלת שלנו בין תחומים אלה. בנוגע *לאופנות הפנומנליות*

---

34 "למרות שנראה שלאנשים אחרים יש יכולות ויזואליזציה טובות יותר משלי, אם לשפוט לפי דיווחים

35 "מעניין לציין בהקשר זה שחלומות הם במידה רבה אירועים לא רצוניים "הסובייקט נוכח במהלך החלום כצופה בהם ובמידה מסוימת עשוי לתמרן אותם באופן "חלקי במודע אך לא ניתן לומר שהוא נוכח לחלוטין כמו כשהוא ער לכן עלינו לומר שחלק מהתמונות בחלומות נוצרות על ידי המוח ללא הפרעה רצונית

36 "יש להניח שחזיונות נבואיים כמו אלה החיים מאוד שדווחו על ידי יחזקאל)נחשבים ל מהורהרים

האחרות , ההבדלים גדולים אף יותר - בין עצמים שנראים כמדומה, לבין זיכרונות לטווח קצר או ארוך של אלה, לבין דמיונות ערים או ישנים או במצבים אחרים.

לכאורה בלתי אפשרי)לפחות בתפיסתי(לשחזר או לייצר בקלות, בתחום המנטלי תופעות המקבילות לתחושות חומריות של ריח טעם ומגע)במובן הרחב(, כך שקיומן נתון לוויכוח. זה נכון לפחות בזמן ערות : לא בעל כורחי ולא מרצוני החופשי אני אף פעם לא זוכר או מדמיין, בין אם בבהירות ובין אם בחולשה, אף אחת משלושת התופעות הללו. אני לא זוכר שניסיתי את הנושא הזה בזמן)זה היה מזמן(תחת סמים, אבל זה שווה לנסות.

עם זאת, לעתים קרובות שמתי לב לריחות, טעמים, תחושות מגע ורגשות וויזרליים לכאורה בחלומותיי. עם זאת, השאלה תמיד נותרת בעינה, האם במקרים כאלה חוויתי תופעות אלו בתחום *המנטלי* , או שמא החלום החזותי והשמיעתי שלי גרם להפרשת ריחות או טעמים *פיזיים* על ידי גופי, או אפילו רק גרם לי להיות קשוב למולקולות שיוריות באפי ובפי, או באוויר שמסביב, אותן חשתי ואז ואולי *פירשתי באופן דמיוני*)מילולית(או על ידי כוונה ללא מילים(כדי להתאים להקשר מסוים, כלומר כנדרש לתרחיש החלום הנבנה? יש הבדל גדול בין הקרנה מנטלית)מהזיכרון או על ידי פנטזיה(של תופעות כאלה, לבין פירוש מחדש מנטלי של תופעות פיזיות כתופעות נפשיות.

ניתן להמחיש בצורה הטובה ביותר את הסוגיות הכרוכות בכך באמצעות התייחסות לחלום ארוטי משום שהוא בדרך כלל כולל את כל המובנים הפנומנליים. לדוגמה, נניח שאני חולם על קיום יחסי מין עם בחורה יפה:

כשאני מתעורר, אני מקבל את הרושם שההיבטים החזותיים והקוליים של חלומי (תווי פניה של הילדה, הבעות השמחה המילוליות שלה וכו'), והריחות (עורה הטעמים) הרוק שלה, המגעים (גופנו מחבק) והרגשות (הרגשות שלנו זה כלפי זה, כולם היו *בתוך* החלום. אבל במבט לאחור, נראה לי ששני מקורות המידע (הנפשי והפיזי) היו למעשה נפרדים למדי. למרות שחלק מההיבטים המנטליים עשויים להיות מגורים על ידי היבטים פיזיים, ולהיפך, כל אחד נשאר בתחום משלו. רק שאנו 'מערבבים' אותם מבחינה אינטלקטואלית, כדי לתת לעצמנו את הרושם שהם מתרחשים באותו תחום.

אני חייב לדמיין את פניה ואת קולה, אבל את נקודות המגע בינינו אין צורך לדמיין, כי די לי (בשינה) לרכז את המודעות בשפתיי או באיבר המין שלי כדי לקבל תחושה מקבילה בערך. לכן אני שואל: האם התחושות של קיום יחסי מין איתה ותחושת אהבה אליה *בחלומותיי היו* (כמו המראות והקולות של זה, או שמא פשוט הרגשתי את איבר המין שלי משפשף *פיזית* את תחתוניי וחווה רגשות *חדשים* של תשוקה והנאה?

קשה לענות על שאלה זו, אך כפי שנראה, היכולת לכאורה שלנו לזהות" תופעות כאלה נראית כמחייבת ומרמזת באופן הגיוני" על הודאה ב"שחזור" המנטלי שלהן, לפחות כזיכרונות קלושים. אם כי אולי ניתן להסביר הכרה כזו באופן מלא באמצעות התייחסות ליכולת האינטואיטיבית, איכשהו.

לפיכך, נראה ברור ש"חומריות מורגשת" ו"החומר המנטלי של חלומות" אינם דומים כפי שרומזים דקארט ואחרים, בביקורתם על תפיסת השכל הישר. לשני התחומים יש *כמה* תופעות של

,אור וצליל במשותף, אם כי לא תמיד באיכות דומה)כלומר .עוצמה ובהירות(, ובוודאי שלא עם תכונות רצוניות שוות לתופעות אחרות המתרחשות בשדה החומרי אין מקבילה .לכאורה בשדה המנטלי. וכן הלאה

הבדל נוסף שכדאי לציין הוא שזיכרון חוויות חלומות הוא .בדרך כלל חמקמק ורופף יותר מזיכרון חוויות ערות באופן אישי, עם ההתעוררות אני אולי זוכר הבזקים קצרים של חלומותיי, אבל כמעט ברגע שאני מנסה לזכור יותר, אני שוכח הכל! עם זאת, יש לציין שלפי ,תורת היוגה, ניתן לאמן את עצמו לזכור חלומות בבירור על ידי מאמץ יומיומי מתמשך)ואולי כולל כתיבת מה שכן זוכרים(. לכן, חוסר המיומנות שלי עשוי להיות פשוט .[37] נובע מגישתי האדישה לחלומות

כל זה, כמובן, קרוב מאוד לתפיסה של השכל הישר. מהי מהותה של "חומריות" אם היא לא בדיוק התנגדות ללחץ או משיכה כלומר באופן ספציפי תחושת מגע במגע בין ,[38] גופניים אישיים חלק כלשהו בגוף לגוף אחר)או חלק אחר בגוף(. אם זה, כמו גם הבדלים שונים אחרים שכבר הוזכרו, הין ניתנים לייצור באותה מידה "בתודעה")ברצון או כזיכרון(, תחום החומר לא היה נראה .לנו שונה כלל מזה של התודעה

לסיכום, אני מטיל ספק רב בטענה הקרטזית לפיה התחומים המנטליים והחומריים מכילים את כל התופעות הדומות. הם

37' "וזה'כנראה'לא'מוצדק'בהתחשב'בכמה'חלומות'לפעמים'מוזרים'או'עשירים "בדמיון'אפשר'לתהות'איך'אדם'שבדרך'כלל'לא'מסוגל'לטוות'סיפורי'או'לחבר'ציור .'יצליח'פתאום'בשנתו'בהישגים'אמנותיים'כאלה

38' "כמובן'בהמשך'הפיזיקה'תסביר'את'המוצקות'והלכידות'של'ישויות פיזיקליות'בהתייחס'לשדות'של'דחייה'או'משיכה

פשוט לא. חומר ותודעה אולי נראו בלתי ניתנים להבחנה עקב הכללה חפוזה. משוואה עשויה להיות מוצדקת כנקודת מוצא אך יש לנטוש אותה במהרה ברגע שמוצגת הבחנה בין תודעה לחומר כדי להסביר הבדלים איכותיים או התנהגותיים שנצפו. אם הניתוח שלנו לעיל של ההבדלים באופנים הפנומנליים הקיימים בשני תחומים אלה נכון, אכן נהיה מוצדקים בהבחנה בין המטריצה המנטלית לעולם הפיזי כהשערה הסברית.

אפשר , אפילו *אם* נודה בהתנגדויות הנ"ל, לטעון שחיים ערים עדיין עשויים להיות חלום. באופן ספציפי, אפשר לומר שיש)לפחות(שני סוגים של חלומות, החלומות *הראשוניים*)שאנו מכנים חיים ערים(שבהם חווים מגע, ריח וטעם, וכן הלאה)תוך פירוט כל המאפיינים הייחודיים(, וחלומות *משניים*)שאנו רואים כמתרחשים בשינה או בתנאים ספציפיים אחרים כמו סמים או חוסר איזון כימי טבעי(, שהם חלומות *בתוך* החלומות הראשוניים, אשר נבדלים על ידי *טווח מוגבל יותר* של אופני תופעות.

העמדה עקבית, כך שהספק של דקארט נותר לגיטימי, ואפילו העמדה האידיאליסטית של ברקלי ואחרים. ישנה אמירה בודהיסטית באותו נושא, שאומרת: "התודעה היא חלום שיכול לחלום שאינו חלום".

עם זאת, ניתן לטעון, לאחר מחשבה נוספת, כי עמדה זו *כרוכה במושג גנוב* . משמעות המילים חלום או נפשי נתפסת *כנגד* החוויה הערות שאנו מכנים חומריות. אם, כפי שעושה העמדה הברקליאנית, נפרק את ההבחנה ונקרא לכל דבר חלום, אז המילה חלום מאבדת את משמעותה הראשונית.

כל ההשפעה של האידיאליזם)או המנטליזם או הסובייקטיביזם(, הפרובוקציה הטבועה בו, נובעת מהתפיסה

החווייתית הקודמת שלנו את החומריות)כקשיות וכו'(כנבדלת מחומר התודעה; אם היינו *מתחילים בכנות* בהתייחסות ל'אובייקטים חיצוניים' כמנטליים בדיוק כמו 'אובייקטים פנימיים', לא היה לכך ערך הלם.

"כלומר, לא יהיה הבחנה *ברורה* בין המילים "חומר" ו"נפש". העובדה שאנו מבינים משהו שונה בכל אחת מהמילים הללו מראה שהתוכן שלהן שונה עבורנו ומצדיקה שמירה על הבחנה. חומר יכול להיות קטגוריה ספציפית של נפש, או שהנפש יכולה להיות מידה באותה צורה עדינה מאוד של חומר, אך בכל מקרה, *כפי שהם נחווים*, הם אובייקטים שונים מבחינה איכותית במובנים רבים, ואת ההבדלים הללו לא ניתן לטאטא באופן לגיטימי בבת אחת, כפי שעושים ברקלי ודומיו.

2. מושא האינטואיציה

אובייקטים אינטואיטיביים, כלומר ה"דברים" שאנו חשים בתוכנו, גם הם)כפי שנטען כעת(להיחשב כקונקרטיים, נתונים ברורים מאליהם, או נתונים חווייתיים או אמפיריים, על בסיסם נבנה בהדרגה ידע.

"הניסיון שלנו לעיל לנתח נתונים חווייתיים לתופעות "חומריות ו"מנטליות" מקבילות, בעלות אופנים ואיכויות שונות, אינו שלם באופן ברור, בכך שהוא אינו משקף את כל הפריטים המצויים באמונה הרגילה)בין אם האחרונה נכונה או שגויה בסופו של דבר(. רבים מהרעיונות וההצהרות המופשטות הנפוצות שלנו מתייחסים לנתונים אינטימיים יותר, שאינם כלולים ברשימה לעיל. זה מצביע על הצורך להניח סוג נוסף של אובייקטים, של פרטים גלויים מיד, כמו תפיסות)תופעות חומריות או נפשיות(,אך לא מוצגים בצורה גלויה כל כך)צבעונית, רועשת וכו'(. סוג התודעה שבאמצעותה ניתן להניח כי הופעות כאלה נתפסות ,יכול להיקרא כאן **אינטואיציה** או **אפרספציה**)אם כי בפועל שימו לב, אנשים מרבים להרחיב את המונח "תפיסה" כך שיכלול חוויה עצמית כזו).

תחת כותרת זו, אני מתייחס כאן לדברים ואירועים כגון: **קוגניציה של האדם עצמו**)אני יודע מה אני חווה או חושב, מה

אני יודע מה רציתי, כלומר)[39] אני מאמין או זוכר כרגע(, **רצון** הייתי מודע וזוכר ש"גרמתי" למעשה(, **דמיון**)זהו הדמיון שלי, דמיינתי אותו - גם אם במקרים מסוימים היו לי מחשבות וחלומות שאינם בשליטתי(, **הערכה**)אני אוהב אותה, אני רוצה אותה וכו' מה שאפשר לכנות "רגשות אינטואיטיביים", אם נניח בצד את - השפעותיהם הפנומנליות הספויות, כמו תחושת תאווה אליה או הנאה ממין איתה(, או שוב, התחושה האינטואיטיבית של " **אני** של להיות *צופה, שופט ושחקן* במרכז הקוגניציה, ההערכה, ," הרצון, הדמיון)אני יודע את זה, אני מעריך את זה, עשיתי כך, דמיינתי את כך וכך(.[40]

אם נהפוך אובייקטים משוערים כאלה של קוגניציה, אנו עלולים להתפתות להתייחס אליהם באופן פרדוקסלי כ"מופשטים קונקרטיים" או "תפיסות מושגיות", או דומים, משום שנראה שיש להם אופי כפול, כאילו הם חופפים את תחומי התפיסה והתפיסה, של קונקרטי ומופשט. ליתר דיוק, ודאויות כאלה

39' "לרצון"יש"תת5קטגוריות6"*כוונה לעשות* היא"נכונות"לרצות4"שיש"לבצע "כאשר"מתעוררת"הזדמנות6"*וולייט* מתייחס"לרצון"בשלב"מוקדם4"התחלה"של"רצון "שלא"1או"שעדיין"לא0"מומש"במלואו6"וולייט"מתרחשת"בנסיבות"שונות0"אדם"יכול "להיות"מהסס"או"בעל"רצונות"סותרים4"או"שרצונו"של"אדם"עשוי"להיתקל"בהתנגדות "של"גורמים"או"נטיות"לא"רצוניות6"כוח"כזה"או"אחר"עשוי"לשלוט4"והרצון"המפסיד 6נקרא'אז'וולייט6'אלו'פרטים'שהפסיכולוגיה'צריכה'לשקול

40' "מושגים""פסיכולוגיים""רבים""מערבבים""את""הקטגוריות""הרחבות""של "קוגניציה4"חיבה"ורצון6"לדוגמה4"*דמיון* הוא"רצון"1ואולי"גם"יצירה"לא"רצונית0"של 4'אובייקטים"מנטליים"שנתפסים"לאחר"מכן6"*כוונה* מתייחסת"למטרת"הפעולה"הרצונית "וכוללת"דמיון"מסוים"של"המטרה"הרצויה1"הערכית0"רצון"ללא"כוונה"הוא4"נדיר"אם "בכלל"אפשרי1"קיומן"של"פעולות"רצוניות"ללא 1 מניע שאפשר"לכנותן"*גחמות*4"ללא "גנאי0"הוא"נושא6"*דפוס התנהגות* מתייחס"לצרור"של"רצונות6"שונים4"*גישה* מתייחסת 6'לנטייה"לרצות4"המרמזת"על"החזקת"ערכים"מסוימים4"מבלי"לרמוז"שהוא"מיושם"כעת "*תכונת אופי* מסמלת"צרור"של"עמדות6"וכן"הלאה6"קוגניציה'היא'כמובן'הנחת'יסוד'של 6כל'המושגים'הללו4"לפחות'עבור'בני'אדם

שנראות מופנמות לכאורה)המתייחסות ל"עצמי"(, דומות מצד אחד למופשטים, בכך שאין להן *ביטוי במודולים המפורטים* , אך מצד שני הן לכאורה חולקות עם תופעות את התכונות של *מיידיות*)כלומר, היותן מוכרות ישירות, *ללא סיוע של תהליך חשיבה* (*ופרטניות*)הן אובייקטים *בודדים* , לא מאפיינים משותפים(. מסיבה זו, עדיף להתייחס אליהם כאל סוג נפרד של אובייקטים קונקרטיים, שייקראו הופעות אינטואיטיביות.[41]

אנו בוחנים כאן את הקוגניציה הפנימית ביותר, שבה הצופה צופה בעצמו ובמעשיו האינטימיים ביותר - המודעות לכל דבר, לכל הרצונות)כלומר, המהלך הראשון בכל הפעולות, בין אם מדובר ברצון של הדמיון או בתנועות הגוף(והערכות העדפות, שאינן פעולות אלא *קדמונים פנימיים משוערים*) לפעולות(. אינטואיציה שונה מאובייקטי הדמיון)כולל זיכרון וציפייה, ובסופו של דבר רגשות מנטליים(, בכך שהאחרונים הם *תוצרים* של הפעולה הדמיונית, בעוד שהאינטואיציה מתמקדת)בין היתר(בסיבות המשוערות לפעולה הדמיונית, כלומר *הסוכן והסוכנות* . אינטואיציות כאלה מהוות **ידע סובייקטיבי פשוטו כמשמעו**", , במובן לא גנאי של "בתוך הסובייקט או חלק ממנו בהשוואה אליהן אירועים מנטליים אחרים, כלומר זיכרונות ופנטזיות מכל סוג של חושי, הם "אובייקטיביים" למדי, כלומר האחרונים אינם הסובייקט, וגם לא קמטים או תנועות בתוכו, אם כי הם אכן נחשבים לעתים קרובות כנגרמים *על ידי* הסובייקט.

> המשמעות המגנה של "סובייקטיבי" היא כמובן שהסובייקט אינו התודעה שמכירים משהו יוצרים בכך את הדבר הזה)כפי שיוצרים דמיונות(, ושהדבר הזה קיים

41" 6/אני'מהסס'לטבע'ניאולוגיזם'כמו'/אפרספטס

רק בתוך או באמצעות קוגניציה אמנותית כזו. אבל אם אומרים *שכל מה* שמכירים הוא דמיון, נובע מכך שגם אמירה זו על קוגניציה אינה אלא פנטזיה. לכן, מבחינה לוגית, איננו יכולים לעשות זאת; נכון, אנו יכולים להציב את המילים זו לצד זו, אך משמעותן המיועדת סותרת את עצמה. לכן, התפיסה הנכונה היא שחלק *מאובייקטי* הקוגניציה קיימים באופן בלתי תלוי בקוגניציה, הם אובייקטיביים. במובן זה, לא רק שתופעות חומריות ומנטליות הן אובייקטיביות, אלא גם מופשטים משוערים הקשורים לחומר או לנפש, וכך גם האובייקטים המשוערים של ידיעה עצמית)נשמה, קוגניציות, הערכות ורצונות(. כל אלה ממוקמים בתפקיד של *אובייקטים* במקרה של קוגניציה, ויכולים להתקיים ללא קוגניציה כזו)אם כי במקרים מסוימים תוחלת החיים שלהם עשויה להיות שווה למשך אותה פעולה קוגניטיבית, כמובן(.

התבוננות פנימית' במובן הרחב כוללת תפיסה וגם תפיסה'" מנטלית. באופן דומה, מושג רחב של 'נפש' יכלול)ובדרך כלל כן, אכן כולל(לא רק את התופעות המנטליות המפורטות קודם לכן אלא באותה מידה את הצופה עצמו ואת הביטויים האינטימיים ביותר שלו)מודעות, רצון, העדפה(, כלומר את כל מושא האינטואיציה. ייתכן שהאחרונים אינם שונים במהות מתופעות מנטליות, כלומר שהם מציגים תכונות פנומנליות עדינות מאוד מאוד, תת-הכרתיות מאוד, חלשות מאוד - כמעט אך לא בלתי מורגשות לחלוטין; במקרה כזה, אינטואיציה תיחשב כמעין תפיסה פנימית עמוקה יותר. אני משאיר את השאלה פתוחה.

שימו לב היטב כי הצגת אובייקטים "אינטואיטיביים" כאלה אינה משמעה קבלת כל מועמד דמיוני כלשהו כחבר בקבוצתם. אם לגיטימי)לפחות באופן היפותטי(להכיר *בידע עצמי* כיכולת נוספת הדומה לתפיסה, אין זה נובע שכל הטענות האחרות לאינטואיציה או למראית עין אינטואיטיבית)כגון מודעות ישירה ('לאלוהים, או קריאת מחשבותיהם של אנשים אחרים וכו מובטחות)או נשללות(באופן לוגי. לדעתי, בוודאי עלינו להודות בטענות הצופה לידע)חוויה(ישירה על עצמו ועל עצמו; אך בנוגע לטענות אחרות אין ודאות כזו.

> לא בגלל שאני רואה ומרגיש את ידי זזה אני חושב וטוען שהזזתי אותה – אם אני קיים והזזתי את ידי, אז *אני* חייב לדעת שהזזתי אותה משום שהרצון שלי לעשות זאת הגיע ממני (תנועת היד היא רק תוצאה רחוקה של זה). אנו נותנים טיעון מעגלי מסוג זה)שפילוסופים בודהיסטים היו דוחים(, מכחישים את קיומו של עצמי(רק כדי לבטא את הוודאות הפנימית הזו, לא כהצדקה לה. כאן נטען שמדובר בנתונים ברורים, לא בפרשנות לפעמים, תנועות או מצבים פנימיים כאלה)באופן מטפורי(אינם ודאיים; אפשר בהחלט לדווח בכנות "אני לא יודע אם אני מאמין או רוצה או עשיתי כך וכך", אבל גם זה מקרה של ידיעה עצמית!

כפי שצוין קודם לכן, בודהיסטים, ככל הנראה על סמך חוויות המדיטציה שלהם, טוענים שהעצמי)ולכן, יש *לו* תכונות וכוחות פעולה(הוא אשליה, קליפה קונבנציונלית)כלומר, שנוצרה באופן מושגי(שאין בה כלום)ריקנות, ריקנות(במרכזה. יהיה

עניינו כאן הוא לתאר את תהליכי החשיבה של [42], אשר יהיו האדם כפי שהם מופיעים בתוך חשיבה רגילה, ונראה כי אלה כוללים אינטואיציה של העצמי ושל ביטויים של העצמי. התודעה נראית לנו איכשהו כבעלת סובייקט; וקוגניציות, הערכות ורצונות נראות איכשהו "שייכות" ו"פעולות של" אותו סובייקט. על בסיס "זה אנו בונים טענות כמו "אני מאמין", "אני מעדיף", "אני עושה וכו. אם לאובייקטים כאלה לא ניתנת מציאות ויכולת ידיעה אז כל האמירות מסוג זה הן חסרות משמעות, [43] אמינים כלשהם ויש להוציאן מלכתחילה מכל שיח אנושי. איזו צורה יתגלה אז, לדקדוק, איני יודע; איש לא הציע מודל משכנע. העובדה היא שפילוסופים המכחישים טענות כאלה תיאורטית, בכל זאת ממשיכים לדון במונחים כאלה בפועל!

---

42 "אני" מקווה שברור שמה שעומד על הפרק כאן כשאנו מדברים על סובייקט אינו הגוף או אפילו תכונות האישיות של הסובייקט המשועבד הגוף אולי כלי קיבול של הסובייקט עליו יש לו זכויות יתר מיוחדות אך הוא אינו חלק ממנו אישיות מתייחסת להיבטים גלויים חברתית הגוף קוויו ותנועותיו תכונותיו ופעולותיו השטחיות לעומת זאת תכונות אופי או נטיות התנהגותיות עשויות להיחשב כמעידות יותר על הסובייקט בכך שאנו מתייחסים באמצעותן לאחידות מסוימת בגישותיו וברצונותיו לאורך זמן

43 קושי ברעיון של ידיעה עצמית הוא שהוא לכאורה דורש יחס רפלקסיבי נטול עין לא יכולה לראות את עצמה אז איך יכול סובייקט לראות את עצמו או שהתודעה פונה נגד עצמה אבל האנלוגיה כאן עשויה להיות מטעה מכיוון שעיניים לא רואות כלום אמת רואים דרכם אנלוגיה טובה יותר תהיה לחוש יד אחת עם היד השנייה הנשמה או הרוח בהחלט עשויים להיות ניתנים לחלוקה בכך שהיא יכולה להכיר חלק מעצמה עם חלק אחר ולכן בשלבים את כולה "אני מאמין למשל שמה שאנו מכנים מצפון מוסרי או אינטלקטואלי הוא בדיוק זה חלק מכל אחד מאיתנו גדול או קטן תלוי בנטיות האישיות שלנו שמור ומוקצה לו המשימה הרגולטורית של פיקוח על שאר המצבים והמעשים של האדם באשר לתודעה אנו יכולים להתייחס למקרה הרפלקסיבי כמשמעותו בצורה מדויקת יותר תודעה של תודעה של *משהו* שאינו תודעה כלומר יחס אינטרטיבי

3. קורלציות בין חוויות

אנו מקשרים חוויות בדרכים שונות. קיימים **קשרים ברורים בין שיטות-חושיות** . משמעות הדבר היא האסוציאציות שאנו רושמים ומסתמכים עליהן בין תחושות בתחום החומרי, בשילובים שונים. לדוגמה, מראה *ידי* במגע עם משהו בעל צורה או מרקם כזה או אחר קשור לתחושות *המגע* הנלוות אליו.

לעתים קרובות מאוד, **מעורב קורלציה בין התחומים המנטליים והחומריים** . בהקשר זה, ישנם מגוון צירופים אפשריים. דוגמה אחת היא ראייה, ויזואליזציה ומגע: כשעיני עצומות, ההדמיה של ידי וחפץ המוחזק על ידה היא *כלי לפרשנות* של תחושות המגע המתאימות. קומפלקס נפוץ נוסף כולל ראייה, ויזואליזציה, צליל ו"אודיטוריזציה": אני שומע צליל שמגיע לכאורה ממראה, המראה נעלם מהעין, אני מקשר את הצליל להדמיה במקום זאת; ואז הצליל נעלם, אני מקשר את תמונות הראייה והצליל בזיכרוני. כמו כן, יש לנו את קומפלקס ה"גורמה": התחושות בפה שלנו אינן רק טעימה, אלא תערובת של תמונות חזותיות המבוססות על ראיית המזון לפני בליעתו, ריח, תחושות מגע של צורה, מרקם ותנועה, תחושות שריריות של הפה, תנועות לשון וגרון, ואפילו צלילי לעיסה!

חשוב לציין שמה שנראה במבט ראשון כקורלציה *ישירה* בין תחושות מתווך לעתים קרובות *על* ידי השלכות מנטליות. לעתים קרובות, באופן חופשי, אנו מתייחסים לאופנות הפנומנליות השונות של המרחב. כלומר, נראה שיש מרחב חזותי, מרחב

שמיעתי, מרחב מישושי וכו'. יש לנו את הרושם שאנו מכירים אנלוגיות של מרחב דרך איברי החישה השונים, אך זה לא המקרה המדויק. למעשה, אנו מקרינים מנטלית את המרחב החזותי ואת תכונותיו לאופנות החישה האחרות.

אנו ממפים את תופעות המישוש בגופנו)מגעים, כאבים וכו'(תוך התייחסות לדימוי חזותי של הגוף. דימוי זה מבוסס על התפיסות החזותיות החיצוניות שלנו)דרך העיניים(של הגוף, כמו תצלום בזיכרון. כאשר העיניים עצומות)או פשוט אינן בשימוש או תפוסות בדרך אחרת(, הדימוי החזותי מוקרן פנימה במקום ראיית העין בפועל של הגוף. מערכת זו משמשת כמערכת קואורדינטות, שבאמצעותה ***אנו ממפים*** תחושות מגע בתוך גופנו או על פני השטח שלו. לדוגמה, עצמו את עיניכם והניחו שתי קצות אצבעות זו מזו על שולחנכם; רק לגבי תחושות מגע 'אין מרחק ביניהן, הן רק שני אירועים מבודדים'. אינכם 'מרגישים את המרחב ביניהן, אלא מציבים מרחב ביניהן באמצעות דמיון באופן דומה, אם תעבירו אצבע על שולחנכם, רק על ידי מעקב *מנטלי אחר* קו בין נקודות המגע השונות שלה עם השולחן תוכלו לומר שהאצבע הייתה בעלת מסלול רציף. ניתן למפות את הצלילים שאנו שומעים ותחושות אחרות באופן דומה במקבילה מושלמת מנטלית של מרחב, המשתרעת מעבר לגוף.

ישנן, כמובן, קורלציות נוספות – שקילות ויחסים סיבתיים – בין התחום המנטלי והחומרי. לדוגמה, היחסים בין מחשבות הרהורים מילוליים ולא מילוליים, המבוססים על חוויה או זיכרון) מיידיים(ורגשות)תחושות בטניות(, או בין רגשות)הערכות והבעותיהם המנטליות והגופניות(לבין נשימה)למשל כאשר היא מואצת או מעמיקה על ידי תשוקה או פחד).

"חוויות"והפשטות X

4. אובייקטים מושגיים

מושאי ההתעברות, כלומר ה'דברים' שאנו תופסים, הנקראים **מושגים** או **הופעות מופשטות** , *אינם* נחשבים כנתונים גם[44] אמפיריים)בניגוד לתפיסות, ובסופו של דבר לאובייקטים של אינטואיציה(, אך עדיין יש להעניק להם התייחסות ראויה כמוצגים. ניתן להבחין בין מופשטים *מבחינה פנומנולוגית* לבין קונקרטיים חומריים או נפשיים, בכך שאין להם אף אחת מהאופנות הפנומנליות - איננו יכולים לראות אותם, לשמוע אותם, להריח אותם, לטעום אותם או להרגיש אותם בשום דרך במישור חומרי או נפשי. ניתן גם להבחין בין מופשטים לבין אובייקטים של אינטואיציה, בכך שהם אינם פרטים. מופשטים הם *המאפיינים, המידות או הדרגות המשותפים המשוערים* של שתי תפיסות או יותר ו/או פריטים אינטואיטיביים ו/או מופשטים אחרים בשילובים פשוטים או מורכבים.

שלא לבלבל כאן, ***המילים*** שאנו באופן קונבנציונלי, מתוך כוונה, מייחסים לאבסטרקטים, אשר בכך ומכאן ואילך הופכות עבורנו לביטויים פנומנליים חומריים

---

44 "שימו "לב "כי "לא "מדויק "להשתמש "במונח "*נומנון* כשווה "ערך "למופשט באנלוגיה "למשוואת "התופעה "לקונקרטי "כפי "שאנשים "מסוימים "נוטים "לעשות "המונח "נומנון "מתייחס "לדברים "המשוערים "כקיימים "מעבר "ובניגוד "ואפילו "בסתירה "לעולם "הפנומנלי "בעוד "שאבסטרקטים "הם "דברים "הקיימים "בנוסף "ובהרמוניה "עם "קונקרטיים "הנומנל "הוא "תחום "טרנסצנדנטלי "הנטען "ללא "הצדקה "שהוא "המציאות "האולטימטיבית "בעוד "שהמופשט "הוא "אימננטי "במהות "חלק "מהמציאות "היומיומית שלנו "שניתן "לדעת "אותו "באמצעים "רגילים

,ומנטליים *של* אבסטרקטים, כלים המקלים על רישום אחסון והעברת מידע. מילים יכולות להיות הבעות פנים או מחוות גופניות, צורות או צבעים גלויים, צלילים שניתן - לשמוע או אפיצימיות או כתב ברייל שניתן לגעת בהן אך *מה* שהן מסמלות)ההתייחסויות או המשמעויות המיועדות להן(עשוי להיות חסר תכונות פנומנליות .וחסר כוונות

במונח "מופשט", אם כן, הכוונה פשוט לכל מושא שיח שאינו הפנומנלי או האינטואיטיבי. מופשטים רבים נראים איכשהו כמעט "נתונים בניסיון", אך לא ניתן להצביע עליהם בצורה ברורה כמו חוויות. לדוגמה, "ריבועיות" היא משהו שאנו רואים בכל הריבועים הפנומנליים, בין אם בעולם החיצוני ובין אם בראשנו; אך אינו יכולים להראות זאת אלא על ידי ציור ריבוע לדוגמה בגודל וצבע מסוימים. אין לנו גישה לאוניברסלי *אלא* דרך *אינדיבידואלים* . לפיכך, המושגי הוא במובן מסוים גלוי לעין, כמו החווייתי, אך מעמדו האפיסטמולוגי נחות, משום שבעוד ,שהתפיסתי או האינטואיטיבי נגיש באופן מיידי כדבר יחיד המושגי דורש ריבוי נתונים, שמהם הוא מובחן בהדרגה על ידי השוואות וניגודים בין חלקים שונים של שדה ההופעה, ובאופן .רחב יותר בין שדות הופעה שונים לאורך זמן

אנו מכנים אובייקט קוגניטיבי מופשט כל דבר או יחס שאנו מסיקים)או לפחות מניחים או מניחים(באמצעים מושגיים/לוגיים, כולל **מונחים, טענות וטיעונים** . למרות שהם ,*כשלעצמם* בלתי נתפסים, ואינם ניתנים לזיהוי אינטואיציה מופשטים עשויים להיות)ואכן בסופו של דבר חייבים להיות(קשורים לתופעות חווייתיות. אנו עשויים לאפיין אותם כאובייקטים ***רציונליים*** , משום *שתובנה לוגית ושיח* מעורבים

הם תוצרים סופיים של תהליכי חשיבה.[45] בקוגניציה שלהם מסוגים ומורכבות שונים)שיכולים להיות היפותטיים והסתברותיים(, המבוססים ומונחים על ידי ראיות אמפיריות)חושיות או מופנמות(. מה שעומד מאחורי מונח מופשט כמו קווארק' או 'אושר' - מה שהמונח נראה לנו כמתייחס אליו, מה שהופך אותו למשמעותי עבורנו - הוא מה שאנו מממשים כדבר מופשט. כמו חוויה, היא אפשרית, אם לא ממשית מסוג כלשהו' תוך הודאה שבמקרים ספציפיים, ניתן להראות שמה שהנחנו) 'היה אשליה' - למשל 'חד-קרן').

יש לציין שאני מחשיב ***תובנות לוגיות***)כגון מודעות לכך שיש קונפליקט או הרמוניה בין תפיסות, אינטואיציות או "מושגים שונים(כהפשטות. ניתן לתאר אותן כ"תחושות וירטואליות של חוסר איזון בין הופעות מסוימות, שמהן עולה בנו חוסר אמון, שאלה הדורשת תשובה, ושיווי משקל חוזר לעצמנו רק כאשר נראה שנמצאה תשובה אנו חשים "נאלצים" על ידי כנות.[46] משכנעת לשאלה לפתור סוגיות לוגיות כשהן עולות. לפיכך, לוגיקה מבוססת על רגשנות מסוימת, יכולת לאינטואיציה של רמת האמונה שלנו או השלווה שלנו עם הופעות מסוימות, במסגרת הקשר ספציפי של ידע ומידת קשב.

---

45 "אני כמובן כולל כאן תובנות שגויות או היגיון שגוי – "קריאתן רציונליות" אינה נועדה להסכמה גורפת של כל השיח האנושי בעובדה שההיגיון הוא שגוי" אינה מוכחשת אלא רק שהיא לפעמים נכונה ואמיתית נשמרת שכן הכחשת יעילות *מדמנת של ההיגיון* היא סותרת את עצמה שכן הכחשה כזו היא בעצמה ניסיון לשיח רציונלי.

46 "התובנות" הלוגיות" של" חוסר" אמון" 1 שלילי 0 או" שכנוע" 1 חיובי 0 "עשויות" להיחשב כ)רגשות(אך אני בספק אם נוכל להתייחס אליהן כרגשות קונקרטיים בגוף "או" בראש" 1 אם כי הן עשויות" לייצר" מדי" פעם" הרדה" או" סיפוק" מוחשיים יש" לסווג "אותן" כמופשטות" ויש")להפכן" לאובייקטיביזציה)" ככל" האפשר" בכל" מקרה" ברור שדעתי" רחוקה" מרציונליזם" קלאסי" הרואה" בלוגיקה" וברגשות" ניגודים.

אם יש לנו אפילו *רושם גרידא*)'בצדק' או 'בטעות'(שחוויה נתונה או השערה נתונה הן במידה מסוימת 'לא במקום' או 'לא מתאימות', רושם זה חייב להיחשב כחלק מסך כל המראות שעליהם יש לבסס את השיפוט. ביחס לכל הרשמים שלנו ברגע נתון)מעורפלים או ברורים ככל שיהיו, נכונים או שגויים מלכתחילה(אנו מפתחים שיפוטים שקולים על כל אחד מהרשמים הללו. מכאן נובע שאנו צודקים) לפחות *מלכתחילה* (בספירת תובנות לוגיות כאובייקטיביות, במובן שהן שייכות למראה ולא לסובייקט. העובדה שאנו עשויים להתייחס ,אליהן גם כ'רגשות', או שוב כ'כפייתיות' מסוגים שונים אינה גורעת מאיתנות מעמדה זו. זוהי אינה העדפה .שרירותית, אלא משכנעת מבחינה לוגית כשלעצמה

שימו לב היטב כי לוגיקה אינה, כפי שחלק מהפרשנים המודרניים מדמיינים, עניין של שפה או אפילו של צורה)אלה רק היבטים טכניים(. זוהי בעיקר תפיסה של בעיות הטמונות במראה)או בין מראה(, ושל פתרונות אפשריים לבעיות כאלה. הבעיות והפתרונות *עצמם* גלויים לעין! אריסטו זיהה שלושה סוגים רחבים של סוגיות לוגיות. זהות)הכרה בדברים כפי שהם מציגים את עצמם(, אי-סתירה)קונפליקטים בין תופעות לפתרונותיהן לכאורה(והאמצע המודר)התמודדות עם .(פערים בידע ועם רעיונות לא מספקים אחרים

, תפיסה מהסוג הפשוט ביותר צריכה להתחיל בתובנה **פשוטה** מודעות ישירה להיבט מופשט כלשהו של פרטים נתפסים או אינטואיטיביים. עמדה זו נחוצה כדי להסביר את ההשוואות והניגודים הקובעים את ההמשגה, וכמו כן את העימותים

'הלוגיים שמסדרים ידע. 'דמיון', 'הבדל', 'פחות או יותר', 'סתירה עקביות' ואובייקטים מיידיים אחרים כאלה, הם כמובן אינם' . תכונות מורגשות או אינטואיטיביות, אלא מופשטים ללא ספק **מורכבת** יותר 'נבנית' מתפיסות פשוטות כאלה, אך לא[47] תפיסה כמו לבנים שנערמות זו על זו. מעורבים יחסים מורכבים יותר מ'תוספת' גרידא, עם מונחים בתוך מונחים, בתוך מגוון צורות טענה, נתמכים ושזורים זה בזה על ידי טיעונים מגוונים.

לפיכך, יש להבין את המונח הפשטה באופן רחב מאוד, ככולל תובנות פשוטות וסיכומים *של* דמיון או הבדל איכותי או כמותי בין חוויות; תפיסות מורכבות יותר, *פרשנויות או הסברים* הדורשים ניסוי וטעייה אדוקטיביים; יחסים משפטיים בין מושגים; תובנות לוגיות, שיפוטים ומבחנים; עקרונות דדוקטיביים ואינדוקטיביים; שיטות וטכניקות לוגיות ספציפיות מכל הסוגים. שימו לב היטב שהפשטה מבוססת לא רק על דמיון)כפי שחלק מהפילוסופים מציעים בהיסח הדעת(, אלא גם על הבדלים. *ההיבט השלילי חשוב לא פחות מהחיובי* . שימו לב שגורם נוסף, שאני גם שוכח לעתים קרובות, הוא תובנה של מידה או פרופורציה. דברים לא רק נראים 'זהים או שונים', אלא גם 'יותר, שווה או פחות' זה או אחר. תיאור מלא של השוואה וניגוד חייב להזכיר את ההיבט הכמותי הזה, שאינו ניתן לצמצום לסוגיה הקוטבית של נוכחות או היעדרות איכותית גרידא.

מופשטים אינם ניתנים להבנה ללא ניסיון קודם כלשהו, בין אם מדובר בתפיסות חומריות או נפשיות או אינטואיציות של העצמי. *אם מעולם לא היינו צופים בדבר, לא היה לנו דבר להמשיג*

---

47 "ואני"מזכיר"לך"מבחינה"לוגית"בלתי"ניתנת"להכחשה"שכן"בניסיון"עצמו 6להכחיש'אותן'אתה'משתמש'בהן'ולכן'סותר'את'עצמך

.*לעולם*. זהו עיקרון בסיסי, שבזכותו ניתן להימנע מטעויות רבות פילוסופים *משתמשים לעתים קרובות במושג כדי לבקר או להכחיש את התפיסות עליהן הוא התבסס במקור* , ובכך מבצעים גרסה של כשל "המושג הגנוב". אם אדם זוכר את סדר הדברים בידע, הוא לא יבזבז את זמנו שלו ושל כולם בטיפשות כזו. פילוסופים רבים, מתוך כישלון להתבונן בקפידה ולהעריך בצורה הוגנת תהליכים קוגניטיביים, נפלו לספקנות ולמכרו בלבולים שגרמו נזק רב בתודעתם של אנשים ובחברה. במהלך המחקר הנוכחי נסקור כמה מהנחות הליבה שלנו בנוגע לידע ,מופשט, במטרה להצדיק אותו באופן עקרוני. מה שיתברר בתקווה, הוא שההצדקה העיקרית להפשטה היא התבססותה ."על נתונים אמפיריים; זה לא משהו "אפריורי" או "טרנסצנדנטי

מהותם של מושגים היא שהם מספקים סיכומים, פרשנויות או ,הסברים של פרטים פנומנליים או אינטואיטיביים. לפיכך האוריינטציה העיקרית שלהם היא אובייקטיבית יותר מאשר סובייקטיבית, בין אם מה שהם מתייחסים אליו הוא העצמי או האחר. כלומר, כאשר הסובייקט יוצר הפשטה לגבי העצמי, הוא מתייחס לעצמו כאל אובייקט קוגניטיבי כמו כל אובייקט אחר בהקשר זה. כמו כן, למרות שהשוואה וניגוד כאלה מהווים עבודה של הסובייקט המדובר, אין פירוש הדבר שמדובר ב"יצירה סובייקטיבית"; זה תלוי בביצוע של הסובייקט, אך זה .לא "ממציא" את האובייקט שלו

הסדר המוצע של הנתונים, הנובע מפעילות ההפשטה, הוא בהכרח אינדוקטיבי החל מרגע ארוך יותר. שכן רק מה שניתן בתוך רגע נתון הוא ראיה טהורה, בעוד שהקישורים המשוערים והיחסים האחרים בין רגעים הם רק השערות שאושרו על ידי רגעים אלה)ואחרים בסופו של דבר(, שכן כפי שאמרנו, מעבר

לרגע נתון אנו תלויים בזיכרונות ובציפיות. מסיבה זו, למושגי יש מעמד נמוך יותר מהאמפירי. לא כפי שחלקם סבורים, "מכיוון שהמופשט אינו טבוע בחווייתי", אלא משום שחילוץ מושגים מתפיסות ואינטואיציות תלוי בתהליכים גוזלים זמן ולכן עלולים להיות פגומים.

לכן, בסופו של דבר, בהתחשב בכל הדברים, מונחים, טענות וטיעונים עשויים להיחשב "נכונים" או "שקריים", במובן זה או אחר. השקריים עשויים להיות העמדות פנים מכוונות, או ניסיונות כנים אך לא מוצלחים לדווח על מידע. העובדה שחלק מההפשטות שגויות אינה מצדיקה בשום אופן שיפוט ספקני לגבי הפשטה כשלעצמה, שכן *שיפוט כזה הוא עצמו מופשט* . איש אינו יכול לתמוך בעקביות בביטול כל המופשטים מהידע האנושי. אי אפשר אפילו לומר לעצמו)בעל פה או בכוונה חסרת מילים(להפסיק להשתמש בהם, שכן הבנה כזו או כוונה קולקטיבית עצמה כרוכות בהפשטה. לכן, יש להודות באופן הגיוני *בחלק מהמופשטים; השאלה היחידה שנותרה היא, איזה מהם?* אם המופשטים הבסיסיים של דמיון ושוני או של התאמה לעומת אי-התאמה מובנים וכך ניתנים, אין סיבה מועטה להכחיש מופשטים *אחרים* - שכן *להכחשת מופשטים מסוימים בלבד אין אותה עוצמה כמו להכחשת כולם* .

מופשטים הם אובייקטים ותוצאות של שיח, אך אין לראותם אך ורק מנקודת מבט זו. תפקידם האפיסטמי אינו סיפורם המלא הם יכולים להיות רציניים או שובבים, בקדמת התודעה או ברקע, שלה או מתחת לאדמה. כפי שכבר צוין וכפי שנראה ביתר פירוט, מופשטים כוללים ובדרך כלל מעורבים בדמיון, כלומר זיכרון פנטזיה וציפייה; למשל, זיכרון הבסיס התפיסתי שלהם, פנטזיה של המילים המסמלות אותם, או ציפייה להשערות. מופשטים

,מושפעים גם מחיינו הפנימיים ביותר ומשפיעים עליהם; למשל דעה קדומה רגשית יכולה להשפיע על הפילוסופיה של האדם או .פילוסופיה של העצמי יכולה לשנות את בחירותיו של האדם

5. דרגות פנימיות

חשוב לציין היטב, בדיסקטורה הנ"ל, את הדרגות המשתמעות של פנימיות, בהתייחס ל'מרחק' של אירועים מהצופה.

חמש)או שש(דרגות של פנימיות נבדלות בנוגע **לרגשות או תחושות**)בהתייחס למונחים אלה במובן הרחב ביותר(, כאשר (החל מהרחוקה ביותר):

(a) תחושות המורגשות כאשר אדם נוגע במשהו עם העור, בפה או באף)אלה אולי לא נחשבות כרגשות, אך אומרים שהוא מרגיש אותן(;

(b) רגשות בטניים, הנאות וכאבים הנחווים ב*אזור הגוף*)כולל הראש(, בין אם מסיבות פיזיות גרידא)למשל כאב של אצבעות שרופות או רעב או כאב בטן לאחר אכילת משהו קשה לעיכול או כאב ראש עקב רעש(ובין אם מסיבות נפשיות)או פסיכוסומטיות - למשל פחד המורגש במקלעת השמש או הנאה מינית או תחושת אהבה חמה בחזה(;

(c) רגשות נפשיים, כלומר, מורגשים באופן קונקרטי, לא בשום מקום גופני, אלא במישור המנטלי, אם ניתן לומר שדברים כאלה קיימים;

(d) ייצוגים מנטליים בסופו של דבר)כזיכרונות, דמיונות, חלומות(של חוויות חושיות)ואולי גם מנטליות(אלו שבזכותן אנו יכולים לזכור ולזהות אותן, ולעתים קרובות לעורר אותן;

(e) הביטויים העצמיים של הסובייקט, הגישות המשתמעות מהן מהן רצונות ומהן, שיפוטי הערכים או הערכות המשתמעים מבחירותיו;'ו

(f) השלכות מופשטות של התנהגות ושל רגש מופנם)מארבעת הסוגים הקודמים(, הידועות באמצעות תהליכי חשיבה.

רגש מסוים)מצב רוח, דחף, מה שלא יהיה - כל "חיבה"(שאנו נותנים לו שם, הוא בדרך כלל *קומפלקס של רבים או את כל סוגי הרגשות הללו* , רגשות קונקרטיים ופסיביים יחסית כמו)א(,)ב( )ג(או)ד(, או רגשות מופשטים ואקטיביים יחסית כמו)ה(או)ו(לעיתים רחוקות אנו מתייחסים ליחידות רגש אולטימטיביות בלבד. על ידי הבחנה בין המשמעויות השונות של "רגש", אנו מסוגלים לנתח ולהבין רגשות מסוימים טוב יותר. לדוגמה, "אני מאוהב בה" לא יכול להיות מצטמצם לתחושות נעימות ב"לב של אדם או באיברי המין של אדם או אפילו להכרת העצמי של ההערכה המופשטת שלו. "להיות מאוהב" יכול להתייחס לחוויה של תחושות קונקרטיות)תחושת עורו(ורגשות או רגשות נפשיים)הנאה, תשוקה, הערצה, כאב, פחד, אשמה, בושה רחמים וכו'(, בזמן מגע עם האדם המדובר או מחשבה עליו, או שהוא יכול להתייחס להערכה אפלטונית ישירה מאוד)אני אוהב אותה(או עקיפה)היא נחמדה, ראויה לאהבה(ולהחלטה על קו פעולה מסוים)לעשות טוב לאדם האהוב(, או לשניהם)בדרך כלל(. פעולותיו הרצוניות והבלתי רצוניות של האדם)לאורך טווח ארוך(ייחשבו גם הן למבחנים ומדדים אמפיריים חשובים שיחסיתם ניתן לשפוט באופן אובייקטיבי האם ובאיזו מידה אהבה קיימת בפועל או נטענת לה בצורה יומרנית)פנטזיה(.

קשר הרגשות יכול, למשל, להיות איטרטיבי, כאשר התבוננות בצירופי רגשות או מעשים מסוימים גורמת לרגשות נוספים למשל, אדם עשוי להרגיש אשמה לנוכח חשק או נשיקה של) מישהו(. כמו כן, אדם עשוי לחוות רגשות סותרים; אין "חוק אי-ו"אני לא אוהב את "X סתירה" בהתייחס לרגשות. "אני אוהב את אינם נחשבים סותרים מבחינה ("X-או "אני אוהב את הלא) "X לוגית, אלא רק, נניח, לא קוהרנטיים או סותרים, בכך שהם קוראים לדרכי פעולה הרסניות הדדית בסופו של דבר)מטרות)במובן ובזמן נתונים(שולל "X מנוגדות(. כלומר, "אני אוהב את אך אינו מרמז מבחינה לוגית על "אני ,"X את "אני לא אוהב את אנו רואים את .("X-או "אני לא אוהב את הלא) "X לא אוהב את הנשמה כ"בית מחולק" באופן פוטנציאלי, כאשר חלקים ממנה נוטים לכיוון אחד ואחרים נוטים לכיוון אחר. אכן, הפסיכולוגיה שלנו בנויה על פיצול בין ה"מצפון" שלנו, המופקד על פיקוח מוסרי)במידות שונות, בהתאם לאדם - לחלקם אף אין מקטע שמור כזה של העצמי(לבין נטיותינו האימפולסיביות)אותן .(המצפון עשוי לא לאשר

אם נחזור לדרגות של פנימיות, אותן הבחנות חלות על היכולות הנלוות של הנפש האנושית. יש לנו כמובן **קוגניציה** של חמשת או שישה סוגי ה"רגש" המפורטים לעיל - הם לא רק קיימים, הם מוכרים על ידי הסובייקט. ובאופן דומה, ניתן לראות **את הרצון** ברמות או בעומקים שונים. אם אני מזיז את ידי, אני יכול להתמקד בתחושות המישוש או החזותיות של ידי, בתחושה ובמראה של תנועתה, או בהנאה או בכאב שתנועה כזו עשויה לגרום, או בדמיון החזותי של תנועת ידי)בעיניים עצומות(, או במטרה או בסיבות לתנועתה)כלומר, בהישג המוקרן המנטלי המבוקש על ידי תנועה כזו, או בתהליכים המשוערים מבחינה

מושגית שבאמצעותם היא מתרחשת(, או לבסוף במעשה הרצון האינטואיטיבי. רצון מסוים עשוי לכלול כל אחד או את כולם מההיבטים הללו.

באופן קפדני, רק פעולת הרצון הפנימית ביותר, הידועה על ידי ידיעה עצמית, יכולה להיות מתויגת כרצון - כל האירועים הבאים אחר כך נחשבים כתוצאות בלבד שלו, תגובות נפשיות או פיזיות אליו. הרצון לעולם אינו בלתי רצוני, רק דמיון או תנועה גופנית יכולות להיות בלתי רצוניות. בתחום המנטלי, תמונות יכולות להיות מוקרנות באופן לא רצוני, כמו בחלומות. בתחום הפיזי, כוחות מחוץ לגוף יכולים להניע אותו וייתכנו לו תפקודים לקויים פנימיים)למשל שיתוק(או איברים חסרים)למשל יד פצועה(. בעוד שהרצון המשוער)בתוך טווח מוגבל(תמיד נמצא בכוחנו, פעולה חופשית של הנשמה, והפעולה הראשונה בכל סדרה רצונית". לפיכך, רצון כשלעצמו נחשב לפעולה רוחנית הפוגעת" בשני התחומים האחרים, המטריצה המנטלית של הדמיון)שגם חומר יכול לפגוע בו(או בחומר)שדמיון כשלעצמו אינו יכול לפגוע בו(.

תחומים אלה אינם יכולים להשפיע ישירות או מכנית על הרוחני, אלא רק באמצעות הקוגניציות שלהם על ידי הסובייקט. *קוגניציה* תמיד)או לפחות בדרך כלל(קודמת לרצון, ומעניקה לסובייקט סוגיות להגיב עליהן, אך אינה קובעת את התגובה. קוגניציה מולידה שיפוטים ערכיים וגישות של הסובייקט, כלומר אירועים בתחום הרוחני. אך אפילו גורמים סובייקטיביים אלה של פעולה רצונית אינם קובעים באופן סופי את הרצון; הסובייקט עדיין צריך לרצות פעולה בכיוון שהם מציעים. קוגניציה)ואובייקטיה(" והערכה)או באופן רחב יותר, רגש(אמורים אפוא " *משפיעים* על פעולות)הופכים אותן לסבירות יותר מאחרות(, אך רק רצון

יכול להיחשב *כקובע* פעולות. "רצון", אם כן, מתייחס בצורה המדויקת ביותר לתנועות סובייקטיביות של הסובייקט - הוא הסיבה היחידה שלהן, במובן של *סוכן*)או מחבר או דמות(לתנועות כאלה אין קיום ללא הסובייקט, הן אינן תוצרים סופיים של מעשיו, הן *מעשיו* . הוא אחראי ישירות להן, מבצען. אירועים עוקבים)למשל, תנועת ידיים(אינם רצונות, אלא השפעות)רגילות(של רצונה, אם כי נקראות באופן חופשי 'רצוניות'. לגבי האחרון, יש לו)בדרך כלל(אחריות עקיפה בלבד, שכן כוחות אחרים יכולים להשפיע עליהם.

באמצעות ריבוד האובייקטים המוצע כאן, נוכל להבין טוב יותר למה אנו מתכוונים בחופש הרצון. אך שיקולים מעמיקים יותר של סיבתיות ושיפוטים סיבתיים יידונו בנפרד.

4. הַמשׂגָה

בפרק הנוכחי ננסה להבהיר את תהליכי ההמשגה, כלומר כיצד אנו מפתחים רעיונות מופשטים מנתוני הניסיון. פילוסופים רבים ניסו בעבר משימה קשה זו, אך סטו לטעויות או לחוסר רלוונטיות עקב כישלונם להבין את כל הסוגיות הלוגיות הכרוכות בכך. עלינו להסביר כיצד מתבצעות השוואות וניגודים, מבלי לעסוק בהיגיון מעגלי. עלינו להראות שמבחנים לוגיים אינם סטנדרטים שרירותיים, כפי שחלקם מאשימים, אלא מהווים את הדרך הכנה והשפויה היחידה להעריך כל קלט נתונים. עלינו להבהיר את המילוליזציה, ולהבטיח שהיא לא תעוות את רעיונותינו. אנו עשויים גם לנסות ולהציע תיאוריה של 'אוניברסלים'.

1. זהות ושוני

תפיסות לכאורה של זהות ושוני הן הבסיס הראשוני של כל היווצרות מושגים, כלומר של קיבוץ, מתן שמות או סיווג. אלה משני סוגים, זהות או שוני *פרטיקולריים* , המתייחסים לפריטים תפיסתיים)חומריים או מנטליים(או אינטואיטיביים)ידועים , מעצמם(גרידא; ומאוחר יותר זהות או שוני *מופשטים* המתייחסים לתוצרים מושגיים של הראשונים. או שנוכל לומר ,ליתר דיוק, זהות ושוני ברמה מסוימת הם יסודות ההפשטה כלומר כל מה שאנו שופטים זה לזה ושונה מדברים אחרים הופך בכך לחברים של המופשטים *הראשונים* , כאשר כל האחרים *נגזרים* מהם בסופו של דבר.

תובנה או עיקרון חשוב שאנו עשויים להציע כבר בהתחלה היא **;שדמיון אינו דבר שאנו תופסים - זהו *אי*- דמיון שאנו תופסים דמיון הוא פשוט היעדר אי-דמיון** . לכן, למרות הקוטביות שנתנו למילים, דמיון הוא משהו שלילי, בעוד שאי-דמיון הוא משהו חיובי. הכל נראה לנו אותו דבר, עד שאנו מבחינים בהבדל כלשהו. אנו שופטים דברים כיחידים או זהים, אם לא שמנו לב ,לריבוי או הבדל ביניהם. לכן, באופן מדויק, ניתן לחוות אי-דמיון .בעוד שדמיון הוא אובייקט רציונלי

הבה נבחן תחילה תפיסות מסוימות)אובייקטים חומריים או מנטליים של תפיסה(בשדה הראייה)בפרט, צורות(, ולאחר מכן נפנה לתפיסות חזותיות אחרות, כמו גם לתפיסות שמיעה ולאלו .במודולים חושיים אחרים

כאשר אנו ניצבים בפני שתי תפיסות *חומריות נראות לעין* ("*תופעות המופיעות בו זמנית* בשדה הראייה(, אנו "משווים אותן בעיקר על ידי השלכה מנטלית)דמיון חיצוני(של קווים מקבילים מנקודות בצד האחת לנקודות בצד השנייה)הנקודות הן חלוקות משנה מדומיינות של התופעות, לנקודות בהירות או כהות - 1 ו-0 דיגיטליות(. אם כל הקווים הללו יוצרים זיווג של נקודות ששתיהן בהירות או שתיהן כהות, העצמים נשפטים כדומים לחלוטין)זהים(; אם אין נקודות מתאימות, העצמים נשפטים כשונים לחלוטין, אם רק חלקם תואמים, העצמים נשפטים *זהים*)דומים(במובנים מסוימים ובמובנים אחרים *שונים*)שונים(. לפיכך, ישנן *דרגות* של זהות או שוני.

השוואה כזו)במובנה הרחב ביותר, הכוללת הן השוואה עם המטרה החיובית של מציאת נקודות דמיון והן השוואה עם ('המטרה השלילית' של מציאת נקודות אי-דמיון, כלומר 'ניגוד כרוכה אפוא בפעולה דמיונית)באופן ספציפי', הזיה של קווים מנטליים אל תוך האזור החומרי של המרחב(, אך התוצאה שלה ניתנת על ידי התופעה החזותית)ברור שיש או אין זוגות של נקודות בהירות או כהות בשני קצוות הקווים(.

דרך נוספת, פחות ישירה, בה אנו משווים עצמים חומריים חזותיים היא על ידי הקרנה חיצונית של תמונה מנטלית של עצם אחד)בדרך כלל כזה שנתפס בעבר, ותמונתו מאוחסנת בזיכרון(על העצם החומרי השני)הנוכח כעת בשדה הראייה(. *ניגוד כזה* מתרחש בעיקר כאשר שני העצמים החומריים אינם נוכחים בו זמנית, או כה רחוקים זה מזה במרחב, עד שהתמקדות באחד מסיטה את תשומת הלב מהאחר, כך שלא ניתן להתייחס אליהם באופן מוחלט ככאלה שחולקים את אותו שדה ראייה בו זמנית. במקרה כזה, אנו מניחים תמונה של עצם אחד על השני, ובוחנים

שוב, מדובר .[48] וסופרים כמה נקודות מכסות זו את זו וכמה לא בפעולה דמיונית)הקרנה(למרחב החיצוני של תמונה או זיכרון מנטלי(, אך השיפוט מבוסס על תצפיות פסיביות.

דרך שלישית, אפילו פחות ישירה, היא להשוות ולהנגיד דימויים מנטליים של שני האובייקטים החומריים הנבדקים - ניתן להשתמש בכך למשל אם אף אחד מהאובייקטים אינו נוכח מספיק זמן, ושניהם ארעיים מדי. דרכים אחרות הן ניסיונות: הצופה עשוי להזיז את עצמו לכאורה יחסית לשני האובייקטים כך שהם נמצאים באותו קו ראייה)פנייה לפרספקטיבה(או להזיז לכאורה אובייקט אחד כך שהוא פיזית על גבי השני ומסתיר אותו ניסויים פיזיקליים כאלה אינם כרוכים בהשלכות .[49] לכל עבר מנטליות כשלעצמם.

,בפועל, כל הדרכים השונות הללו עשויות לשמש בשילובים לחזק זו את זו או למתן מעט את שיפוטינו)באשר למידת הדמיון והשוני(. ניתן לבקר ניסויים פיזיקליים ככאלה שמשנים בפועל את שדה הראייה, בכך שמה שמושווה לאחר התנועה האמורה אינו הסצנה המקורית, אלא סצנה חדשה - ובמקרה כזה, עלינו למעשה לפנות לזיכרון)כלומר, דימוי מנטלי(של האובייקט שהוזז, כשהוא מוצב לצד ביטויו החדש לכאורה, ולשפוט את השניים כאותו הדבר באמצעות מסקנה)דימוי 1 דומה לאובייקט ודומה/לא שונה מאובייקט 2, לכן אובייקטים 1 ו-2 דומים/לא 1 שונים(. לכן, אפילו השוואות ניסוניות כאלה כרוכות בדמיון.

48' "במקרה כזה ההשלכה המנטלית אינה מסתירה לחלוטין אובייקט חומרי זה אלא מסתירה אותו בצורה מספקת

49' "הקטן יותר ימוקם קרוב יותר לצופה מאשר הגדול יותר ושניהם יוכלו להסתובב בהדרגה כך שכל)צדדיה יוצבו זה לצד זה ומושווים ביעילות מניפולציות "כאלה נחשבות כמיקום גרידא של האובייקטים ובהינתן ההשערות שבבסיס כולל המשכיות של תופעות סמוכות האובייקטים עצמם אינם מושפעים מכך

- בנוסף להשוואות של צורה, עלינו לשקול השוואות של גודל כלומר, *המידות* או *מעלות* של דברים. לשני דברים עשויים להיות צורה זהה, אך גדלים שונים. כדי להתמודד עם בעיה זו, אנו מציגים את מושג *הפרופורציה* . מדידה השוואתית היא פעולה ניסיונית בכך שאנו משתמשים בסטנדרט מדידה, מוט מדידה מדורג. בדמיון חזותי, פירוש הדבר הוא שבמקום להשוות נקודות)כמו לעיל(, אנו משווים אוספים של נקודות - קווים)קווים של שתי נקודות או יותר(, תוך התעלמות או ציון ההבדלים במספר הנקודות המרכיבות אותן)בהתאם למידת הצורך שלנו בפרופורציות לא מדויקות או לצורך להיות מדויקים(.

שיקולים של "קנה מידה" כרוכים לעתים קרובות בפעולה מנטלית של "התקרבות". ב"אילוגיקה *בודהיסטית* אני קובע,[50] :

> כעת, ההגדלה היא בסך הכל יצירת תמונה חדשה - כך שאנחנו אפילו לא, למעשה, מחלקים שוב ושוב את אותה תמונה; אנחנו רק *אומרים* 'נניח שתמונה זו היא פרט מהקודמת'. לתמונה החדשה יש גודל זהה לקודמתה, אך *קנה המידה שלה* מוגדר שונה.

ראוי להדגיש כאן כי הצהרה זו אינה חייבת להיות מילולית, וליתר דיוק, היא *כוונה* . כלומר, אנו מתכוונים שקו מדומיין כלשהו ייחשב כחלק *מקו* מדומיין אחר, למרות ששני הקווים הם למעשה)בערך(באותו *גודל* כאשר הם מוקרנים בראשנו. לא השלכה מנטלית של תמונות, ולא הצהרה מילולית, יכולים להסביר באופן מלא את המושג "פרופורציה" - בנוסף, עלינו, יש לציין היטב להתייחס לכוונה *האינטואיטיבית* שקו זה "מייצג" חלק מאותו קו לאחר מכן, נוכל לציין כמה שברים כאלה יהיו שווים לשלם.

50" 6בפרק"?

ניתן לבקר את הרישום המנטלי של הקווים שהוזכר לראשונה כגורם שלוקח זמן וכרוך בהזזות תשומת לב, כך שעד שהקווים מצוירים, לא שני האובייקטים המקוריים הם עוד שאנו משווים. אלא את הדימויים המנטליים הרבים שלנו)זיכרונותינו(מהם עם זאת, דימויים שונים אלה עברו כל אחד ברצף את מבחן ההתאמה עם האובייקטים המקוריים שלהם)תמונה 1 תואמת לאובייקט 1, תמונה 2 תואמת לאובייקט 2(- אנו מבטאים עובדה זו על ידי כינוי להם " *מייצגים* " - כך שנוכל להסיק בצדק את השיפוט המתקבל)שאובייקטים 1 ו-2 זהים/שונים(מהשוויון או אי השוויון של דימויים שלהם. לסיכום, ההשוואה והניגוד של אובייקטים חומריים עשויים בדרך כלל לכלול השלכה מנטלית של דימויים של האובייקטים שלהם, אם כי רבים מסתמכים בעיקר גם על השלכה של קווים בין אובייקטים.

יש לציין שחוויות חזותיות אינן כוללות רק צורות, אלא גם עוצמת אור)גוונים(ותדירות)צבעים(. כיצד, למשל, אנו מזהים צבעים שונים כירוקים כולם, נניח, למרות שהם נעים באופן ניכר? עבור תכונות כאלה, נראה כי טיעון אנלוגי מתבקש. כמו כן, עלינו כאן לנסות להסביר השוואות ביחס לשדות החווייתיים של *תופעות חושיות אחרות* , צלילים, ריחות, טעמים ומגע. יש להניח שאנו חותכים את החוויות נפשית לתופעות אלמנטריות, אותן אנו משווים זו לזו או לתחליפים דמיוניים, או קובעים באופן ניסוי בדרך כלשהי)למשל, בשלבים מאוחרים יותר של הפיתוח, נוכל

להקליט צלילים למחשב ולגרום לו להקרין על המסך שלו גלים גלויים התואמים מתמטית לגלי הקול הרלוונטיים.[51]

בעוד שלתופעות חומריות של אור או צליל יש מקבילות מנטליות ברורות - אנו יכולים לחשוב על דימויים חזותיים)כולל צבעים(או לדבר לעצמנו)כלומר, בראש(כרצוננו - לא ברור מיד שאנו יכולים לייצר דימויים מנטליים)זיכרונות(של תופעות ריח, טעם ומגע כרצוננו בזמן ערות)אם כי ההתבוננות הפנימית שלי מצביעה על כך שהן אכן מתרחשות בחלומות בזמן השינה(. יהיה אשר יהיה, אלא אם כן נוכל לחשוב על תרחיש תיאורטי חלופי הולם, עלינו להניח את הדוקטרינה שדמיון)או לפחות זיכרון(של שיטות חושי אלו אפשרי, מכיוון שאנו כנראה מסוגלים תופעות כאלה *לזהות*![52]

עלינו לשקול גם השוואה של אובייקטים *מנטליים* של תפיסה, בנוגע לשדה הראייה, ראשית, דמיון פנימי או חיצוני של קווים, המחוברים כרצונם מנקודה לנקודה של שני אובייקטים כלשהם

---

51. "בהקשר זה יש לזכור כי לצבע צליל ריחות טעמים תחושות מגע ורגשות כולם נראים כבעלי היבטים מרחביים וזמניים כאחת אשר מולידים את *המתאמים שלנו בין שיטות חושי* לפיכך תחושת העומק בעולם החומרי הסובב אינה נובעת רק מתפיסות ותפיסות של פרספקטיבה אלא גם מתחושות צליל ומגע שונות המוסיפות גוף לעומק חזות לצלילים או לריחות שאנו חווים יש כיוון בהתייחס לתנועות של מקורם החיצוני במרחב או של גופנו יחסית אליו למזון שאנו אוכלים יש מיקום וצורה גודל ומרקם בפה ובלשוננו קשיות או רכות וצלילים מסוימים מתחת לשיניים שלנו לא רק טעם וריח מסקנות כאלה של מרחביות מבוססות על השערות מורכבות מאוד הכוללות הן אירועים תפיסתיים והן סיבות ותנאים המונחים באופן מושגי

52. "לדוגמה אני יכול לזהות ריח כריח של ורד כלומר כריח דומה לריחות שחוויתי בעבר וסווגו כריח של ורד למרות שנראה שאני לא מסוגל לשחזר)תמונה של ריח זה בראשי כרצונו אבל מעניין לציין שבהלום אני כנראה)מריח(ורד למרות שאף אחד לא נמצא בקרבת מקום איך ספק שגם לאנשים שונים יש יכולות שונות מבחינת תפיסה אני בטוח שיש אנשים שיכולים לדמיין דברים בראשם טוב יותר ממני אז אולי יש כאלה שיכולים באמת לדמיין את ריח הוורד

יהיה השערה מספקת. אין צורך הגיוני, כאן, לייצר דימוי מנטלי של אף אחד מהדימויים המנטליים, שכן ברגע שחושבים על האובייקטים המנטליים העיקריים)במטרה להשוות ביניהם(הם נוכחים בשדה הראייה המנטלי ודמיון כזה יהיה מיותר. אבל אפשר, במקום לשרטט קווים ביניהם מבחינה מנטלית, להזיז מבחינה מנטלית אובייקט מנטלי אחד לאחר, ולהציב אותם זה לצד זה לאישור נקודתי של דמיון או שוני. לכאורה, הזזה כזו אינה דורשת אישור נוסף על ידי דימויים, שכן היא כביכול ,מובטחת על ידי רצונו המופנם של הצופה. באופן דומה, כביכול .לגבי שאר שיטות החושים

השוואות וניגודים בין פרטים אינטואיטיביים, שעל בסיסם .מניחים דברים מופשטים הנוגעים לנפש, קשים יותר למעקב הם כנראה מתרחשים באופן אינטרוספקטיבי איכשהו, אך בשלב זה איני יכול להציע כיצד בדיוק, לכן אשאיר את הסוגיה .פתוחה לרווחה

המופשטים הראשונים שהוזכרו לעיל הם רק בין הבסיסיים ביותר. מיישומם מוסק, מוסכם או מניחים בהדרגה עולם שלם של מופשטים ספציפיים או גנריים יותר. לדוגמה, ישנן גם, אנו מניחים באנלוגיה מתחושות פנומנליות ואינטואיטיביות, 'רגשות .מופשטים' הנגזרים משיפוטי ערך ודפוסי התנהגות של הצופה רגשות הנאה/כאב)שהם תופעות[53] אין לבלבל בין אלה לבין

53' "*אלישות* נחשבת "לעיתים "לסוג "שלישי "של "רגש "אם "כי "מתייחסת "אך "ורק "לחוסר "רגש "הסיבה "לכך "היא "כמובן "שהיעדר "הנאה "או "כאב "מסמל "שיפוטים "ערכיים "בסיסיים "שאינם "כוללים "עניין "של "הסובייקט "באובייקט "המדובר "בנוסף "יש "לציין "כי "חלק "מהרגשות "הם "בעלי "קוטביות "לא *ודאית* "כלומר "אנו "מתקשים "לומר "האם "הם

פיזיולוגיות, כלומר תופעות חומריות קונקרטיות הנחוות בתוך הגוף, אשר לעיתים עלולות להיגרם)אנו מאמינים(על ידי רגשות מופשטים. כמו כן, אין לבלבל בין אלה לבין מה שכיניתי קודם לכן 'רגשות נפשיים')אם קיימים כאלה(ו'רגשות אינטואיטיביים')שהם נתונים גולמיים להפשטה(. רגשות מופשטים הם ישויות היפותטיות, המרחיבות מונחים באנלוגיה ;הם שיפוטיים יותר, או רציונליים באופיים.

בנוגע להכרה של זהות או הבדל מופשטים יותר, אם כן, עלינו באופן עקרוני להתייחס לזיהויים שלנו *כהשערות הכפופות לחוקי האדוקציה* . המושגים של זהות ושוני קונקרטיים מורחבים באנלוגיה כך שיכללו זהות ושוני מופשטים משוערים/לכאורה/משוערים. איננו "רואים" באופן ישיר מופשטים כזהים או שונים, כפי שאנו רואים קונקרטיים. במקום זאת, אנו מניחים שמשהו הדומה לדמיון או לשוני מקשר בין שני מופשטים נתונים)המוסקים בהתאמה כמתואר לעיל(, ולאחר מכן בוחנים תיאוריה זו על ידי אישורה או דחייתה באופן .אדוקטיבי, בתחרות עם חלופות שניתן להעלות על הדעת תהליך ההשוואה כאן פחות ישיר, ופחות בטוח באופן קבוע .בתוצאותיו

בפועל, האובייקטים שאנו משווים הם לעתים רחוקות צורות חזותיות פשוטות, אלא מורכבים בעלי היבטים רבים. כל התהליכים הקונקרטיים שתוארו לעיל, ובנוסף רבים מאלה המופשטים, יילקחו יחד לכל פעולת השוואה נתונה. לכן קשה

הנאה"כאב"או"אולי"שניהם"בו'זמנית"זאת'נאמר'מלבד'העובדה'שדבר'אחד'יכול'לגרום "לרגשות"מנוגדים"כמו"למשל"כאשר"מזוכיסט"חוטף"מצליפה"וחש"גם"כאב"בגבו"וגם "הנאה"מיניתי"אני"מתכוון'כאן'שאותו'רגש'יכול'להיות'דו'משמעי"1 כך'שחוק'אי'הסתירה "לא"בהכרח"ישים"בהתייחס"להנאה"וכאב"כלומר"הם"אינם"מנוגדים"לחלוטין"באופן דומה"ועל'אחת'כמה'וכמה"ביחס'לרגשות'מופשטים

לתאר השוואה בצורה תמציתית. לדוגמה, הבה נשווה שני שטיחים על רצפת הסלון שלי. אני יכול בעיקרון לקשר ביניהם מבחינת המלבניות שלהם על ידי ציור קווים מפינות האחד לאלה של השני. זה אפשרי גם אם הם שונים בגודלם או ממוקמים בצורה שונה, על ידי שימוש בהתאמות פרספקטיבה. אבל אם אחד היה עגול והשני מרובע, זה לא היה חד משמעי, והייתי צריך להתייחס לצבעם או למרקם שלהם)תופעת מגע(, או באופן מופשט יותר לבד שלהם)צמר או כותנה(או אפילו לתפקידם)חום, קישוט וכו'(. או בהשוואה בין שני עצים, לא הייתי מצפה שצורתם הכוללת תהיה דומה תמיד, אלא הייתי מתייחס לקליפות ועלים, או לתאים הנצפים תחת מיקרוסקופ, או באופן מופשט יותר לתהליכים ביולוגיים נצפים)שהם עצמם מורכבים(.

לסיכום, זהות או שוני הם שיפוטים גיאומטריים ברמה הקונקרטית הפשוטה ביותר של צורה נראית לעין, אך ברמות מורכבות יותר, בדרך כלל נלקחים בחשבון אופני חושים אחרים כמו גם השערות מופשטות והסקות)המבוססות במידה מסוימת אף על פי .[54] על חוויות קונקרטיות קודמות(בקביעת זהות ושוני כן, ניסיתי כאן לשער תרחיש, שיסביר בצורה אמינה כיצד אנו תופסים זהות או שוני, כבר במידה מסוימת, ברמה הקונקרטית הפשוטה ביותר. אני אישית לא רואה עדיין הסבר חלופי, ולכן אני רואה בו השערת עבודה טובה, המצדיקה את ההשוואות שלנו)במידה שהיינו קשובים מספיק, כמובן(. עם זאת, מוכר שגם

54" כיצד זה בדיוק קורה ביחס לשאר המונופונקציות החושיות נותר מעורפל יש להודות עלינו להתייחס להשוואות ולניגודים במודולוגיות חושיות אלו כפחות אמינים בסופו של דבר אנו חושפים עלינו להתייחס לתיאוריה לפיה המונופונקציות החושיות האחרות הללו מורכבות מתנודות הניתנות לתחושה תחת הכרתית במידה מסוימת בכך שהן ניתנות לצמצום איכשהו לתופעות אות שניתן להשוות אותן בהתייחס להתאמת נקודות באופן דומה לגבי אינטואיציות

מקרים פשוטים לכאורה הם בדרך כלל מורכבים הרבה יותר למעשה, וקשה לתאר תהליכים כאלה במדויק, שכן הם משתנים מאוד (כוללים אופני חושים רבים, וגם עבודה מושגית/לוגית).

השוואה/ניגודיות ישירה או עקיפה ניתנת להתייחסות כאל עקרונות של לוגיקה, כיוון שעל בסיסם אנו מתחילים בתהליך ההמשגה. ברגע שתפיסות מכל סוג שהוא מוכרזות כזהות או שונות במובנים מסוימים או בכל המובנים, אנו *מקבצים נפשית* את הדימויים שלהן במוחנו (כנראה ליתר דיוק, מקשרים את זיכרונותיהן ברשתות המוח שלנו (ובדרך כלל, אך לא תמיד *מתייגים* אותן בשם (כלומר, צליל פיזי או דמיוני - ובמקרה של שפה כתובה, סמל חזותי). הערך או התועלת של מתן שמות הוא בכך שהוא מספק לנו תחליף קל לקריאה לחוויות שקשה להעלות על הדעת (כמו ריחות, טעמים או תופעות מגע) או מושגים מופשטים יותר.

> יש להדגיש כי לא ניתן להסביר את תעלומת הדמיון והשוני (כפי שניסו כמה פילוסופים) רק באמירה שהשמות השרירותיים שאנו נותנים לדברים הם הבסיס המשותף היחיד שלהם. באופן הגיוני, השערה זו מעלה את השאלה, בכך שגם לשמות *יש* מקרים אינדיבידואליים, שיש לשפוט אותם זהים או שונים!

המושגים הראשוניים הנובעים מקיבוץ ומיון כאלה (למעשה אלו עשויים (z' לכן שניהם יסומלו על ידי ,y-זהה ל x' הן טענות, כמו לשמש כאובייקטים בהשוואות 'מופשטות' נגזרות בסופו של דבר, אשר בתורן עשויות להניב השוואות מופשטות עוד יותר, ככל שהסיווג מתקדם או מעמיק יותר. צריך להיות ברור, לפחות אם ההסברים הנ"ל משכנעים באופן טבעי, שתפקיד הדמיון בתהליכי השוואה אינו גורע מהאובייקטיביות *של* הדמיון או

ההבדל המסכם. ההשלכות המנטליות המעורבות אינן משפיעות על האובייקטים החומריים שהם מנסים לייצג)והם מוכחים ככאלה על ידי התאמה(- הם אינם רצונות מסוג 'הנפש על פני החומר', מניפולציות שרירותיות - הם פשוט מוצבים זה לצד זה. מסיבה זו, אנו יכולים להתייחס באופן הוגן למושגים הראשוניים שלנו)ובנגזרותיהם הסופיות על ידי לוגיקה אינדוקטיבית(כמבוססי 'אמפירית' ומוצדקים אפיסטמולוגית.

2. תאימות או אי תאימות

קשורים לאחידות ולשוני נמצאים מושגי התאימות או אי-ההתאמה, העומדים בבסיס מה שאריסטו כינה שלושת "חוקי המחשבה" - זהות, אי-סתירה והדרה של האמצע. כיצד אנו תופסים דברים)תפיסות, אינטואיציות, מושגים וטענות לגביהם(כמסוגלים להתקיים יחד)תואמים(או כבלתי מסוגלים לעשות זאת)לא תואמים(או בעייתיים)לא נקבעו כמתאימים או לא תואמים(? עלינו לענות על שאלה זו בדחיפות, אם אנו מודים שתהליכים לוגיים אלה של **עימות**)או התמודדות(הם בסיסיים כמו אלה של זיהוי זהות או שוני. כל המדע הלוגי בנוי על הנחותיהם, ועלינו להסביר כיצד אנו יודעים ששני דברים הם הרמוניים או סותרים זה את זה או בעלי מתאם לא מוחלט.

תובנה או עיקרון חשוב שאנו עשויים להציע כבר בהתחלה היא **שעקביות אינה משהו שאנו תופסים - *בעקביות* אנו תופסים;** **עקביות היא פשוט היעדר חוסר עקביות** . לכן, למרות הקוטביות שנתנו למילים, תאימות היא משהו שלילי, בעוד שחוסר התאמה הוא משהו חיובי. הכל נראה לנו הרמוני, עד שאנו מבחינים בסתירה כלשהי. אנו שופטים דברים כעקביים, כל עוד אין לנו תובנה לוגית של חוסר עקביות ביניהם. לכן, באופן מדויק, חוסר עקביות ניתן "לראות" ישירות, בעוד שעקביות מניחים בדרך כלל עד שנמצא שחסרה. במקרים מסוימים, עקביות מוטלת בספק בעקיפין, מבלי שנמצא חוסר עקביות ישיר כלשהו, כך שמתעוררת אי ודאות.

אריסטו ניסח את שלושת "חוקיו" תחילה בהתייחס לתפיסות או "A-לא יכול להיות לא A", "A הוא A"-מושגים בכך שקבע אותם כ בשלב מאוחר יותר, הם מנוסחים בהתייחס ."A-או לא A ו-"או ,[55] "לטענות. כפי שאני טוען בהרחבה בספרו "*לוגיקה עתידית* חוקים אלה אינם חוקים במובן של עקרונות א-פריוריים או אקסיומות שרירותיות, כפי שטענו חלק, למרות שהם מובנים אלא יש ,[56] מאליהם בכך שהכחשתם סותרת את עצמה להתייחס אליהם כנתונים באובייקטים שלהם איכשהו. מבחינה פסיכולוגית, הם דחפים עמוקים)שאפשר להתעלם מהם או ללכת אחריהם(, שהופכים בני אדם לרציונליים; מבחינה אתית)באתיקה של איסוף ידע(, הם כלים וציוויים הכרחיים להגיב באופן פעיל למצבים אפיסטמיים מסוימים בדרכים מסוימות)אם כי אפשר להיות לא ישר או לא מודע ולהתעלם מהעובדות, או להתחמק או לעצלן ולהתעלם מהציווי(.

זהות מעלה על הדעת את הדימוי החזותי והתחושה של רוגע או משיכה או נטייה למיזוג של שני דברים)משוואה(, סתירה זו של קונפליקט או דחייה או התנגשות נפיצה ביניהם)משום שאינם יכולים לתפוס את אותו מקום(, בעוד שהדרת האמצע מתייחסת לפער או לחסר ביניהם)מעורר ספקות ומעורר שאלות(. אלה עשויים להיות ייצוגים דמיוניים לדיון פילוסופי כמו כאן, אך הם לא תמיד)אם בכלל(מעורבים בזיהוי קונקרטי של זהות, סתירה או צורכי מחקר. מעורבותם היא טכנית או מופשטת יותר, כביכול בין תחום הניסיון לתחום הידע המושגי. למרות שנוסחו

55" ראה6"*לוגיקה עתידית*4"פרקים" :"1 85 :

56" ראה6"*לוגיקה עתידית*4"פרק"9 ;

כשלישייה, חוקי המחשבה הם שלושה היבטים של אותו צורך במהותו.

חוק הזהות, במילים פשוטות, אומר לנו "מה שאתה רואה זה מה שאתה מקבל" - זוהי רק הכרה בכך שנתוני החוויה הפנומנלית הם הנתונים הבסיסיים של כל מיזם ידע; שבסופו של דבר אין נתונים אחרים לבסס עליהם הסקה, כך שיש לשים לב לכל הוא A'-פרטיהם ולהילקח בחשבון בכל הסקה. ביחס לניסוחו כ בהתייחס למונחים ולא לטענות, חוק זה פשוט אומר שאם A', נשווה, למשל, את הנקודות המרכיבות שתי תופעות מורכבות חומריות או נפשיות, עלינו להכיר בכך שבכל מקום שבו נקודות *מופיעות*)או לא מופיעות(לנו, נוכל לומר בוודאות שיש) או לא בהתאמה(נקודות)לפחות נקודות פנומנליות(- לפחות לעת עתה, עד שאם אי פעם המצב ישתנה או שבדיקה נוספת נוטה להפריך את התצפית הראשונה)מכיוון שתצפיות מאוחרות רבות מחליפות את הראשונה, במשקלן הסטטיסטי(.

זהות היא חוק, משום שאין דרך אחרת לתפוס דברים – *ברמה הפנומנלית הזו, "להיראות" זה "להיות"* . אתה יכול להכחיש את מציאות התופעה שלך, אבל לא את עצם התרחשותה או קיומה. אם אתה מנסה להכחיש את התופעה האמיתית שלך על ידי השערה *מיידית* של "תופעה" סותרת בלתי נראית מאחוריה)נומנון, אם להשתמש במילה של קאנט(, אתה נידון להיות לא אמפירי ביסודו ולכן ללא הצדקה אפיסטמולוגית לפעולתך שלך. אין לך מה להראות לטענתך, שכן בהגדרה אתה פונה אל *הבלתי נראה*, *בעוד שעליך להכיר בנראה כפי שנראה כדי להכחיש אותו בכלל* . חוסר הבסיס והמעגליות של סירוב כזה לקבל את התופעה) *כתופעה* , לא יותר, לפחות(רק משקפים שהתופעה הנחווית היא הנתונה להתמודד איתה מלכתחילה)מסיבה זו כל

הכחשה שלה חייבת להודות בה, באופן מרומז ומפורש על ידי התייחסות אליה(. כל הטיעונים הללו הם כמובן מושגיים מאוד ולכן רק במקרה הטוב משמעותיים לאחרונה ובאופן היקפי בכל פעולה ממשית של קבלה של התופעה ככזו.

מבחינה פנומנולוגית, חוק הזהות פירושו שתמונה של ישות חומרית, המוקרנת מבחינה מנטלית חיצונית על אותה ישות, אינה מחשיפה את הישות)כביכול במרחב מקביל, שקוף(כאשר תמונה מנטלית כזו חולקת לכאורה את המרחב החיצוני עם הגוף החומרי עליו היא מוקרנת, אזי התופעה כולה השתנתה, אם כי הישות החומרית נשארת)מתקיימת כמראה(לאחר שהוגדלה *בימס* לדימוי מנטלי. כלומר, התופעה החדשה מוגדלת)על ידי תמונה נוספת(בהשוואה לתופעה הנתונה במקור. משמעות הדבר היא שההנחה של נומנון רק מוסיפה מרכיב מנטלי)כולל תופעות נוספות(לתופעה המוצגת הראשונה, ואינה מצליחה למחוק את התופעה הראשונה, דווקא משום שהיא מוצגת *בימס* לתופעה הראשונה)באופן ספציפי כניסיון להסביר אותה או להסביר אותה(.

חוק הזהות הוא דחף, קריאה לאמפיריציזם, שאנו מצייתים לו בדרך כלל ללא ספק או עוררין. הוא מכיר בכך שמראה עשוי להשתנות בטווח הארוך או להתגלות כמטעה, תוך התחשבות בכל שאר המראות. הוא אינו מכחיש, וגם לא מקבל *מלכתחילה* שמאחורי המראה הנראה לעין עשויים להיות אירועים או , דברים בלתי נראים או בלתי נראים; אך ניתן להגיע לתוצאה כזו רק באמצעות שיקול דעת כולל של כל החוויות ומחשבה רבה. כלומר, 'נומנה' עשויה בהחלט להתקיים מעבר לתחום נתון של תופעות - אך הן יצטרכו להיות תוצרים סופיים של תהליך הערכה ולא יכולות להיות הנחות ראשוניות. מכיוון שעוררות נומנה אינה

,מבטלת כשלעצמה תופעות)רק מוסיפה אליהן תופעות נוספות(.השאלות הטמונות בתופעות ובהופעתן אלינו נותרות ללא מענה

הסיבה לכך שהתזה של נומנה נראית אמינה במבט ראשון, היא שיש לנו ניסיון של אופני חושים שונים, שכל אחד מהם מרמז שהאחרים אינם *שלמים* , ויש לנו זיכרון של שינויים בחוויה שלנו ו/או בפרשנותה *לאורך זמן* , כך שהידע המושגי שלנו)או ההנחות שלו(הגיע באופן טבעי למסקנות ש"דברים *אינם בדיוק או תמיד כפי שהם נראים* ". אבל במקרה כזה, המונח נומנון הוא טריוויאלי רק שם אחר לאבסטרקטים או מושגים. עם זאת, בטבעו של קאנט ובשימושו במונח, הנומנון אינו הרחבה נסתרת של התופעה, אלא מתיימר להשליך ולהחליף את התופעה לחלוטין. הנומנון הוא בהגדרה בלתי ניתן לידיעה)אוניברסלית(- אם כי קאנטיאנים לעולם אינם מספרים לנו כיצד יש *להם* עצמם את הזכות אפילו לדעת *עליו מספיק* כדי לדעת שהוא קיים ושהוא בלתי ניתן ,לידיעה! האמירה הנכונה תהיה שנואמנה)כלומר באופן פחות מופשט, מופשטים, מושגים(אינה חוויות קונקרטיות, אלא רק נגזרות לוגיות של תפיסות. מקווים ,שהם יהיו אונטולוגית "מציאותיים יותר" מתפיסות וחופרים עמוק יותר במציאות מאשר פני השטח הנראים של הדברים)שאליהם אנו כביכול מוגבלים במידה מסוימת על ידי הטווח המוגבל של אופני החושים הפתוחים לקוגניציה(, גם כאשר מבחינה אפיסטמולוגית .מודים שהם פחות אמינים

חוקי אי-הסתירה וחוקי האמצע המודר שלובים זה בזה עם חוקי -הזהות, כפי שעולה מהטיעונים לעיל. אבל איך אנחנו יודעים ש

או שהוא או-או ביניהם? חשבו על נקודת האור 'A-אינו אי 'A הבסיסית שלנו או על היעדרה)חושך(בשדה הראייה - נקודה כזו כנראה לעולם אינה סותרת את עצמה. אנחנו אף פעם לא תופסים נקודה בו זמנית ולא תופסים אותה - בכל מקום נתון שבחרנו להתמקד בו מבחינה מנטלית, מופיעה או לא מופיעה נקודה מוארת)או כהה(. ברמה זו, שבה האובייקט מצטמצם לדמות אחת)בהירה(ומקום מדויק)הגודל הקטן ביותר האפשרי(, אנחנו לא יכולים לענות *בכנות ובכנות* 'כן ולא' או 'לא כן ולא לא' לשאלה. הוא שם או לא. אם הוא נראה שם, הוא שם. אם הוא לא נראה שם, הוא לא. אנחנו אפילו לא יכולים להעמיד פנים שאנחנו לא רואים את מה שאנחנו רואים - לפחות לא במילים, כי היינו צריכים להכיר במשמעותם, ולכן בתופעה עצמה.

חוקים אלה אכן קיימים *בעולם* הפנומנלי, במידה שבאופן ודאי שום תופעה אינה מופיעה בסתירה או כלא-וגם, כלומר *בהיעדר* ראיות אמפיריות הסותרות זאת. הם קיימים, משום ששלילותיהם *אינן* קיימות. אך הם קשורים לתודעה, במידה הבלתי A-מופיעה ואנו מתחילים לדבר על הלא A שכאשר נקודה *בראשנו* , וכך מביאים *A*-נראה, *אנו למעשה מדמיינים את הלא* אלמנט)מנטלי(חדש לתמונה. על פי חוק הזהות, יש להבחין בין A ,הזו)שהיא מנטלי(לבין ההפך לכאורה שלה A-תופעת הלא)הנתון, שיכול להיות מנטלי או לא(, ולהתקבל כתוספת *בשדה* עצמם אינם למעשה A-no-ו A-החווייתי. אך נותר נכון ש מתקיימים יחד או שניהם נעדרים בשדה - אלא מה שאנו חווים . *המוקרן* A -הנתון עם הלא A-הוא דו-קיום של ה

חוק הסתירה אינו שולל את האפשרות ששני דברים *שונים* עשויים להתקיים יחד, כמו נקודת אור והדמיון)או הזיכרון(של

.היעדרה של נקודת אור כזו; דברים כאלה הם בסך הכל סותרים חוק האמצע המודר אינו שולל את האפשרות שמשהו וגם *רעיון* ,היעדרותו נעדרים משדה חוויה; במקרה כזה, עדיין נוכל להניח כפי שאנו אכן רואים כחוויה , שהדבר עצמו נעדר)למרות ,שהרעיון של היעדרותו לכאורה נעדר - עד שמוזכר כנעדר לפיכך, חוקים אלה הם אמפיריים, במובן שהם אינם .[57] (!כלומר כופים דבר על התופעה, אלא מקבלים אותה כפי שהיא. הם רק .דוחפים *את הצופה* בחזרה אל תוך החוויה, אם הוא מעז לסטות ,הם אינם כוללים שינוי או מניפולציה של התופעה, אלא להיפך .גורמים לצופה להיות קשוב בגלוי ובזהירות למה שהוא פנומנלי 'הם כוללים הבחנה בין תופעות ראשוניות)בין אם הן 'חומריות או 'מנטליות'(, כפי שניתנו *מלכתחילה* , לבין ייצוגים דמיוניים לכאורה)רעיונות, תופעות מנטליות(של תופעות בסופו של דבר, . אשר רק מציגים תופעות נוספות

חשוב מאוד להדגיש שוב כי **שלילה היא פעולה לוגית** . היא לעולם אינה חוויה טהורה, אלא תמיד כרוכה בהתערבות -ו A מושגית מצד הסובייקט. בלוגיקה פורמלית, מונחים כמו

---

57 נראה כי התודעה שלנו בנויה כך שאנו עשויים לחשוב שאנו תמיד *חושבים* "על לא-כשאנו *רואים* את א' זו סתם עיוות של התודעה" אלא ביטוי לעובדה "שיצירת מושגים כרוכה לא רק בהתייחסות לדמיון נתפס בין שני אובייקטים אלא גם "בשוני נתפס בין אובייקטים אחרים לבינם לכך כדי לסווג משהו כ-עלינו בו זמנית "לבטל את "הסיווג" שלו" מ-לא-כ" כלומר "המחשבה" על א" "מעוררת" אוטומטית "את "*המחשבה* על לא-כ" למטרות "הבחנה" לא ש-כשלעצמה "מרמזת" על "לא-כ" אם" כי "ברוב "המקרים" א" בדבר "אחד "מרמזת" על "לא-כ" באחרים" אחרת" לא" א" ולא" לא-כ" היו "ניתנים" להבחנה" מלכתחילה" אלא" שלא" ניתן" לתחום" או" להבין" את" א" במלואו" מבלי "להעלות" על" הדעת" את" לא-כ" כחלופה" אפשרית" למעט" אולי" א-כ" קיום" כי" במקרה "הסופי" הזה" נוכל" לומר" שהמונח" הוא" מילולי" בלבד" ללא" התייחסות" קונקרטית" שניתן "להעלות" על" הדעת" יתר" על" כן" "מושגים" הנוצרים" כתוצאה" משלילה" כמו" חושן "מניחים" מראש" תופעות" היוביות" יחסית" כמו" אות" שאת" היעדרן" הם" מבטאים" לאחר שנתפסו' תחילה

,הם ניטרליים ובלתי ניתנים להבחנה פורמלית. כלומר non-A non-A הם מתפקדים בדרכים להחלפה, כך שהשלילה של (על ידי התנגדות) A-שקולה מבחינה טכנית ל (non-non-A) מבלי להשפיע 'non-g'-כ A-ו 'g'-כ non-A ואנחנו עשויים לתייג על תהליכי הסקה. אבל ברמה הפנומנולוגית, תוויות אלו שונות ואילו משהו ,(A ,למשל) למדי. משהו שנראה יתויג באופן חיובי .(A-כלא) שאינו נראה יתויג באופן שלילי

מה שכינינו כאן כתופעה או תפיסה. מה שכינינו כאן כלא-א *אינו* גלוי כשלעצמו, אלא רק 'נראה לעין' באופן אפקטיבי בכך ש -*א* ,לא הופיע. אי-א מסמל ששאלנו *שאלה* 'האם א' נמצא)כלומר בשדה הפנומנלי(?' *ולאחר בדיקה נוספת ענינו עליה* ב'לא, אני , לא מוצא אותו שם'. הראשונה)נוכחות(ידועה *באופן ישיר* השנייה)היעדרות(ידועה *באופן עקיף* באמצעות השלכה מנטלית) *דמיון של* א, כלומר המצאתו או זכירתו מתפיסות קודמות(בשילוב עם חיפוש ניסיוני)שתוצאתו אינה מוצלחת(. ברור שאלו קוגניציות שונות מאוד - האחת פסיבית ואמפירית לחלוטין, השנייה כוללת חקירה אקטיבית ומתייחסת לתצפית רק על ידי כישלון לאשר מקבילה צפויה של הדמיון. השנייה שימושית ואינפורמטיבית, אך היא מבנה.

לכן, מושגים או הצהרות שליליים לעולם אינם אמפיריים מבחינה צרודה, ושלילה היא אבן בניין בסיסית *של התבונה* . שלילה היא מלכתחילה, מעצם *הגדרתה* כאשר היא מוצגת על ידי הסובייקט כמלאכות קוגניטיביות, סותרת מבחינה לוגית משהו. לכן, לא מתרחשות A-וגם אי A ניתן לומר *באופן אמפירי* שגם תפיסות בשדה התפיסה הנוכחי A-מכיוון שאמירה שאני 'רואה' אי) וגם A בו(, וגם לא שגם A פירושה פשוט שחיפשתי ולא ראיתי את A לא מתרחשים)מכיוון שאם אני מסתכל ולא רואה את A-אי

עבורו - אם כי אני עשוי A-בשדה התפיסה הנוכחי, הייתי מסיק אי להישאר פתוח לגבי שדות תפיסה אחרים פוטנציאליים המכילים לכן, מושג או הצהרה שליליים שונים באופן מהותי. [58] (A את ,מוחשי או חיובי, וניתן לאפיין אותם בעקיפין בלבד כ'אמפירי .במקרה הטוב

שלושת חוקי המחשבה הם יסודות לוגיים, המעורבים בכל שיח ,על כל תופעה)ובאופן דומה יחסית לנתונים אינטואיטיביים ובשלב מאוחר יותר ביחס לשיח המושגי עצמו(. הם פועלים יחד בדרכים זהות בכל תצפית, דוחפים אותנו להודות במה שאנו רואים)זהות(, לא לסתור את מה שאנו רואים)אי-סתירה(, ולא .להתעלם ולהוסיף אפשרויות למה שאנו רואים)הדרת אמצע(אי-יישום שלהם פירושו פשוט לבלבל את הנתונים הנתונים עם מרכיבים מנטליים נוספים)פנטזיות(, אשר באופן נוירוטי או מכחישים את הראיות)מחליפים אותן מנטלית בסתירה שלהן(או מטילים בהן ספק)על ידי הצעת מונח "אמצעי"(. ניתן לנסח חוקים אלה כטענות, אך בכל זאת אין להם חלופות שניתן להעלות על הדעת. כל דוקטרינה המוצעת צריכה להיות מתיישבת איכשהו עם החוויה, מכיוון שכל שיח הוא תגובה לחוויה, ניסיון לפתור את התעלומה שהוא מציג, כך שהתעלמות .גרידא מהחוויה אינה נחשבת לפיוס

במובן זה, מדויק לומר שחוקים אלה הם חוקי מחשבה; הם ולא A חוקים *עבור* הנפש)הצופה(. אנו יכולים לומר שמשהו הוא

---

58 "כמובן", "ברמז", "הקונספטואלית", "כלומר", "כאשר", "אנו", "עוסקים", "בדברים "1 שנראים "אמיתיים" ס"וגם "לא" ס"כלומר "גם "מופשטים "אנו "עשויים "להיתקל "בסתירות "כאן "גם "המושגים "החיוביים "16 שנראים "אמיתיים" ס"וגם "לא" ס"כלומר "לא "ובספקות "וגם "השליליים "הם "מבנים "מנטליים "ולכן "אין "ערובה "לכך "שניתן "לפתור "את "הסוגיה "באופן "מיידי "במבט "אחד "כאן "כמובן "נכנס "לתמונה "כל "מדע "הלוגיקה "הוא "נחוץ "כדי 6 להתמודד 'עם 'סוגיות 'כאלה 'תוך 'התייחסות 'לריבוי 'חוויות

אבל למילים אלה אין משמעות *בחוויה* , אין .A וגם לא A או לא ,A רפרנטים פנומנליים. הן רק מילים, צלילים או ציורים שאינם מסמנים דבר, אפילו לא נסיבות שניתן להעלות על הדעת. הדרך בה אנו 'מדמיינים' אותן היא לבלבל בטיפשות או במכוון בין דבר A-במקום הלא) A-לתמונה של דבר, ולהקרין את רעיון הלא ,או תחבולה כזו. במילים אחרות (A או ליד רעיון) A עצמו(ליד לטענות הטוענות להכחיש את חוקי המחשבה יש משמעות ואמינות שטחיות בלבד, בשל העובדה שיש להן למעשה רפרנטים)רעיונות(*אחרים מאלה* שהן מעמידות פנים שיש להן)דברים(. ביחס לאובייקטים המקוריים של התפיסה, הן למעשה .דוממות

שימו לב היטב שיישום או ציות לחוקי המחשבה אינם כרוכים בפעולה דמיונית)רצון(; להיפך, מדובר בניסיונות להתעלם מהם או להכחיש אותם, מה שכן דורש התערבות של דמיונו של הצופה בתהליך הקוגניטיבי)הקדמת החוויה(. כלומר, חוקי המחשבה עצמם הם אובייקטיביים, רק הכחשותיהם הן סובייקטיביות)במובן המזלזל(. לפיכך, חוקי המחשבה נותרים אמפירית, אפיסטמולוגית, ולכן אפיסטמולוגית, בלתי ניתנים להכחשה. עד כאן בנוגע ליישומים של חוקי המחשבה על ראיות .תפיסתיות

בכל הנוגע למושגים)הנובעים מהשוואות וניגודים, או מדמיונות מאוחרים יותר המשלבים מחדש מושגים כאלה(וטענות ,)דמיונות של יחסים בין מושגים(, הם תמיד פתוחים לספק היפותטיים, כל עוד ניתן להעלות על הדעת חלופות אמינות באותה מידה. אמינות נמצאת בכל דבר שנחווה או שחושב, זוהי בסך הכל הודאה שכך וכך נחווה או חשב)מחשבה היא סוג של חוויה, אם כי מנטלית(. *מלכתחילה* , כל שני מושגים או טענות

תואמים, לאחר ששניהם נחשפו. אי התאמה היא שיפוט מאוחר יותר, הבא בעקבות ההבנה שהמושג או הטענה סותרים באופן ישיר או עקיף ראיות חווייתיות או מובילים לחוסר עקביות פנימי בידע או סותרים את עצמם מטבעם.[59]

אם שני רעיונות או מחשבות כאלה נמצאים או לא נמצאים כסותרים לחלוטין, שניהם שומרים על האמינות המינימלית של להיות לפחות *ניתנים לדמיון*, לפחות עד שאחד מהם או שניהם נמצאים לא קוהרנטיים עם חוויה/חוויות כלשהן או מסיבה כלשהי בלתי ניתנים לדמיון. אם מסיבה כלשהי הם נחשבים כסותרים, הם שומרים על אמינות מסוימת בנפרד, אם כי האינטראקציה ביניהם מעוררת ספק ומובן שבסופו של דבר עלינו לבטל לפחות אחד מהם, ולהסיר את האמינות הזמנית שלו בהתייחס לחוויות נוספות או לשיקולים מופשטים. במהלך שלב הספק, אנו עשויים להתייחס לתדירות האישור שלהם בחוויה ולראות אחד כאמין יותר (או סביר או סביר מהשני).

תפקידה של הלוגיקה, יש לשים לב, אינו *להוציא* כמה שיותר מהכלל, אלא למצוא דרכים לכלול *כמה* שיותר מהכלל, כך שכל הדעות ונקודות המבט (שכולן בעלות בסיס כלשהו ולכן מייצגות סוג של חוויה) יוסברו ויוסברו או יוסברו בהימנעות. לכן, לוגיקה אינה רק, כפי שטוענים חלק, חיפוש אחר *סתירות*, אבל (זאת על מנת) לחפש *הרמוניזציות*.

---

59 "אנו רואים מושגים או טענות תואמים עד אשר נמצא אי התאמה כלשהי ביניהם (6) כפי שכבר ציינתי "כ *לוגיקה עתידית*" 4 בניגוד לטענותיהם של לוגיקאים 6) מודרניים מסוימים 4 איננו (מוכיחים עקביות) אלא (מוצאים סתירות

"קונספטואליזציה Xd˙

3. מילים וכוונות

המתייחסים באופן[60] **מילים** הן צלילים, מראות או סמלי מגע קונבנציונלי לתופעות, אינטואיציות ומופשטים. כצלילים, מראות וכו' כשלעצמם, מילים הן כמובן תופעות עצמן, אשר יכולות לבוא לידי ביטוי באופן חומרי או מנטלי כדיבור חיצוני או פנימי או כתיבה, המשמשות למחשבה אישית וזיכרון או לתקשורת חברתית וצבירת ידע. למילים רבות יש שורשים טבעיים, והיסטוריים עשירים, אך הן בכל זאת קונבנציונליות (כלומר נבחרות באופן שרירותי, בכך שניתן תמיד לשנות אותן כרצון בהסכמה. שימו לב גם, שהמשוואות בין צלילי מילים למראות מילים (וכמו כן, מילים מורגשות (הן גם קונבנציונליות[61].

מילים משתנות באופן ברור משפה לשפה, מקבוצת אוכלוסייה אחת לאחרת. שפה היא אוסף של מילים (אוצר מילים (המשמש מישהו או קבוצה כלשהי, בהתאם לכללים מקובלים (דקדוק(. מילים, לדברים ישנים או חדשים, נטבעות ואומצו כמעט מדי יום על ידי יחידים, קבוצות חברתיות וחברות. מי שטבע מילה, לכל מטרה שהיא, חייב *לכוון* (לבחור, לכנס(עבורה משמעות יציבה פחות או יותר. ללא הבנה *אינטואיטיבית כזו* , למילים לא יכול להיות תוכן סמנטי כלשהו.

---

60 "לדוגמה" עיוורים" משתמשים "במילים" הניתנות" למגע" 1כתב" ברייל" 0" עמים 6טרום 5קולומביאניים' מסוימים' השתמשו' בקשרים' בחבלים' כמילים

61 "לפיכך" למשל" הצלילי של "אב" ולאותיות' הכתובות' אבי" אין' קשר' מלבד' מה 6שקבענו' עבורם" אם' כי' למוסכמה' זו' היסטוריה' עשירה' שלא' נתעלם' ממנה' ללא' צורך

,מילים אינן תופעות גרידא, אלא מתייחסות לדברים; כלומר תופעות שמיעתיות, חזותיות או מגעיות אלו הן סימנים לדברים)תופעות, אינטואיציות ומופשטים(שאינם עצמם. בין אם הדברים שהן מתייחסות אליהם אמיתיים או אשלייתיים, ברורים או מעורפלים, אין זה רלוונטי מבחינה לוגית לעובדת המשמעות .משמעות היא יחס, מעין משוואה, האומר)כלומר, מתכוון לחזור('כאשר אני מזכיר את המילה הזו, אנא חשוב על הדבר הזה'. מילים הן תוויות, יש להן משמעות. ישנן מחשבות חסרות מילים; למעשה, רוב המחשבה היא חסרת מילים. במקרה של מחשבה חסרת מילים, האדם מודע למשמעות ללא שימוש .בתווית

אכן, בסופו של דבר בלתי אפשרי להבין, להשתמש או לדון במילים מבלי לפנות למחשבות חסרות מילים. אם)כפי שטוענים פילוסופים מסוימים(מילים היו מקבלות את משמעותן רק ;באמצעות משוואות למילים אחרות , היה צורך באינסוף מילים ומכיוון שזה לא אפשרי)השפה מוגבלת בגודלה, וממילא לאדם אין זמן לרגרסיה אינסופית(, המילים הבסיסיות ביותר, שממנה נובעות כל האחרות, תהיה חסרת משמעות; ולכן כל המילים יהיו חסרות משמעות. אבל לטעון)במילים(ש"כל המילים חסרות משמעות" או ש"מילים מתייחסות רק למילים אחרות" הוא סותר את עצמו, שכן טענה כזו עצמה מתיימרת להיות בעלת משמעות מובנת וניתנת להעברה. טענה כזו אינה אפוא תזה עקבית, וניתן

לכן, ברור מאליו מבחינה לוגית שחלק.[62] לדחותה אחת ולתמיד מהמילים הן בעלות משמעות, ושבנוסף למילים עם משמעויות מפורשות, ישנן משמעויות מרומזות חסרות מילים.

משמעויות של מילים, כפי שאמרנו, יכולות להיות אובייקטים 'פנומנליים)למשל, 'אבי' מתייחס לאדם פיזי בודד', אך גם 'אדם 'מתייחס לכל האנשים(, אובייקטים אינטואיטיביים)למשל, 'אני או 'אני רוצה'(או אובייקטים מופשטים)למשל, 'אישיות' או 'רוצה'(. אך יתרה מכך, וחשוב מכך, ***כל מילה מרמזת על אינטואיציה.*** – **הכוונה** שהמילה המדוברת תהיה קשורה למשמעות כזו או אחרת, בהיותה עצמה אובייקט אינטואיטיבי. אנו מתכוונים למשמעות של מילה, לא רק בפעם הראשונה, כשאנו טבעו אותה או לומדים אותה, אלא בכל פעם שאנו משתמשים בה. ללא כוונה כזו, המילה נותרת רק רעש או צורה חסרי משמעות עבורנו. מילים כשלעצמן אינן פעילות; כוונותינו הן שמעניקות להן חיים וכוח.

כל אחד מאיתנו יודע)בדרך של ידיעה עצמית, אינטואיציה(למה הוא מתכוון במילים שהוא משתמש בהן בזמן נתון, בין אם באופן ברור ובין אם באופן מעורפל)ובין אם בצורה נכונה ובין אם באופן שגוי לפי מוסכמות מקובלות בעבר(. הדבר ניכר בעובדה שכאשר *אנו חושבים או מתקשרים, איננו צריכים ולא צריכים לפרט במפורש את כל המילים בשפתנו ולמפות את כל יחסי הגומלין המוצעים ביניהן* ; לפיכך, השיח שלנו בכל זמן נתון הוא

---

62 "(באופן דומה, הטענה 'שמילים הן רק מוסכמות מרמזת ש)ידע הוא מוסכם "היא מבולבלת, ראשית, משום שטענה זו כטענה עובדתית טוענת לדעת משהו מעבר "למוסכמה על ידי בעוד שכאשר היא מיושמת על עצמה היא שוללת את האפשרות "של ידע לא מוסכם אך יתר על כן, כל המוסכמות מרמזות על ידע עובדתי עליך לדעת "שיש מוסכמה זו וכיצד ליישם אותה נכון "אינך יכול להיות מוסכמה על מוסכמה עד אינסוף היא חייבת להיעצר איפשהו עובדתי

ברובו חסר מילים, והמילים שאנו משתמשים בהן בזמן המדובר יש להודות שהן בסופו של דבר, ללא מילים, נועדו להתייחס לדברים מסוימים, יהיו אשר יהיו.

לכן, אין עוררין על כך שיש לנו ידע עצמי על כוונותינו, לפחות ביחס למילים - כלומר, עובדת האינטואיציה משתמעת באופן בלתי נמנע לפחות מעובדת השפה. זוהי *הוכחה רציונלית מעניינת וחשובה לקיומם וליכולת הידיעה של לפחות כמה אובייקטים אינטואיטיביים*)אובייקטים של ידע עצמי(, אגב. אנו יכולים לומר בביטחון שאובייקטים אינטואיטיביים קיימים, שכן כל ניסיון להכחיש אותם באופן משמעותי מרמז בעצמו באופן לוגי על כוונות)באשר למשמעויות המילים בהן נעשה שימוש(ולכן)כמה(אובייקטים אינטואיטיביים. לפיכך, ההנחה שישנם אובייקטים אינטואיטיביים אינה טענה שרירותית, אלא השערה שעבורה מצאנו אישור אמפירי)קונקרטי(בעובדת השפה ובהשלכותיה הרציונליות)המופשטות(.

ניסוח רעיונותינו)מונחים, טענות, טיעונים(במילים נקרא **מילולית** . בנוגע למשמעותיות של מילים, מה שמטעה פילוסופים ספקנים רבים הוא התצפית שלמילים יש לעתים קרובות משמעויות לא ודאיות, מעורפלות ומשתנות. מתוך הנחה שמילים צריכות להיות בעלות משמעויות אמיתיות מדויקות ובלתי משתנות כדי להיות בעלות משמעות כלל, הם מסיקים שמילים הן חסרות משמעות, אך זוהי תפיסה מוטעית המבוססת על תפיסה שגויה של משמעות המילה כשווה ערך *להגדרה*)באמצעות מילים אחרות, כפי שתואר לעיל(ועל מודל של ידע כגוף סטטי וסגור של מידע)מילולי(.

למעשה, כפי שמגלה תצפית מדוקדקת על התנהגותנו בפועל, רכישת ידע היא הדרגתית ואדפטיבית. הניסיון שלנו הוא מצטבר

והתגובה הרציונלית שלנו אליו היא דבר מתפתח ומתפתח. אין פריט יחיד או גוף ידע כולל שעומד בפני עצמו וסופי; ויחסי הגומלין בין פריטים, כולל כללי הקשר, תמיד נתונים לבדיקה ותיקון. ידע הוא בהכרח *קונטקסטואלי* , ומרמז על תהליך בלתי פוסק של ניסוי וטעייה. לא הגדרה)מילולית(היא שמעניקה משמעות למילים; הגדרה היא רק *ניסיון לנסח במילים* ולתחום את מה שאנחנו *כבר* מתכוונים אליו ללא מילים. הגדרה היא כמו כל הצעה אחרת הכפופה לבדיקות ואיזונים אמפיריים אינטואיטיביים ורציונליים. זוהי תוצר אינדוקטיבי, לא הקדמה דדוקטיבית.

כאשר אנו נתקלים במראה חדש)בין אם הוא פנומנלי אינטואיטיבי או מופשט(, ייתכן שנמצא לנכון לתייג את המילה "זה" למטרות זיכרון והמשך שיח. מה שאנו מתכוונים ב"זה" (אובייקט שמצוין פיזית, נפשית, אינטואיטיבית או מילולית) כלומר אובייקט *שמצביע עליו* , "זה"(הוא תמיד מהות ופתוח. ככל שאנו מתקדמים הלאה, הודות לחוויות חדשות והיגיון משמעות זו עשויה להתחזק או להשתנות או אפילו להתמוסס לחלוטין. ראשית, "זה" עשוי להיראות מובן בבירור; לאחר מכן אנו נתקלים בתופעות חדשות או במחשבות חדשות שגורמות לנו להבין שהכוונה הראשונית אינה ודאית או לא ברורה ועלינו להתאים את המיקוד שלנו, ולבצע הבחנות נוספות כדי להצביע בצורה מדויקת יותר למה "באמת" התכוונו בכך; וכן הלאה ברצף. לפעמים הכוונה נשארת ללא שינוי, אך ההגדרה המילולית הראשונית שלנו)אם בכלל(עשויה להתברר כלא מדויקת)רחבה מדי או צרה מדי או לא מתאימה אחרת(ולדרוש שינוי. במקרים מסוימים, אנו מגיעים למסקנה שלא היה צורך במילה חדשה, ונוטשים אותה או מקבלים אותה כמילה נרדפת

בלבד. במקרים מסוימים, אנו מבינים שהמונח כבר הוקצה לאובייקט אחר, וזכור שמדובר בהומוניום.

מילים נועדו בעיקר לבטא עובדות)משוערות(, אך הן עשויות לשמש גם - בשוגג ובמודע - כדי לסמל בדיות. אנו מסוגלים בהחלט להבחין בין תופעה חושית לתופעה דמיונית ללא מקבילה חושית מוכחת, ולרשום את השמות עבור כל אחת מהן עם הסתייגויות מתאימות. האובייקט המיועד של מילה עשוי להיחשב בתחילה אמיתי)כפי שכל המראות נוטים להיות(,ולאחר מכן, לאחר מידע והרהור נוסף)שלפעמים נמשך על פני מאות שנים(, להימצא כאשליה. במקרים כאלה, ניתן להשמיט את המילה לחלוטין - או לשמור אותה למטרות היסטוריות או ספרותיות *מתוך הבנה שמה* שהיא מתייחסת אליו הוא בדיוני)למשל, 'חד-קרן'(. תצפיות אלה אינן מצדיקות בשום אופן גינוי כללי של מילול, אלא הן אירועים שאנו מקבלים בקלות ללא קושי.

4. תיאוריה של אוניברסלים

אוניברסלים ")מונח פילוסופי מכובד(היא מילה אחרת " למושגים מופשטים, המתייחסת ראשית למשהו המשוער העומד בבסיס זיהויים של זהות מובחנת)למשל, ריבועיותם של ובשלב מאוחר יותר לכל מה שעשוי ,(63 שני עצמים מרובעים להסתתר מאחורי תוצרים מורכבים יותר של תפיסה)הכוללים דמיון כמו גם לוגיקה(; כלומר, כל התוצאות הסופיות של פרשנות, של חשיבה לגבי העולם החיצוני והפנימי הנתפס .64 יתר על כן, אנו מניחים שישנם גם אובייקטים של אינטואיציה ,וניתן גם להשוות אותם ולהסיק מהם ,65 (כלומר, ידיעה עצמית) .ולהוליד מושגים

---

63 "השוואה כוללת שני עצמים כפי שכבר צוין איך פירוש הדבר שהשוואה בלתי אפשרית עם עצם מורחב אחד בלבד הנבחן שכן ייתכן שנוכל להשוות *חלקים* מאותו עצם יהיה אנו יכולים למשל להשוות את הצלעות והפינות של ריבוע יחיד המושג המתקבל אינו צורת הריבוע כשלעצמה אלא נוגע באופן ספציפי יותר לקווים ולזוויות גם את המושג אינו שלם על שנשווה קווים וזוויות אחרים

64 "אני מחשיב כאן את הזיהוי של זהות ושוני במקרים "קונקרטיים" ואת התאמתם ל)חוקי המחשבה(כחלק מפעולות התבונה הראשונות והפשוטות ביותר בכך שהן מובילות למידע "מושג עם זאת הן כה בסיסיות "קצרות" יחסית וחסרות תהליך ישיר על שהן נראות דומות לתפיסות אנו יכולים גם ולעתים קרובות עושים זאת להתייחס אליהם כאל סוג נפרד של אובייקטים "אובייקטים של *תובנה מושגית*)בניגוד ל)המשגה

65 "שמתי לב שהוצאו היטב מקטגוריה זו של מושא אינטואיציה טענות לידע "ישיר על אובייקטים "מעבר לאדם עצמו למשל טענות לחישה של רוחות "רפאים" או

,אנו יכולים להניח בבטחה שבמקרים מסוימים לפחות לאוניברסלים/אבסטרקטים/מושגים יש משמעות אונטולוגית, והם אינם רק מבנים מנטליים *המתייחסים ,לשום דבר מעבר לעצמם* . שכן הכחשת *כל* המושגים מציאות כזו, משמעה הכחשת אמת ומשמעות גם לטענה *של האדם עצמו* , שכן טענה ספקנית זו עצמה מורכבת כולה ממושגים. מכאן נובע שלפחות *חלק* מהמושגים חייבים להיות מודים כבעלי נוכחות בלתי תלויה בכל מחשבה עליהם.) *אילו* מושגים בדיוק יש .(להודות בהם, זה מהות מדע הלוגיקה

באשר לטבען של אוניברסליות, התיאוריה שלי)שנגזרת בעיקר מפיזיקה מודרנית ורעיונות בודהיסטיים(תהיה שאוניברסליות הן, למעשה, נוסחאות מתמטיות. אם אשווה שני גלים, כל המדידות שאני מבצע תוך כדי כך ניתנות לביטוי באמצעות נוסחאות כאלה, או .[66] אלגברה של גיאומטריית קואורדינטות ליתר דיוק... ***המידות היחסיות של תכונות הגלים, תנועותיהם ויחסיהם*** המסומנים/מרומזים על ידי הנוסחאות, הם מה שאנו .'מכנים 'אוניברסליים

'4 קריאת"מחשבות"של"אנשים"אחרים"3"יש"לראות"טענות"אלו"4"לפחות"*מלכתחילה* "כיומרות"6"בעוד"שבסופו"של"דבר"ניתן"להוכיח"באמצעות"ניסוי"שלאנשים"מסוימים"יש "כוחות"קוגניטיביים"חוץ"3חושיים"כאלה"בנסיבות"מסוימות"1למשל"על"ידי"מציאת"מה "שהם"צופים"כמחשבה"על"ידי"אחרים"כפי"שדווח"תמיד"או"בדרך"כלל"נכון"על"ידי "האחרונים"4"למרות"שלא"היו"אפשריים"אמצעי"תקשורת"פיזיים"בין"השניים"0"הצורך "בהדגמה"זהירה"נותר"בכל"מקרה"הכרח"אפיסטמולוגי"6"איננו"יכולים"לקבל"בתמימות טענות"כאלה"כתקפות"מבלי"לגרום"לכאוס"בידע"3"יש"לראותן"*כהשערות שיש לאשר* '4*באמצעים אדוקטיביים* 6"רוב"האנשים"הטוענים"לידע"ישיר"על"אירועים"רוחניים "אינטואיטיביים"4"נפשיים"או"חומריים"מחוץ"לעצמם"פשוט"אינם"מודעים"לתהליכים "האינדוקטיביים"המעורבים"בחשיבה"4"ונוטים"לקבל"את"רשמיהם"הראשונים"כמובנים 6מאליהם"ללא"הליכי"אימות

66 6כאן"עלינו"כמובן"להיכנס"לפרטים"בנוגע"לצורות"גל"ומכניקה

אם הגלים המרכיבים שני פרטים שווים לחלוטין אחד חלקית, או פרופורציונליים, ביחס לצורותיהם וגדליהם המשתנים)אורך, משרעת(, מיקומם, מסלוליהם)כיוונים(, מהירותם, תדירויותיהם של צימוד או אי-צימוד עם אחרים, אז הפרטים נראים "דומים" לנו, וניתן להשתמש במידותיהם המשותפות כדי להגדיר מושגים לפיכך, ניתן למצוא אוניברסלים)חלקים של גלים, או מההיסטוריה שלהם(בשני פרטים או יותר)גלים מלאים(; ואבסטרקציות נוספות יכולות בתורן להתבסס על אבסטרקציות כאלה)בצורה של חלקים של חלקים של גלים(.

הגדלים או הדרגות של המאפיינים, התנועות והאינטראקציות של גלים)אוניברסלים(אינם הגלים עצמם)פרטים(, אך *הגלים אינם יכולים להתקיים ללא מידות* . אנו תופסים את הגלים ואנו אך שניהם במובן מסוים נמצאים שם, [67] תופסים את הנוסחאות באותה מידה, ניכרים באובייקט הפנומנלי של החוויה. מסיבה זו, אפילו דברים מופשטים נתפסים לעיתים כמעין - אך נחווים באופן וירטואלי)ובכך מרחיבים את המונח 'חוויה' כך שיכסה את כל המראות(.

לא ניתן להפריד בין הגלים ומידותיהם בתוך שדה החוויה, בהיותם בהתאמה ישויות ותכונות או התנהגויות של ישויות הסיבה לכך היא "לצייר")להפשט(את המידות היא להתמקד

---

67. "אינני מתכוון לומר שבכל פעם שאנו חושבים על נוסחה אוניברסלית אנו בונים נוסחה מתמטית מדויקת בדרך כלל אנשים לעיתים רחוקות אם בכלל חוזרים למתמטיקה מתקדמת "אני רק רומז שאנו נוטים לנוסחה כזו בצורה מעורפלת ומקורבת כלומר שאם מסתכם נכון במסה של מדידות וההשוואות המנטליות במוחנו הן היו מסתכמות לנוסחה מסוימת לכל שמדברים על נוסחה כרוכה באקסטרפולציה שלאחר מעשה מתצפיות והערות מקוטעות

בהן תוך התעלמות מנטלית מהגלים)או מכל דימוי או סמל של הגלים(. בדרך כלל לא ניתן לדעת ישירות את המידות של אובייקט *בודד* ; ניתן לעשות זאת רק על ידי התחשבות והשוואה בין *מספר* אובייקטים)שניים או יותר(. גם כאשר העצמי האינטואיטיבי תופס "עצמי", למרות שאין לו חוויה ישירה של עצמים אחרים, הוא מתייחס לפעים הרבים שבהם הרגיש את עצמו אינטואיטיבי.

> לפיכך, ניתן לומר שאוניברסלי מתעלה על החוויה, אך נמצא בה במידה מסוימת או טבוע בה – הוא משתרע על פני החוויה. אוניברסלי אינו נמצא במאגר אפלטוני מטאפיזי של רעיונות, וגם לא רק בתודעתם של צופיו אם כי הוא עשוי להיות שם גם כאשר גל חיצוני כלשהו) גורם לגל פנימי דומה בתודעה(; הוא טבוע בכל קומפלקס של צורות גל בעל מאפיינים מתמטיים משותפים נבחרים.

הסבר זה אינו מיועד להיות מטאפורה בלבד - אין צורך להגביל אותו לגלים מדומיינים, אלא ניתן להרחיבו לכל היצורים הקיימים באופן קונקרטי. אם אור וכוח משיכה הם גלים, חלקיקים אלמנטריים הם צרורות מורכבים של גלים כאלה, צליל הוא גל)תנועות של מסות אוויר(, ואם שאר שיטות התחושה הן בסופו של דבר דמויי גל)כפי שמרמזים האירועים האלקטרוכימיים הקשורים לתחושה(, אז ניתן לומר שכל התופעות החומריות והמנטליות, כולל יצורים חיים, הן גלים.

גלים אלה כולם מתרחשים, נעים ומתקיימים באינטראקציה בתוך מרחב וזמן עצומים כמו היקום, אפשר להעלות על הדעת

.[68] כדפורמציות נעות של מארג קדמוני כלשהו)חומר ה"קיום"(,מורכבותם משתנה, החל מאירועים קצרים וקצרים)גלי יחידה ,נניח(ועד לפעימות תלת-ממדיות של קווארקים, פוטונים נייטרינים, אלקטרונים או אטומים, מולקולות, ועד לתנועות גלים קולקטיביות גדולות יותר ויותר של האחרונים. לא רק מראות וצלילים, אלא כל שיטות החושים, חומריות או נפשיות, כולל אורגניזמים חיים שלמים, הם, לפי תפיסה זו, סוגים שונים של גלים או תצורות תנועת גלים.

ואולי לא רק תופעות אובייקטיביות, אלא גם דברים ואירועים סובייקטיביים)כלומר, המורגשים בתוך/על ידי הסובייקט(עשויים להיחשב כבעלי אופי גל בסיסי זה.

בכל מקום בו מופיעים גלים)פרטים(, מידותיהם)אבסטרקטים(טבועים בהם. לכן אנו יכולים לומר שלמרות שאוניברסלים אינם בדרך כלל *הרחבות נוספות* בשדה החווייתי)כלומר, אינם בעצמם אירועי גל ניתנים להבחנה(, הם עדיין נוכחים בו איכשהו הם ידועים בדרך כלל רק באמצעות מאמצי פרשנות)השוואה וניגוד בין שני גלים או יותר(. תיאוריה זו של אוניברסלים כמידות של דברים בלבד מניחה שכל הדברים ניתנים לצמצום לפעילות גלים)במצע קדמוני כלשהו, אולי - אך לא באתר, איכשהו[69].

68' "כשמסתכלים על גוף מים גדול כמו אגם, אפשר לקבל תמונה חזותית או אנלוגיה של מה יהיה יקום של גלים, רואים בועות, אדוות וגלים בזרימה מתמדת מופיעים נעים, נעלמים, אלה נראים אינדיבידואליים, בכך שאור השמש מאפשר לנו לשרטט להם גבולות נפשיות, אבל כולם רק תנועות של ישות גדולה אחת, הם נעים במקום אחד באגם, והתנועה עוברת לרבים או בסופו של דבר ל1 במידה הולכת ופוחתת 0 לכל האחרים

69' 6לאור ניסוי מישלסון5מורלי והמשכו4 תורת היחסות ל1ראה בהמשך0

את הגלים המורכבים שאנו מכנים **תחושות**[70] ניתן לפרש **כאותות גל המועברים מקצה אחד של איברי החישה דרך עמוד השדרה ו/או המוח אל קצהם השני ,** שם הצופה צופה בהם. באופן דומה, ניתן להניח שזיכרונות הם אותות גל המאוחסנים ומתקיימים בתוך המוח לצורך הזכירה מזדמנת. כלומר, החושים מעבירים אנרגיה או שדות הלאה אל הסובייקט מהאזור ה"חיצוני" של חווייתו, הכולל את גופו הנראה לעין וסביבתו החומרית. לאחר מכן ניתן לייצר זיכרון, המהדהד באותו רטט.

עם תזה זו, איננו נאלצים להניח שהגלים מעוותים בשידור או באחסון, שכן הנחת היסוד שלנו היא שהגל הסופי הוא המשך של הגל הראשוני. במקרה כזה, המסר המתקבל)על ידי הצופה(אינו רק *דומה* למסר המקורי)שנלכד על ידי קולטני איבר החישה או מאוחסן בזיכרון(; זהו *המסר* המקורי, שרטט דרך החושים, ואולי גם בזיכרון, אלינו ללא שבירה. בהנחה של אחידות, גלי ההתחלה והסוף הם פשוט אותו עצם בזמן שונה - עצם)גל(נע יחיד. הם עשויים להיות בעלי *חומר שונה*)חומר, בכל דרך שהיא, או אפילו תוצר מנטלי של גלים חומריים(ואפילו גודל)אם כי בפרופורציות מתאימות(, אך צורתם *חייבת* להישאר זהה. האוניברסלי הוא צורה זו - המאפיינים המתמטיים)כולל תנועות ואינטראקציות, כמו גם מאפיינים(של הגל.

> לכן, כשאני רואה או נזכר בציפור, נניח, אני יכול בצדק לחשוב שאני במגע *ישיר* איתה; אני חווה את הגלים הנפלטים על ידי הציפור שמגיעים)דרך החושים, או

70' "אשר"כונתה"על"ידי"אריסטו"כ)שכל"ישר(4"כפי"שאני"זוכר6"כלומר4"חוש 6מרכזי

הזיכרון(עד אליי, הצופה. הגלים *הם* הציפור, החלק שלה שזורם אל תוך גופי. זו אינה אמירה מיסטית, אלא אמירה פיזית לחלוטין. כל תיחום של הציפור)או כל עצם(במרחב ובזמן במקום אחר מלבד גבולות טווח ההשפעות הפיזיות שלה הוא שרירותי.[71]

לפי תפיסה זו, איברי החישה)בעצמם קומפלקסים של גלים, כמו כל חומר(הם מסננים עבור סוגים מסוימים של גלים)גלי אור עדינים, גלי קול גסים, צרורות גלים אטומיים, צרורות גלים אלקטרוכימיים, כל דבר אחר(. כל איבר חישה מסוגל לקלוט תוך השמטת כל האחרות ,[72] ולהעביר רק צורות גל ספציפיות; כל אחד מהם מתמחה במודולציה חושית)או קבוצה של מודולי חישה(, ואינו רגיש לאחרות. העיניים אינן מתחשבות בגלי קול גלים אלה היו זהים בצורתם[73] .'האוזניים מתעלמות מגלי אור וכו אילו היו נתקלים בהם באופן מיידי ולא רוטטים דרך החושים;

71' "ציפור כמוב' היא' ישות' מורכבת' הכוללת' לא' רק' גלי' אור' מנוצותיה' אלא גם' נתונים' חושיים' אחרים' כמו' הפיזיולוגיה' שלה' תנועותיה' ודפוסי' התנהגותה' קריאתה' ריחה' ואפילו' טעמה' באמצעות' בחינת' כל המידע' על' ציפור' נתונה' באותם אופני' חושים' אחרים' והשוואתה' לציפורים' ודברים' אחרים' אנו' מחליטים' האם' נניח 'מסר' חזותי' 1 צורת' ציפור' לכאורה' נופל' בקטגוריה' של' ציפור')אמיתית(או' שהוא בסך' הכל' תצלום' או' פסל' של' ציפור' טעויות' אכן' מתרחשות' לא' משום' שהמסר' החזותי שגוי' אי' פעם' אלא' משום' שלא' נלקח' בחשבון' כל' המידע' הזמין' כעת' 1 או' שיהיה' זמין 16 בהמשך

72' "למרות' שאני' אומר' צורת' גל' אני' לא' מתכוון' שתפיסה' חושית' היא' תפיסה של')אוניברסלים(6' הגל' שהצופה' רואה' 1 דרך' איבר' החישה' הרלוונטי' 0' הוא' עדיין קונקרטי' לא' רק' מדידת' *הגל המקורי*' 1)אוניברסלי(' או' נוסחה' או' מופשט' 03' היא' זו שעוברת' הלאה' אלא' הגל' עצמו' או' הד' מתמשך' שלו' 1 התגלמות' קונקרטית' 6' אני' רק 6 מתכוון' להזכיר' שלגל' יש צורה' למעשה' צורה' קבועה

73' "רעיון' זה' מציע' שגם' הזיכרון' ספציפי' למגוון' חושיות' אך' הוא' עשוי' לכלול גם' מגוון' חושיות' בו' זמנית' 6' מכיוון' שהדמיון' מבוסס' על' זיכרון' 4' יהיה' זה' חסכוני' לאחסן זיכרונות' של' אירועים' חושיים' מורכבים' במגוון' חושיות' 4' כך' שניתן' יהיה' לגשת' אליהם 6 בנפרד' בשילובים' חדשים

החושים רק מבודדים אותם מהקשרם. לכן, ייתכן שאכן איננו אך את אלה שאנו רואים אנו, [74] רואים את כל הגלים שם בחוץ מקבלים בדרך כלל כשווים, כהמשכים בלבד של ההפרעה המקורית במרחב ובזמן.[75]

> בהקשר זה, עלינו גם להתייחס לסוג אחר של סינון, זה של עצמים נתפסים שאיננו אכפת לנו או דואגים לתפוס. כך, למשל, בדרך כלל איני שם לב למשקפיים שאני חובש או לכיסא שאני יושב עליו, ולמגוון רחב של תחושות אחרות. איני חושב שפריטים לא מעניינים כאלה מתעלמים מהם על ידי איברי החישה, כי אז לא תהיה לנו אפשרות לתפוס אותם מדי פעם. במקום זאת, אני חושב שאנו תופסים אותם במעורפלות, אך זורקים את המסר, או מאפשרים לו להיכנס לזיכרון באופן תת-הכרתי, מבלי להקדיש לו תשומת לב מודעת מלאה.

הערות דומות ניתן להעיר בנוגע לזיכרון, שימו לב היטב. לאחר שהאובייקט החושי נתפס על ידי הסובייקט, לאחר העברת הגלים הרלוונטיים לתהליכים חושיים, הגל מאוחסן

74' "בשלב זה אינו יכול לומר מדוע סינון נחוץ הסבר סביר יהיה שתודעה אוניברסלית ישירה תהיה מכריעה איכשהו ותטריף את הצופה בגלל ריבוי המסרים שכן ברור שעיכול נתונים *לוקח זמן* עלינו להרהר ביחסי הגומלין בין פריטי החוויה שלנו ואף לחשוב על תוקף תהליכי החשיבה שלנו כולנו יודעים מניסיון מר שאם נדרש יותר מדי מידע ומחשבה בכל רגע נתון אנו מתבלבלים לכן מסננים החושים כנראה עוזרים לנו למיין ולסדר נתונים נכנסים לניתוח וסינתזה עם זאת תודעה אוניברסלית מיידית היא בדיוק מה שחיפושי האהבה פועלים למענה וטוענים שאפשרי לדבריהם הסתמכות על תפיסות חושיות היא סטייה שיש להימנע ממנה שכן נתונים חושיים הם רק צעיף מעל המציאות'

75' "ניתן לראות סינון כזה כלא מתרחש בידע עצמי בהיעדר מרחק בין הצופה לעצמו או הפרעות בתוך עצמו כאן רואים עמדות ורצונות כגלים או תנועות גלים אולי בתוך איזושהי מהות" (רוחנית) מובחנת של נשמת הצופה אין צורך בחושים והצופה מכיר את עצמו בצורה הישירה ביותר

.)אלקטרוכימית, כפי שמלמדים אותנו מדעני המוח(במוח כלומר, אנו יכולים להניח היטב שהגל *עצמו* נוצר באופן מלאכותי ,כדי *להמשיך להתקיים* בדרך של פעילות כלשהי במוח. לפיכך בתפיסה זו, ה"חותם" הנוירולוגי אינו רק *סמל מקודד של* המסר המקורי, *הוא* המסר המתמטי המקורי. במקרה כזה, גם אם מודים שהמסר עשוי מדי פעם להיות מעורפל, קשה להיזכר בו .או אפילו לאבד, אין צורך להבין כיצד הוא)בדרך כלל(נשאר זהה כאשר אנו מעוררים זיכרון, או מזהים חזרה של אובייקט חושי שנתקלנו בו בעבר, אנו פשוט משתמשים בגל הפיזי *המתמשך* עמוק במוח כדי לייצר גל מנטלי מורגש, זהה בצורתו לגל המאוחסן ולמקור החושי שלו, ומקרינים אותו)כתמונה חיה פחות או יותר(לכאורה בתוך תודעתנו)לצורך זיכרון(או מחוצה לה)להשוואה לאובייקט החושי החדש(.[76]

מה שנכון לגבי זיכרון תחושות חל באותה מידה על זיכרון של ,מופשטים המבוססים על תחושות כאלה, שכן כפי שנטען לעיל מופשטים כאלה הם בסך הכל היבטים מתמטיים של צורות הגל של התחושות המקוריות. לפיכך, אנו יכולים להבין ללא קושי כיצד מופשטים מאוחסנים באופן קונקרטי בזיכרון. באשר להשלכות מנטליות)דמיונות, אולי רגשות(ואובייקטים של אינטואיציה, ומופשטים הנגזרים מהם, כביכול יש להם ויברציות פיזיות קשורות במוח)כלומר, לכל אחת מהמחשבות הללו יש השפעה פיזית ספציפית, אשר "תואמת" לה(, אשר ניתן לאחסן .בזיכרון ולהיזכר בהן

---

76 "המטאפורה הטובה ביותר לזיכרון לדעת היא של *תא תהודה* אני מדמיין "מראה או צליל או מה שזה לא יהיה שמועברים לתא מוח ושם מותר להם להסתובב "הלאה והלאה פונקציית אחסון עד שאנחנו מחליטים להציץ לתוך התא ולראות או לשמוע את הרטט שוב פונקציית היזכרות

פילוסופים מסוימים יתנגדו לכך שהגלים המורגשים או הזכורים עשויים בהחלט, ככל הידוע לנו, לשנות צורה כשהם מתגלגלים דרך ערוצי החישה, או בתוך אחסון הזיכרון שלהם. אבל במקרה כזה, אנחנו עדיין צריכים לפנות לחושים ולזיכרון כדי לפסול חוויות חושיות או זיכרון מסוימות - אחרת, איך אנחנו טוענים שאנחנו יודעים שהתרחשה טעות? אז אנחנו יכולים להניח רק באופן הגיוני עיוות מזדמן.

הם יוכלו לטעון במקום זאת שהגלים שאנו חווים אינם, כפי שהם נראים, תוצרים סופיים של תהליכים חושיים אלא אירועים עצמאיים הצמודים אליהם. אך במקרה כזה, הרושם שיש לנו גוף, עם מוח, עמוד שדרה ואיברי חישה רותחים מפעילות, יישארו תופעות בלתי מוסברות, וישאירו פער או סוף פתוח בהבנתנו את העולם הנחווה. כדי לשלב את כל התופעות בתפיסת עולמנו, עלינו לכלול התחשבות בתופעות שאנו מכנים איברי חישה וכו', ולהציע מדוע הן שם, מה עשוי להיות תפקידן בהקשר הרחב יותר של החוויה.

לפיכך, ספקנות קיצונית היא דבר שמכשיל את עצמו, בין אם בשל חוסר עקביות ובין אם בשל חוסר שלמות. במבט ראשון, ניתן להניח שתהליכי החישה והזיכרון הם שבירה, ומייצרים עם זאת, איננו יכולים לטעון.[77] תמונה שונה מאוד ממקורה באופן הגיוני שזה נכון בוודאות, משום שהצהרה כזו תדרוש

77' "שימו" "לב" "כבדרך" "אגב" "שתזה" "ספקנית" "זו" "לפחות" "במשתמע" "מודה" "שאובייקטים" "פנימיים" "1 תמונות 0" "נתפסים" "בצורה" "נכונה" "על" "ידי" "הסובייקט" "1 בתוך "תודעתו 0" "גם" "אם" "היא" "טוענת" "שהם" "עיבודים" "שגויים" "של" "אובייקטים" "חיצוניים" "על" "ידי 'איברי" "החישה" "והמוח 6" "היא" "חייבת" "לעשות" "זאת 4" "כדי" "שיהיה" "לה" "בכלל" "על" "מה" "לדון "קוגניציה" "כשלעצמה" "אינה" "מוטלת" "בספק 4" "אלא" "רק" "המשוואה" "המשוערת" "בין" "סוגים 6 שונים" "של" "אובייקטים

הכרה של אובייקטים חושיים ללא הסתמכות על החושים, או של אובייקטים זיכרון ללא הסתמכות על זיכרון. המבקר יטען לזכויות קוגניטיביות מיוחדות שלא ניתנות לשארנו.

התייחסותנו הנוכחית לנושאים מזווית אחרת - פנומנולוגית. נתחיל בתופעה *כולה* כפי שניתנה; השאלה היחידה העומדת על הפרק היא, אם כן: מהו הקשר האפשרי בין שני היבטים אלה שלה (האובייקטים המסווגים כחיצוניים ואלה המסווגים כתמונות מנטליות המופקות על ידי החושים או המוח)? במקרה זה, אנו רשאים להניח שהחושים והזיכרון מעבירים את המידע ועושים זאת מבלי להשפיע עליו, עם הרבה פחות יומרות. שכן אנו טוענים רק לקשר *בין* שני גורמים (האובייקט החומרי שכביכול מורגש או נזכר, ותהליכי החוש או הזיכרון הבאים המציגים תמונה מנטלית בממשק עם הצופה (שכבר נמצאים בשדה *התודעה* ומתקבלים כקיימים) בעוד שההשקפה ההפוכה טוענת לדברים *מחוץ* למודעות שלה, על פי הודאתה).

אנו רק מנסים להסביר את המצב הקיים, שתהליך מתרחש דרך החושים במהלך תפיסה של חומר פיזי או במוח במהלך זיהויו - מה תפקידם של תהליכים גלויים אלה, אנו שואלים? אם אנו מניחים שתמיד יש *שבירה*, אנו מצהירים הצהרה המכחישה את החוויה שלנו את החומר הנדון. אך אנו בהחלט יכולים, כלומר באופן עקבי, להניח *שלא כל* מידע חושי או זיכרון מועבר בנאמנות, כל עוד אנו יכולים לקבוע את החומר באמצעות נתוני חושים *אחרים*, אמינים יותר (ולעתים קרובות, של נתוני זיכרון). בכך אנו מוכיחים ש(חלק) מנתוני חושים וזיכרון אמינים.

ייתכן שנרצה לאשר ראיות חושיות באופן מדעי, באמצעות ניסויים המראים שהמידע אכן נשאר זהה מהקליטה על ידי החושים ועד להצגתו לצופה, בצורה של רטט מתמשך הניתן

להבחנה פיזית, ללא קשר לגודלו, עומקו או מהותו היחסית. באופן דומה, נוכל לחפש רטט פיזי מתמשך כלשהו במוח, לפני שנסיק באופן סופי שהזיכרון מאוחסן בצורות גל ספציפיות. אבל הבעיה אינה אמפירית - היא הגיונית (כלומר, בפועל, גם אם לא נמצא משהו מיד, עלינו להמשיך לחפש).

נניח שלא נמצא ראיות לצורות גל מתמשכות; לחלופין, היינו מחפשים נוסחאות קבועות ש"מתרגמות" את הגל המקורי בצורה קבועה כלשהי, כך שגם אם הגל הסופי אינו דומה לו, ניתן יהיה לקשר ביניהן. טענת קידוד של נתוני חישה או זיכרון אינה זהה לטענה לשבירה בלתי חוקית; שכן תהליכי שבירה אחידים, "פשוט ידרוש מאיתנו "לתקן" את השקפת עולמנו על ידי "תרגום בעוד ששבירה אקראית (כזו שלא ניתן לקבוע שום התאמות) תשאיר אותנו בבלבול. אבל בסופו של דבר, אפילו הנחה של קוד קבוע אינה תיאוריה בת קיימא, משום שגם היא בסופו של דבר טוענת טענות סותרות, שחומר נתפס ובכל זאת - בגלל הפרעה חושית או מוחית - אינו נתפס נכון (כלומר, לא נתפס כנקודתית).

לכן עלינו להסיק, כל מה שיגלה הניסוי, ש"חוויה חושית וזיכרון כלשהי תקפה" היא אמת לוגית. כלומר, כיוון שאף ניסוי אינו אפשרי ללא אמת זו, איש אינו יכול להפריך זאת!

> איננו זקוקים ל"אקסיומה" אפיסטמולוגית כדי להגן על תחושה וזיכרון כאמינים באופן אוניברסלי. די להתייחס לתוצרים של יכולות אלו כנכונים *עד אשר יתברר שהם שגויים* . כלומר, ההנחה בדבר נכונותם המהותית היא עיקרון *אינדוקטיבי* , ולא אמונה דדוקטיבית. אין כאן כפייה מלאכותית של הסוגיה. כל אירוע של תחושה או זיכרון מקבל אמינות ראשונית, תוך פתיחות לתחושות או זיכרונות עתידיים שעלולים להטיל ספק בקודמים.

כאשר ואם מתרחשות סתירות מסוימות, יש למיין אותן בהתאם ללוגיקה הרגילה.

יש לציין כי תיאוריית הגלים של האוניברסלים המוצעת היא התיאוריה הקוהרנטית היחידה הקיימת. אם ניקח בחשבון הצעות אחרות בהיסטוריה של הפילוסופיה, נגלה שכולן פגומות מבחינה לוגית, ולכן למעשה אינן מסוגלות להתמודד כראוי עם בעיית האוניברסלים. לפיכך, האידיאליזם של אפלטון, לפיו ההסבר למאפיינים המשותפים של דברים שונים שחווים בעולמנו הוא שהם משקפים "אידיאות" טרנסצנדנטליות מסוימות, נותן רושם שגוי של פתרון הבעיה, בעוד שלמעשה הוא רק מטאטא אותה מתחת לשטיח. האידיאות הקיימות בעולם עליון הן רק *פחות רבות* מהדברים בעולמנו התחתון, אך הן עדיין ריבוי עם כמה מאפיינים משותפים. במקרה כזה, מה לגבי "המאפיינים המשותפים *שלהן*", כגון "טרנסצנדנטליזם אידיאליזם" או קיום - האם הן בתורן מייצגות של עולם עליון" יחיד, מאוחד? וכיצד יתפרק הרעיון הגדול האחד הזה לאידיאות הפחותות?

השקפה אימננטית יותר של אוניברסלים, שניתן לראותה למעשה כתפיסה הנוכחית של "השכל הישר", תהיה *שחומרים ראשוניים שונים* מפוזרים ברחבי היקום ומתאחדים בדרכים שונות כדי לייצר את הדברים שאנו תופסים דרך החושים. ניתן להציע תיאוריות חלופיות לגבי מה להתייחס לחומרים חומריים אלה: הם עשויים להיות *חושים נפרדים* (כלומר יחידות של אור צליל וכו'), או אולי *תכונות* (המספר המינימלי הנדרש לבניית דברים) המוסקות באופן רציונלי מנתוני חושים. יש הטוענים במקום זאת שאוניברסלים עשויים להיות מבנים *מנטליים* או *מילוליים* - כלומר דמיונות או המצאות סובייקטיביות או מילים

גרידא בראשנו. לא משנה מה אנו מפרשים אותם, התיאוריות החומריות או המנטליות(של אוניברסלים כחומרים סובלות מאותו פגם כמו התיאוריה של אפלטון: אנו עדיין נותרים עם הצורך להסביר ריבוי)אם כי קטן יותר(, ולגזור אותו מאחדות (קיום).

5. אחדות בריבוי

תיאוריית ה"גלים" הנ"ל של אוניברסלים, *המעניקה את* הנחת היסוד שלה שהכל ניתן לצמצום בסופו של דבר ל"גלים", כלומר תנודות ניידות בסוג כלשהו של רצף, מובילה למסקנה הרדיקלית "מאוד ש"כל הדברים הם אחד.

העולם כפי שהוא נראה לאיברי המישוש שלנו או לעין בלתי מזוינת - או אפילו לעין בעזרת מיקרוסקופ או טלסקופ - עשוי לתת את הרושם שנקודות, קווים או משטחים חסרי מימדים קיימים בטבע, אך ככל שהפיזיקה התפתחה, התברר כי ***לעצמים פיזיים אין פינות, צדדים או חזיתות מדויקות - אלא גבולות מטושטשים, המוגדרים באופן שרירותי*** על ידי הנראות של חושינו)בפרט, ראייה ומגע(, בעזרת או ללא עזרה של ריכוזי חומר או אנרגיה.

לדוגמה, קצה האולר שלי אולי נראה כמו "נקודה" חדה למגע או למראה, אבל הוא באמת - על פי המדע הפיזיקלי)כלומר, לאחר חקירה והתבוננות נוספת(- קונגלומרט מחוספס ונפחי של אטומים, שהם בעצמם קומפלקסים של חלקיקים קטנים יותר ויותר אלקטרונים, פרוטונים ונייטרונים, לכאורה במרחק מה) זה מזה" וכו'(, שהם בעצמם ללא התחלה או סוף והם" צבירים מעורפלים של גלים. באופן דומה לגבי הקצה החיתוך או הצדדים השטוחים של האולר שלי.

אכן, אם לוקחים את השיקולים הללו עד הסוף, אפשר לומר שלשום ***עצם אין התחלה או סוף, כל עצם נמתח עד קצות היקום או עד האינסוף*** , ומה שאנו מתייחסים אליו כעצם אינדיבידואלי ספציפי הוא בסך הכל החלק הנראה או המרוכז ביותר מבחינה אנושית של אותו שלם, שאנו רואים באופן שרירותי או קונבנציונלי יחידה ניתנת להפרדה)ומכנים אותו באופן קבוע, כדי לחזק את נקודת המבט שלנו(. כך ***שבסופו של דבר, אין למעשה עצם אינדיבידואלי, אלא רק אדוות בעצם היחיד שהוא היקום בכללותו*** .

היכן מתחיל או מסתיים אטום)או כל גוף אחר(, בהינתן שהכל מורכב מגלים? אם אנו רואים כוכב במרחק מיליארדי קילומטרים, על סמך מה אנו אומרים שהכוכב מסתיים שם, בעוד ש"האור מהכוכב" נמצא כאן? במקום זאת, עלינו לומר שהאור שאנו רואים הוא *חלק* מהכוכב, כלומר שהוא משתרע עד אלינו)דרך איברי החישה החזותיים שלנו, ועד לזיכרון שלנו(ומעבר לו. באיזה מרחק מהכוכב הגזים או האור שהוא פולט מפסיקים ?"להיות שייכים" לו, ויש להתייחס אליהם כגופים "נפרדים" ***נקודת החיתוך יכולה להיות שרירותית בלבד, כלומר מוסכמה גרידא.*** כוח הכבידה פועל במרחקים אסטרונומיים. ?איזו בסיס אובייקטיבי יש לנו להבחין בין שדה למקורו לכאורה יתר על כן, כוכבים נמצאים בזרימה מתמדת, נוצרים בזמן ונעלמים בזמן. באיזו נקודת זמן)כמו גם במרחב(נוכל לטעון שהחומר והאנרגיה שאנו מכנים כיום כוכב "עדיין לא" או "כבר לא" כוכב? אין ספק שהקווארקים שמהם הכוכב צמח כבר היו הכוכב", וכאשר הכוכב מתפרץ או נספג בחור שחור, הוא עדיין" הכוכב". אנחנו עצמנו אבן כוכבים – האם זה אומר שהכוכבים"

המדוברים *הפכו להיות* אנחנו, או שהיות *כוכב* – מתחילת הזמן ועד סופו – כולל צורות אנושיות בסופו של דבר?

לפי תפיסה זו, ***כל ישות ביקום נמתחת יחד כדי למלא את כל המרחב והזמן של היקום*** ! ואם נאמר זאת, נוכל באותה מידה לומר - ללא כל כוונה מיסטית, אם כי בהסכמה עם מיסטיקנים בודהיסטים - שכל הדברים הם אחד. יש רק *ריכוזים עזים יותר* של חומר או אנרגיה פה ושם, מדי פעם, בשדה *אחד רציף* , אך בשום מקום אין קווי הפרדה. מכיוון ***שאנו תופסים רק שברים מהמכלול, רק את ההיבטים הכרוכים במודולות החושים*** , אנו מבודדים גושי שטח קטנים של השלם כתופעות אינדיבידואליות. כל התופעות הנתפסות הן מרכזים של פעילויות גל מורכבות במארג האוניברסלי; *אנו* 'מפרידים' תופעות *בהתייחס למודולות החושים שהן מציגות, הנגישות לחושים שלנו* . אנו רואים כגבול של אובייקט אינדיבידואלי במרחב ובזמן *חלק נתפס כזה*)גלוי לחושים(של פעילות הגלים המשתרעת עד קצות היקום - תוך התעלמות מהרחבותיו הגדולות והבלתי נראות, המושרות מאוחר יותר על ידי התבונה. לפיכך, ***כל אינדיבידואליזציה היא פנטזיה***)ניתן לדעת זאת באמצעות שיקולים רציונליים, כמו כאן(, ***מחוזקת על ידי מתן שמות***)שהיא בעצמה תופעה חושית-מודאלית, אגב(. במקרה כזה, למשמע הדברים המדויקים, ***שום דבר לא ניתן לחלוקה כלל*** .

נראה שזוהי תפיסה נכונה של עולמנו הפיזי בהקשר של הידע הקיים - ההשערה העקבית ביותר עם ניסיון, ניסויים ותאוריה מדעית עכשווית. לפיכך, בתנאי שאנו צופים את תוצאות הפיזיקה וטוענים כי תיאוריית שדה מאוחד כלשהי בוודאות תיווצר, ובתנאי שאנו נמתח הנחה זו כך שתכלול הסברים גלים של התחומים המנטליים והרוחניים, אנו מגיעים למושג של

העולם כ"אחדות בריבוי" - נישואים הרמוניים של פילוסופיות הפלורליזם והמוניזם. הרקליטוס צדק - הכל בסופו של דבר תנועה)כלומר גלים(וגם פרמנידס צדק - הכל בסופו של דבר דבר אחד)כלומר התווך הכפוף לגלים(.

אנו יכולים אפילו לראות במסקנה זו הצדקה לתפיסה הבודהיסטית ש"הכל ריקים!". לדוגמה, נראה כי המסר של *סוטרת היהלום הוא שכל העצמים, חומריים או רוחניים, הם מערבולות אינסופיות* ללא התחלה וללא סוף. הם אינם קטגוריים כפי שהם נראים; וגם לא ניתן להכריז עליהם כהיפותטיים בוודאות, מכיוון שהם מוגבלים רק על ידי מתן שמותיהם, אך אין להם גבולות בטוחים בפני עצמם ככל הידוע לנו, ולכן הם למעשה חסרי גבולות.

כבר הסכמנו איתם, בהשראת הדוקטרינה הבודהיסטית, שאינדיבידואציה היא יצירה מעשה ידי אדם. אבל אפילו אם נניח שאנחנו יכולים בצדק, מתוך נוחות גרידא, להתמקד במקומות ומשכי זמן ספציפיים ביקום, משום שהפרעה "בולטת" שם ואז ביחס לחושים שלנו - אנחנו עדיין נותרים עם השאלה *מה* מופרע? מהו *התווך* או התשתית של כל תנועות הגל? אנחנו מתפתים לראות את זה כחומר ולקרוא לזה "קיום", או כמו דקארט לקרוא לזה "האתר". הבעיה היא שמאז ניסוי מייקלסון-מורלי על מהירות האור, חומר כזה שעומד בבסיס הגלים כנראה הופרך. פיזיקאים אלה מדדו את מהירות האור באותו כיוון כמו תנועת כדור הארץ שלנו ובכיוון ההפוך. להפתעת כולם, הם מצאו שהמהירות זהה בכל כיוון. בסופו של דבר, אלברט איינשטיין הסביר זאת כמעיד על כך שאין מצע או "אתר" נייח לחלוטין שיחסיתם מתרחשות תנועות גלים, והוא בנה את תורת היחסות המפורסמת שלו כתפיסת עולם חלופית)כך

שקואורדינטות המרחב והזמן תלויות במהירות הצופה יחסית (למה שהוא מודד).

לכן, למרות שכאשר אנו חושבים על גלים, ומחשבים מתמטית את תנועותיהם ואינטראקציותיהם, אנו מתייחסים אליהם כהפרעות בתוך תווך כלשהו, מתברר שאין תווך כזה על פי מדדים ניסיוניים! על בסיס זה, אנו יכולים להסכים עם פילוסופים בודהיסטים (באופן מפתיע, אך בלתי מובן) *שום דבר* לא מתנודד - כלומר, שהטבע האולטימטיבי של "קיום" הוא ריקנות". ואין צורך במדיטציה גבוהה או בתובנה מיסטית כדי להגיע למסקנה זו - היא לכאורה מוצדקת על ידי ניסיון ותבונה רגילים (ניסוי מדעי ותיאוריה).

5. העצמי

1. העצמי

לפי תיאורנו, ה"עצמי" נתפס לראשונה באופן חווייתי, באמצעות יכולת אינטואיציה. אותה יכולת משוערת)של העצמי(מסוגלת לחוות את הקוגניציות, הרצונות והרגשות של העצמי)כלומר תפקודיו"(, כמו גם את העצמי עצמו. לא לעצמי ולא לתפקודיו" המיידיים האמורים אין מאפיינים פנומנליים כלשהם, ולכן לא ניתן לתפוס אותם. העובדה שלא ניתן לתפוס אותם אינה מרמזת על כך שהם אינם קיימים; במקרה שלהם, אם נחזור על כך ."מעורב סוג אחר של קוגניציה חווייתית, זו של "אינטואיציה חוויות מצטברות של העצמי ותפקודיו מאפשרות לנו לבנות .מושגים של עצמי, קוגניציה, רצון והערכה

בנוסף, אנו רואים בעצמי ובתפקודיו *השפעות נפשיות וחומריות* ,דמיונות ורגשות נפשיים, כמו גם תנועות ורגשות גופניים . נחשבים)בתפיסת עולמנו הנוכחית(כנגרמים בעקיפין על ידי ,העצמי, באמצעות מימוש מיידי יותר של כוחות קוגניטיביים ,רצוניים ורגשיים. מה שנגרם על ידי העצמי אינו "חלק" מהעצמי אך הוא עדיין "שייך" לעצמי במובן של אחריותו. ניתן לומר .שתחושת עצמי *מורחבת זו בעלת מאפיינים פנומנליים*

> יתר על כן, ככל הנראה, ברגע שאנו חווים משהו פנומנלי, או חושבים במונחים מופשטים, או מבצעים בחירות או נוקטים פעולה או חשים רגשות מכל סוג .שהוא, אדם כנושא דקדוקי נראה נדרש באופן הגיוני כלומר, "אני" שעושה את הדברים הללו נראה לנו

מרומז. כל הופעת אובייקט מולידה מודעות מקבילה של **סובייקט** שאליו הוא מופיע ויחס **תודעה** בינו לבין האובייקט. באופן דומה, כל פעולה של רצון או הערכה, גם אם נטולת מאפיינים פנומנליים, מעוררת בנו את ההכרה שמעורב סוכן (או מחבר או שחקן). זה נקרא "מודעות עצמית", אך זה קצת לא מדויק לעשות זאת, משום שמה שמעורב כאן הוא לא רק אינטואיציה של העצמי, וחוויות תפיסתיות בסופו של דבר, אלא גם תובנה לוגית, משהו מופשט ומושגי.

אנו תופסים את העצמי, במובן הצר, כמורכב מחומר אחיד שאנו מכנים "רוחני" (כדי להבדילו מחומר ותודעה). אנו תופסים אותו גם כישות שאנו מכנים "נשמה", העומדת בבסיס כל האירועים והשינויים ביחס לעצמי (כלומר, תפקידיו), ומהווה המשכיות מתמשכת ומאחדת.[78]

בניגוד למה שאנשים מסוימים מניחים ולמה שמציעים פילוסופים מסוימים (בעד או נגד), ההנחה (בין אם באופן אינטואיטיבי ובין אם באופן מושגי) של נשמה או ישות רוחנית העומדת בבסיס קוגניציה, רצון והערכה, אינה *מחייבת* באופן הגיוני שישות כזו תהיה נצחית. קביעות בתוך שינויים אינה מרמזת שלנשמה אין התחלה או סוף.

---

78. "ניתן להגדיר את המונח 'עצמי' בצורה מעגלית למדי: כל מלבד כל דבר אחר שהוא מושא של התודעה, הוא כמובן מתייחס לאותו דבר כמו 'נשמה', מושג הנשמה מתייחס למשהו אחיד מאוחד הסובייקט האולטימטיבי של הקוגניציה וסוכן ההערכה והרצון, מושג האגו מתייחס לשטחית יותר של הנפש, מכלול של עמדות והתנהגויות, עכשוויות והרגליות הקשורות יחד על ידי שגרות, מסוימות של חשיבה הראשונה חופשית ואחראית יחסית השנייה פועלת תחת כפייה ניכרת, האגו הוא הביטוי הפסיבי של *היסטוריית* החוויות והמחשבות והבחירות של הנשמה ואילו הנשמה היא היוצרת הפעילה של היסטוריה זו ראה סעיף הבא.

בזמן)או במרחב(. כשם שישות חומרית או נפשית נתפסת כמשהו קבוע יחסית להיבטים חולפים מסוימים שלה, ובכל זאת כבעלת משמעות חולפת שלמה יחסית ליקום, כך במקרה של ישות רוחנית, גם לה עשוי להיות קו עולם מוגבל במרחב-זמן.

אינטואיציה, תפיסה ותובנה לוגית מחייבות רק את קיומו של עצמי אחד - הסובייקט של פעולות תודעה אלה. סוליפסיזם נותר מתקבל על הדעת. האמונה הרווחת שלנו שישנן נשמות רבות כמו שלנו בעולם היא מבנה והשערה מושגית, שככזו היא לגיטימית לחלוטין ואכן מסייעת להסביר חוויות רבות. כמו כן, לא נכללת האמונה שיש באמת רק נשמה גדולה אחת)שאולי חודרת או מתעלה על יקום החומר והתודעה(, העומדת בבסיס הנשמה/ות הקטנות לכאורה - זוהי אמונת המונותאיזם. כלומר אמונה בנשמה אינה שופטת מראש את סוגיית האינדיבידואציה כשם שישויות חומריות, לאחר מחשבה, עשויות להיחשב כאדוות גרידא במארג אוניברסלי, כך ייתכן גם במקרה של ישויות רוחניות.

אבל אדוות כאלה עשויות להיות קבועות או חולפות. אין הכרח הגיוני להניח שעם המוות הנשמה ממשיכה לחיות במקום אחר)בגן עדן או בגיהנום(, או שהיא נשארת או נולדת מחדש על פני האדמה בצורה כלשהי, אם כי אין לשלול אפשרויות כאלה על הסף. הקושי בכל רעיון של גלגול נפש הוא להדגים באופן חוויתי סוג של העברה של רוח או אנרגיה)תגובה קרמתית(מגלגול אחד למשנהו. לדמיין העברה כזו, לטעון שהיא מתרחשת, אינו הוכחה. אני גם לא יכול לחשוב על שום תיאוריה שעבורה "חוק שימור הרוח" עשוי להיות הכרח היפותטי כדי להסביר נתונים אמפיריים מסוימים.

יתר על כן, הטענה בדבר קיומה של נשמה אינה מרמזת בהכרח שחומר זה, יותר מאשר חומר הדמיון, יכול להתקיים מחוץ לחומר החומרי ובאופן בלתי תלוי בו. הרוח עשויה להיות רק *תופעה אגבית* של צביר החומר הייחודי המהווה את הישות הביולוגית של גוף אנושי חי, בעל חיים, המתהווה כשהוא נולד או כמה חודשים קודם לכן(וחדל להיות כשהוא מת.)

> למרות זאת, נוכל באותה מידה לטעון שחומר ותודעה) הם סידורים מורכבים יותר של חומר רוחני, כמו לטעון שרוח ותודעה הן צורות עדינות יותר של חומר; בסופו של דבר, ההבדלים עשויים להיות מילוליים ולא מהותיים.)

השאלה היכן ממוקמת הנשמה ביחס לגוף, האם איפשהו באזור המוח או בכל הגוף, נותרה חסרת משמעות. כמו כן, הנשמה עשויה להתפרס במרחב החומר או בנקודה בלבד בו. אך סוגיות כאלה אינן רלוונטיות לרוב המטרות.

שאלות פילוסופיות רבות עולות סביב מושג העצמי, ולגיטימי לנסות לענות עליהן במידת האפשר. אך אסור לשכוח את הסוגיה המרכזית: מי או מה, אם בכלל, הוא סובייקט התודעה? שאלה זו עולה ברגע שאנו מודעים, ואי אפשר לעקוף אותה בשום תחבולה.

כפי שכבר הוזכר, פילוסופים בודהיסטים מסוימים מכחישים את קיומו של הסובייקט, העצמי, הנשמה או הרוח. במידה שטיעונם מבוסס על חוסר האפשרות לזהות במדויק את התכונות הניתנות לזיהוי של הנשמה, יש בו טענה משכנעת מסוימת במערב, דיוויד יום הציג טיעון דומה. אך ניסיונם להסביר את

הרושם הנפוץ שיש לנו נשמה על ידי הבחנה בין קיום יחסי/אשלייתי לקיום עצמאי/ממשי הוא מבולבל.[79]

פילוסופים בודהיסטים מסבירים את אמונתנו שיש לנו עצמי כאשליה כתוצאה מחפיפה של אינספור אירועים תפיסתיים)תחושות ודמיונות(, הנקראים *דהרמות* שאנו משלבים יחד נפשית על ידי השלכת עצמי במרכזם. יש להם תיאוריה אונטולוגית של " **תלות הדדית** " או "תלות הדדית", לפיה לא רק העצמי אלא כל המהויות המשוערות הן רק השלכות העולות במוחנו, עקב כך שדברים אינם קימים בפני עצמם)בודדים ועצמאיים(אלא קיימים רק ביחסים)סיבתיים ואחרים(לכל שאר הדברים.[80]

אני רוצה להציע כאן כבדרך אגב כיצד ייתכן שתיאוריית התלות ההדדית עצמה צצה בטעות. לכל תיאוריה יש גרעין של אמת, המעניק לה אמינות; הבעיה עם חלק מהתיאוריות היא שיש בהן קליפה של שקר, שיש להפריד. במקרה של תיאוריה זו, הטעות היא בלבול בין אונטולוגיה לאפיסטמולוגיה. אני מסכים שאף פריט *ידע* אינו אמיתי באופן עצמאי מכל האחרים. לכל מראה חיצוני יש, מעצם היותו מופיע)כחוויה או כטענה בשיח מופשט(, קוונטום של אמינות. מינימום בסיסי זה אינו

---

79 "בספר "*אילוגיקה בודהיסטית*" 4 "אני "מבקר "רעיון "זה "כמבוסס "על "הכללות 6מפוקפקות "ואינסופיות

80 "בעבודתי "שטרם "פורסמה 4 "*ההיגיון של הסיבתיות*" 4 "אני "מראה "כיצד "אם "כל "דבר "קשור "באופן "סיבתי "לכל "דבר "אחר "באותו "מובן "של "סיבתיות 40 "אז "שום "דבר "לא "קשור "באופן "סיבתי "לשום "דבר "שכן "ניתן "להבחין "בין "סיבתיות "למסה "של "הופעות "רק "אם "לדברים "מסוימים "יש "קשר "זה "*בעוד שאחרים לא* 6 "הרעיון "של")כל "דבר "גורם 6לכל)"סותר "את "עצמו

מספיק כשלעצמו באופן מוחלט כדי להפוך את המראה הזה ל"אמיתי". הוא רק מעניק למראה החיצוני שיקול בתכנית הכללית של הדברים. רק לאחר שכל פריט ופריט התמודד ונשקל מול כל הפריטים האחרים, נוכל להכריז סופית על אלו שעברו את כל המבחנים כ"אמיתיים". לפיכך, האמת של כל דבר אינה נובעת רק מהירידה הראשונית באמינות בו, אלא מהכוח המשולב הסופי של כל טיפות האמינות בכל הנתונים הזמינים.

פילוסופים בודהיסטים, באמצעות חשיבה לא מדויקת, הפכו עובדה מתודולוגית זו לרעיון שיש תלות הדדית אוניברסלית "אמיתית". יתר על כן, התיאוריה שלהם "היא שקיימים נראים לעין רק בגלל אינסוף "יחסים "החוצים זה את זה. יחסים אלה נטענים ל"ריקים ממונחים, כלומר הם יחסים המקשרים "אין" זה לזה. לא נאמר איזה סוג של קיימים הם יחסים אלה עצמם, ומדוע הם פטורים מלהיות בתורם תוצרים בלבד של יחסים אחרים עד אינסוף. לא נאמר כיצד אינסוף אפסים יכול להצטבר ללא אפס. לעומת זאת, שימו לב שבגרסה האפיסטמולוגית שלי לכל פריט של הופעה יש ירידה ראשונית של "אמינות", ולמוצר הסופי יש ערך אמת שניתן להשוות אותו לסכום כל הקוונטים הראשוניים הללו. זו אינה תלות הדדית של אפסים.

באשר לתודעה, בודהיסטים רואים בה גישה ישירה לעצמה לפחות במדיטציה גבוהה. נראה שלכך הם מתכוונים בביטויים כמו 'אין-תודעה', או תודעה 'ריקה' מכל תוכן, ללא אובייקט מלבד עצמה. לפיכך, נראה שהם מציעים את האפשרות של דוגמה ליחס של תודעה המופנה כלפי עצמה)בניגוד לתפיסה הרגילה

של 'מודעות עצמית' - שהיא 'מודעות של תודעה של משהו שאינו ניתן לפרש זאת כהודאה שבשתיקה מצדם. (81 'תודעה באפשרות של אינטואיציה. שימו לב גם, הם משתמשים לעתים קרובות במונחים סובייקט, תודעה ותודעה לסירוגין, מה שמוביל לבלבול ולטעויות.

'ראוי לציין כבדרך אגב שמונחים כמו 'היעדר-מחשבה או 'ריקנות' הם שליליים - וכפי שצוין קודם לכן, שלילה היא פעולה רציונלית. אף על פי כן, יהיה זה לא הוגן להתייחס למושגים אלה כמבוססים על מבנה רעיוני בודהיסטים המשתמשים בהם טוענים שהם מתייחסים לחוויה חיובית. השמות השליליים נועדו רק להדגיש שתוכן החוויה הזו אינו ניתן להשוואה לשום דבר אחר.

הגישה הפנומנולוגית לסוגיות הנ"ל שונה. ראשית, די להדגיש את ההיבט *הדוקטרינלי* של סובייקט ותודעה. בין אם אנו תופסים אותם באופן אינטואיטיבי, דרך תפיסה או באופן מושגי, מה שחשוב ביותר הוא התפקיד שהם ממלאים בסידור הידע שלנו, בתפיסת העולם שלנו. אם ההנחה שלהם מאפשרת לנו להציע *הסבר עקבי ואושר שוב ושוב* להופעתן של תופעות, כלומר שהן מופיעות)באיזשהו אופן, איננו יודעים בדיוק כיצד(בעיקר דרך חושים או באמצעות זיכרון ודמיון, לישות עם נפש וגוף המוקפים בעולם פיזי, וכן הלאה - אז ערכן ואמיתותם מוכחים באופן אינדוקטיבי.

המושגים סובייקט ותודעה אינם תוספות שרירותיות ורופפות בפאזל הידע, אלא פריטים תלויים זה בזה במבנה מורכב. הם

---

81 "כלומר, למופע אחד של הקשר הקוגניטיבי יש מופע אחר של הקשר כמונח אשר בתורו מכיל משהו שאינו מופע של הקשר כמונח שלו.

חלק בלתי נפרד מאוסף המושגים שבאמצעותם החוויות שלנו נראות מובנות; זה הכל. צריך רק לטעון שהן השערות; אין צורך לדחות חלופות על הסף, אם מוצעות חלופות אמינות כלשהן. הביטחון שלנו אינו מבוסס על התקשרות חרדה לדוגמה נוספת, אלא על הרקורד של מושגים אלה יחד עם אחרים כמוהם ביישוב סוגיות מסוימות.

ניתן להתייחס ל"עצמי" כפנומנלי, *במובן* שתופעות נתפסות כמשתנות (משובשות או מוזזות במידה מסוימת על ידי נוכחות משוערת כלשהי, אשר מניחים שהיא העצמי של התופס. העצמי הוא אפוא פנומנלי בעקיפין, מעצם היותו *"ניתן להסיק"* מתופעות זהו הליך אינדוקטיבי רגיל: אירוע אמפירי כלשהו בולט ומוסבר על ידי השערה כזו או אחרת, אשר נמצאת קוהרנטית ולאחר מכן מאושרת שוב ושוב (אלא אם כן או עד להפרכה ספציפית על ידי היגיון או ניסיון).

> כדי להמחיש את החשיבה הכרוכה בכך: אם אני מסתכל על פני גוף מים ורואה שהתבנית הכללית של הגלים נשברת איפשהו, אני מתאר באופן מנטאלי את האזור שנראה מושפע (כלומר, שיש לו דפוס אדוות שונה) וגם מציע סיבה כלשהי לשינוי (למשל, סלעים מתחת לפני השטח, משב רוח, מעבר של סירה וכן הלאה). באופן דומה, אם אני רואה צל, אני מניח שמשהו מטיל אותו (כלומר חוסם את האור); ובהתאם לצורת הצל, אני מעריך מה הדבר הזה יכול להיות.

נראה כי הבודהיזם מתכוון לחסום את תהליך החשיבה הזה. הוא אומר לנו לא להסיק דבר מאחורי ה"שינוי" הנתפס בתחום הפנומנלי, אלא לקבל אותו כפי שהוא. עבור הבודהיזם, הדיבור על "שינוי" הוא כבר בידוד מלאכותי ולכן עיוות של עובדה; זוהי

השלכה של "צורה" על תוכן, שמרמזת על פעילויות חוץ של השוואה וניגוד. יתר על כן, חיפוש "סיבה" המסבירה את השינוי הוא בסך הכל הוספת שכבה נוספת של השלכה למציאות אמפירית שכבר מואפלת. זה נכון לא רק בנוגע להנחת שלדברים יש "מהויות" בסיסיות, אלא גם בנוגע להנחת של "עצמי" שתופס ומסיק. עדיף, נאמר לנו, להסתכל על אירועים פנומנליים (האדוות או הצל הנראים לעין, למשל(ולראות אותם כפי שהם במקום לראות אותם כמעידים על דברים אחרים וללכת לאיבוד בחיפוש אחר פנטזמות כאלה.

טיעון זה אולי נראה משכנע, אך אינו עקבי. בהיותו שיח מושגי בעצמו מהסוג שהוא מבקר, הוא מטיל ספק בעצמו. אנו בהחלט יכולים להודות בהתערבויות הכרוכות בחשיבה מושגית (כמו בפונקציות של בידוד, השלכת קווי מתאר, השוואה וניגוד, הנמקה סיבתית, הנחת השערות(, מבלי בכך להכחיש את תקפותו כאשר הוא מבוצע כראוי. למעשה, זוהי העמדה העקבית היחידה.

יתר על כן, עמדתי האישית היא שהנשמה שלנו (או העצמי(לא רק מוסקת מהופעתן של תופעות, אלא גם "מורגשת" באופן ישיר - או לפחות מוסקת מאינטואיציות. אין ספק שתפקודיה הלא-פנומנליים של הנשמה (תודעה, רצונות, העדפות(חייבים להיות מורגשים באופן ישיר, שכן לא ניתן להסביר אותם במלואם בהתייחס לתופעות נפשיות וחומריות. ייתכן שהנשמה בתורה מוסקת מאינטואיציות אלה; או באותה מידה, ייתכן שהיא עצמה מורגשת באופן ישיר. למיטב ידיעתי, הבודהיזם אינו מתחשב בתזה פנומנולוגית זו, וגם כמובן אינו מפריך אותה.

"העצמי $X^{3\ 2}$

2. "גורמים של ה"עצמי

בנוגע למושג העצמי, עלינו לזהות את הדרכים השונות בהן אנו מפתחים אמונה בעצמי, כלומר את הבסיס למושג כזה בפועל, כלומר ***עם מה אנו מזדהים בצדק או שלא בצדק*** . להלן מספר דוגמאות להרחבה:

a) אנו מזדהים באופן אישי עם ***תחושות של ובתוך הגוף*** , כולל מגע ותחושות אחרות המציגות בפנינו את שלוחתו ותוחמות את גבולותיו ביחס לעולם נתפס "חיצוני" יותר, כמו גם תחושות ורגשות גופניים בטניים. לפיכך, אנו חשים, רואים, שומעים, מריחים וטועמים את גופנו "שלנו", או חלקים ממנו ומזדהים עם סך התפיסות הללו. זה נובע בעיקר מה"נוכחות" העצומה של הגוף בחווייתנו, מההתגלמות העיקשת והרועשת שלו. הוא דורש כל כך הרבה מתשומת ליבנו שאנו מתמקדים בו כמעט באופן בלעדי.

חשבו כיצד)רוב(האנשים מבלבלים את עצמם)במידה רבה(עם דחפים ורגשות חושניים. אם הם חשים כאבי רעב, הם ממהרים לאוכל. אם הם חשים דחף מיני, הם או תופסים בן זוג או מאוננים. אם הם מתחשק להם אלכוהול, טבק או סם, הם מתמכרים בקלות. בחיפוש אחר תחושות הם עוסקים בפטפוט אינסופי, או צופים בסרטים או מאזינים למוזיקה. אנשים בדרך כלל חושבים שכאשר הם חשים גאווה או רחמים עצמיים, או אהבה או שנאה כלפי מישהו, הם במגע עם ישותם

אנו מבלבלים כל דחף או .[82] הפנימית ביותר סנטימנטליות עם עצמנו, ולכן חושבים באופן לא ביקורתי שסיפוקם הוא הכרחי כדי לעשות לעצמנו טוב.

b) אנו מזדהים עם ***התפיסות שלנו את העולם שמעבר*** לגוף שלנו", העולם "החיצוני". למרות שחוויות אלו נחשבות" חיצוניות לנו וחולפות, הן משמשות כדי להגדיר אותנו באופן אישי בכך שהן טווח ספציפי של מציאות בתוך שדה רחב יותר של אפשרויות. כלומר, אנו מזדהים עם סיפור חיינו, עם ההקשר וההיסטוריה האישיים שלנו, עם הסביבה והגורל הייחודיים שלנו. אנו שוכחים שאנו נוטים לטעות, ומתעלמים מהתפקיד שממלא המקרה בחיינו.

אנו לומדים הרבה על עצמנו, לא רק על ידי התבוננות פנימית כשאנו לבד, אלא גם על ידי התבוננות בהתנהגותנו ביחס לעולם החיצוני, אתגרי הטבע ואינטראקציות עם אנשים אחרים. אנו לומדים גם על עצמנו באמצעות התבוננות בהתנהגותם של אנשים אחרים, וזיהוי דפוסי התנהגות דומים שלנו בהם.

c) אנו מזדהים עם הזיכרונות והפנטזיות שלנו)כולל ציפיות - (לעתיד, האידיאלים והתוכניות שלנו, חלומות סרק וכו ***התחזיות המנטליות שלנו*** . אנו רואים את זהותנו במונחים של חוויות והרפתקאות עבר ספציפיות שלנו, ורצונותינו, וציפיותינו בהווה לעתיד. ברור שהיבט זה אינו רק תפיסתי

---

82 "כמובן, אינני מתכוון לכך שרגשות אינם קשורים לאדם שחווה אותם, אלא רק שהם עשויים להיות שטחיים יותר ממה שהם נראים, או שיש להם מניעים תת מודעים אחרים" מאלה" שמדמיינים" וכן" הלאה" לדוגמה, "אהבה" לכאורה" עשויה להתברר" כ התאהבות/" בלבד" או" להיות" מונעת על" ידי" מוסכמה" או" חובה" או" אפילו שנאה שלא הודתה בה

אלא מרמז על ***מסגרת מושגית*** , המייצרת מחשבות ורגשות מסוימים. גם אם אלה משתנים בהדרגה, אנו מזדהים עם התפתחותם וכיוון השינוי שלהם, כמו גם עם המרכיבים הקבועים שלהם.[83]

d) ***האמונות והבחירות*** שלנו בעבר ובהווה . היבט זה קשור לתודעה ולרצון, אשר מעצבים את הייחודיות והזהות שלנו, כמו גם את התובנות, המחשבות, ההתנהגות, הגחמות הערכים, החתירות והרגשות שלנו. מרמז כאן על מה שקראתי אינטואיציה של העצמי - כלומר, ידיעה עצמית במובן הרציני. אנו מזדהים גם עם *הבחירות העתידיות המשוערות שלנו* , כלומר מה שאנו מצפים או מתכוונים או נחושים או מתכננים לעשות.

e) ***השיח*** המילולי והקדם-מילולי שלנו . כפי שמתברר במדיטציה, לא כל המחשבות נוצרות למעשה על ידינו. אנו מקבלים פסיביים של רבות מהן או רובן. הן פשוט צצות במוחנו כרעש מחשבתי *בלתי פוסק* , שטויות חוזרות ונשנות, פטפוט כפייתי. אבל רובנו בדרך כלל מקבלים שליטה על אירועים פנימיים כאלה, רואים את עצמנו כמחבריהם, ולכן מגדירים את עצמנו ביחס אליהם.

f) זיהוי עצמי חשוב מאוד הוא ***הדימוי המנטלי שלנו של עצמנו*** בין אם הוא מציאותי במידה רבה או דמיוני. זה כולל , זיכרונות ופנטזיות - בכל המובנים - של תווי הפנים והגופיים שלנו, תכונות אופי, קול וכתב יד, והיבטים אחרים של האישיות, כמו גם של מחשבותינו ופעולותינו. הזיכרונות

---

83 "זה נאמר כדי להתנגד לרעיון הבודהיסטי לפיו חוסר יציבות מרמז שאין עם מה להזדהות. אכן ניתן להזדהות עם מערכת דברים משתנה

והפנטזיות מבוססים על השתקפויות במראות ובתמונות והקלטות חזותיות ושמיעתיות אחרות של האדם, כמו גם תפיסות ישירות של חלקי גוף ותנועותיו ושל עולמו הפנימי.

דימוי עצמי זה הוא מה שנתייחס אליו הכי בקלות אם נבקש מאיתנו להצביע על העצמי. הדבר החשוב לציין לגביו הוא שמדובר במבנה, בהשלכה מנטלית - אין לבלבל אותו עם העצמי שמכיר, רוצה או מעריך. זוהי תוצאה, לא סיבה. אין לו כוח קוגניציה, רצון או רגש, אלא רק דימוי שיכול להשפיע על העצמי האמיתי.

אגואיזם או אהבה עצמית היא דעה מוגזמת על ערך עצמי (יופי, אינטליגנציה וכו'). אחת התכונות או דפוסי ההתנהגות העיקריים של ה"אגו" (במובן המגונה העממי) היא היהירות הטיפשית שלו.[84]

g) בגיבוש הזהות האישית שלנו, אנו מושפעים גם באופן חיובי או שלילי מהאופן ***שבו אנשים אחרים רואים אותנו או מדמיינים אותנו*** . התפיסות או התפיסות שלהם לגבינו עשויות, כמובן, להיות נכונות או שגויות. עלינו להיות מודעים גם להבדל בין: כיצד אנו *יודעים* שהם רואים אותנו או מדמיינים אותנו - לבין כיצד אנו *מדמיינים* שהם כן.

סוגיות אלו מסתבכות עוד יותר בשל עובדת ***ההשלכה החברתית*** : לעתים קרובות אנו מנסים להקרין דימויים חברתיים, באמצעות השיח וההתנהגות שלנו, בניסיונות להשפיע על השיפוטים שלנו ושל אחרים לגבינו. לפיכך, אנו

---

84 "באופן פרדוקסלי" נרקיסיסטים" אנשים" יהירים" הנוטים" להסתכל" יתר" על "המידה" במראות" או" לחפש" להצטלם" או" להצטלם" סובלים" פסיכולוגית" מחוסר" ביטחון "עמוק" לגבי" קיומם" וזהותם" אגו" גדול" הוא" למעשה" בלונים" מנופחים" שבירים" עד" כדי 76 קירה' גרידא

עשויים לערוך באופן מודע במכוון את הדימוי העצמי שלנו עבור עצמנו - לשנות, להסתיר או להוסיף מידע - עד שאנו מאבדים את הקשר למציאות הנוגעת לעצמנו. וגם כאשר אנו עושים זאת רק כדי לבלבל או להטעות אנשים אחרים)על מנת להפיק מהם תועלת חומרית או חברתית(, אנו עלולים בסופו של דבר לאבד את הקשר.

גורם זה ממלא תפקיד חשוב בקישור חברתי וויסות, אך הוא יכול גם להפוך לרודני. אנשים רבים מבלים את כל חייהם בניסיון להשפיע על אנשים אחרים לראות אותם בצורה מסוימת, כדי לזכות באהבתם, בכבודם או בהערצתם. ואם הם למעשה לא יכולים להשתלב בדרישות החברתיות המשוערות, הם יעמידו פנים שהם משתלבים.[85]

h) כפי שמציינים בצדק הבודהיסטים, האגו שלנו מגדיר את עצמו גם בהתייחס ל"רכוש " ***החיצוני לכאורה שלו*** . "מי אני? - אני זה שבבעלותו זה וזה... אני בעלה של האישה הזאת, אביהם של הילדים האלה, צאצאיהם של אבותיהם בעל הבית הזה והעושר הזה, מנהיג תאגיד, זוכה פרס ספרותי, זוכה תחרות וכו." שימו לב היטב, כאן נכללים לא רק רכוש חומרי, אלא גם רכוש של אנשים בכל מובן שהוא)כיבוש מיני, שליטה פוליטית וכו'(ורכוש מופשט)כתבתי את החיבור הזה וכו'(.

---

85 "איך ראנד ונתנאל ברנדן זיהר זאת כמחלת מחלה נפוצה הם כינו אנשים "כאלה שמחשבותיהם ערכיהם ומעשיהם תלויים באופן נוירוטי באחרים)אנשים "שעובדים יד שנייה קונפורמיזם או אקסצנטריות פחד מאובדן כבוד ורדיפה אחר יוקרה הם חלק מהביטויים של בעיה זו

במידה מסוימת, זיהוי זה של "אני" עם "שלי" הוא ביטוי לגורמים הפנימיים יותר שהוזכרו קודם לכן: "זה הצל שלי, כי יש לי את הגוף הזה", "אני הבעלים של הדברים או האנשים האלה, כי יש לי תכונות אופי מסוימות ועשיתי בחירות מסוימות, ובכך פיתחתי היסטוריה מסוימת", אנו אומרים לעצמנו. אך בנוסף, כפי שמדגישים הבודהיסטים, זה משמש כהרחבה טריטוריאלית עבור האגו, מחזק את קיומו, מעגן אותו עוד יותר לעולם.

אגואיזם או אנוכיות היא דאגה לאינטרסים)המשוערים(של האדם עצמו, באופן בלעדי או בעיקר. אחת התכונות או דפוסי ההתנהגות העיקריים של ה"אגו")במובן המזלזל בלשון הדיבור(היא התפיסה היהירה שלו, ללא קשר למי שנפגע מכך. "דאגה למספר אחד", כפי שאומרים.

i) העובדה שכל אחד מאיתנו יכול להיקרא בשם פרטי (או כינויי גוף המחליפים אותו באופן זמני(גם כן, כפי שמדגיש הבודהיזם, משמשת כדי לכפות ולבסס במוחנו את הרעיון שיש לנו עצמי נפרד. לדברים המכונים רק באמצעות שם משותף)למשל "גבר"(יש פחות זהות עבורנו.

אנו יכולים לכלול כאן את כל הדברים *המקובלים היבטים* של הזהות שלנו: תעודת הזהות שלנו, למשל. זה קשור לשיקולים של *שייכות לקבוצה* : שייכות למשפחה)שם משפחה, תעודת לידה(, לאום)תעודת התאזרחות דרכון(, מעמד חברתי)עשירים או עני, פשוטי עם או שליט, רמות השכלה ומקצועות שונים(, זרם דתי, ארגון

או מועדון. כל הגורמים הללו מוסיפים ל"זהות" שלנו בהסכמה הדדית, וכך גם שם[86] במידה רבה.

j) המושג ***התיאורטי*** של העצמי או הנשמה מוקרן גם הוא על העצמי של האדם - "אני הישות המופשטת הזו". האם מושג זה נכון או לא נכון אינו רלוונטי כאן; מה שחשוב הוא שקיימת השלכה תיאורטית כזו עבור רוב האנשים המשכילים, כלומר אנו מזדהים עם העצמי שנתפס על ידי דתות, פילוסופיות ופסיכולוגיות.

עבור הדת, המוקד הוא על המהות המתמשכת של העצמי)נשמה, רוחניות(ועל אחריותו המוסרית והשלמות שלו)חופש הרצון(. המאפיין העיקרי של העצמי הפילוסופי הוא שהוא *רפלקסיבי* : הוא מצביע על האדם המודע והרצוני, הוא גם סובייקט וגם אובייקט, גם סוכן וגם מטופל. הפסיכולוגיה מתמקדת יותר במורכבויות הקיומיות של העצמי, שחלקן מצוינות כאן.

כפי שמבהיר השימוש השגור במונחים אלה, מושג האגו אינו זהה לזה של העצמי. האגו הוא יצור של העצמי. כאשר אנו חשים חוסר ביטחון, אנו עשויים לנסות להרגיע את עצמנו על ידי עיסוק ב"טיפי אגו". זה מתייחס לנטיות השוואתיות ותחרותיות, כגון שליטה, רדיפה אחר הערצה או רכישות. כוח, תהילה ו/או הון נותנים לנו את הרושם שיש לנו יתרון על פני אנשים אחרים, ולכן שאנחנו מסוגלים להתמודד טוב יותר מהם עם החיים. מה שאנו מכנים האגו שלנו, אם כן, הוא הצד הקטנוני או התוצר של עצמנו.

---

86 '4כמובן"גם"היבטים"עובדתיים4"כמו"גם"היבטים"קונבנציונליים"בלבד "עשויים"להיות"מעורבים6"לפיכך4"משפחה4"לאום"או"דת"מבוססים"בדרך"כלל"על"ההורים "הטבעיים"של"האדם2"רמת"השכלה"או"מקצוע4"על"לימודים"ופרקטיקה"בפועל2"וכן 6הלאה

על ידי מתן שם לכך, אנו יכולים להרחיק את עצמנו ממנו, ולדון בו ובתקווה לרפא אותו. תחום זה של הפסיכולוגיה כמובן ראוי וזוכה(למחקר ופירוט רבים).

3. הזדהות עם

המונח החוזר בטיפול הנ"ל הוא "להזדהות עם" - מה בדיוק משמעותו ומה מצביע עליו? הוא מתייחס למעין מנגנון אפיסטמי, ופסיכולוגי, שבאמצעותו כל אחד מאיתנו מניח לעצמו, לזמן מה, זהות מסוימת המתוארת בדמיון ובמילול.

בהתייחס למנגנון שבאמצעותו אנו מזדהים עם כל אחד מהיבטים אלה של העצמי, חשבו כיצד לאחר פגישה עם אדם מרשים, או קריאת ספר על אתיקה או רומן, או שמיעת שיר או צפייה בסרט, אדם עשוי להיות רגיש להזדהות לזמן מה עם האדם או טיפוס האישיות או הגיבור שנתקל בו. אדם עשוי להגיע עד כדי כך שהוא הופך לאחד עם מודל לחיקוי זה לזמן מה - לא באמצעות תחבולה מודעת, משחק תפקידים או חיקוי, אלא באמצעות מעין " *השראת אישיות* ".

מחשבותיו, עמדותיו ופעולותיו של אדם מהדהדות את אלו של המודל, וייתכן שאף לחוות שגופו מרגיש כמו גופו החוויה האחרונה מתרחשת בכך שאדם מפרש את .[87] תחושות הגוף שלו דרך תמונת הזיכרון שיש לו של המודל. ליתר דיוק, תחושות המגע המגיעות מפניו של

---

87 "אני אישית חוסם מיד פנטזיות כאלה כשאני מודע להן למרות שבנעורי "הייתי מתמכר אליהן מדי פעם אנשים רבים כנראה אינם מסוגלים או ליתר דיוק "אינם מוכנים או אינם מאומנים לשלוט ביצירת אישיות כזו ומסיימים לצוף הנה והנה בזהויות שאולות

אדם או משאל גופו מאוחדות נפשית *באמצעות* תמונת זו)במקום של עצמו(. מנגנון אינטגרטיבי זה קשור ל"קורלציה של אופני תנועה", וכולל השלכה חזותית (פנימית או הזייתית).

מניח שתי מובנים של "עצמי" –)א(**העצמי האמיתי** , ישות[88] אני טבעית עם המשכיות מסוימת בזמן קיומה, אולי תופעה רוחנית המתפתחת בתוך חומר חי בעל מורכבות מסוימת, שהעצמי הוא , סובייקט התודעה וסוכן הרצון; ו-)ב(העצמי או **האגו המדומה** תיאור משוער בנוי של העצמי, שאין לו תודעה או רצון, אלא הוא עצמו תוצר שלהם. הראשון הוא הזהות העובדתית שלנו, השני הוא מה שאנו מזדהים איתו באופן אשלי, על ידי בלבולו עם ידיעת הזהות שלנו.

בתחילה, האגו בנוי כניסיון לגיטימי לסכם מידע המופק באופן ישיר או עקיף על ידי העצמי האמיתי. אך הפרויקט יוצא משליטה לאור מורכבותו הקיצונית והדרישות של העל-אנושיות של אובייקטיביות וכנות הכרוכות בכך. לכן, בניגוד לזהות שלנו - או ליתר דיוק, לידיעה על זהותנו - אנו מוצאים את עצמנו מתמודדים עם מבנה דמיוני חלקית או במידה רבה, שאינו תואם לחלוטין את המקור. זהות מוקרנת כוזבת זו משפיעה לרעה על העצמי האמיתי, וגורמת לו לאבד קשר עם עצמו. האגו כרוך אפוא במודעות עצמית *מסוימת* , בתוספת הרבה שטויות. זהו חצי אמת, שמפריעה לקוגניציה, רצון והערכה תקינים, וכך מציג ,בפנינו בעיות אפיסטמולוגיות, פסיכולוגיות, התנהגותיות רגשיות וחברתיות לפתרון. הפתרון הטוב ביותר הוא מדיטציה

---

88 "לפחות" "לעת" "עתה" "בעקבות" "המסורת" "המערבית" "ולא" "בעקבות" "התזה ההבודהיסטית" הרדיקלית" יותר

,סדירה, המאפשרת לנו למיין בהדרגה את הגרעין מהמוץ ולחזור להכרת עצמית בריאה וריאליסטית.

לפיכך, יש לנו שני מושגים של עצמי, המובחנים מבחינה לוגית כדלקמן.

a) מושג אחד הוא *אידיאלי* , בכך שהאובייקט או התוכן שלו הם העצמי האמיתי, העצמי כפי שהוא באמת, בכל אופן שהוא. זהו מושג היפותטי ופילוסופי, משום שהוא מצביע על משהו שאנו יודעים במידה מסוימת אך לא באמת בפירוט; אנו זקוקים לו כדי שנוכל לומר משהו על העצמי האמיתי המשוער, כך שיש לנו מושג מינימליסטי נפרד זה, שהוא מעצם הגדרתו אמיתי, כלומר כלי קיבול של כל מה שקורה שהוא אמיתי.

b) המושג השני הוא *המעשי* , שבו אנו בונים בקלות את הידע והדמיון שלנו בנוגע לעצמי. מושג זה הוא מעצם הגדרתו פגום, משום שכל ידע פגום במידה מסוימת מכיוון שאנו נוטים לטעות, ועל אחת כמה וכמה ידע על העצמי, בגלל הסובייקטיביות והלחצים הפסיכולוגיים והחברתיים הכרוכים בניסוחו. האובייקט או התוכן של מושג זה הוא בחלקו העצמי האמיתי)ידע בסיסי(ובעיקר העצמי המדומה)חלק מהטענות נכונות, חלקן שגויות(. מסיבה זו, אנו מכנים את הרפרנט באופן ייחודי "אגו", כדי להדגיש שעבור רובנו המושג חייב להיות שקרי במידה רבה.

לפיכך, נכון לומר, כפי שעושים הבודהיסטים, שהעצמי, במובן של אגו, אינו קיים. שכן הוא האובייקט או התוכן של מושג הידוע כלא נכון בחלקו עבור רוב האנשים)כולם מלבד ה"נאורים", אם הם קיימים(. במובן הצר, אם כן, אין אגו, המושג ריק, אין לו

מה שהוא מתכוון בפועל אינו קיים -[89] התייחסות ממשית למעשה, אלא כרוך בהשלכות של הדמיון ומבנים מילוליים. אף על פי כן, העצמי, במובן המינימליסטי, קיים. מושגו אוסף רק את הידע האמיתי והבטוח שלנו על העצמי, תוך הדרת כל פרט דמיוני.

ייתכן שהקורא ציין שגם בעודי נלחם באומץ בדוקטרינה הבודהיסטית של "אין-עצמי"[90], אני עדיין מסוקרן ונמשך אליה במיוחד משום שהפילוסופיה הזו טוענת שרק *על* ידי זריקת הרעיון שיש לנו עצמי נוכל להשיג הארה ושחרור. איני רוצה לעשות את הטעות הפתגמית של לזרוק את התינוק עם מי האמבטיה. פרשנות אפשרית אחת לדוקטרינה זו, שתסביר אותה תוך שמירה על מושג הנשמה (שעדיין נראה לי בלתי נמנע), תהיה שהיא נועדה לנטרל את הנטייה שתוארה לעיל שלנו להזדהות עם חלק מגורמי העצמי.

כאשר אנו מזדהים עם רעיון תיאורטי או פנטסטי כלשהו של העצמי, אנו *פשוט מקרינים עצמי פנומנלי ואומרים "זה אני!"*. דימוי מוקרן מתבלבל עם זה שמקרין אותו. זה שונה מאוד מלהיות *מודע לעצמי האמיתי של האדם דרך אינטואיציה ישירה* שלו. לפיכך, נאמר לנו למעשה, "אם אתה רוצה למצוא את עצמך, אל תחפש את עצמך במושגים או בתמונות שונות, אלא

---

89 "בדיוק כמו בניגוד למושג (חדי קרן) אין התייחסות ממשית אם כי סוסים וקרניים אמיתיים מספיק בנפרד

90 "מבחינת הרעיון שאין עצמי מרתק כמו המסקנה של תורת היחסות של איינשטיין שאין (אתר) מושג זה של חומר במרחב ריק או של קיום כשלעצמו הוצע 1 אני מאמין במקור על ידי דקארט 2 אני אישית מתקשה להבין כיצד גלי תורת השדות יכולים להיות גלים של כלום 3 עם זאת אני מודע היטב לכך שמסקנתו של איינשטיין 4 היא בלתי נמנעת בהתחשב בקביעות מהירות האור ללא קשר לכיוון תנועת הצופה לעומת זאת אם אתר אפשר מדוע לא עצמי

פשוט התבונן לתוך נשמתך. במקום *לחשוב* על עצמך או גרוע מכך לחשוב על עצמי לעצמך, פשוט *היה* אתה עצמך וכך תכיר את עצמך באופן טבעי." אולי זה כל כך פשוט.

ניתן להמחיש את ההבדל בין העצמי לאגו באמצעות התייחסות **לאיור 2**.

המעגל הקונצנטרי הפנימי ביותר (הנקרא נשמה, וכולל את תפקודי הקוגניציה, הרצון וההערכה) מסמל את העצמי במובן המדויק ביותר של המונח. לעיתים זה נקרא העצמי האמיתי או האמיתי, או העצמי הגבוה או העמוק יותר, כדי לסמל את מיקומו היחסי במגוון צורות.

המעגלים המסומנים נפש וגוף (כולל תפקידיהם המוצהרים) יוצרים יחד את האגו, או "העצמי" במובן הלא מדויק של המונח. זה נקרא לפעמים העצמי האשלייתי או השקרי, או העצמי הנמוך או הרדוד יותר, כדי לסמן את מעמדו היחסי במגוון דרכים. (אין ספק שאנשים חומרניים יותר מזדהים במיוחד עם גופם, בעוד שאנשים שכליים יותר מזדהים במיוחד עם דעתם. אבל נפש וגוף שלובים זה בזה באופן בלתי נפרד, בתפקודים החושיים, המוטוריים, הרגשיים והאינטלקטואליים שלהם.)

הדבר החשוב להבין הוא שהנשמה (העצמי) היא בעלת מהות שונה (רוח) מאשר הנפש או החומר (האגו). הראשונה היא ליבת קיומו של האדם; האחרונות הן רק קליפות חיצוניות. כאשר אנו מזדהים עם האגו במקום עם הנשמה, אנו מאבדים קשר עם מעמדנו האמיתי כצופה, עושה ומרגיש.

4. מושגים אידיאליים ומעשיים

כעת, ניתן להכליל את התובנות הנ"ל בנוגע למושג העצמי על כל המושגים. כלומר, ניתן ליישם את אותו ניתוח לוגי ביחס לכל ,ניבוי. מצד אחד יש לנו מושג אידיאלי של אובייקט מבוסס כלשהו אשר בהגדרה מכיל *רק אמיתות, ידועות או לא ידועות,* לגבי האובייקט. ומצד שני, יש לנו את המושג המעשי, שאנו יודעים שהוא אינדוקטיבי, נתון לשינוי - פיתוח, תיקון ושיפור - ולכן . בהגדרה *במידה מסוימת שניתן לדעת אך לא ידועה אינו נכון* למושג האידיאלי יש אפוא תוכן אמיתי לחלוטין)אם כי יחסית חשוף(, בעוד שלמושג המעשי יש תוכן אמיתי בחלקו ובחלקו לא .מציאותי)אם כי עשיר בהרבה(

,באופן דיוק, אם כן, המושג המעשי מתכוון לאובייקט שאינו קיים בעוד שהמושג האידיאלי מאפשר לנו לכוון לאובייקט הקיים בכל .זאת. אנו זקוקים לשניהם לשיח שלנו; הם משלימים זה את זה המושג האידיאלי הוא חלק אחד מהמעשי, הכולל גם אלמנטים או היבטים מפוקפקים יותר. רכישת ידע זהירה, שעשויה להיעזר במדיטציה, מורכבת מלהיות מודע בכל עת במידה המרבית למצב האפיסטמולוגי)אמת או שקר, או ודאי או לא ודאי באיזו מידה(של כל פריט ידע. כלומר, לדעת בכל זמן נתון איזה חלק מכל מושג הוא החלק הבסיסי-אידיאלי ואיזו שארית היא החלק הטנטטיבי-מעשי. לזכור בכל עת שידע הוא משהו שתמיד נמצא בשינוי, שזו אחריותנו להעריך שוב ושוב כדי להישאר בקשר עם .המציאות

כשם שהבודהיסטים מכחישים "עצמיות" לאנשים, הם מכחישים מהות" לכל שאר הדברים. עבורם, זוהי אותה טעות; הראשונה" היא רק מקרה פרטי של, או לחלופין גורמת, לאחרון. ההסבר שלנו לעמדתם יהיה שהם מתייחסים למה שכינינו זה עתה מושגים מעשיים: תוכנם אכן לא יתאים במלואו למהות או לעצמיות האמיתית. באשר למושגים אידיאליים, הם אינם ריקים", שכן כוונתם היא מעצם הגדרתם כל מה שקורה שהוא" אמיתי, בין אם הוא ידוע ובין אם לאו. אפילו בבודהיזם, יש "להודות במושגים כמו אלה של "בסיס התודעה" או "נירוונה כיוצאים מן הכלל לכלל הריקות, שכן הם מטופלים למעשה כמהות האולטימטיבית של דברים ואנשים.

אף על פי כן, במטרה לשמור על ראש פתוח ביחס לדוקטרינה בודהיסטית מעניינת זו, עלינו לנסות *, לפחות באופן ניסיוני* לבנות מדיטציה ושיח, המשוחררים בהדרגה מהשלכות של העצמי ומיחס סובייקט-נשוא)פרדיקציה(.

> לדוגמה, במדיטציה, במקום לחשוב "אני חייב להיות מודע לנשימה שלי", חשוב "להיות מודע לנשימה")ובכך להסיט את תשומת הלב מעצמי, אם כי עדיין עם ציווי אחר כך חשוב "מודעות לנשימה")ובכך להתרחק מתחושת רצון פעילה, של העצמת המודעות ולהפנות אותה אל הנשימה(, אחר כך חשוב "נשימה")ובכך להסיר את הקשר המשתמע מ"של"(, ואז פשוט *היה* מודע ללא מילים לנשימה)תופעה טהורה(.

יש ,[91] לכן, מבלי להיצמד לשיח השגוי של נגרג'ונה לחתור בהדרגה למודעות חסרת מילים, תוך השלכת

'91 6ראה'את'עבודתי'"אי-*לוגיקה בודהיסטית*" בנוגע'לטיעוני'נגרג'ונה

ה"אני")הנושא(, ואז במקום הצעות)המשתמשות בנושאים ובנשואים(יש להשתמש רק במונחים בודדים)מושגים מילוליים(, לאחר מכן להתמקד בתוכן של מונחים אלה)האירוע המיועד, ללא המילה(, ואז לזנוח את הציווי "לחשוב" עליו ולחוות תוכן כזה באופן לא פעיל. כל זה רק חוזר במורד שרשרת ההמשגה, וכמובן שקל יותר ללמוד לא לעלות אליה מלכתחילה)לפחות לא במהלך מדיטציה כזו(.

5. ביקורות שגויות על העצמי

מאז שכתבתי את *"אי-היגיון בודהיסטי"* , אני סוקר טיעונים בודהיסטיים נגד העצמי ביתר קפידה, ואני חייב לומר שלמרות שהם ממשיכים לעורר בי מודעות עמוקה יותר לסוגיות פילוסופיות - אני מוצא אותם יותר ויותר לא משכנעים, במיוחד בכל הנוגע לסטנדרטים לוגיים.

בודהיסטים תופסים את העצמי כאין-ישות, אשליה הנוצרת על ידי מכלול של נסיבות מסביב)"סיבות ותנאים"(, כמו חור באמצע מסגרת)של חומר או תודעה או כל דבר אחר(. אבל עד כה לא נתקלתי בניסוח מפורט ומשכנע של התזה המוזרה)אך המעניינת(הזו, לא בהצהרה ברורה שתסביר כיצד ריק יכול לכאורה להיות בעל תודעה, רצון וערכים. עד שתוצג תיאוריה כזו, אני ממשיך לקבל את העצמי כישות)קראו לה נשמה(של מהות כלשהי)רוח, נניח(. עצמי כזה הוא לכאורה אינדיבידואלי, אך עשוי בהחלט ברמה עמוקה יותר להתברר כאוניברסלי. האינדיבידואליזציה של הנשמה עשויה להיות אשליה הנובעת מראייה צרה, בדיוק כפי שנראה שאינדיבידואליות של גופים חומריים היא.

ביקורת על רעיון העצמי אינה תחליף לאמירה חיובית. יש להודות שקשה להוכיח בפומבי)לעומת באופן אינטרוספקטיבי(ובאופן בלתי מעורער את קיומה של נשמה, בעלת כוחות אישיים של קוגניציה, רצון וחיבה. אך תיאוריה זו נותרה האמינה ביותר, בכך שהקטגוריות המופשטות בהן היא משתמשת)ישות, מהות,

.תכונה, סיבתיות(כבר מוכרות ופונקציונליות בהקשרים אחרים לעומת זאת, התזה הלא אישית נותרת מסתורית, פתוחות ככל שננסה להיות. היא עשויה להיות שימושית למטרות מדיטציה, אך כטענה פילוסופית היא נראית חסרה.

באופן כללי, אני מבחין שאלו המנסים להצדיק את תזת אי-העצמי הבודהיסטית מתמכרים לניסוחים מעורפלים מדי הכוללות לא מוצדקות ועקרונות *לא רציונליים אחרים*. דוגמה לכך אותה קראתי ,[92] היא היצירה *"לוטוס בנחל"* מאת הסינג יון לאחרונה מחדש. הציטוטים המובאים להלן כדוגמאות הם מיצירה זו.

> *לא רק שכל הדברים הם בני חלוף, אלא שהם גם נטולי" טבע עצמי. היעדר טבע עצמי פירושו שכל הדברים תלויים בדברים אחרים לקיומם. אף אחד מהם אינו 'עצמאי ואינו מסוגל להתקיים ללא דברים אחרים")עמ 86-87).*

כאן, חוסר הדיוק של המונח "קיום" או "להתקיים" מאפשר מצג שווא. המחשבה המערבית הייתה מודה בקלות שכל הדברים)או אולי רובם(*מתקיימים* וממשיכים להיות, *חדלים* להיות וממשיכים *לא* להיות כתוצאה מהגעתם, נוכחותם, עזיבתם או היעדרם של מגוון דברים אחרים. אבל זה שונה מאוד מאמירה שהווייתם *עצמה* תלויה: עבורנו, עובדות הן עובדות, כלומר ברגע שדבר הוא עובדה מהעבר או מההווה, שום דבר לא יכול לשנות עובדה זו, הוא אינו "תלוי" בשום דבר. עם זאת, אני טוען נראה כי הבודהיסטים מנסים להכחיש זאת, ולגרום לבלבול על

'92 ראה'בפרק'פרקים'P'5 1'6 המחבר'הוא'נזיר'בודהיסטי'סינג'יליז'M :0609P

ידי טשטוש ההבחנה בין שינוי *לאורך* זמן ומקום שונים, לבין שינוי *בתוך* זמן ומקום זהים.

> *"משמעות המילה 'דברים' בהצהרות אלה היא כל התופעות, הן המעוצבות והן חסרות הצורה, כל האירועים, כל הפעולות המנטליות, כל החוקים וכל דבר אחר שתוכלו לחשוב עליו."*

כאן, ההצעה היא שארעיות נוגעת לא רק לתופעות, שהן, באופן דיוק, אובייקטים חומריים או מנטליים של תפיסה, אלא גם לאובייקטים מופשטים. המונחים "חסר צורה", "חוקים" ו"כל דבר שתוכלו לחשוב עליו" מרמזים על כך. אבל כמובן שאמירה כזו מחליקה בחשאי פנימה משהו שלא היינו מודים לו בקלות, אם כי "היינו מודים בקלות שתופעות הן ארעיות. כל הנקודה של "חוק היא שהוא קבוע בתוך שינוי, משהו שאנו תופסים באמצעות היכולת הרציונלית שלנו כאופי משותף של ריבוי אירועים פנומנליים משתנים. עקרון הארעיות אינו אמור לחול על מופשטים. למעשה, הוא עצמו מופשט, הנחשב לא-ארעי!

> *"לומר שלשום דבר אין טבע עצמי פירושו לומר שלשום דבר אין תכונה שנמשכת לאורך תקופות זמן ארוכות. אין טבע' שתמיד נשאר זהה בשום דבר בשום מקום. אם 'טבע' של דבר לא יכול להישאר זהה, אז איך הוא באמת' יכול להיות טבע? בסופו של דבר הכל משתנה ולכן לא ניתן לומר שלשום דבר יש 'טבע', קל וחומר טבע עצמי."*

כאן, המחבר מטשטש את סוגיית *משך* הזמן המעורב - או יכול להיות - בפרק זמן מסוים. אפילו אם מודה שתופעות לא יכולות להימשך לנצח, אין זה נובע מכך שהן אינן מתקיימות כלל. אם כן, מי יכול לומר שתכונה אינה יכולה להימשך כל עוד הדבר - שהיא תכונה שלו נמשך? שתיהן תופעות, לכן שתיהן ארעיות

אך שום דבר לא מונע מהן להתקיים באותו פרק זמן. האמת האמפירית היא: תכונות מסוימות באות ו/או הולכות במהלך חייו של דבר פנומנלי, וחלקן נמשכות באותה מידה בזמן. כמו כן, קצב השינוי משתנה; לא כולן זהות. המחבר מנסה בבירור לכפות חזון של דברים שינחם את התזה הקיצונית שלו.

אגב, אנו יכולים לדמיין סוגים שונים של המשכיות של צירופי תופעות)ראה **איור 4** (. תכונה מהותית של דבר תתקיים במלואם, כמו *חוט בסיסי* בעל אורך זמן שווה. תרחיש חלש יותר של המשכיות יהיה *שרשרת* של אירועים שונים, כך שהראשון חולק זמן מסוים עם השני, אשר חולק זמן מסוים עם השלישי, וכן הלאה, מבלי שהראשון והשלישי, השני והרביעי וכן הלאה יהיו בעלי זמן משותף. במקרים מסוימים, המשכיות עשויה להיות אשליה לחלוטין, בכך שאירועים *מתרחשים* זה בזה ברצף בזמן מבלי לחלוק זמן כלשהו.

הסינג יון ממשיך להתווכח:

> *"הגוף... הוא אשליה הנגרמת על ידי התכנסות קצרה של המרכיבים הפיזיים והנפשיים של הקיום. כשם שבית ...עשוי מחלקים רבים היוצרים מראה, כך גם הגוף כאשר חלקים אלה מופרדים, לא יימצא טבע עצמי בשום מקום."*

העובדה שבית או גוף אדם הם מכלול של אלמנטים רבים הניתנים להפרדה, אינה מוכיחה שכאשר אלמנטים אלה נמצאים יחד)בדרך מתאימה מסוימת, כמובן(הם אינם מייצרים יחד משהו חדש. השלם עשוי להיות יותר מחלקיו המרכיבים, משום שהשלם אינו רק סכום החלקים אלא תוצאה *שלהם* . לבני הבית אינן רק מצטברות לבית, אלא יחד הופכות לבית כאשר הן מונחות זו לצד זו בדרכים מסוימות; אם מונחות בנפרד)או יחד

בצורה שגויה(הן אינן יוצרות בית)אלא במקרה הטוב ערימת לבנים(. באופן דומה לגבי האטומים היוצרים מולקולה, המולקולות היוצרות תא חי, התאים היוצרים אורגניזם אנושי. בכל רמה, ישנה אינטראקציה *סיבתית* של חלקים, המייצרת משהו חדש שהוא יותר מהחלקים, משהו שאנו מכנים השלם, עם תכונות ותכונות ייחודיות משלו.

לכן, לגיטימי למדי להניח שכאשר חומר מתאחד בצורה מסוימת שאנו מכנים גוף אנושי חי, הוא מייצר דבר חדש הנקרא העצמי או הנשמה או הרוח, דבר שאנו רואים כמהות היות האדם משום שאנו מייחסים לו את כוחות התודעה והרצון שאנו מציגים באופן ברור)ואשר החומר המרכיב אותנו, ככל שאנו יכולים לראות, אינו מציג בנפרד(. ניתן להודות בקלות בכך שרעיון זה של העצמי הוא השערה; אך לכל מי שמודע לבסיס האינדוקטיבי של רוב הידע האנושי, אין בכך כדי להוות ביקורת)כל המדע מתפתח באמצעות השערות(. הנקודה החשובה לציין היא שפרשנים בודהיסטים כמו זה נותנים טיעונים שאינם מצליחים להוכיח את מה שהם מתיימרים להוכיח.

:"הנה עוד כמה דוגמאות, הקשורות למושג ה"ריקנות

> *"אין עצמאי משלו. הכל קשור לכל דבר אחר והכל מותנה על ידי כל דבר אחר. 'ריקנות' היא המילה המשמשת לתיאור העובדה שלשום דבר אין טבע עצמאי משלו")עמ' 94(.*

כאן, על הקורא לשים לב לעמימות של מונחים כמו "קשר" או "התניה". הם משמשים כאן ללא ניואנסים, ללא הערה על כך שיכולים להיות מעורבים סוגים ודרגות רבים של קשר סיבתי. הרושם שנוצר על הקורא הוא שהכל שווה *בשווה*. *קשור* לכל דבר

אחר, רחוק או קרוב ככל שיהיה במרחב ובזמן. אבל זה לא רק לא נכון - זה בלתי נסבל מבחינה מושגית! מושגי סיבתיות מתעוררים בהתייחס לקשר ספציפי, שיש לדברים מסוימים זה עם זה *ויש דברים שחסרים זה עם זה* . אם לכל הדברים היה *אותו* קשר סיבתי לכל *שאר* הדברים, לא היה עולה מושג של קשר סיבתי ולא היה צורך בו. אנחנו יכולים *מאוד* נאמר *באופן חופשי* שסיבתו של דבר מסוים "קשורה אליו מבחינה סיבתית", אך הלוגיקה הסיבתית מלמדת אותנו שסיבתו של דבר מסוים אינה תמיד "סיבה" שלו במובן הצר. וגם אם כן, ייתכן שזה לא יהיה כך באותה מידה. מכאן נובע ששינג יון כאן שוב מטעה אותנו.

ריקנות אינה פירושה כלום... לכל הדברים יש קיום משום שכולם קיימים בתלות הדדית")עמוד 97(.

כאן, הדימוי המועבר אלינו הוא שכל דבר, למרות שהוא כשלעצמו ריק מחומר, רוכש קיום דרך אינסוף היחסים)תלויות(שלו לכל הדברים האחרים, שכל אחד מהם בעצמו ריק מחומר. עלינו לשאול, האם תרחיש תיאורטי זה אמין? האם אינסוף אפסים מסתכם במספר שאינו אפס? מהם אותם "יחסים" בין דברים"? האם הם לא גם "דברים"? האם הם לא גם ריקים" ובמקרה כזה מה נותן *להם* קיום? מושג היחס מרמז על קיומם הקדם של דברים כקשורים)מונחים(; אם כל מה שקיים הם יחסים, האם המושג עדיין בעל משמעות?

יתר על כן, מה בדיוק משמעותה של תלות הדדית)הידוע גם כ"תלות משותפת"(? האם חיבוק באוויר בין שני אנשים או יותר, שווה ערך לתמיכה הדדית? אם אני לא יכול לפרנס את עצמי, האם אני יכול לפרנס אותך? הרעיון הזה בלתי נתפס.

שום דבר אינו בלתי משתנה או בלתי משתנה. כל" התופעות קיימות ברצף. הן תמיד משתנות, נולדות ".ומתות

כאן, המחבר פשוט השמיט את העובדה)שהוכרה(בעבר והרלוונטית מאוד של *הישארות*. כדי לשכנע אותנו שהעולם אינו אלא שינוי, הוא מזכיר לידה, שינוי ומוות - אך מאפיל על עובדת החיים, ולו רק לזמן קצר! הביטוי "הם תמיד" לא בהכרח אומר ."כל אחד מהם בכל רגע"

סיבה)זרע(הופכת לתוצאה)פרי(, אשר עצמה מכילה" את הסיבה)זרע(לתוצאה אחרת, וכן הלאה. כל עולם .התופעות פועל בדיוק כך")עמוד 98(

כאן, אנו נגררים בחיפזון להכללה מפוקפקת. תיאור מחזור החיים, עם רבייה מדור לדור, אינו בהכרח מתאים להמשכים סיבתיים אחרים. סיבתיות בעולם החומר הדומם מציתת לחוקים שלה, כמו חוקי התנועה של ניוטון למשל. אין בה שום דבר ששווה ערך באמת לרבייה, למיטב זכרוני. כדי לשכנע .אותנו, המחבר יצטרך להיות מדויק הרבה יותר באנלוגיות שלו .לפילוסופים אין רישיון ספרותי

אם היינו מפרקים גוף לחלקיו המרכיבים אותו, הגוף לא" ".היה קיים עוד כגוף

אז מה? האם זה נועד להסביר או להוכיח "ריקנות"? אם תהרוג בעל חיים ותחתוך אותו לגזרים, כמובן שלא תמצא את החיים .שבו, או את התודעה שהייתה לו, או את "הטבע החייתי" שלו זה לא נובע מכך שכאשר בעל החיים חי ובריא, הוא חסר את !הדברים האלה

המשמעויות של המילים 'למעלה' ו'למטה' תלויות במקום בו אנו נמצאים. אין להן משמעויות מוחלטות. כך הדבר עם כל המילים וכל הקשרים בין דברים")עמוד 99(.

שוב, הכללה חפוזה - ממונחים יחסיים ספציפיים לכל המילים. כל דקדקן יודע שמונחים יחסיים הם רק סוג אחד של מונח בין אחרים. העובדה שהראשונים קיימים אינה מרמזת שלאחרונים יש את אותו אופי או תכונות. באופן דומה, הסינג יון טוען כי היחסיות של מילה כמו "בהירות")אפיון בהירות האור שלנו הוא סובייקטיבי ומשתנה(מדגימה את היחסיות של כל המונחים. אבל גם כאן, הוא עובר ממקרה ברור לכל המקרים, אם כי הסתייגויות רבות מבוססות על מדידה מדעית מחמירה יותר. יתר על כן, בתיאור כיצד פיסת בד עשויה להיות בעלת שימושים שונים, כחולצה או כחצאית, הוא טוען:

זהו אותו פיסת בד בכל המקרים, אך מכיוון שהוא משמש בצורה שונה, יש לנו שמות שונים עבורו. כל המילים הן כך; משמעותן תלויה באופן שבו הן משמשות ובמקום בו הן משמשות".

זה אמור לשכנע אותנו שמילים הן "שקריות ומהוססות" ולעזור לנו להבין טוב יותר את הריקנות. אבל האמת והדיוק של השפה בבירור אינם עומדים על הפרק כאן, כך שהמסקנה השלילית המשתמעת אינה מוצדקת. ההוכחה היא שכולנו מבינים בדיוק את תיאורו של התפקיד המעשי המשתנה של פיסת הבד. "בד יכול לשמש כחולצה או כחצאית" הוא משפט לגיטימי לחלוטין הכולל את המודל הטבעי "יכול" ושני נשואים בניתוק עבור נושא יחיד)א' יכול להיות ב' או ג'(. כמובן, אם מתחילים עם הרעיון ששפה יכולה להכיל רק משפטים עם שני מונחים ומודאל אחד

)א' הוא ב'(, אז יתבלבלו ממצבים מורכבים יותר. אבל אם הבנתו של האדם את המחשבה האנושית מפותחת יותר, לא נופלים למסקנות טיפשיות.

לבסוף, הסינג יון מתייחס ל"טבע היחסי של התפיסות שלנו" כדי להצדיק את רעיון הריקנות. הוא מתאר שני אנשים הצופים בשלג, האחד הוא משורר היושב בביתו החם, והשני הוא חסר בית הרועד בחוץ. הראשון מקווה שהשלג ימשיך לרדת, כדי שיוכל ליהנות מהצפייה בו; השני חושש שאם השלג ימשיך לרדת, הוא עלול לקפוא למוות. המחבר מסכם:

"שניהם רואים את אותו הנוף, אבל מכיוון שהתנאים שלהם שונים הם תופסים אותו בצורה שונה מאוד."

לפיכך, תפיסות הן "שקריות" וריקנות "עומדת בבסיסן". גם כאן, פרשנותו למצב מגמתית, נועדה לתמוך בתורותיו המוקדמות יותר דיוק, שני האנשים תופסים נכון)פחות או יותר(את אותה סצנה מושלגת; מה ששונה הוא הערכתם את *ההשלכות הביולוגיות* של מה שהם תופסים)או ליתר דיוק, מה שהם מצפים לחוות עוד(. אין כאן שום יחסיות של תפיסה! יש לנו שני משפטים "לגיטימיים למדי", ששניהם כנראה נכונים "אהנה משלג נוסף ו"אהיה נהרג משלג נוסף". בהיותי "אני" המשורר במקרה אחד והאיש העני במקרה השני, אין סתירה ביניהם.

באמצעות טיעונים כמו אלה שניתחנו, מגיע הסינג יון למסקנה הכוללת כי:

"היקום יכול להתקיים רק משום שכל התופעות ריקות. אם תופעות לא היו ריקות, שום דבר לא היה יכול להשתנות או להתקיים. הוויה וריקנות הם שני צדדים של אותו הדבר.")עמוד 100(.

אבל אף אחת מהנחות היסוד או טיעוניו אינה מאפשרת לנו להסיק אלו להסביר מסקנה כזו. זוהי אמת שאם כוסך מלאה, אינך יכול להוסיף לה; או אם אין לך מקום לנוע פנימה, אינך יכול לזוז. אבל זה לא מה שהמחבר מדבר עליו כאן; התזה המוצעת היא כמובן הרבה יותר רדיקלית, אם כי עדיין מעורפלת ברובה. כל מה שמוצעים לנו הן הצהרות דוגמטיות, החוזרות שוב ושוב על מה שהבודהה טוען שאמר.

אני אישית עדיין מוכן להאמין שהבודהה אכן אמר משהו מאיר עיניים על תלות הדדית, ארעיות, חוסר אנוכיות וריקנות, אבל המילים שבהן השתמש כנראה לא היו ברורות במיוחד. אני רק מקווה שהקושי שלו היה פשוט למצוא את המילים הנכונות כדי לבטא את תובנותיו, ושההיגיון מאחורי המילים הללו לא היה פגום כמו זה שנתקלתי בו בעבודתם של פרשנים עד כה!

ובכל זאת, משפטים כמו הבאים מסוטרה של *זר הפרחים* מלאו משמעות להפליא, ומאתגרים אותנו להמשיך לחפור:[93]

"כאשר הרוח נעה דרך ריקנות, שום דבר לא באמת זז."

93' "לדוגמה "האם "קיים "מצב "תודעה "שבו "אדם "חווה "את "המרחב "זמן "כשלם dסטטי

6. "מהי "ריקנות [94]

להלן ניסיון למזג באופן אקלקטי את הרעיון המערבי וההודי של נשמה" עם היבטים של הרעיון הבודהיסטי שאנו "ריקים" מכל" חומר כזה. מה יכולה להיות ה"נשמה", מה מקומה ב"עולם", מה המכניקה" שלה? האם נוכל לפרש ולהבהיר את מושג" ה"ריקנות" באופן אינטלקטואלי?

התפיסה הבודהיסטית של "ריקנות")בגירסאותיה הקיצוניות יותר(אינה משכנעת, ככל הידוע לי עד היום. אם משהו הוא ריק, זה עצם מושג הריקנות כפי שהם משתמשים בו - שכן הם אף פעם לא מגדירים אותו *בירור* או מסבירים אותו. פילוסופיה אינה יכולה לשפוט רעיונות שנותרים לנצח מעורפלים והאשמות קפקאיות. האחריות מוטלת על הפילוסופים של הריקנות ללמוד לבטא את רעיונותיהם בצורה מילולית יותר.

6.1 דמיינו את הנשמה כישות בריבוי, של)נניח(חומר רוחני, צורת אנרגיה עדינה מאוד, שונה במקצת מהחומרים של התחום המנטלי)זה של הדמיון(ושל התחום החומרי)זה של תופעות פיזיות, הנחשבות לגופו של האדם ולעולם שמעבר לגופו[95].

94' "חיבור "זה "נכתב "בתחילה "עבור "הספר "״אי-*היגיון בודהיסטי*״ 4" אך "באותה "תקופה "החלטתי "שהוא "אינו "ממצה "ועקבי "מספיק "ואינו "שייך "לשם 6" מאז "שיפרתי "אותו 6מעט

95' 6שימו "לב "שאנימיסטים "רואים "אפילו "צמחים "ואבנים "כרוחניים

6.2 ,בעוד שסוליפסיזם הוא טענה מקובלת מבחינה לוגית ניתן באותה מידה להעלות על הדעת את הרעיון שהנשמה עשויה להיות אחת מני רבות באוכלוסייה גדולה של נשמות הפזורות בים הקיום, הכוללת גם את האנרגיות המנטליות והחומריות הגסות יותר. לישויות רוחניות אלו עשויות להיות טבע ונטיות התנהגות משותפות, והן מסוגלות להשפיע זו על זו ולהיות מודעות זו לזו.

ייתכן שאותן נשמות רבות עשויות להיות ביטויים של אותה נשמה יחידה, ואכן גם התודעה והחומר עשויים להיות ביטויים של אותה נשמה אחת, אשר אולי עשויה להיות מזוהה עם)נקודת מבט הינדית למדי(או להיות ניצוץ קטן של)השקפה יהודית יותר(מה שאנו מכנים אלוהים. לחלופין, הנשמות הרבות עשויות להיות קשורות זו לזו יותר בצורה של רשת.

ניתן לסווג את התפיסה האחרונה כנשמה בודהיסטית יותר, אם נתמקד בדוקטרינת ה"תלות ההדדית" שלה. עם זאת, נוכל גם להתייחס לבודהיזם כתואם לרעיון של נשמה קולקטיבית או שורשית, אם נתמקד בדוקטרינת בסיס תודעה מקורי ומשותף". זה מתייחס לאוקיינוס" מנטלי, שממנו כל המחשבות מתפרצות לרגע)כפי שנראה במדיטציה(. בהתחלה, באופן אינדיבידואלי ופסיכולוגי, חומר מקורי זה נתפס בסופו של דבר כאוניברסלי ומטאפיזי, על בסיס טיעון פוזיטיביסטי שמאחר שגם תחושות חומריות ידועות רק דרך[96] התודעה, נוכל רק להניח שהכל הוא תודעה. לפיכך, לא

96' כפי'שאני'מבהיר'במקום'אחר,'אני'אישית'לא'משוכנע'מטיעון'קיצוני'זה

רק 'מחשבות', אלא כל 'הדברים' הם רק מערבולת במאגמה קדמונית זו. אפילו 'עצמי' אינדיבידואלי הוא רק טיפות של מי ים מנטליים אלה שלרגע יש להן אשליה של נפרדות וזהות אישית.

6.3 עבור כל נשמה אינדיבידואלית)כמו עבור הנשמה הגדולה יותר כולה(, הנפש, הגוף והעולם שמעבר, של חומר רב "יותר, אנרגיות נפש ורוח, כולם עשויים להיות רק "דימויים מוקרנים)נקודת מבט הקרובה לזו של הבישוף ברקלי במערב ,או לפילוסופים של יוגאצ'רה בבודהיזם(. זו אינה אישור מצידי אני רק מנסה לפשט את המסתורין של תיאוריה זו ולקחת אותה בחשבון, שימו לב היטב.

המונח דימוי, כאן, אינו מתייחס לדימוי *של* שום דבר אחר. דימויים כאלה הם אולי אמצעי לביטוי עצמי ושיח של הנשמה)או הנשמה(. כלומר, "העולם סביבי" עשוי להיות שפה שהנשמה יוצרת ומשתמשת בה כדי לבטא את עצמה ולתקשר עם עצמה)ועם נשמות אחרות עתידיות(.

בהינתן שבאופן אובייקטיבי ישנן נשמות רבות, אנו יכולים לראות שלנשמות אלו יש רבות)אולי רוב(מהדימויים שלהן *במשותף*. זה מעלה שאלה חשובה, הנשאלת לעתים קרובות בקשר לאידיאליזם כזה. *אם העולמות שלנו)כולל ההיבטים הפיזיים(, הם דמיונות אישיים, כיצד ייתכן שחלק כה גדול מתוכנם תואם "וכיצד נראה שהם כפופים לאותם "חוקי טבע?*

תשובה אפשרית אחת היא להניח שהנשמות הרבות הן ניצולים של נשמה מרכזית)חייתית, אנושית או אלוהית(. במקרה כזה, אין פלא שהן חולקות חוויות וחוקים.

לחלופין, נוכל לענות שדימויים דומים פשוט מוקרנים)או
.מכוח טבעם והרגליהם(שוב ושוב על ידי נשמות רבות
,בדרך זו, הם לכאורה חולקים עולם)בחלקו, לפחות(
למרות שהוא עולם דמיוני. מכיוון שיש להם אשליות
משותפות, יש להם תפיסות משותפות. לפיכך הם
יכולים לתקשר בדרכים קבועות בסביבה טבעית אחת
,לכאורה, ולפתח ידע קולקטיבי, חברה, תרבות
טכנולוגיה, אתיקה, פוליטיקה והיסטוריה. לפיכך, איננו
נאלצים להניח עולם משותף ואובייקטיבי אחד. ייתכן
בהחלט שכל נשמה מקרינה לעצמה דימויים מסוימים
שנשמות אחרות מקרינות לעצמן באופן דומה, ודימויים
.מוקרנים אלה במקרה זהים בהשוואה

6.4 הנשמה, ככדור של אנרגיה עדינה, יכולה בהחלט להיות בעלת "מכניקה" רוחנית משלה - צורותיה ותנועותיה החיצוניות והפנימיות, הקמטים והתנועות בתוכה ובממשק עם האנרגיות המנטליות והחומריות)והרוחניות(סביבה, המתמטיקה של הגלים החוצים אותה ואת סביבתה, כמו יצור הצף בלב ים.

תודעה ורצון, שנתפסים כאן ככוחות השלכה שונים, הן הדרכים בהן הנשמה מקיימת אינטראקציה עם עצמה ועם סביבתה לכאורה.

יכולות תנועת הגלים הללו של הנשמה כפופות באופן טבעי לכמה "חוקים" - למרות שלנשמה האינדיבידואלית יש תמרון ניכר, היא אינה חופשית לפעול כרצונה, אלא נוטה להישאר ברוב הנסיבות בדפוסים קבועים או חוזרים. "חוקים" אלה)רוחניים פסיכולוגיים(משותפים לעתים קרובות עם נשמות אחרות; אך לכל אחת מהן עשויות להיות גם אילוצים או הרגלים שונים - מה שמעניק לכל אחת את הייחודיות שלה. "חוקים" משותפים

ואישיים כאלה הם טבעם האמיתי הבסיסי, בניגוד לתדמית ה"טבע" שהם עשויים להקרין.

במקרה שריבוי הנשמות מוסבר על ידי נשמה גדולה אחת, קיים אפילו פחות קושי בהבנת האופן שבו הן עשויות להיות כפופות לחוקים משותפים. מצד שני, האינדיבידואליות של הנשמות המקוטעות דורשת הסבר. כאן, עלינו להניח או ויתור מכוון ומרצון על כוח מצד הנשמה הגדולה (כך שלנשמות קטנות תהיה בורות מסוימת וחופש פעולה מסוים (או שינה או חולשה לא רצונית) תזה אחרונה פחות מקובלת אם נזהה את הנשמה הגדולה יותר עם אלוהים).

באשר לנשמה הגדולה כולה, היא יכולה להיות כפופה למגבלות וכוחות בתודעתה וברצונה - או שהיא יכולה להיות עצמאית מכל הגבלה או קביעות טבעיות כאלה, פתוחה וחופשית לחלוטין. תפיסת האל שלנו בוחרת בגרסה השנייה, כמובן - ומכאן האפיונים של יודע-כל וכל יכול (וטוב-כל, בהינתן שרע הוא סטייה הנובעת מבורות וחוסר אונים).

6.5 המניע והתוצאה הסופית של תזות כמו זו הנ"ל הם אתיים. הם שואפים ומשמשים לשכנע אנשים שהנשמה האינדיבידואלית יכולה למצוא שחרור מהאילוצים או ההרגלים שהיא כפופה להם, על ידי מימוש אחדותה עם נשמות אינדיבידואליות אחרות. 'מימוש' כאן פירושו להתעלות מעל האינדיבידואליות של האדם על ידי *מודעות, הזדהות ואימוץ הסיבה* לישויות אחרות מאותו חומר, או לנשמה הקולקטיבית או השורשית. לפיכך, הארה ושחרור הם הך. בסופו של דבר, על

,הפרטים לנטוש את האינדיבידואליזציה ולהתמזג עם כל הקיום ולהתמזג חזרה למקור המקורי.

דוקטרינה זו מניחה מראש כי הנשמה האינדיבידואלית בונה את עצמה, ובונה את העולם סביבה, במובן שהיא מגדירה)ובכך למעשה מפרידה(את עצמה מהמכלול. אשליה זו של אינדיבידואליזציה היא סך כל היצירתיות והפעילות שלה, וגם הטעות המכרעת שלה. הנשמה האינדיבידואלית אינה יוצרת כמובן את העולם)שהוא מקורו(; אלא היא מייצרת את העולם הווירטואלי של השקפת עולמה המסוימת, שהוא הכלא שלה והבסיס לכל סבלה, *ה"סמסרה* " שלה.

הבנת ריקנות העצמי תהיה מודעות מלאה בפועל לכך שהעצמי המוגבל הוא ביטוי לבורות ולטיפשות שהעצמי המוגבל נעול בהן בגלל אמונות ומעשים שונים. הבנת ריקנותן של ישויות אחרות)חומריות, שכליות ורוחניות(סביבך, תהיה מודעות מלאה בפועל לכך שהן השלכות של העצמי המוגבל, במובן שהשלכה כזו מפרקת שלם לחלקים. בסופו של דבר, גם הנשמה מומלצת להבין שהנשמה, הנשמות וההשלכות שלהן הן רצף אחד.

אלו המבטיחים את ההבטחות המשתמעות לעיל של הארה ושחרור טוענים להצדקה באמצעות חוויות מדיטטיביות אישיות או גילויים נבואיים. אין לי ניסיון או סמכות ממקור ראשון כאלה, אלא כאן אני רק מנסה לדווח ולהבהיר דוקטרינות כאלה, לבדוק את היתכנותן ולהבין אותן. מבחינתי, אף אחד שמשמיע התבטאויות פילוסופיות לא יכול לטעון לזכויות מיוחדות; כל הפילוסופים נדרשים באותה מידה להציג רעיונות ברורים וטיעונים משכנעים.

6.6 הדרך להגשמה כזו היא באמצעות מדיטציה, כמו גם פעולה אלטרואיסטית ושפויה.

במסגרת הפילוסופיה הבודהיסטית הנזכרת לעיל של "הקרקע המקורית" (הנקראת גם "תודעת בודהה"), ניתן לראות מדיטציה כניסיון לחזור לאותה שלווה עמוקה, טבעית ונצחית. אלו המגיעים לרמת מודעות זו נחשבים ל"נירוונה". אשליית העצמי ונפסקת עם [97] (הפרטנית, הפרטית) נובעת מהפרעות השקטתן. הדוקטרינה שהעצמי האשלייתי הוא "ריק", פירושה שאסור לנו להזדהות עם שום הבזקים שטחיים של התרגשות חומרית או נפשית, אלא להישאר מקורקעים בתודעת הבודהה.

לדוגמה, היצירה הטיבטית "*סיכום המערכות הפילוסופיות* [98]" של מזהירה מפני הבחנה או זיהוי העצמי עם "המרכיבים הפסיכו-פיזיים". אני מפרש אמירה זו (תוך התעלמות מכוונתה הפרדוקסלית כמשמעותה שאין) בעצמי האשלייתי דבר מעבר (*[99]* לתופעות פנומנליות אלו, ולכן הן אינן יכולות להיות

---

97 לא ברור לי כיצד אמורות הפרעות אלו להתעורר על פי תיאוריה זו מלכתחילה. אבל סוגיה זו אינה מוגבלת לבודהיזם. עבור פילוסופים באופן כללי השאלה היא *כיצד האחד הפך לרבים*. עבור פיזיקאים זה *מה שהתחיל את המפץ הגדול*. עבור מונותאיסטים *מדוע אלוהים החליט פתאום לברוא את היקום*. שאלה עמוקה עוד יותר היא *כיצד נוצר הקיום מלכתחילה*. או בבודהיזם *מהיכן הגיע הבסיס המקורי*.

98 ראה גינת עמ' 61.

99 .לאחר שהתמודדתי עם כשל הטטרלמה באי-לוגיקה הבודהיסטית שלי

מתעקשים[100] העצמי האמיתי. בודהיסטים דוגמטיים באופן פרובוקטיבי שאין עצמי אמיתי, אך נראה כי מתונים מודים בכך כשווה ערך לבסיס האוניברסלי והמקורי.

פילוסופים בודהיסטים בדרך כלל מודים בתפיסה ובתפיסה, אך מתעלמים או מכחישים מודעות עצמית ישירה. באופן עקבי למדי, הם דוחים כל טענה לנשמה (סובסטנץ' רוחני), מכיוון שהם סבורים שאין לנו חוויה ממשית שלה. עבורם, "המרכיבים הפסיכו-פיזיים" הם כל מה שאנו חווים או חושבים עליו בדרך כלל, כך שהנשמה חייבת להיות "ריקה" (מכל דבר מלבד מרכיבים אלה (ואשלייתית (מכיוון שאלה אינם מספיקים כדי להרכיב נשמה). אך תיאוריה זו אינה מפרטת או מסבירה את סוג "התודעה המעורבת בתודעת הבודהה, או דרכה ידועה "ריקנות!

דרך נוספת לראות דברים היא להודות *שישנם שלושה* מקורות ידע, התפיסתיים (הנותנים לנו ביטויים פנומנליים חומריים ומנטליים), הקונספטואליים (הנותנים לנו מופשטים), ושלישית האינטואיטיביים (הנותנים לנו ידע עצמי, תפיסה של העצמי והקוגניציות, הרצונות והערכות הספציפיות שלו). לפיכך, עלינו להכיר בנוסף לחומרים חומריים ומנטליים, גם בחומר רוחני (שממנו עשויות נשמות, או הנשמה האולטימטיבית). אופן התודעה האחרון עשוי להסביר לא רק את האינטואיציות

---

100 "כשמסתכלים "על "ההיסטוריה "של "הפילוסופיה "ההודית "אי "אפשר "שלא "להבחין "בניסיון "*להתעלות* על "עצמו "מושג "הסמסרה "l שאני "מאמין "שנועד "במקור "להיות "טוטאל "אם "כי "מחזור "גבר "על "ידי "מושג "הנירוונה "l שוב "טוטאליות "אם "כי "מעבר "למחזורים "אשר "בתורה "עקפה "אותו "מושג" (לא "סמסרה "ולא "נירוונה "ולא "שניהם "גרסת "דרך "האמצע "באופן "דומה "למושג "א "העצמי "נועד "להתעלות "על "מושג "העצמי

היומיומיות שלנו לגבי העצמי, אלא אולי גם את הרמות הגבוהות יותר של מדיטציה.

מה שאנו בדרך כלל מחשיבים כ"עצמי" שלנו הוא, כפי שראינו קודם לכן, רושם או מושג, המבוסס על תפיסה ותפיסה, כמו גם על חוויה אינטואיטיבית. מנקודת מבט זו, כל עוד אנו שקועים בשדות התפיסתיים והמושגים (תחושות פיזיות, דמיונות, רגשות ורגשות, מילים ומחשבות וכו'), אנו מבולבלים ומזדהים עם עצמי אשלייתי. כדי ליצור קשר עם העצמי האמיתי שלנו (אינדיבידואלי, או בסופו של דבר אוניברסלי), עלינו להתרכז באופן מלא יותר בשדה האינטואיטיבי. בסבלנות, אם נאפשר למצגות הסנסציוניות והמרגשות יותר לחלוף, אנו מתחילים להיות מודעים להיבטים הרוחניים והעדינים יותר של החוויה. זוהי מדיטציה.

(ראה גם **נספח 2**).

6. נושאים נוספים

1. הופעות נוכחיות

1.1 **ההופעה הנוכחית.** נקודת המוצא של הידע)או הדעה האנושית היא מה שאכנה כאן ההופעה הנוכחית)עם אות א (101 גדולה(, בהתייחס לשלב ***הבלתי מחולק. של החוויה והמחשבה של אדם ברגע נתון, כפשוטם*** . יש להבחין בכך **מרכיבי** ההופעה הנוכחית, שהבחנה ,(קטנה a עם) מהופעות ביניהן דורשת פעולות מחשבה נוספות, אם כי המכלול הנוכחי עשוי בהחלט לכלול בין מרכיביו הבחנה בין חלק ממרכיביו. יש להבחין בכך גם מהופעה **מצטברת**)או הופעה(, מושג תיאורטי הכולל לא רק את הרגע הנוכחי, אלא גם זיכרון של כל ההופעות הקודמות, אם כי ההופעה הנוכחית עשויה בהחלט לכלול כמה .זיכרונות של הופעות קודמות

הבחנות אלה אולי נראות כמתחילות, אך מטרת התרגיל היא להסב את תשומת ליבו של הקורא לעובדה שרגע *אחר רגע כל אחד מאיתנו ניצב פנים אל פנים עם סכום מוגבל של אובייקטים ,או תכנים של תודעה*)יהי טבעם ומעמדם אשר יהיה, בשלב זה(:וכי מכלול זה כולל את שניהם

---

101 "לא אחזור על כך" שוב ושוב" למען האמת" אנו" מחשיבים" כידוע" רק" דעה שנבדקה" ביסודיות" והוערכה" על ידינו" כטובה" ביותר" הזמינה" כרגע" בהקשר" המצטבר "אבל" באופן" חופשי" יותח" ניתן" לראות" את" המונחים" כשקולים" בכך" שאנו" נוטים להתייחס" לדעותינו" הנוכחיות" כידע

a) ופריטים[102] *חווייתיות* - תופעות חומריות או נפשיות נתפסות של ידע עצמי כביכול אינטואיטיבי, בין אם הם אמיתיים או אשליה; ו

b) *רציונליות* – תוצרים של תובנות ותהליכים מושגיים או לוגיים, בין אם הם אינדוקטיביים או דדוקטיביים, נכונים או לא נכונים.

לפני שכל פריט ידע)או דעה(מבודד מהקשרו לצורך הערכה הוא טובל בגוף הנתונים במודעותנו הנוכחית; כוונתי כאן היא למקד את תשומת לבכם תחילה במכלול)המשתנה(הזה.

המטרה הראשונית שלי כאן היא פשוט *להרחיב* את העמדה או הגישה הפנומנולוגית, ולהחיל אותה באופן שווה על כל ההופעות, כלומר לא רק על תופעות תפיסתיות, אלא באופן שווה על אובייקטים של חוויה אינטואיטיבית ועל אובייקטים ותהליכים רציונליים. ההופעה הנוכחית היא שזירה מורכבת של כל אלה באופן לוגי לפני ביצוע כל הבחנה ביניהם, תוך הכרה בכולם בשלב זה כקיימים.

כשם שלפני שנוכל לזהות את טבען של תופעות התפיסה ולשפוט האם הן אמיתיות או אשליות, עלינו פשוט להיות מודעים ולהודות בקיומן *ובצורתן הגלויה* - כך גם בנוגע למושאי האינטואיציה ולתוצרים המופשטים של תפיסה ולוגיקה, הצעד הראשון הוא לקחת בחשבון את תוכנם וטענותיהם. עמדה או

---

102 "אני"מתייגת"כ)אינטואיציה("כידע"הפנימי"והאינטימי"ביותר"שלנו"על"עצמנו 'ועל"הקוגניציות"'והרגשות"'והרצונות"'שלנו'"אובייקטים"'כאלה"'הם"'פרטים"'נחווים "שחולקים"עם"תופעות"קונקרטיות"את"האופי"של"הכרה"ללא"תהליך"רציונלי"אך"הם "דומים"לאבסטרקטים"בכך"שאין"להם"אף"אחת"מה)תכונות"החושיות("המבדילות"בין "תופעות"חומריות"למנטליות'"להבהרות"נוספות"של"מונחים"אחרים"אלו"אנא"עיינו בפרקים'הקודמים

גישה זו, *כשלעצמה* , אינה פוגעת בשיקול דעתנו הסופי בנוגע לזהות או לתקפות של התבונה, יותר משהיא משפיעה על הערכתנו את החוויה. היא בסך הכל מוודאת מה בדיוק נבדק ,ונדון. אף על פי כן, שיקול דעת פתוח שכזה אכן, בטווח הארוך קובע במידה רבה מסקנות אפיסטמולוגיות ואונטולוגיות. חידות פילוסופיות וסילוקים רבים נובעים מכישלון באימוץ מסגרת חשיבה "אובייקטיבית" זו, שלקיחה של כל הדברים כ"ערך הנקוב" מלכתחילה, כמראה או הצגה.

תופעה" הוא מונח פילוסופי שנועד לעסוק באובייקטים של" תודעה תפיסתית, ללא קשר לסוגיות אפיסטמולוגיות ואונטולוגיות שונות הנוגעות אליהם, כגון האם הם אמיתיים או אשליה, חומריים או מנטליים, תוצאות של תהליכים חושיים פיזיולוגיים או פנטזיות גרידא, וכן הלאה. לפני שניתן לדון בנושאים כאלה ובתקווה לפתור אותם, עלינו פשוט "להסתכל ולראות" אילו נתונים יש לנו ביד. כמה הבחנות בין דברים אפשריות כבר ברמה הפנומנלית - אנו יכולים למשל להבחין בין "המודולים הפנומנליים" השונים או "התכונות הפנומנליות" בתוך כל אופן פנומנלי, מבלי דעה קדומה לגבי האם מקורם הוא חושי)למרות שאנו מתייגים אותם באופן קונבנציונלי כ"מבוססי חוש", אנו מתכוונים רק ל"אשל הריאליזם הנאיבי מחשיב כמבוססי חוש"(או דמיוני. או שוב, אנו יכולים להבחין בין תופעות חומריות" ל"מנטליות")שוב תוך שימוש במילים באופן" קונבנציונלי בלבד, בהתייחס להנחות היומיומיות של אנשים - אך .(גם עם הבדלים ניכרים בתוכן ובתכונות שלהן

לפילוסופיה אין מונחים דומים ל"תופעה" כדי להתייחס לחווית אינטואיטיבית או לאובייקט של תפיסה, לפני בחינת טבעם ומעמדם המדויקים. המונח של קאנט "נומנון" אינו הולם)וסותר

את עצמו(, בכך שהוא מתיימר מבחינה היסטורית, מעצם .הגדרתו, להתייחס)וכך לדעת(למשהו שאינו ניתן לידיעה המונח של לוק "רעיון" גם אינו הולם, משום שהקונוטציה שלו לישות נפשית פוגעת בדיון כבר בהתחלה ומוביל לבעיות להתייחס מעתה והלאה[103] ופרדוקסים חמורים. אני מציע כאן למונח "מראה")או "הצגה"(*כגנרי יותר* מ"תופעה", הכולל הופעות פנומנליות קונקרטיות)כלומר תפיסות(, הופעות אינטואיטיביות קונקרטיות)פריטים של ידע עצמי(והופעות מופשטות)כוונות מושגיות ולוגיות(. מונח רחב יותר זה מתמקד " ומדגיש את ההיבט העיקרי " *המניפסטי* " או " *נתונים נתונים* , של כל מושאי התודעה, *תוך התחשבות בהם באופן פנומנולוגי* .כלומר באופן ניטרלי ביחס לסוגיות פילוסופיות שונות

המשמעות של "מראה" זהה לזו של "אובייקט", אך לראשון יש יתרון בכך שאינו נוטה לרמוז באופן מיידי על הסובייקט המודע ועל הקשר הקוגניטיבי שלו לאובייקט)שתיהן מכחישות .(פילוסופים מסוימים[104], בעיקר בודהיסטים במזרח ויום במערב יתר על כן, האחרון משמש לעתים קרובות עם השקפה ,ריאליסטית נאיבית, או בהתייחסות ספציפית לישויות חומריות מהן אנו רוצים להימנע, אם כי באופן מדויק המונח ניטרלי באותה מידה)לפחות בשימוש שלי(. באופן דומה, למונח "דבר" עשויות להיות קונוטציות לא רצויות)אין הבחנה ברורה בין קיימים לבין אובייקטים של מחשבה גרידא(, ולדעתי עדיף לשמור אותו להקשרים של לוגיקה פורמלית. לפיכך, "מראה" הוא המונח

---

[103] "/בעבודותי'הקודמות'השתמשתי'לעתים'קרובות'במונחים"/"מראה"/"תופעה 6כמקבילות'כמעט

[104] '4)יום"אכן"מניח"את"קיומם"של"רשמים"/שאינם"בבעלות"–"רעיון"מוזר"מאוד) 6לדברי'המלין'1עמ'09PM

המתאים ביותר לפנומנולוגיה - ויש להבין שפנומנולוגיה)למרות שמה(עוסקת בכל המראות ולא רק בתופעות.

ולבסוף, כדי לחזור על כך, שימו לב שב"מראה" אני מתכוון לסך כל ההופעות ברגע נתון. אז זה מה שקשור לסוגיות טרמינולוגיות, שהן כמובן גם הבהרות של מה שאנחנו מנסים לדון בו כאן.

לפני שנמשיך הלאה, ברצוני להזכיר כאן לקורא לא לבלבל בין הדיון הפילוסופי הנוכחי על ידע)החל במושג ההופעה הנוכחית וכו'(לבין הנושא עצמו. דברים)והרעיונות והטיעונים הבסיסיים שלהם(על ההופעה הנוכחית, והטרנספורמציות הסופיות שלה, הם, כעצמם, אובייקטים, חלקים או מרכיבים של ההופעה הנוכחית המשותפת שלנו, אך הם אינם כולה. ישנן הופעות)רוב חיינו המודעים(שאינן כוללות בפועל את השיח הפילוסופי הנוכחי, אם כי כאן נטען כי הן עשויות)מבחינה לוגית, לאחר מחשבה(לעשות זאת באופן מרומז. ישנן הופעות שהן חסרות מילים לחלוטין, וגם הופעות הכוללות מילים אך לא את המילים של השיח הפילוסופי הזה כאן, שהוא הגעה מאוחרת בהתפתחות הידע.

1.2 **מדיטציה.** ההגדרה המילולית שלנו לעיל של ההופעה הנוכחית לא תספק כשלעצמה מושג טוב על כוונתי, אם הקורא רק מדמיין שדה של "הופעות" חסרות תיאור. הדרך הטובה ביותר לתפוס אותה היא לשבת ולמדוט, בסגנון *זאזן* , ולהיות מודע לחלוטין לפנורמה של מראות וצלילים וטעמים וריחות ותחושות ולתמונות המופיעות בעיני רוחו של האדם ולמילים שחושבים בפנים ולמשמעויות המובנות שלהן - כלומר, להיות

מודע יותר באופן מלא לכל מה שמופיע לתשומת ליבו של האדם כרגע. חוויות ומחשבות אלה נמצאות בזרימה, כאשר תשומת הלב של האדם עוברת מגורם או תהליך אחד לאחר, לעתים קרובות ללא חרוז או סיבה; לא ניתן להצמיד אותן או לעצור אותן, אם כי ישיבה מתמשכת לאורך זמן נוטה להרגיע את הדברים באופן ניכר. מה שאני מתכוון בהופעה הנוכחית הוא סך כל האירועים והמאפיינים המולטימדיה הללו בכל רגע נתון.

קחו לדוגמה את המראה שאני מתמודד איתו כרגע (במהלך הדקות הקרובות, ליתר דיוק). אני יושב ליד שולחני, מול המחשב, וכותב. דברים רבים ממלאים את מודעותי, אם כי בדרגות שונות. אני מרגיש חלקים מגופי, את ישבני מכבידים על הכיסא, את גבי נשען על גב הכיסא, את רגליי שלובות, את כאבי הברך, את רגלי על הרצפה, את ידיי על המקלדת, את אצבעותיי פוגעות במקשים. אני רואה את אור השמש, את מסגרת המשקפיים שלי, את השולחן והמחשב, את המסך שלו, ואת המילים עליו. אני שומע ציפור שרה, מטוס מעליי מכונית נוסעת. כל אלה הן חוויות חושיות, תופעות פיזיות בתחום התודעה שלי. לפעמים אני עלול לחוות אותן בעוצמה רבה יותר, לפעמים רק באופן היקפי, לפעמים עדיין להיות שקוע כל כך בעבודתי עד שאני לא שם לב אליהן כלל. בנוסף, ישנן חוויות נפשיות. כשאני כותב מילים, אני שומע אותן בתוך ראשי. מדי פעם, ייצוג ציורי רלוונטי עשוי להבהב בעיני רוחי - גוף בתנועה, דיאגרמת מרחב-זמן קרטזית, מה שלא יהיה. מילים או דימויים מחשבתיים זרים עשויים לבוא וללכת - כמו 'זכור לעשות כך וכך מחר' או סצנה מסרט שראיתי אתמול.

יתר על כן, מלבד ההיבטים הפנומנליים של התודעה הנוכחית שלי, עלינו לשים לב להיבטים האינטואיטיביים והמופשטים שלה. המחשבות שיש לי הן *שלי* , אני צריך לקרוא *למשמעת* כדי להמשיך לשבת ולכתוב, אני מנסה להיות כנה *והוגנת מבחינה אינטלקטואלית* ככל האפשר. אלה מרכיבים אינטואיטיביים של התוכן המודע שלי - למילים שאני חושב וכותב יש *משמעויות מכוונות* , הן לא רק צלילים ואותיות, מאחוריהן יש *הקשר גדול של ידע שאני שואב ממנו*, ואני *מפעיל כל הזמן מיומנויות לוגיות* כדי להבטיח מוצר איכותי - אלה מרכיבים מופשטים של התוכן המודע שלי. המראה הנוכחי, אם כן, הוא סך שלושת ההיבטים הללו, הפנומנלי)חומרי או מנטלי(האינטואיטיבי)מודעות עצמית(והמופשט)קונספטואלי ,ולוגי(. אני לא תמיד מודע להם בעוצמה שווה. רוב הזמן אני שקוע בנושא השיח שלי, אבל אני עדיין חייב להסתכל חצי-מודע על המקשים הרצויים ולכוון את אצבעותיי אליהם תוך כדי הקלדה. תשומת ליבי עוברת מהפרט הזה להוא, רגע אחד למשמעות של מילה ,ברגע הבא לסוגיה הגיונית, ואז אני מרגיש כאב בזרוע .ולוחץ עליה, וכן הלאה

לפיכך, אין שתי הופעות רגעיות זהות, למרות שהגורמים והתהליכים השונים שהוזכרו לעיל עשויים להימשך יחד מספר שעות. היקף המודעות של רגע נתון יכלול רק חלק מהפריטים הללו, אם כי עם הזמן כולם עשויים להופיע. עם הזמן, חלקם יעלו לקדמת הבמה ,לרגע, אחרים ייסוגו; חלקם יהיו במרכז תשומת ליבי אחרים יהיו נוכחים רק במעורפל בפריפריה. שינויים

והבדלים כאלה ניתן להבין כשינויים בכיוון ובעוצמת המודעות)ביחס לסובייקט(או באופן פנומנולוגי יותר כבואות והולכות ועוצמות משתנות של ביטוי)ביחס להופעה(.

מה שאנו מכנים מראה הוא דבר מורכב ומגוון מאוד, שלא ניתן לצמצמו או להגביל אותו לנתונים חושיים ברורים יותר. שימו לב שייתכן שלא *כולם מרכיבים את המראה* יהיו נוכחים בפועל במראה נוכחי נתון. עם זאת, ייתכן שנכון לומר שרובם נוכחים בדרך כלל, ולו באופן היקפי בלבד. אולי עלינו לשקול שכל מרכיב קיים באופן פוטנציאלי, אם כי ייתכן שהוא אינו מוקד תשומת לב עיקרי ברגע נתון, בהשוואה לאחרים. שימו לב גם שהפניית תשומת הלב שלנו לגורם אחד או אחר עשויה להיתפס כספונטנית או כתוצאה מרצון.

המראה הנוכחי, אם כן, הוא כל מה שמופיע למישהו בכל זמן נתון, בהתחשב בשלמותו, באופן זמני או לוגי, *לפני* כל הבחנה או שיפוט הנוגעים אליו או למרכיביו, כלומר לפני או ללא קשר לכל השתקפות נוספת של ההיגיון. זוהי *הצגה בלבד, נתונים גולמיים* . בשלב זה של הדברים, אנו עשויים להיות שקועים לחלוטין בו ולא מודעים לפרטים מדויקים. אין דעה קדומה בשלב ראשוני זה, לגבי האם מה שנראה הוא 'אמת' או 'שקרי מציאות' או 'אשליה', 'מייצג' משהו או לא, 'מוחלט' או 'יחסי'. כל המאפיינים הללו ודומיהם הם התפתחויות מאוחרות יותר)פעולות רציונליות(, אם כי בתוך רגעים מסוימים הם עשויים בהחלט להיות נוכחים כ'מרכיבים' של המראה הנוכחי.

לא הבחנו, או עדיין לא הבחנו, בין ה"חלקים" או ה"מרכיבים" של המראה הנוכחי. לא השווינו או הנגדנו את חלקיו או מרכיביו, ומצאנו אותם זהים או שונים זה

מזה אל לזיכרונות במובנים שונים. לא יישמנו, או עדיין לא יישמנו, כל היגיון כלשהו לגביו; בשלב זה יש לנו רק א" יחיד ולא אמרנו ש"א" הוא א" או ש"א" לא יכול להיות" לא-א" או "או א" או לא-א". לא שקלנו האם מה שאנו עומדים בפניו הוא תפיסתי או מושגי, קונקרטי או מופשט, פיזי או מנטלי, אובייקטיבי או סובייקטיבי, פנימי או חיצוני, או כל דבר אחר. לא הבחנו, או עדיין לא עשינו הבחנה בין "מודלים חושיים" שונים שלו)ראייה, שמיעה, מגע, ריח, טעם(, וגם לא בין "התכונות החושיות" השונות)למשל, צורה, גודל, עוצמה או צבע במקרה של היבטים חזותיים(. לא איתרנו, או עדיין לא מיקומנו דברים במרחב, או פיתחנו מושגים של פרספקטיבה או ממדי מרחב. לא הפרדנו, או עדיין לא הפרדנו, בין הווה טהור לזיכרונות וציפיות, או מיקומנו דברים במימד של זמן. לא עסקנו, או עדיין לא עסקנו בסידור נתונים שבאמצעותו אנו מחלקים אותם לסובייקט, תודעה, אובייקט, עצמי, אירועים ודמויות אינטימיות, נפש, גוף עצמי, איברי חישה, גופים פיזיים אחרים.

לא ביצענו, או עדיין לא ביצענו, פעולות *רציונליות כאלה* רציונליות במובן של הצעות על ידי התבונה, בין אם) בצדק ובין אם שלא בצדק(. אם בהמשך נוכל לחלק, ואכן נוכל לחלק, את המראה הנוכחי לגורמים ותהליכים כאלה, הרי שההופעות הספציפיות שחלוקות המשנה הללו מהוות)יהיה טיבן אשר יהיה, יהיו אשר יהיו - גם אם מופשטות, מושגיות והגיוניות(הן בעצמן חלקים או מרכיבים של המראה הנוכחי בזמן התרחשותן. לפיכך,

המראה הנוכחי עשוי לעיתים לכלול הרהורים "פילוסופיים", אך אנו רואים אותן כאן ככאלו הטבועות בזמן המדובר, במראה הנוכחי הספציפי הנתון. היא תמיד נשארת שלם מקיף, בפרספקטיבה זו.

יש שיטענו ששלמות כזו אינה מתקבלת על הדעת, שלעולם לא נוכל בפועל לספוג את עצמנו בשלם מבלי בו זמנית להבחין לפחות בחלק מהיבטיו. אחרים יסכימו שתודעה רגילה היא מפלה כפייתית, אך יטענו שאנו יכולים להתגבר על מגבלה כזו באמצעות מדיטציה. אבל מה שאני מתייחס אליו כאן הוא פשוט להיות מודע לכל מה שאתה במקרה מודע לו כרגע, או בכל רגע נתון, כולל כל הבחנות פוטנציאליות עצמן הכרוכות בשלם. זה נגיש לכולם, בכל עת, ללא מיומנות או הכשרה מיוחדת, לפחות לזמן קצר. בכל מקרה, ההופעה הנוכחית ניתנת להבנה לפחות תיאורטית, לאחר מעשה, על ידי צבירה לוגית של מרכיבים לשלם המיועד.

1.3 **היבטים זמניים.** כעת, בהינתן שהאמור לעיל מובן חשוב להכיר בבירור בהיבטים הזמניים של המראה הנוכחי.

במונח *"רגע"* , אני מתכוון כאן למשך זמן (בניגוד לרגע, שהוא נקודת זמן, תחילתו או סופו של משך זמן) הנמשך על ידי תשומת הלב של האדם. ואני מתייחס אליו באופן מילולי לצורך ניתוח זה, אך ברגע עצמו ייתכן שלא קיים או עדיין לא קיים מושג של זמן או של תשומת לב. זה מוזכר רק כדי לכוון את הקורא למצב הנבחן כלומר שההופעה הנוכחית משתרעת במידה מסוימת על פני מה שאנו מכנים מאוחר יותר זמן (אובייקטיבי או סובייקטיבי) גבולות הרגע עשויים בהחלט להיות לא ברורים, שכן אי ודאות כזו היא בעצמה "מרכיב" של ההופעה הנוכחית. אך האחרונה

עדיין אינה מובחנת, כך שהספק הסופי של האדם לגבי גבולות טרם התגבש.

רגע אחר רגע, מוצגת בפנינו הופעה "חדשה" בהווה. אנו מתייחסים אליה כחדשה, בהתייחס ל"זיכרון", ומרמזים על כך שמתרחשת השוואה בין ההופעה הנוכחית להופעה קודמת, וכי אלה נמצאים שונים במובנים מסוימים. השוואה או ניגוד כאלה הם כמובן פעולה רציונלית, מלאה בהנחות לגבי "תוקפו" של הזיכרון. אין להכחיש זאת, ונוכל לחזור לסוגיה. אך לעת עתה הבה נציין רק את הראיה הזו, שההופעה הנוכחית היא משהו יחיד מוגבלת ב"זמן". למרות שההופעה הנוכחית היא משהו יחיד בקיומה הזמני בתוך תודעתנו, *לכאורה ישנן ריבוי* הופעות בכל מקרה. זיכרון הופעות "בעבר" הוא כמובן חלק מההופעה הנוכחית", והבחנתה מהשלם היא פעולה מלאכותית, כלומר" רציונלית.

בשלב הבא, עלינו להיות מודעים לכך שאם בכל רגע נתון, יחסית להופעה הנוכחית הנתונה, מתרחשת פעולה רציונלית חדשה כמו אלה שהוצעו זה עתה, של הבחנה בין זיכרון של הופעות) עבר בתוך ההווה או ציפייה להופעות עתידיות(, ההופעה הנוכחית משתנה בכך . כלומר, הוספת מחשבה חדשה מייצרת הופעה נוכחית חדשה, כך שזו שנראה שעמדנו בפניה לפני רגע אינה זהה לחלוטין לזו שאנו עומדים בפניה כעת. ההופעה הנוכחית הנבדקת כעת כוללת את המחשבה החדשה הזו, שנועדה להתעלות מעל ההופעה הנוכחית הקודמת מבלי להשפיע עליה. לכן, אם אני עומד בפני הופעה נוכחית ואפילו רק קורא לה 'א', אני כבר לא בהופעה נוכחית א' אלא)לפחות לרגע(בהופעה נוכחית חדשה הכוללת את 'שם א' בהרכבה, ולכן יהיה

צורך לקרוא לה בשם אחר, נניח 'ב', מה שבתורו יגרום להופעתה של עוד שלישית, וכן הלאה.

יש להבין בבירור את השבריריות הזו של כל הופעה נוכחית. באופן כללי יותר, ברגע שאנו מתמקדים בכל היבט של הופעה נוכחית, או מבחינים בין חלקיה או מרכיביה, או מאפיינים אותה או אותם בכל דרך שהיא, אנו מבצעים פעולה *רציונלית*. אירוע רציונלי כזה כרוך בהיבטים פנומנליים (למשל דימויים ומילים) כמו גם כאלה שאינם פנומנליים (אינטואיציות, תפיסות, אימותים לוגיים:), שהופעתם (תהיה הסיבה להופעה כזו אשר תהיה יצירה ספונטנית, מוח מכני או רצונו של סובייקט) משנה את ההופעה הנוכחית המקורית, ומציגה בפנינו הופעה נוכחית חדשה הכוללת את הפעולה הרציונלית ואולי את כל ההופעה הנוכחית הקודמת. במקרים מסוימים, הפעולה הרציונלית, מטבעה, לא רק מוסיפה להופעה הקודמת, אלא גם מוחקת חלקים או מרכיבים ממנה. לכן, כשאני ממקד את תשומת ליבי בקווי המתאר של דמות, אני רואה את קווי המתאר בעוצמה רבה יותר מבעבר ומפסיק באופן חלקי או לחלוטין לראות את צבעה ואולי דמויות אחרות בשדה הראייה שלי. קווי המתאר הללו, כפי שנראו כעת, אינם זהים לחלוטין לאלה שנראו לפני רגע, וכל השוואה ביניהם (בין ההווה לזיכרון העבר המיידי שלי) תהווה פעולה רציונלית. האחרון בתורו ישנה את המראה הנוכחי, יציג בפני מראה חדש, וכן הלאה.

לפיכך, איננו יכולים לטעון שאנו "מתעלים" באופן רציונלי על כל הופעה נוכחת ולדון בה מבלי להודות בדיון שלנו כעצמו בתוך

אנו יכולים רק לייצר לכאורה)או למצוא את .[105] ההופעה)הבאה(עצמנו מתמודדים עם(הופעות חדשות, אשר באמצעות פעולות רציונליות נוספות)הכוללות הסתמכות על זיכרון ושיפוטים אחרים(הופכות בהדרגה להופעות חדשות עוד יותר. בהיותנו מודעים לשברירות זו, אנו מסוגלים טוב יותר לתחם את מה שאנו מתכוונים אליו כמראה נוכחי יחיד או כמכלול הנוכחי של חוויה ותוכן מודע אחר. אנו תמיד מחויבים להופעה נוכחית.

יתר על כן, כולנו מודעים)או צריכים להיות מודעים(לכך שהמוח שלנו רוחש מחשבות באופן מתמיד וכמעט בלתי ניתן לעצירה. זה ניכר במיוחד כשאנחנו מנסים להשקיט את התודעה שלנו במהלך מדיטציה; זוהי משימה קשה מאוד. כלומר, המראה הנוכחי לא רק משתנה מדי פעם על ידי מחשבה, הוא כמעט תמיד *בשינוי תנועה* . רק שליטה במדיטציה יכולה אי פעם)כביכול(לעצור את הפעילות המתמדת הזו. אפילו בישיבה דוממת באמצע סביבה סטטית)למשל, חדר פשוט שבו אין צלילים, וכו'(, המחשבה ממשיכה להשפיע על המראה הנוכחי)למשל, אני שם לב לצד ימין ואז לשמאל, או מהרהר בצבע, וכו) שלא לדבר על מחשבות זרות כמו השיחה האחרונה שלי עם - מישהו או מה להוסיף לרשימת "הדברים לעשות" של או שיח פילוסופי מתמשך או ציוויים אישיים להיות חסרי מחשבה(, כך שהמראה הנוכחי הוא תמיד קצר מועד ומשתנה. משמעות הדבר היא שאנחנו יכולים אפילו ליצור מושג של זמן על ידי התייחסות רק לשינויים בתשומת הלב שלנו, ובאופן כללי יותר

---

105 "כשם שאנחנו לא יכולים לטעון באופן הגיוני שאנחנו יודעים משהו מחוץ לידע או שיש קיום מעבר ליקום או שיש ניסים המנוגדים לטבע"—שכן מושגים כמו יקום או טבע הם *מטבעם והגדרתם* פתוחים וכוללים *הכל*
6

לתכנים האינטואיטיביים המשתנים שלנו של התודעה ולתגובות הרציונליות לחוויות.

עם זאת, זמן סובייקטיבי שכזה נשען באופן בלתי נפרד על ניתוח של הופעה נוכחית ועל הנחת הזיכרון. רק על ידי הבחנה בין חלק מההופעה הזו כתמונה או שארית זיכרון מתמשכת של הופעה קודמת, והשוואה בין חלק זה לשארית, אנו יכולים, ואכן מסיקים ש"זמן" (סובייקטיבי) חלף. אבל אנו משוכנע שיש מושג אובייקטיבי" יותר של זמן, המבוסס על תוכן של הופעות" מסוימות *ללא התייחסות לזיכרון* . כלומר, אנו *רואים* (במובן של לתפוס, בכל דרך שהיא" (תוכן פנומנלי כלשהו נע או משתנה" במקום או בכל דרך אחרת) *בתוך* טווח הקשב הנוכחי. אנו עשויים כמובן לזכור *בנוסף* שהישות, האופי או האירוע המדובר יהיה אשר יהיה, אמיתי או אשלייתי, פיזי או נפשי) היו שונים בהופעה נוכחית קודמת, אבל כאן מה שמעניין אותנו הוא תנועה בתוך הופעה יחידה, נוכחת.

תנועה כזו בתוך הרגע, כלומר ניתנת לתחושה ללא התייחסות והנחה של זיכרון, ולכן ללא פעילות רציונלית, היא תנועה *חווייתית גרידא* . משמעות הדבר היא ש"ההווה " שאנו תופסים אינו נקודת זמן, אלא קטע זמן, משך זמן. כלומר, התודעה שלנו לאירועים אינה מיידית, אלא משתרעת על פני זמן (לפחות, מעט מהעבר לרגע ההווה(. חלק זה של הזמן שהמודעות שלנו יכולה לכסות הוא מה שאני מכנה כאן "רגע" פנומנלי. כמה זמן בדיוק נמשכים רגעים כאלה קשה לומר. ייתכן שכולם שווים או שהם עשויים להיות שונים ממראה נוכחי אחד לאחר או מאדם אחד לאחר. אגב, אישור ההווה הנחווה כמתמשך אינו שולל באופן הגיוני את האפשרות שהזמן ניתן לחלוקה אינסופית (רציפה(.

הופעות עשויות בהחלט לחפוף ולזרום זו לזו ללא הרף, מבלי להשפיע על העובדה שתודעתנו לתופעות מתמשכת בזמן.

אין זה משנה אם רואים תנועה נתפסת כאובייקטיבית או סובייקטיבית - בכל מקרה, התופעה עדיין מתרחשת, עדיין קיימת. לומר "עצמים אינם נעים, אלא קווי עולם נייחים ברצף מרחב-זמן; זוהי המודעות של הסובייקט אליהם אשר נעה (סורקת או נדלקת ונכבת ושוב נדלקת) כמו סטרובוסקופ" אינו מסביר או מוחק את תופעת התנועה - שכן אז עדיין היינו צריכים להכיר ולהסביר את תנועת הסובייקט מעל או דרך הרצף או את השינויים במודעותו. באופן דומה, האם אנו רואים תנועה כרציפה או כמורכבת מהתחלות מיידיות ועצירות רגעיות, אינו רלוונטי - שכן גם במקרה האחרון, עלינו עדיין להתמודד עם שינוי מהתחלה לעצירה ולהיפך (כלומר, גם זו "תנועה").

המושגים שלנו לגבי זמן וזיכרון מבוססים על החוויה הישירה של תנועה, ולכן איננו יכולים לטעון באופן הגיוני שאנו מכירים זמן רק בעקיפין דרך הזיכרון. אם נטען שכל חוויה היא מיידית, ושאנו תופסים תנועה רק באמצעות פעולות רציונליות - כלומר, על ידי תיאור מנטלי בתוך הופעות סטטיות של מקטע "זיכרון" ומקטע לא-זיכרון", והשוואת מקטעים אלה מגלה שלראשון יש מספיק" קווי דמיון ושוני לאחרון כדי להסיק ש"תנועה" התרחשה - היינו שואלים את עצמנו. שכן כל הפעולות המנטליות הללו הן כנראה אירועים בעצמן, אשר בתורם משנים את ההופעה הנוכחית, ולו במעט; ובכל מקרה היינו נותרים עם תמונה סטטית בלבד של דברים או מחרוזת סטטית של מילים חסרות משמעות! *התמונה או מושג* של ממד זמן גיאומטרי או קו זמן, *שימושי ככל שיהיה* למטרות מדידה, הוא *סטטי באופן בלתי נפרד ומעצבן* , ואינו מסוגל לשחזר או לייצג תנועה. רק באמצעות *ניסיון* ניתן להכיר

ולהבין את התנועה" עצמה. מבנים רציונליים כמו זמן וזיכרון הם בסך הכל ניסיונות לפרש ולהסביר במידה מסוימת את חוויות" התנועה שלנו, ואינם יכולים להכחיש או להחליף אותן.

2. מושגי המרחב והזמן

כבר הערתי כמה הערות על מרחב וזמן בפרק על עקרונות ארגון ובסעיף הנ"ל. אני רוצה להעיר כאן כמה הערות נוספות.

2.1 זמן ומרחב הם היבטים יסודיים של עולם המראה, משום שהם מהווים עבורנו פתרונות לוגיים לבעיות לכאורה בחוויות רגעיות או חוויות מגוונות לאורך זמן. ה"סתירות" לכאורה הטמונות בריבוי, באי-אחידות, בתנועה ובשינוי מחייבות אותנו לפנות לתרופות מושגיות אלו. מושגים יסודיים כאלה אינם מושגים לוגיים")כפי שז'אן פיאז'ה ראה אותם, למשל(, אלא" תוצרים של לוגיקה. הם נראים כמושגים "לוגיים", משום שהם כה רחבי היקף עד שהם מבנים את כל חשיבתנו. אך הם נותרים *דוקטרינות*, ככל שמדובר בלוגיקה. כלומר, הם תגובות מוצעות לסוגיות שמעלים התובנה הלוגית שלנו. בעוד שהשערות ספציפיות של מדעי הזמן והמרחב המיוחדים עשויות להידרש לתיקון בהקשר עתידי כלשהו, התובנה הלוגית ממשיכה לשלוט ללא פגע.

2.2 **מרחב** הוא מבנה מושגי, בכך שאנו מניחים בו סידור יחסי בין החלקים השונים של שדה חווייתי)בעיקר הוויזואלי(. אנו מתחילים בהבחנה בין *שני הממדים הראשונים* של המרחב ולאחר מכן מוצאים לנכון להוסיף את הממד *השלישי*. שני הממדים הראשונים הם אמפיריים יותר; השלישי הוא היפותטי יותר. אם מסתכלים על העולם בעיניים)או על תמונה פנימית, בעיני רוחו(, נראה שמתמודדים עם גוש אור דו-ממדי)בעל צבע

עוצמה ובהירות מגוונים(; הממד השלישי נבדל בסופו של דבר משני הראשונים הללו)בין היתר כדי לפרש את הוריאציות האמורות).

"המרחב שלנו מבוסס בעיקר על ראייה, אך בסופו של דבר, נבנים מנתונים שנאספו ממספר חושים, כולל שמיעה מגע ובמידה פחותה גם ריח וטעם. באמצעות השילוב והקורלציה של שיטות חושי אלו אנו מקבלים את המושג המלא שלנו, למרות שהראייה נותרה ההתייחסות המרכזית. שימו לב עם זאת, שלאנשים עיוורים או חירשים נראה שיש תחושת מרחב, אך אני מניח שזו תחושת מרחב לא מושלמת בהשוואה לאנשים עם כל החושים שלהם)ניתן לחקור את העניין הזה באמצעות ניסוי ושאלון(. אפילו ריח וטעם קשורים למרחב: לכאורה אנו יכולים לומר את הכיוון הגס שממנו הגיע ריח; אנו מאתרים טעמים בתוך הנפח המורגש בתוך הפה שלנו. כמובן שמעורבים כאן קשרים עם דמיון חזותי וחוש המישוש. ריח וטעם, כשלעצמם, ממלאים תפקיד משני יחסית ופסיבי בתפיסת המרחב שלנו, אך ייתכן שהדבר אינו נכון גם לגבי בעלי חיים, או אפילו תינוקות.

הקבלה בין אופני החושים מתבססת בהדרגה תחילה עבור שני ממדים, ולאחר מכן מורחבת לשלישי בהתייחס לתופעות של תנועה ופרספקטיבה. כנראה שעליי להזיז את ידי או את גופי לשם כדי לגעת במקום הזה; צלילים עשויים להשתנות כתוצאה מתזוזות כאלה; דברים משנים צורה כשאני או הם נעים ואני מסביר שינויים כאלה באמצעות חוקי הפרספקטיבה.

קבוצה נוספת של גורמים המעורבים בבניית המרחב שלנו היא זמנית. מרחב אינו רק מבנה של רגע אחר רגע, אלא כזה שפונה לזיכרון ולציפייה. אנו אוספים *זיכרונות* של נתוני חושים סטטיים

ודינמיים הנוגעים למרחב ומתייחסים לאירועים מהעבר הללו כדי לפרש אירועים בהווה. כמו כן, אנו משתמשים *בהשלכות מנטליות* כדי לבטא את ההשערות הפרשניות שלנו. לדוגמה, אני עשוי לחשוב: "הייתי צריך להושיט את ידי כך כדי לגעת בזה" כדי לבטא עומק מרחבי. דמיונות כאלה עשויים להיות מיושמים או לא להיות מיושמים)כמובן, הם חייבים להיות מיושמים מדי פעם, או היו מיושמים, כדי שיאושרו(, אך בכל מקרה ניתן לראותם כהיבט עתידני של תפיסת המרחב שלנו.

כל זה מראה שמרחב אינו נתפס באופן מיידי)רק כהרחבה או מרחק במסך חזותי(, אלא הוא מושג מורכב הבנוי באמצעות גורמים רבים. הסובייקט *פעיל*)בין אם באופן אינסטינקטיבי ובין אם באופן מודע(בבנייה זו, מבחינה אינטלקטואלית בכך שהוא צריך לקשר חוויות שונות מאוד לאורך זמן)תהליך של ניסוי וטעייה(ואפילו פיזית בכך שהוא צריך לנוע באופן ניסוני, את כל הגוף או איברים בו. מכאן נובע שמעורב *רצון* ; האדם אינו רק צופה פסיבי. עם זאת, למרות זאת, איני מסיק, כפי שקאנט נראה, שמרחב הוא המצאה סובייקטיבית.

, כל מה שזה אומר הוא שמושג המרחב הוא *השערה מורכבת* המורכבת מהשערות משנה רבות)כמו פרספקטיבה או רצון, אם להזכיר שתיים(. איננו רואים רק את המרחב)למרות שראייה מעורבת(, וגם איננו יכולים להסיק אותו מהחוויות שלנו - עלינו *לגרום* לו. אנו מציעים אותו כדרך לסדר את הנתונים השונים של החוויה שלנו. עדיין ניתן להעלות על הדעת שאנו טועים למעשה, טעינו במשך תקופות ארוכות, וחשבנו על המרחב כבעל תכונות אוקלידיות, עד שמתמטיקאים הציעו שזה לא חייב להיות כך ואיינשטיין מצא צורך בגישה לא אוקלידית בפיזיקה. ייתכן שנצטרך להתכונן על ידי חוויות חדשות להתאים את

השקפתנו שוב; אפילו להעלות על הדעת להפוך אותה לחלוטין איכשהו.

בינתיים, בהקשר של הניסיון וההשערה עד כה, נראה שזהו הסדר הטוב ביותר מבחינה לוגית, המבטיח את המתאם החזק ביותר ואת הקונפליקט הנמוך ביותר בין המוני הרשמים החושיים השונים שלנו. בכך אנו מכירים במראה כמולטיפלקס, ובו זמנית מצליחים "להבין" אותו במידה נוספת.

2.3 **זמן** הוא גם מבנה מושגי. החוויה הישירה של זמן "מורכבת ממודעות להווה, רגע אחר רגע - "ההווה הנצחי" (שנקרא כך, אם כי הוא נמשך רק כל עוד הסובייקט חי). אני אומר ישיר, כדי להבדיל אותו מהרמיזות של העבר והעתיד הכרוכים בזיכרון ובציפייה, שאנו עשויים להתייחס אליהם כחוויה עקיפה של זמן . ואני מדגיש 'חוויה' כדי להבדיל את כל זה מהבנייה האינטלקטואלית יותר של הזמן, שמגיעה מאוחר יותר. כעת ***משך זמן*** מסוים. או מתיחה , ולכן אני[106] נראה שלהווה יש מתייחס לזה כרגע ולא כרגע. התארכות זמנית זו עשויה לא להיות קבועה עבור כל הצופים בכל עת; לפעמים נראה שאנו מסוגלים לחוות נתח זמן גדול יותר מאשר באחרים.

שכן נראה ברור ***שתנועה*** (כלומר, תנועה במרחב או שינוי מכל סוג שהוא(היא בחלקה פנומנלית; היא נראית ניתנת לצפייה ברגע נתון, ואינה רק מבנה המבוסס על השוואה וניגוד של מצבים פנומנליים ברגעים שונים. במילים אחרות, אני מציע שהתודעה שלנו יכולה *להתפרש על פני* קטע זמן וכך להכיר מקטעי תנועה מבלי לפנות לזיכרון או לחיזוי. יש להבחין בין

---

106 "נראה"כי"הוסרל"ראה"את"העבר"והעתיד"של"עצמים"כמרכיב"מהותי"בהווה "שלהם"בעול""שעבורי""הם""נבנים""מתוך""ההווה""באמצעות""הנחות""שונות""ותהליכים אינדוקטיביים"הם"בשום"אופן"אינם"ניתנים"באמצעות"תודעה"טרנסצנדנטלית"כלשהי

פיסות תנועה גלויות כאלה לבין מקטעים גדולים יותר, הבניים תוך התייחסות לזיכרונות ותחזיות לכאורה. התנועה הראשונה היא אמפירית; השנייה כרוכה בהנחות מסוימות.

מושג הזמן בנוי בתגובה לפרדוקס הטמון בכל תנועה, בין אם פנומנלית ובין אם נגזרת מזיכרונות או ציפיות. תנועה או שינוי 'הדרגתיים ככל שיהיו, מסמנים שמשהו הוא פלוני 'בזמן מסוים 'ומשהו אחר 'בזמן אחר'. אם לא נוסיף את הסימונים 'בזמן מסוים ו'בזמן אחר', ההגדרה הקודמת של תנועה סותרת את עצמה ואומרת שמשהו הוא גם פלוני וגם לא פלוני. באמצעות הוספת מבדילות אלה, אנו ממיסים את הפרדוקס. לפיכך, זמן הוא *השערה* המוצעת כדי להתמודד עם היבט מטריד מבחינה לוגית של חוויות נפוצות מסוימות. אנו מקרינים הרחבה הנקראת זמן שבהן,[107] הדומה במובנים מסוימים להרחבות המרחביות לתופעות יש קיום חלקי - כדי *להסביר* כיצד הן יכולות להשתנות)ולמעשה כל המכשירים הקוגניטיביים שלנו(לנגד עינינו.

לפיכך, הזמן "נובע" מהאדם במובן מסוים, אך הוא גם "נתון" במידה מסוימת בניסיון". זהו מבנה *אינדוקטיבי* המאושר לכאורה על ידי חוויות, ולא משהו שנחווה ישירות או הפשטה במובן הרגיל. לדעתי, חוויית התנועה הפנומנלית אינה ניתנת לערעור אם תנועה הייתה ידועה רק דרך זיכרון וציפייה, היא עצמה הייתה היפותטית. במקרה כזה, הזמן לא היה תגובה הכרחית מבחינה לוגית: נוכל גם)ואף טוב יותר(להסביר את הפרדוקס הטמון בתנועה על ידי שלילת מהימנות הזיכרון והניבוי. עלינו להודות במה שכולנו חווים מדי יום, שתנועה)חלקית(היא נתונה אמפירית.

---

107 6אבל'שונה'בכמה'היבטים'למשל'בכך'שיש'לו'רק'כיוון'אחד

משמעות הדבר היא ש"ההווה" הוא אורך, משך זמן ולא רק נקודת זמן. השערת הזמן כוללת את ההבחנה בין עבר, הווה ועתיד, אילו שלושת האלמנטים הוא מצטרף לרצף. שימו לב היטב, שלושה אלמנטים, לא שניים. אם נחלק את הזמן באופן שרירותי לשניים)עבר ועתיד(, ונראה את ההווה כרגע בלבד היכן יתאים רגע ההווה? האם הוא יהיה חלק מהעבר או מהעתיד או קצת משניהם? קשה לנו לומר, כי רגע הוא כל כך קצר. אני חושב שההווה אינו עבר ואינו עתיד, כך שהדיכוטומיה עבר או עתיד היא מלאכותית. ההווה אינו שארית ואינו עתיד; הוא כאן ועכשיו באופן מובהק.

ההערות לעיל כמובן אפילו לא מתחילות להבין את מסתורי הזמן; שאלות רבות נותרות בעינן. מדוע אנו חווים את ההווה באופן ישיר בלבד? האם אנו נייחים והאירועים חולפים, או שמא העולם נייח ורוחנו עפה מעליו? האם ההווה משתנה תמיד, או שמא דברים משתנים בעוד שההווה נשאר זהה? מה קורה לעבר, או לדברים מהעבר, לאן הם הולכים, או שהם חדלים להתקיים ומה פירוש הדבר? היכן העתיד ודברים מהעתיד, מאיפה הם באים, או שהם מתהווים, ומה פירוש הדבר? מדוע עבר, הווה ועתיד שונים בתכונותיהם הקיומיות? מהו כיוון הזמן? אלו הן כמה שאלות לדוגמה שעולות בראש, שלא הייתי מתיימר שיש לי)או שראיתי(תשובות עליהן.

2.4 כמה הערות קטנות נוספות על ההבדלים בין מרחב וזמן **פנימיים וחיצוניים**)כלומר, נפשיים ופיזיים(. בהקשר זה, כדאי לזכור שהאופנים והתכונות הפנומנליים הניתנים לתחושה בעולמנו המנטלי)צבע, צורה, צליל וכו'(זהים או דומים לאלה הנתפסים דרך החושים כקיימים בעולם הפיזי. אנלוגיות כאלה מאלצות אותנו להתייחס לתחומים אלה כחלקים מעולם אחד.

בנוגע למרחב, מקובל יותר להניח מרחב פנימי בניגוד למרחב חיצוני. שכן נראה כי שני חומרים שונים)המנטלי והחומרי(מעורבים זה בזה, ולכן שני שדות או מטריצות שונות ניתנים להעלות על הדעת עבורם. אנו רואים במרחב המנטלי מקום מסוים בתוך מרחב חומרי, בכך שאנו נוטים למקם אותו בראשנו עם זאת, אפילו כאן אולי לא כדאי לנו למהר לשפוט. שכן עלינו .[108] לקחת בחשבון את עובדת *ההזיה*: כאשר אנו לכאורה מדמיינים דברים המתרחשים מחוץ לעצמנו. ייתכן שאנו חושבים על דמיון כאילו הוא נמצא בראש, משום שאנו בדרך כלל עושים זאת בעיניים עצומות או משום שבדרך כלל זה ברור יותר כך. אך ישנם ,לדעתי .[109] נסיבות בהן אנו מסוגלים לדמיין בעיניים פקוחות ,עדיין ניתן להעלות על הדעת ששני המרחבים, הפנימי והחיצוני .הם הך

פילוסופים מסוימים כנראה מבחינים בין זמן פנימי וחיצוני, או זמן פסיכולוגי וזמן פיזי, בהתייחס לחוויה הרווחת לפיה זמן מועט בשעה עשוי להיראות באופן סובייקטיבי הרבה, ושעות ארוכות ,עשויות להיראות כמו דקות. יש להודות, לאושרו של אדם

---

108 "אבל שימו לב שמיסטיקנים טוענים למרחב מנטלי גדול מאוד מרחב שאולי גדול כמו המרחב החומרי שקיים במקביל איכשהו או גדול אף יותר וכולל אותו

109 'אם נשים לב ניכר כי מידה מסוימת של הזיות אפשרית במצבים רגילים "ולא רק בתנאים קיצוניים כמו מדיטציה סמים או מחלה כמו כפי שטענתי קודם 'לכן אנו זקוקים ליכולת זו כדי לבצע שיפוטים מסוימים למשל בהשוואת תופעות "לא כל כך קשה לדמיין כיצד זה יכול לקרות מכיוון שמה שאנו רואים הוא חזית אור "המגיעה מעצם הפוגע בקולטנים החזותיים שלנו דווקא במקום הפגיעה הזה יתרחש "השלכות מאיתנו החוצה העובדה שהשלכות אלו נראות רחוקות עוד יותר היא אשליה "אופטית פשוטה עקב סופרפוזיציה לכך הזיות עשויות להיות פשוט עיוות בקולטן החזותי או אולי אפילו בעדשת העין באופן דומה לגבי הזיות קול

או כל דבר אחר, יש לעתים קרובות,[110] לסבלנותו או לגילו השפעה על *הערכת משך הזמן* ללא מכשירי מדידה. כשאני עושה מדיטציה באמצע הלילה, כשהכל שקט, הזמן נראה חולף הרבה יותר מהר מאשר כאשר, ביום, יש רעשי תנועה מטרידים מסביב. אבל זה לא אומר שיש פשוטו כמשמעו שני ממדי זמן לסובייקט, בין אם הוא מתמודד עם אירועים דמיוניים או אירועים פיזיקליים, יש את אותה תגובה לוגית לשניהם, הצבת ממד זמן זוהי חייבת להיות מסגרת אחת לשני סוגי האירועים, אחרת לא ניתן יהיה לסדר אותם יחסית זה לזה, כפי שאכן עושים תומכי הזמן הפסיכולוגי" ללא מחשבה.)אני כמובן לא מתכוון כאן" ,לערער על היחסיות של מדידת הזמן, כפי שהסביר איינשטיין .(הנוגעת אפילו לזמן פיזיקלי

110" "ככל"שאנו"מתבגרים4"כך"הזיכרון"שלנו"נחלש4"והזמן"חולף"מהר"יותר6"ייתכן 6שזו"פונקציה"של"עוצמת"הזיכרון"שלנו"5"כמה"מהר"הוא"דועך

3. תפיסת ארבעת המימדים

ארבעת הממדים של החוויה שלנו אינם מתעוררים בידע באותו אופן; לא כולם מבוססים באופן אמפירי באותה מידה, כוללים סוגים שונים ודרגות שונות של אינטלקט, והם נבדלים גם בתכונותיהם המשוערות.

3.1 שני הממדים **הראשונים** של המרחב מתייחסים לשדה השטוח של התפיסה החזותית (בעיקר כפי שהוא מוצג לנו באופן פנומנלי על ידי איבר החישה האופטיים (ואחרים) או על ידי הדמיון במטריצה המנטלית. שדה ראייה זה חסר עומק, אך - מעיד על כך שעולם החוויה, בין אם פיזי ובין אם מנטלי, מורחב תופעה שאנו מכנים מרחב, ומבחינים בה בשני היבטים (הנקראים ממדים - אורך ורוחב). את פעולת ההתמיינות המנטלית האחרונה ניתן לאפיין בצדק כפעולה של אינטליגנציה היא דורשת פעילות מנטלית יצירתית (במודע או לא, הקרנת .[111] רשת דמיונית - על שדה הראייה, ולכן (כנראה - W-y ו NS קווי מעורבות מסוימת של הרצון.

פעולה נוספת של אינטליגנציה, המתרחשת כבר בהקשר של שני ממדים, היא רעיון *הכיוון* , הכולל לא רק הקרנת זווית ראייה

---

111 "אחרים" עשויים" לומר" טיפשות" אני" מתייחס" כאן" כמוב" לטענות" הזן" על" חוויה" תפיסתית" נטולת" כל" התערבות" אינטלקטואלית" בודהיסטים" בסופו" של" דבר" רואים" אינטלקט" כטיפשות" בכך" ששיפוטים" כאלה" מרחיקים" את" האדם" מהתבוננות" טהורה" בתופעה" כפי" שהיא" מציגה" את" עצמה" ושוברים" את" האחדות" הנירוונית" לריבוי" סמסאר" ייתכן" שהם" צודקים" אך" על" פי" כן" במסגרת" רציונליסטית" הבחנה" תיחשב בין" פעולות" האינטליגנציה" כך" שבאופן" קונבנציונלי" לפחות" מונח" זה" מתאים

יחסית לנקודת מוצא כלשהי)קו ברשת שלנו(, אלא גם הצבעה באצבע או התחקות אחר מסלול מ-אל בעזרתה. כיוון מועבר לעתים קרובות גם באופן סמלי, על ידי הדימוי הפרהיסטורי מאוד של חץ)היבט זה הוא אנלוגיה טהורה לחוויה חזותית ספציפית של חצים ממשיים, מסלולם לאורך הקו שלנו במרחב(; החץ יכול לחצות את הקו בשתי דרכים, הנקראות כיוונים, בהתאם לרגע בו הוא מגיע בסופו של דבר לקצה אחד או השני של הקו. מושג זה משמש מאוחר יותר בשני הממדים האחרים.

חוויה חזותית מוגברת כמובן על ידי חוויות בתחומים חושיים אחרים. לפיכך, הנפנוף התכוף של העיניים למעלה ולמטה או שמאלה וימינה מגביר את תחושת המרחב הדו-ממדי שלנו. תחושות מגע אחרות, כמו העברת יד על משטח, משחקות גם - הן תפקיד, וכך גם תחושות של צליל)ובמידה פחותה בהרבה עבור בני אדם בוגרים, לפחות - ריח וטעם(.

3.2 ממד המרחב **השלישי** מתעורר אצל הצופה בצורה מורכבת יותר, הכוללת שיקולים מופשטים יותר ותפקיד פעיל יותר עבור הצופה. בשדה הראייה הפיזי, הנחת העומק)יחסית לצופה, לי או לך(משמשת להסבר תופעות שונות, כגון עוצמות אור וצל שונות, תנועה לכאורה של צורות שונות)כלומר, צורות וצבעים שנבחרו על ידי הצופה כניתנים להבחנה(, תנועה שעשויה להניח מדי פעם באופן ניסיוני על ידי הצופה)מעורבות פוטנציאלית של רצון(- דברים)המעניקים המשכיות של תופעות(הנעים הרחק לעברנו)מקור או מרכז התפיסה(,הולכים וגדלים וקטנים. אירועים שנראים ביזאריים בעולם שטוח הופכים מובנים יותר)מוסברים, מאוחדים, צפויים(בעולם נפחי בהנחה.

בנוסף להיבטים חזותיים כאלה, תחושות המגע בעינינו, כשאנו ממקדים אותן או מבטלים אותן, ממלאות תפקיד משמעותי בשכנוענו לגבי עומק. יש לקחת בחשבון גם חוויות אחרות, כגון תחושות של תנועה גופנית כמו גם לחץ וחספוס)תחושות מגע(,צלילים בעוצמה משתנה)שמיעה(, ריחות בכיוונים שונים ואפילו .חלל הפה

בשדה המנטלי, המימד השלישי)אם נרחיב את המונח מימד כך; שיכלול אותו(אמנם נעדר כמעט לחלוטין משדה הראייה הפנימי אך העובדה שהמימד השלישי יכול להיות מוקרן במטריצה המנטלית מוכחת ללא ספק על ידי השאלה עצמה)אשר מניחה ובכך מודה - שהיא אכן דמיינתי(. יתר על כן, אנו יכולים להתבונן - פנימה על כך שאנו עושים זאת לכאורה, וחלומות נראים לעתים קרובות תלת-ממדיים בכל מקרה.

המימד השלישי נובע כדי לפתור חידות הטמונות בחוויה, כגון מתאם בין נקודות מבט שונות על תופעה לכאורה רציפה)לאורך תנועה(או מתאם בין המסרים במודולים חושיים שונים)או עקב איברי חישה שונים(, ובאופן רחב יותר כדי לשלב חוויות שונות למשל, האחדות לכאורה בין הופעות שונות, המאפשרת) להתייחס אליהן כתופעה אחת בתנועה(. הצופה מדמיין את המימד החדש הזה ומציג אותו לעצמו *כהשערה אמינה* כדי להסביר או להפריך את שאלותיו ודאגותיו השונות. בכל סיטואציה ספציפית, ההשערה הראשונית נלקחת כמובנת מאליה, אם כי מאוחר יותר היא עשויה להיות מוחלפת באחרת ,שנראית אמינה באותה מידה או יותר)התהליך הוא אינדוקטיבי .(אדוקציה

החידה העיקרית שאנו מנסים לפתור דרך המימד השלישי היא הסתירה לכאורה בפרספקטיבות שונות של אובייקט. כאשר

הצופה נע לכאורה)כלומר, כאשר גופו עובר וריאציות מסוימות בצורה או בתחושה(, נראה שהאובייקט החיצוני משתנה במובנים מסוימים. האדם גילה שעל ידי הקרנת מימד שלישי של המרחב, הוא יכול להסביר את הווריאציות הנתפסות בחוויה של שני הממדים הראשונים. הוא יצר את מושג הפרספקטיבה - הוא גילה)במידה מסוימת המציא, במידה שהייתה מעורבת בהקרנה מנטלית(את היחסיות של המראות ואת הקשרים ההדדיים האפשריים ביניהן.

בתיאור המוצע הזה של הופעתו של המימד השלישי, אנו רואים שהוא מתעורר כמעין-חוויה, אך במבט מקרוב כרוך בבירור בתהליכים אינדוקטיביים והשלכות דמיוניות של רעיונות והסברים. אין זו ביקורת, אלא נועדה להדגיש את הסטטוס השונה - מופשט יותר, מושגי יותר, פעיל יותר - של המימד השלישי, בהשוואה לשני הראשונים. הוא נקרא מימד על ידי מתיחה של משמעות המונח מימד. מניחים שיש לו את אותו אופי של הרחבה, אך נדרשים יותר תהליכי חשיבה כדי להגות אותו מאשר כדי להפריד נפשית את המימד הראשון והשני זה מזה. אלו הן פעולות של אינטליגנציה)יכולת של הצופה(, ניסוח מושגים ומסגרות, שימוש בדמיון ובאמצעים אינדוקטיביים)כולל דדוקטיביים(, ניסיון "להבין דברים".

3.3 המימד **הרביעי** - זה של הזמן - מתבטא באופן ברור אף יותר. הזמן מתייחס באופן ייחודי לחידת התנועה. תנועה)כולל (צורות של שינוי, איכותיות או מבניות, שאינן תנועה במרחב היא, אני מציע, אובייקט ראשוני. כלומר, יחד עם אובייקטים כמו צורה או צבע, היא *נתונה חווייתית* , עובדה אמפירית במובן הצר

כל הפרימוריות הללו מכילות חידות.[112] ביותר של המונח בתודעתנו, ואנו משתוקקים לפתור אותן איכשהו)מסקרנות - או אולי צורך ביולוגי(.

במקרה של תנועה, החידה היא סתירה לכאורה הטבועה בכל תנועה: כיצד יכול מה שהצופה הניח שהוא הדבר "זהה", להיות שונה" במידה מסוימת בכל אחת מהופעותיו הרבות. המושגים" זהה או שונה" הם מושגים לוגיים ראשוניים; השוואה וניגוד הם" תהליכי חשיבה בסיסיים. הרושם שמשהו זהה או שונה בעקבות תצפית גרידא ולאחר מכן קיבוץ ומתן שם, מוליד)או(לפחות מהווה את הבסיס(לכל הפשטה, היווצרות מושגים סיווג. מסיבות אלה, תנועה מעוררת את הצופה ליישב את רשמיו הסותרים באמצעות אמצעי מושגי כלשהו. האדם בחר כאמצעי נגד תנועה ברעיון המימד הרביעי.

אבל כאן, יש למתוח שוב את מושג הממד, כדי לאפשר מאפיינים ייחודיים שונים של הרביעי המוצע. ראשית, את מקורו השונה כפי שתואר לעיל. אבל גם, לא ניתן לצעוד אל תוך הממד הנוסף הזה)גם אם באופן פנומנלי(כמו האחרים, ויש להניח עבורו רק כיוון" אחד)במקום שניים, כמו האחרים( )על מנת להסביר את" אי-החזרה של עצמים לאחר שנכבשו בזמן, לעומת האפשרות לכאורה לנוע הלוך ושוב אל או מעצם נייח במרחב(. מתעוררת הבחנה בין עבר להווה, ובשלב מאוחר יותר, בין עתיד.

ברור שגם הבנתו של אדם את הממדים האחרים מוכתמת בזמן, אם כי באופן מרומז יותר, בכך שתנועות הגוף הניסיוניות של האדם בחיפוש אחר שינויי פרספקטיבה דורשות זמן. אך הבנה כזו היא לאחר מעשה, משום שמושג *הזמן* אינו עולה עד)או(אלא

112" 6 "אני"דן"בכך"ביתר"פירוט"בספר"*"אילוגיקה בודהיסטית*

אם כן(המימד הרביעי נקבע. ליתר דיוק, מושג הזמן מבחינה ;היסטורית)ובפרטים(עולה הרבה לפני מושג המימד הרביעי אך ככל שהאדם הרחיב עוד בנושא, הוא הבין)או הגיע להאמין(שהזמן מרמז/דורש באופן הגיוני מימד רביעי. באופן דומה, כמובן, מרחב עולה תחילה כמושג, ולאחר מכן מובנה ונתמך עוד .יותר כמושג על ידי הצגת שלושת הממדים

3.4 ,ברור גם שמושג *הזיכרון* קשור עמוקות לאלו של שינוי זמן ומימד רביעי. השערת הזיכרון היא אחת ההנחות המוקדמות .בתיאוריה המורכבת המבקשת לפתור את חידת התנועה תפקידה להסביר, לא לאן דברים הולכים לאחר שהם חולפים על פנינו)זוהי חידת זמן גרידא, חידת אונטולוגית(, אלא באופן אינטרוספקטיבי יותר כיצד אנו ממשיכים להיות מודעים למשהו לאחר שהוא נעלם)חידה אפיסטמולוגית(. "יכולת זיכרון" מוצעת לפחות כיכולת לאחסן רשמים ותצפיות מהעבר)תוך התעלמות ,מהאפשרות של מודעות ישירה לאירועי עבר כהנחה כבדה מדי לפחות בהתחלה(. כיצד אחסון כזה אפשרי עדיין בגדר תעלומה .ברובו, אך די להניח שהוא אכן מתרחש איכשהו

הזיכרון נתפס אפוא כמסביר את הידע לכאורה שלנו על אירועים מהעבר שכבר אינם נוכחים באופן מיידי)בשדה הפנומנלי הנצפה כיום(. כדי להסביר את ההיעלמות או הדעיכה הברורה של זיכרונות מסוימים, אנו מודים ברעיון שהזיכרון משתנה בקביעותו ובעוצמתו ומשתנים את אמינותו בהתאם. בהקשר זה, יש להבחין בין דרגות וסוגים שונים של זיכרון, בהתבסס על חוויות הזיכרון - והשכחה שלנו. לפעמים לוקח לנו יותר זמן ומאמץ מאחרים להיזכר במשהו. לפעמים אנו יכולים, מרצוננו או שלא מרצוננו, *להיזכר* בייצוג)להקרין תמונה פנימית(של אירועים מהעבר בבהירות ובדיוק משתנים, בעוד שבפעמים

אחרות אנו מסוגלים *לזהות* אירוע שנזכר לנו)כלומר, לאחר שהוא מופיע לנו שוב במסווה כלשהו(רק כדומה לאירוע מהעבר למשל, התבוננות בתמונה ישנה וזיהוי פנים ש"שכחנו" לחלוטין) .(במובן שהיה צריך להזכיר להם -[113]

3.5 מצד שני, לגבי *העתיד* , איננו מציעים שום יכולת מיוחדת. בדרך כלל אנו לא בוטחים בציפייה לכאורה של תופעות, ומתייחסים אליהן כפנטזיות. הן תחזיות מנטליות של מה שהעתיד *עשוי* אך לא בהכרח יצוין, ולא תחזיות ודאיות. יש אנשים שמאמינים בנבואות העתיד, על ידי עצמם או על ידי אנשים אחרים; אך רוב האנשים מפקפקים ברעיון זה. מושג העתיד כשלעצמו נובע מהאינטליגנציה ש"אם אירועי העבר היו ".פעם נוכחים, אז אירועי ההווה ' *יהיו* ' בתורם עבר

המימד הרביעי מתעורר, אם כן, בשלושה שלבים, ראשית מגיע ההווה הנחווה כעת, לאחר מכן מגיע העבר בצורת דימויים מנטליים שאנו מקשרים לאירועים אחרים בהווה, וקוראים להם ,אותה ישות" בזמנים "שונים", ורק לבסוף מגיע העתיד" .באמצעות אותה פעולה אינטלקטואלית

אך למרות שאנו מאמינים *שיש* עתיד)מבלי להכחיש כבדרך אגב את האפשרות שהוא לא יקרה(, איננו בהכרח תומכים ברעיון שאנו תמיד יודעים *מה* יכיל העתיד הזה. לכן, בדרך כלל איננו מניחים יכולת לראות את העתיד עצמו, אפילו לא עתיד לא מושלם כמו זיכרון. עם זאת, אנו מאמינים שאנו יכולים לקבוע מה העתיד עשוי או יכול להכיל)ידע מודאלי יותר(, ואף להעריך שאירוע אפשרי כזה יתרחש יותר מאירוע אחר)דירוג הסתברות פעולה לוגית נוספת(. כלומר, תוכן העתיד נתפס כנגיש -

---

113" 6בהקשר זה ראו את *"לוגיקת העתיד" שלי*, פרק 6 A:

באמצעים אינדוקטיביים)כולל אמצעים דדוקטיביים(. ידע עקיף באמצעות מושגים, טענות ומבחנים לוגיים - ידע שאינו מוטבע על ידי מושאו, מכיוון שמושאו "עדיין" אינו קיים מלבד בתוך התודעה התופסת אותו כאפשרות או פוטנציאל, ואכן ייתכן שאובייקט כזה לעולם לא יתקיים בפועל)יתקיים(.

3.6 ברור שעלינו לומר שהמימד הרביעי, המיוחס לזמן שונה במידה ניכרת ביסודו ובתכונותיו משלושת הקודמים, המיוחסים למרחב. אני אומר 'קודם', לא כדי להתעקש שההמשגה של הזמן היא זמנית לאחר זו של המרחב התלת-ממדי, אלא רק כדי לשקף את הקושי והמורכבות הגוברים של היווצרותם. אני יכול לדמיין מרחב)בעל מימד אחד, שניים או שלושה(ללא זמן, תופעה סטטית, אך לא זמן ללא מרחב)מכיוון שזמן מתעורר רק בהינתן שדה חווייתי של צורות משתנות איננו מכירים תנועה ללא שדה גלוי של תופעות במרחב לכאורה (של מימד אחד או יותר.

שאלה נוספת תהיה, האם זמן דורש עולם בעל שלושה ממדים של מרחב? התשובה תהיה שאפילו ממד אחד מספיק כדי להוליד את המושג. אנו בהחלט יכולים לדמיין עולם ללא ממד שלישי של מרחב, שדה פנומנלי של צורות שטוחות הנעות סביב חידת הפרספקטיבה תיעדר מעולם כזה, אך חידת התנועה תישאר, ותדרוש את אותה תפיסה של זמן כמו עולם תלת-ממדי באופן דומה, אולי, לעולם בעל ממד אחד בודד: ניתן לראות מקטעים של קו העולם)אם בכלל ניתן לראות קו גרידא(נעים הלוך ושוב לאורכו, תנועות אלו יוסברו באמצעות מושג הזמן אבל לא כמובן, עולם אפס-ממדי - נקודת קיום כזו אינה נתפסת (היא לא תגלה דבר ולכן לא תהיה גלויה לאף צופה.

3.7 נושא שיש להזכיר כאן הוא הגדרת "ההווה". לפי תפיסה אחת, ההווה הוא נקודת זמן ללא הארכה, הגבול *המיידי הנוכחי* בין העבר לעתיד. עם זאת, תפיסה זו היא מטבעה אינטלקטואלית יותר, שכן נקודות אינן ניתנות לזיהוי, אלא נגזרות מהארכות)לחזרה, כגבולות ביניהן(. תפיסה אמפירית יותר היא להתייחס להווה כאל הארכה בזמן, כרגע , הכולל קטע עדכני של העבר)או אולי כמשלב מעט עבר ועתיד, אם כי זוהי עמדה קשה ורעיונית יותר(. תפיסה זו מוצעת על ידי התפיסה .לכאורה שלנו של תנועה)תנועה או שינוי(

,כלומר, אם נתייחס לתנועה כנתון אמפירי, תופעה ראשונית פירוש הדבר שאנו יכולים לתפוס תנועה מסוימת *במבט אחד מבלי להשתמש בזיכרון שלנו* . מצד שני, אם נאמר שתנועה ניתנת לידיעה רק דרך הזיכרון, התיאור שלנו לעיל של מושג הזיכרון, כאמצעי אינטלקטואלי יחד עם הזמן לפתרון הסתירה הטבועה בתנועה, ייחלש כחסר בסיס אמפירי. לכן, ייתכן שנעדיף לראות בכך שאנו *תופסים* לא רק תצלומים סטטיים של עולם הפנומנלי, אלא למעשה תצוגה קולנועית המכסה קטע זמן מסוים)הרגע הנוכחי(. התפיסה הסטטית של הפנומנלי אינה נראית אמינה בהתחשב בכך שההבזק יהיה "מהיר" מדי מכדי !שנוכל לתפוס שמשהו בכלל התרחש

תפיסה זו של ההווה כרגעי אינה שוללת את האפשרות שזיכרון נכנס לתמונה באופן היקפי, *בנוסף* לתפיסה, כדי לחזק את ,ההווה אל העבר. עבודת זיכרון כזו היא כמובן אינטלקטואלית הכוללת שיפוטים של המשכיות וסיבתיות)בין הרגע הנחווה לבין .(קודמים שכבר אינם ממשיים אלא מוצעים על ידי הזיכרון תהליכים אינדוקטיביים מעורבים, בכך שהזיכרון הוא בעל אמינות משתנה ויש להעריך אותו מחדש תמיד בהקשר. יתר על

כן, אנו נוטים לחשוב שהרגעים שאנו תופסים הם בעלי רוחב משתנה, בהתאם למצבינו המנטליים. במצבים מסוימים, הם צרים מאוד, באחרים רחבים יותר)יש אנשים שאף טוענים - ליכולת נבואית לתפוס נתחים גדולים מאוד או את כל הזמן ("ההווה "הנצחי או הנצחי.

3.8 התיאורים לעיל מנסים רק לפרט את השלבים המוקדמים של תפיסת ארבעת הממדים. שאלות נוספות רבות עולות בסופו של דבר ומוצעות תשובות, ככל שמושגים אלה נבחנים ומפותחים עוד יותר.

או סופיים[114] לדוגמה, שאלות האם מרחב וזמן הם אינסופיים)ובמקרה האחרון, מה גודלם עשוי להיות(, ואילו ,אקסיומות/מערכות גיאומטריות חלות עליהם. בהדרגה הוצעו לפיכך, סוגים ודרגות אחרים של תלות הדדית בין מרחב לזמן. את רעיון הממדים הנוספים)שנתפס על ידי[115] ראוי לציין מתמטיקאים פוסט-קרטזיאניים בשיטות אלגבריות, תוך הכללה מהממדים הראשוניים(, את השקפתו של איינשטיין על מרחב וזמן כקשורים יחד בצורה עמוקה עוד יותר)למשל, בתורת היחסות שלו, אירועים המופרדים על ידי מרחב אינם ניתנים ואת הצעותיו של הוקינג שלזמן יש ,([116] בקלות לסימולטניות

114" רעיון רצוף קשיים ראה את *"היגיון העתיד"* שלי, פרק AA6;

115" "שלא לדבר" על "הרעיונות" המהפכניים" של "מכניקת" הקוונטים" לפיהם "לחלקיק אין מקום ספציפי בזמן נתון אלא רק מיקומים אפשריים שונים למעשה לא רק בידע בוהה

116" "מה שאיינשטיין העלה כאן בחשבון הוא סוגיית *מדידת* המרחב והזמן כיצד "אנו מגיעים למדידתם" שונה" למדי" מזו" המטופלת" בהצגה" הנוכחית" באשר" לתפיסת

התחלה אם לא סוף, ושהמרחב עשוי להתרחב)המפץ הגדול(ואולי להתכווץ)המשבר הגדול(.[117]

אולם, אלו הם שלבים מאוחרים בהרבה בהתפתחות מושגי המרחב והזמן, אשר צצו בתגובה למגוון רחב של חידות בהתנהגותם של עצמים)למשל, קביעות מהירות האור(ולן באמצעות הרהורים וחישובים תיאורטיים מורכבים. מבחינה אפיסטמולוגית, הרהורים נוספים כאלה על טבעם האפשרי של המרחב והזמן הם בבירור אינטלקטואליים ואינדוקטיביים ביותר. עבור רוב האנשים, לאורך רוב ההיסטוריה, מושגים

"המרחב"או"הזמן"ככאלה"ללא"קשר"לגדלים"מדויקים"החידוש"שלו"היה"ההבנה "הפשוטה"שמדידות"המרחב"והזמן"שלנו"אינן"נעשות"באמצעות"מוט"מדידה"או"שעון "מוחלט"הנמצאים"מחוץ"להם"אלא"מסתמכות"לחלוטין"על"השוואות"בין"אירועים 6פנומנליים"5"הן"יחסיות"לפעולות"מעשיות"הכרוכות"בתנועות"של"גופים"או"גלים 6בהינתן"תובנה"זו"לקביעות"מהירות"האור"יש"השלכות"עמוקות"על"מבנה"המרחב5זמן

117 "אני"חייב"לומר"שרעיונות"כאלה"נותרים"עבורי"מאוד"לא"ודאיים"ההצעה "שמרחב"וזמן"אינם"אינסופיים"נראית"לי"במבט"ראשון"ברורה"מבחינה"לוגית"5"יש"לי ספקות"מתמשכים"לגבי"עצם"רעיון"האינסוף"5"אבל"שקיום"יכול"להופיע"פתאום"יש "5"מאין הוא"גם"משהו"שקשה"לקבל1"הרעיון"של"ישות"רוחנית"אינסופית"5"אלוהים "הבוראת"עולם"חומרי"סופי"5"תיאוריית"*הצימצום הקבלית* עולה"בראש"5"הוא"כמובן "ניסיון"פשרה"בין"שתי"עמדות"אלו"5"אם"כי"כזה"עם"קשיים"משלה"ההצעה"החדשה "יותר"שמרחב5זמן"עשוי"להתרחב"או"להתכווץ"נראית"בעייתית"עוד"יותר"מבחינה "מושגית1אני"כמובן"לא"מתעלם"מהאבחנה"שימור"לב"היטב"שהצעה"זו"היא"שהתפשטות "היקום1חומה"כולל"המרחב5זמן"בין"ביטויים"אינה"התפשטות"לרצף*"קיים מראש"*אלא "עיוות"של"המרחב5זמן"עצמו"*אל תוך האין* 1כאילו"האין"הוא"משהו"באופן"דומה"לגבי "ההיפוך"התכווצות"אינני"מתנגד"להכחשה"שמרחב"וזמן"הם"כלי"קיבול"ריקים"אלא"נוטה לרעיון"שמה"שאנו"מכנים"חומר1או"אפילו"תודעה"הוא"בסך"הכל"הפרעות"גלויות"של "לא"בתוך"מרקם"המרחב5זמן"אני"גם"לא"מתנגד"לכך"שמרחב5זמן"הוא"סופי"מה "שמטריד"אותי"הוא"שהתרחבות"המרקם"אל"האין"מסמלת"מעין"התהוות"מתמשכת"של "מרחב5זמן1יותר"מרחב"אינני"מבין1לפחות"עדיין"לא"מדוע"איננו"מנסים"תחילה"תזה "פחות"רדיקלית"לפיה"אזורים"(רגועים)"לחלוטין"של"מרחב5זמן"כלומר"אזורים"נטולי "פעילות"חומרית1או"מנטלית"כמו"כוכבים"או"גלקסיות"עשויים"להתקיים"כבר"בפאת "האזורים"הפעילים"יותר1הנראים"לנו"בדיוק"בגלל"פעילות"כזו"בין"אם"עד"האינסוף "ובין"אם"עם"גבולות"סופיים"כך"שהתפשטות"אינה"כרוכה"בהתהוות"מרחב5זמן"אבל "אני"מודה"שאני"בור"במידה"רבה"בפיזיקה"ובמתמטיקה"ולכן"אינני"מוסמך"לשפוט

מתקדמים כמו של איינשטיין אינם ממלאים תפקיד במושג המרחב והזמן שלהם. מה שחשוב לכולם הם החידות הבסיסיות האמורות, כמו זו של תנועה)שבתגובה אליהן עולים מושג הפרספקטיבה והממד השלישי ושל הזמן והממד הרביעי(.

שאלות רבות בנוגע למרחב וזמן נותרו ללא מענה עד היום. לדוגמה, הרעיון שדברים "נעים בזמן")לפחות בכיוון אחד(, או הרעיון ש"הזמן טס", אליו אנו מתייחסים בלשון הדיבור, פתוח לדיון. כפי שראינו, מושג הזמן עולה במאמץ להבין תנועה במרחב)תחילה התנועה המורגשת, ולאחר מכן כל תנועה המונחית באופן מושגי(. האם הרעיון)באנלוגיה(של תנועה לאורך ציר זמן לא יהיה הכפלה של מושג הזמן, וייתכן שקורא לממד נוסף דמוי זמן - האם אין זו יתירות, סיבוך מיותר? קשורה לסוגיה זו השאלה האונטולוגית הקשה מה עשויה להיות משמעותן של "חדל להתקיים" או "עדיין לא קיים". לאן הולכים דברים מהעבר כשהם נעלמים)האם הם נשארים קיימים איפשהו" בעבר(ומהיכן מגיעים דברים עתידיים)האם הם" ?(ממתינים להופיע במאגר כלשהו "שהוצב" בעתיד

ברור שעד שבעיות כאלה ייפתרו במלואן, המבנים הקונספטואליים שלנו לגבי מרחב וזמן נותרים לא בשלים מבחינה מדעית. תיאוריה צריכה תמיד לפתור בסופו של דבר את כל החידות, למלא את כל השטחים הריקים, לקשור את כל הקצוות הרופפים - ולעשות זאת טוב יותר מכל תיאוריה אחרת לפני שניתן יהיה להעניק לה אמינות סופית. עד אז, יש לשמור - על מידה מסוימת של ספק אפיסטמולוגי. יש להודות שעדיין יש צורך לחדד את מושגי המרחב והזמן שלנו; אך באשר לתחרותיות שלהם, נראה שאין לנו רעיונות להחליף את ההנחות

הבסיסיות שתוארו לעיל. לכן אנו יכולים להסתמך עליהן בביטחון מסוים - נראה שאין לנו הרבה ברירה, בכל מקרה!

התגלית התיאורטית האחרונה של פיזיקאים היא לפיה עולמנו כולל *עשרה* ממדים של M', תיאוריית מרחב ואחד של זמן)תיאוריה אחרת, שקיבלה עד כה מציעה להוסיף ^{2}, פחות אמינות, הנקראת תיאוריית מימד שני של זמן לאלה(. אפילו לצופה חובב כמוני ברור שהרעיונות הללו)שהתפתחו מתאוריות מיתרים של חומר(מעניינים ומרחיקי לכת ביותר, ועוסקים ברבות מהנושאים שהוזכרו זה עתה.

לסיכום, למרות שארבעת הממדים נקראים כולם ממדים, הם אינם מתעוררים בידע באותו אופן, אינם כולם אמפיריים באותה מידה והם כוללים סוגים שונים ודרגות שונות של פעילות רציונלית)כך שמעמדם האפיסטמולוגי אינו זהה(, והם נבדלים גם בתכונות האונטולוגיות המשוערות שלהם)בפרט, זמן נתפס כשונה ממרחב במובנים שונים(. הבדלים ניכרים אלה עשויים להתעלם מההקשרים מסוימים, אך אין להתעלם מהם לחלוטין בכל דיון בארבעת הממדים.

4. תוכן תהליכי החשיבה

ברצוני כעת להפנות בקצרה את תשומת לבכם למחשבה במובן של זרם השיח המילולי והלא-מילולי בראשנו, או בדיונים בכתב או בעל פה בינינו. כלומר, יש להתייחס למה שנקרא "תופעה" או "חוויה" של מחשבה, שהיא חלק בלתי נפרד מחיי היומיום שלנו, ואי אפשר להתעלם ממנה כמקרה. כפי שקל לראות בשלבים המוקדמים של המדיטציה, מחשבה בצורה כזו או אחרת היא בעצמה פולשת מתמדת לחוויית חיינו. היא אינה עומדת בצד ונותנת לנו לצפות, אלא מתפקדת ללא הרף. בדרך כלל קשה לנו מאוד להימנע ממנה, ולעתים קרובות היא מתמדת גם כשאנחנו לא רוצים או צריכים אותה, אדישים לרצוננו. אף על פי כן מחשבה לא רצונית כזו עשויה להיות לא יציבה, וייתכן שיידרש מאמץ לכיוונים ספציפיים של מחשבה.

המונח "מחשבה" הוא מעורפל למדי ומשמש במגוון דרכים. חשיבה, במובן של תהליך, כוללת לא רק מילים - רצפים מילוליים מדוברים)או כתובים(מבחינה נפשית או פיזית, המורכבים מצלילים)או סימנים אחרים(בעלי משמעויות, המכוונים את תשומת ליבנו לדברים שאינם עצמם - אלא גם: תפיסות ואינטואיציות שוטפות; צלילות מזדמנות למאגרי הזיכרון שלנו; דמיונות של דברים ואירועים; כוונות להתכוון; תובנות, המשגות מושגיות ולוגיות; הערכות ותגובות רגשיות; כוונות לעשות מעשי רצון או טוב; דמיונות של מחשבות, כוונות, רצונות או טוב של האדם עצמו או של מישהו אחר.

מחשבה, אם כן, בצורתה המינימלית של דיבור פנימי או חיצוני בעל משמעות, היא במידה מסוימת פעולת רצון. בצורותיה המורכבות יותר, מחשבה כוללת פעולות רצון נוספות)למשל אם אני מקרין או מתכוון נפשית לתגובה שמישהו אחר עשוי להביע אם הכיתי אותו(. זה כרוך גם ברגשות, שבדרך כלל, אם לא תמיד, מונעים על ידי תשוקות ו/או סלידה כלשהם, אשר מגרות לא רק את תחילתו, אלא גם את כיווניו ואת עצירתו.

5. אוניברסלים ופוטנציאל[118]

ספקולציות תמיד מותרות ובעלות ערך, כדי להראות שאנחנו יכולים לגייס לפחות תרחיש אפשרי אחד, או שני תרחישים חלופיים או יותר. יש לטעון בעד ונגד כל תיאוריה ככל האפשר.

מכונה,[119] כל מה שמשותף לקיומים פרטיים)המופיעים בחוויה(אוניברסלי. המונח מיושם גם על כל אופי משותף של אוניברסלים כאלה, בתורם. מספר תיאוריות הוצעו כדי להסביר מה עשויים להיות הדברים המופשטים הללו שאנו מכנים אוניברסליים. חלק מהתיאורים היו טרנסצנדנטליים, חלקם מהותיים, חלקם שכליים וחלקם מילוליים. הנושא חשוב מאוד משום שעלינו להצדיק את התפיסות שלנו, עליהן מבוסס כל הידע שלנו.

לדעתי, יש לגשת לבעיית האוניברסלים באופן מתמטי. על פי כל אוניברסלי טבוע *בפרטים* המגלמים אותו, אך,[120] תיאוריה זו

---

118 רשימות אלה נכתבו במקור בשנת 1990 אך ביצעתי בהן שינויים ניכרים כדי להתעדכן בחשיבתי הנוכחית.

119 שיח במונחים של קטגוריות אריסטוטליות הוכח כמבלבל ומעופש מאוד ועם הזמן הגענו לרעיון הפשוט והנייטרלי של)אירועים(כאשר מתייחסים לקיומים פרטיים עבורנו כל דבר מורגש כל דבר שבולט מסביבתו הוא אירוע ואפילו העולם בכללותו הוא אירוע בכך שהוא שונה מעולם לא דמיוני לפיכך אירוע יכול להיות סטטי או דינמי תכונה או ישות או אפילו יחס כמו בעלות עשייה או גרימה בבודהיזם הדגש הוא דווקא על)יחס(דוקטרינת הקשר ההדדי של הכל מציעה שקיומים ישויות תכונות פעולות הם בסך הכל צומת דרכים של אינסוף יחסים כל אחד נטול מהות אך כולם יחד מצטברים למשהו

120 נדון בהרחבה בפרק על קונספטואליזציה

אין לו קיום אינדיבידואלי משלו בשום מקום אחר. רק בתודעתנו נוצרת ההפרדה בין הפרטים לאוניברסלים. יש לנו כאן נישואין הרמוניים בין אידיאליזם לחומרנות.

דמיינו את כל הקיים, כל התופעות, בין אם פיזיות, נפשיות או כל ויברציות.[121] "דבר אחר, כמורכבות מ"ויברציות של אנרגיה אנרגיה אלו נבדלות איכשהו, בכל אחת מהדרכים השונות שבהן גלים משתנים, אך יש להן גם היבטים משותפים עם רבים אחרים, אם כי לעיתים רחוקות עם כולם. להתקיים פירושו להיות גל.

כל הגלים מתקיימים יחד בעולם הקונקרטי. יתר על כן, גלים קשורים זה לזה באופן מופשט על ידי קווי הדמיון ביניהם, כלומר על ידי מאפייני הגל המשותפים להם)למעט קואורדינטות המרחב והזמן שלהם, אחרת הם היו זהים(. הכל מורכב מתנודות, *המשפיעות זו על זו לאורך זמן* , כך שהגלים משתנים ונעים בדרכים רבות.

התוצאה היא רשת, פעילות ויברציונית עזה לכל עבר, בזרימה מתמדת. אנו תופסים את הקיום כפי שהוא מהבהב לפנינו, דרך החושים, ומכניס את גופנו, מוחנו ונשמתנו לוויברציה)באיזו מידה בדיוק, יש לבחון(. ניתן לראות את העולם בכללותו כתוצאה נוספת ולכן משותפת של כל הוויברציות המסוימות. הרעש או המוזיקה הכוללים שהם יוצרים, הסימפוניה התזמורתית של הקיום.

עץ הסיווג של כל הקיים שאנו בונים ללא הרף במוחנו, שופטים ומשננים את יחסי הגומלין בין מושגים שונים, אין לו מקבילה

---

121 "אלו 'מדור 'ההיפים 'היו 'אומרים ')'וייבים ')'כמובן 'הרעיונות 'האלה 'מגיעים אלי 'מהפילוסופיה 'ההודית 'דרך 'השפעתה 'על 'הנוער 'המערבי 'של 'תקופתי

אובייקטיבית, אך ה"מחלקות" שלנו אכן נמצאות בעולם הקונקרטי, בצורה של שברים או היבטים או מידות דומות של תנודות, או של תנועותיהם, או של יחסי הגומלין ביניהם.

שאלה גדולה שתאוריית האוניברסלים צריכה לענות עליה היא שכן האוניברסלים שלנו אינם תמיד קיומה של *פוטנציאליות*.[122] ממשיים ברגע נתון של העולם כפי שאנו חווים אותו. סוגיה זו אינה בלתי קשורה לסוגיה של סיבתיות, כפי שנראה בהמשך.

האוניברסלי נחשב בדרך כלל כנשאר קבוע, בעוד שביטוייו בנקודות שונות של מרחב-זמן הם הווריאציות המסוימות שלו שאנו חווים במסענו במרחב ובזמן. היכן באה לידי ביטוי קביעות" זו? נראה שבלעדי ביטוי פרטיקולרי ממשי" האוניברסלי אינו קיים בפועל. האם די לומר שאוניברסלים כוזבים קיימים בתודעה במקום בחומר? אך מה לגבי הפוטנציאל של אוניברסלי שטרם היה לו פרטיקולרי, וגם לא חשבו עליו?

בהקשר זה, עלינו להזכיר ניסיונות לפתור את בעיית הפוטנציאליות בהתייחס לריבוי)או אינסוף(של יקומים, כמו שלנו או שונים משלנו. עמדה זו נמצאת בבודהיזם והפכה למעניינת עבור מדענים בשנים האחרונות.

לפי תפיסה זו, העולם במובן הרחב ביותר שלו יכלול המוני יקומים, אשר כמו שלנו מהווים התפרצויות רגעיות ומקומיות של הוויה סוערת ורובה גלויה במארג הגדול של קיום מוניסטי שליו. או כמו מולקולות מים באוקיינוס.

---

122 "אופני" "האפשרות" "האחרים" "מהווים" "פחות" "בעית 6" "לכל 4" "אפשרות" "לוגית "מתייחסת" "להיתכנות" "1 דמיון 0" "ללא" "סתירה" "פנימית 6" "אפשרות" "הרחבה" "מרמזת" "על" "כך "שמקרים" "מתרחשים" "בדגימות" "אחרות" "מאותו" "סו 6" "בעוד" "שאפשרות" "טבעית" "1" "פוטנציא 0 6 יכולה" "להיות" "מיושמת" "על" "אדם" "יחי 4" "שלא" "הציג" "בעבר" "בפועל" "את" "התכונה" "המדוברת

ייתכן שיקומים מרובים כאלה קשורים זה לזה איכשהו)איינשטיין שיער בנושא זה(, או לא קשורים כלל. "חוקי הטבע" הפועלים ביקומים אלה עשויים להיות זהים, חלקיים או שונים לחלוטין)כפי שניוטון שיער(.

ייתכן שיש גם יקומים בתוך יקומים, הקשורים כמיקרוקוסמוס ומקרוקוסמוס. כל קווארק בעולמנו עשוי להיות יקום בקנה מידה קטן יותר של מרחב וזמן, מלא בחורים שחורים, גלקסיות, כוכבים, כוכבי לכת, יצורים חיים, אטומים וקווארקים, עם המפץ הגדול שלו. עולמנו עשוי בתורו להיות עצמו קווארק ביקום גדול יותר.

במקרה כזה, פוטנציאל)ודרכי אפשרות אחרות(יכולות להיות קיום מתמשך ביקום אחר של העולם הגדול, בעוד שאי-אפשרות פירושה אי-קיום או הפסקת הוויה "בכל העולמות האפשריים")ביטוי שאנו חבים לליבניץ, אני חושב(. האם האדם באמת יכול לקוות לפתור סוגיות כאלה מוטל בספק. כל זה בגדר ספקולציה, כמובן.

תשובה פשוטה יותר תהיה כדלקמן. ראשית, צורת הגל המהווה אוניברסלי "פוטנציאלי אך לא ממשי" היא פוטנציאל מתמטי של מרחב-זמן, *יחד עם כל שאר* האוניברסלים "הפוטנציאליים אך לא ממשיים". כלומר, לפוטנציאל אין צורה ומורכבות ספציפיות המאוחסנות בשום מקום ספציפי, אלא היא בסך הכל פוטנציאל החקוק במרחב-זמן עצמו מעצם האפשרות המתמטית של צורת גל זו וכל האחרים בה.

אם כך, אז אולי הכל הוא פוטנציאלי. האם מהלך העולם אי פעם מוליד את כל הפוטנציאלים שלו היא שאלה אחרת. במבט ראשון זה יהיה תלוי רק בשאלה האם העמדות הקודמות של תהליך

העולם מאפשרות תוצאה כזו, בהינתן מספיק זמן. אבל אם ניקח בחשבון את עובדות הסיבתיות, נראה שהמצב מגביל אף יותר.

לא כל צורות הגל הניתנות להעלות על הדעת מתרחשות מהסיבה הפשוטה שישנן אינטראקציות בין צורות גל קיימות. חוקי הפיזיקה" הבסיסיים המעטים אמורים לסכם את המצב" הנתון של העולם החומרי, ולקבוע מראש שצורות גל מסוימות שהמתמטיקה הטהורה הייתה מאפשרת)אם היו מתעלמים מגורמים קדומים(לעולם לא יתממשו בפועל. באופן דומה, כביכול, בתחום המנטלי.

הידע שלנו על "חוקי הטבע" הללו אינו ניתן לנו מראש, ולכן הוא חייב להתבסס על הצטברות הדרגתית של מידע אמפירי. כל דבר ניתן להעלות על הדעת, אך לא כל דבר הוא פוטנציאלי. ברוב המצבים, אנו יודעים פוטנציאל רק מהמציאות, אם כי בהקשרים מסוימים אנו יכולים לחזות אותו ממידע קודם.

כאן מחפשים *סיבתיות : כך וכך מתרחש כאשר* זה או אחר מתרחש *ורק אז* . הפוטנציאל הוא, אם כן, מה שקורה *בנסיבות ספציפיות* . לכן, המציאות שבה הפוטנציאל "מאוחסן" נמצאת בנסיבות הסובבות, או במקורותיהן. פוטנציאלים רשומים במציאות הטבע, ועוברים הלאה מרגע לרגע, בזכות האינטראקציות של כל הגלים ביקום.

6. ידע חברתי לעומת ידע אישי

לכל אדם יש ידע)חוויות ותובנות, כמו גם התבוננויות פנימיות(- שאין לאף אחד אחר. חלק מהידע האישי הזה משותף בעל פה כלומר מועבר לאחרים. חלק ניכר מהידע האישי שלנו מגיע מאנשים אחרים בדרך זו. אנו סופגים מעט מכל אחד מאנשים)רבים משפחה, חברים, שכנים, ספרים, מורים, תקשורת וכו'(;אך לא, שימו לב, מכל האנשים. לכן, ידע חברתי הוא מפוזר, יותר רשת של מעגלים מוגבלים חופפים חלקית, מאשר שלם שאנו מתחברים אליו ומזינים.

"הבעלות הקולקטיבית" על הידע של האנושות היא "פוטנציאל" תיאורטי, ולא מציאות. אין לכל אחד מאיתנו את כל הידע הזמין לאף אחד אין את זה: למעשה לא נוכל להשיג אותו לעולם, הוא - פשוט עצום מדי. לכן, הרעיון אינו רק בדיה - הוא אפילו לא אפשרי.

מסיבות אלה, לא ממש מדויק לדבר על מדע כרכוש משותף, סך כל הידע המדעי. במקום זאת, מדע הוא *תהליך הדדי* של תקשורת, חילופי נתונים והכרה או ביקורת עמיתים - שתוצאתו היא ידע רחב ומדויק יותר, אם כי עדיין מוגבל, בקרב כל אחד מהמשתתפים במדע.

7. התפקיד הפעיל של הלוגיקה

1. עקרונות האדוקציה[123]

המושגים והתהליכים של אדוקציה הם כלים בסיסיים של הקוגניציה האנושית, שהחלו להתבהר רק במאות האחרונות בזכות פילוסופים כמו פרנסיס בייקון או קארל פופר. אף על פי כן, אנשים רבים עדיין אינם מודעים לענף חשוב זה של הלוגיקה. לוגיקה היא אמנות ומדע השיח. כמו כל עקרונות הלוגיקה, עקרונות האדוקציה הם ראשית תיאורים אידיאליים של חשיבה רגילה, ולאחר מכן מרשמים לחשיבה מדעית.

כל דבר שאנו מאמינים בו, תוהים לגביו או לא מאמינים בו, עשוי להיחשב *כתאוריה* . לכל דבר שניתן לחשוב עליו יש אמינות ראשונית מסוימת במבט ראשון, אך מסיבה זו בדיוק אנו נדרשים להעריך אותו לעומק, אחרת סתירות היו נכונות באותה מידה! ***אדוקציה*** היא המדע של הערכה כזו: היא אומרת לנו כיצד אנו פועלים וצריכים להוסיף אמינות נוספת לתיאוריה או לשלילתה. הבאת ראיות פירושה הוספת משקל לוגי לרעיון.

אך לא מרמז על) P מרמז על T אם ,P מנבאת ***משהו*** T תיאוריה עשויה לחזות את השלילה של משהו, כלומר T תיאוריה .(nonP מרמז T ,במקרה כזה ;P -***מתנער מ*** T-אז נוכל לומר ש ;nonP או ,P עשויה לא לחזות T תיאוריה .(P אך לא מרמז על) nonP על ,שהן אותה סיטואציה לפי הגדרתנו)כלומר ,nonP לא לחזות

---

123 "מאמר "זה "נכתב "בשנת "9PP8 "זמן "קצר "לאחר "שסיימתי "את *"לוגיקה עתידית* "כל "שלא "יכולתי "לכלול "את "ההבהרות "שלו "בספר "זה "כל "הנושאים "האחרים "בפרק "זה 4 6 פותחו "מאוחר "יותר "בשנת 9PPI

כאשר T נוכל לומר ש-P מרמז על לא מרמז על P (nonP); *ואינו* ניטרלי ל T (ול-nonP).[124]

לפחות T, תמיד יש לפחות אלטרנטיבה אחת שאינה T לתיאוריה ואת T בדרך כלל, אין לנו רק תיאוריה אחת.[125] בהתחלה T1, T2, T3 לשקול, אלא תיאוריות רבות T השלילה שלה שאינה וכו'. אם אחת מהחלופות הללו תואמת, היא מנוסחת בצורה לא נכונה. חלופות מנוסחות כהלכה אינן רק שונות אלא גם אינן נניח מעתה ואילך שאנו עוסקים בניגודים או סתירות.[126] תואמות או...' הן סותרות T3 או T2 או T1' כאלה, כך שהחלופות בהפרדה זו את זו.[127]

אמיתותן של תיאוריות תלויה בעקביות *פנימית ובעקביות עם כל ידע אחר, הן התיאורטי והן האמפירי*. כאן, אנו עוסקים במיוחד בהערכת האמת, או השקר, של תיאוריות בהתייחס לניבויים שלהן או לחוסר ניבויים שלהן.

---

124 "אינה עקבית" ולכן שגויה אם לא "non" וגם "על" ל"תיאוריה" שמרמזת "גם על "או" ל"מרמז" על "תוצאה" זו "נראית" בלתי "הולמת" אז "יש" לבחון מחדש את "הטענה" ש או "שניהם" ל"non" מרמז" על "ש

125 "חלופה" זו "אינה" עולה "בקנה" אחד "איתה" כלומר "שתיהן" לא "יכולות" להיות נכונות

126 "לדוגמה" (זה "לבן") "ו(זה "שחור") "מעורפלים" מכדי "להיות" בלתי "תואמים "ייתכן" שלא "נבחין" בכך "מיד" עד "שנזכור" שדברים "מסוימים" הם "גם" שחור" וגם "לבן "כלומר" חלקו "האחד" וחלקו "השני" או "היינו" אומרים "בצורה "מדויקת "יותר" (זה "לבן" ולא "שחור") או "זה "שחור" לגמרי "כדי" להקל "על" הבדיקה "העתידית" כמובן "הידיעה" שלנו "שדברים" מסוימים "הם" גם "שחור" וגם "לבן" היא "תוצר" של "ניסיון" קודם "בניסוח" התזות שלנו "בהתאם" אנו "פשוט" מקצרים "דרך" סוגיות "פתורות

127 כמקרה "מיוחד" של "זה" אך "כמו" כן/ non "או" נ"ניתן" לראות "את" ההפרדה "non" כאשר "או" non "או" נ"א" ; נ"או" : נ"ניתן" תמיד "לשנות" את "או" ; נ"או" : נ"שווה" ערך "ל

- P מנבא את T-בתחזית ***נכונה***)או אמיתית(אנו מתכוונים ש אכן מתרחש P-ואי P-מתכחש ל T-אכן מתרחש, או ש P-ו.
- בעוד P מנבא את T-בניבוי ***שגוי***)או שקוף(הכוונה היא ש בעוד שנמצא P-מתכחש ל T-מתרחש, או ש P-שנמצא כי אי מתרחש P כי.

עליהם אנו מבססים את ,P-או אי P בסופו של דבר, אירועים כמו שיפוטינו, חייבים להיות בגדר *תופעות גרידא* - דברים המופיעים בחווייתנו, פשוט כפי שהם מופיעים[128].

אם תיאוריה נראית נכונה *במבט ראשון* , זה כנראה משום - שהחלופה/ות שלה בוטלו או בוטלו במהירות מסיבה כלשהי למשל, עקב חוסר עקביות, או עקב תחזיות בלתי בנות קיימא בבירור. אם לא נשקלה אפילו חלופה, אזי התיאוריה הראשונה *והחלופה/ות שלה* - חייבות לעבור בדיקות עקביות ומבחנים - אמפיריים . במונח האחרון אנו מתייחסים לתצפית)שעשויה להיות מוקדמת על ידי ניסוי(של אירועים קונקרטיים)ובסופו של דבר חלק מההיבטים המופשטים שלהם(, כדי ליישב סוגיות שמעלים תיאוריות סותרות.

ניתן להעלות על הדעת שרק תיאוריה אחת בנוגע לסוגיה מסוימת תוכל להעלות על הדעת; אך אין לבלבל מצב זה עם מצב שבו הצלחנו עד כה לבנות רק תיאוריה אחת. שכן קורה גם שאין לנו *תיאוריה* לסוגיה הנידונה)כרגע ואולי לנצח(, ואיננו מסיקים ,מכך שאין הסבר)אנו טוענים שיש כזה, באופן עקרוני(. כמו כן יש לזכור כי קיום שתי תיאוריות או יותר למשהו אינו מבטיח שיש

---

128 "אירועים"חשופים"כאלה"פוגעים"בתודעתנו"כל"הזמן"יודע"מיומן"הוא"מי "שאימן"את'עצמו'להבחין'בין'תופעות'ראשוניות'לבין'מבנים'מאוחרים'יותר"הקשורים "אליה"לפעמים"הבחנה"כזו"אפשרית"רק"לאחר"מעשה"לאחר"גילוי"תוצאות"שגויות של'כישלונות'עבר'באומנות'זו

לנו את כל ההסברים האפשריים. ייתכן שבהמשך)או לעולם לא(נמצא חלופה/ות נוספת/ות, אשר אכן עשויות להתברר כאמינות יותר או כאמינות ביותר.

לתאוריות חלופיות עשויות להיות כמה תחזיות משותפות; ואכן, הן בהכרח עושות זאת)ולו רק ברמיזה של קיום, תודעה וכללית דומות(. משמעותיים יותר הם ההבדלים בין תיאוריות חלופיות: שאדם מנבא את מה שאחר מתכחש לטענתו, או שאדם מנבא או מתכחש לטענתו של אחר ניטרלי; משום שדווקא בהתייחס להבדלים כאלה, ולמבחנים אמפיריים לפתרון סוגיות, אנו יכולים לאשר, לערער, לבחור, לדחות או לבסס תיאוריות.[129]

אם תיאוריה מנבאת נכונה משהו, שלפחות תיאוריה חלופית אחת הייתה ניטרלית לגביו, אזי התיאוריה הראשונה ***מאושרת במידה מסוימת*** , כלומר היא למעשה מרוויחה מהסתברות מסוימת להיות נכונה)היא אובדת על ידי תיאוריה חלופית פחות מוצלחת(. אם תיאוריה ניטרלית למשהו שתיאוריה חלופית ניבאה נכון, אזי התיאוריה הראשונה ***מתערערת במידה מסוימת*** , כלומר היא למעשה מאבדת מהסתברות מסוימת להיות נכונה)היא מושגת על ידי תיאוריה חלופית מוצלחת יותר(. אם כל התיאוריות האלטרנטיביות מנבאות אירוע באותה מידה או שכולן ניטרליות באותה מידה לגביו, אזי ניתן לומר שכל אחת מהתיאוריות אינה ***מושפעת*** מההתרחשות.

לפיכך, אישור הוא יותר מניבוי נכון וערעור הוא יותר מניטרליות לפי ההגדרות שלנו, מונחים אלה ישימים רק כאשר תיאוריות

---

129 "ניבוי"הוא"משמעותי"שימושי"להכרעה"בין"תיאוריות"רק"אם"הוא"כמו"גם "עקב"ניתן"לבחינה"אמפירית"אחרת"הוא"סתם"אוויר"חם"קביעה"גרידא"כיסוי"או "קישוט"לספקולציות"תהליך"הבדיקה"אינו"יכול"להניח"את"התוכן"בשלב"נוח"כלשהו אלא"חייב"להטיל"ספק"מתמיד"ברעיונות"כדי"להבטיח"אמינות"רבה"יותר"ויותר

חלופיות מתנהגות בצורה שונה, כלומר כאשר לפחות אחת מבצעת ניבוי נכון ולפחות אחת ניטרלית לאירוע המדובר. אם כל החלופות מתנהגות באופן אחיד מבחינה זו, הן אינן מושפעות מהאירוע, כלומר דירוגי ההסתברות שלהן נותרים ללא שינוי. לפיכך, אישור)חיזוק(וערעור)החלשה(הם יחסיים, תלויים בהשוואות ובניגודים בין תיאוריות.[130]

יתר על כן, אנו עשויים להתייחס לדרגות ***הסתברות*** ,)א(לפי אילו וכמה תיאוריות מאוששות או מתערערות ביחס לאירוע נתון, ו-)ב(לפי מספר האירועים המשפיעים על מערך התיאוריות שלנו. אם נספור 'נקודה' אחת לכל אירוע כזה, אז)א(בכל אירוע התיאוריה או התיאוריות שאושרו חולקות את הנקודה, כלומר משתתפות בהסתברות המוגברת, בעוד שזו או אלו המערערות לא מקבלות דבר; ו-)ב(על פני מקרים רבים, אנו מסכמים את החלקים שהתקבלו על ידי כל אחת מהתיאוריות וכך קובעים את משקליהן ההשוואתיים)עד כה בתהליך המחקר(. התיאוריה עם מספר הנקודות המצטבר ביותר היא הסבירה ביותר, ולכן זו שיש ***לבחור***.[131]

או קבוצה ,nonT-ו T שימו לב שייתכן ששתי תיאוריות חלופיות נמצאות בשיווי משקל, מכיוון שכל ...T1, T2, T3 של תיאוריות תיאוריה מאוששת באופן שונה על ידי אירועים מסוימים

---

130 "שימו"לב"שניבוי"נכון"על"ידי"תיאוריה"אינו"מרמז"על"הוכחת"התיאוריה "ואף"אינו"שולל"ניבוי"נכון14/ לhon'מנבא' נnon/"אינו"מרמז"על"/ ל'מנבא' נ5מכיוון"ש0 "הוא"/"מאשר/"'את'16 תואם" /' ל"מנבא" נnon5מכיוון"'ש0"על"ידי"התיאוריה"הסותרת " נnon/"התיאוריה"רק"אם"התיאוריה"הסותרת"עשויה"להיות"/"מופרכת/"1כלומר4"אם 6אחרת'גם'התיאוריה'וגם'הסתירה'שלה'אינן'מושפעות14/ ל5ניטרלי'ל

131 "תחום"דירוג"ההסתברות"עשוי"להיות"מסובך"עוד"יותר"על"ידי"התייחסות '4ל'עשוי"/כנראה'לרמוז"על' נ6לדרגות'שונות'של'רמיזה4"במקום"רק"לרמיזה'מוחלטת "למשל4"ואפשרות"פורמלית"זו"מולידה"ניואנסים"נוספים"בחישוב"ההסתברויות"של 6תיאוריות

ומתערערת על ידי אחרים, ובסופו של דבר הנקודות המצטברות שלהן שוות. זהו מבוי סתום נפוץ, במיוחד משום שבפועל אנ' כמעט ולא עושים או אפילו יכולים להקצות ולחשב במדויק דירוג' הסתברות' כפי שהוצע לעי' בצורה של' מודל' אידיאלי. בסופו של דבר אנו מסתמכים לעתים קרובות על " ***שיפוטיות*** " , שאנשים מקבלים בהצלחה' משתנה. אבל כמובן, החלטות' כאלה נדרשות רק כאשר עלינו לנקוט פעולה מיידית; אם איננו תחת' לחץ, אינ' צריכים לנקוט עמדה לכאן או לכאן.

, אם ניבוי כלשהו של תיאוריה אינו נכון, אזי התיאוריה ***נדחית*** כלומר ננטשת ובתקווה מוחלפת, בתיאוריה אחרת או בגרסה שונה שלה)שהיא, למילים פשוטות, תיאוריה אחרת(, מוצלחת בתחזיותיה כמו הקודמת אך ללא אותם פגמים. הביטוי "ניסו' וטעייה" מתייחס לתהלי' זה. דחייה היא הפרכה יעילה, א' הקרובה ביותר אליה ככל' שניתן להגיע אמפירית. מכאן נובע שאם ניסוי וטעייה מנבא באופן שגוי את ניסוי וטעייה, אז אי-ניסוי תיאוריה לכאורה אינה מבצעת[132] וטעייה מוכח למעשה. כל עוד תחזיות שגויות, היא ***נסבלת*** על ידי הראיות האמפיריות' בכללותן. תיאוריה נסבלת' פשוט אינה' נדחית' עד כה, ולכן תאושר, תערער, לא תיפגע בדרכים שונות.

תיאוריה ***מבוססת סופית*** רק א' היא הייתה התיאוריה היחידה' עם ניבוי אמיתי, בעוד שכל התיאוריות האלטרנטיביות ניבאו את' הניבוי ההפוך לחלוטין. בקיצור, לתיאוריה המבוססת הייתה

---

132 'חייב'להתרחש'כלומר' ל'א'4ל'מנבאים'את' נ'hon'וגם' נ'שים'לב'שאם'גם "הכרח'6"אם"בכל"זאת"נגלה" ל'אם"ההשלכות"אינן"ניתנות"להכחשה"מבחינה"לוגית'4"אז "מתרחש'ולכן'התחזיות'שלנו'שגויות'4"אנו"ניצבים"בפני"פרדוקס'6'כדי"לפתור" ל'non5ש " נ'גם'על'ידי' ל'ואת'ההשלכות'שלנו' ל'non5אות'4"עלינו'לאמת'את'התצפית'שלנו'ב "באופן"בלתי"נמנע'4"התצפית"או"אחת"ההשלכות"או"שתיהן"1'או'6 non"וגם"על"ידי 6ההנחות'שהובילו'אותנו'אליה'0'יימצאו'שגויות'4"על'פי'חוק'א'5הסתירה

nonT השלכה *בלעדית* על האירועים הרלוונטיים. ברור שאם היא האפשרות היחידה שנותרה לנו; באופן דומה T נדחה, אז, הנותר מבוסס T1 נדחות, אז T2, T3... אם כל החלופות.[133] לאחר מכן נוכל לדבר על הוכחה אינדוקטיבית או הצדקה. הוכחה כזו נשארת משכנעת רק במידה שאנו מניחים שרשימת התיאוריות האלטרנטיביות שלנו שלמה והקשרים שלהן לתחזיות שלהן נכונים, כמו גם שהמבחן אכן היה אמפירי לחלוטין ולא הסתיר הנחות תיאורטיות מסוימות שלא נבדקו. הוכחה היא דדוקטיבית רק אם הסתירה של התיאוריה סותרת את עצמה, כלומר אם התיאוריה מובנת מאליה.

ברגע שתיאוריה נבחרת על סמך הסתברויות או נקבעת משום שהיא האחרונה שעומדת בכל הבדיקות, היא שומרת על מעמד מועדף זה עד, אם בכלל, שהמצב ישתנה, כלומר ככל שיופיעו או יימצאו ראיות חדשות, או שנעשות תחזיות חדשות, או שנבנות תיאוריות חדשות.

חשוב לציין כי מאחר שתיאוריות חדשות עשויות להיכנס לדיון בשלב מאוחר יותר, אירועים שעד כה לא השפיעו על ההסתברויות היחסיות של תיאוריות חלופיות או על תיאוריה בודדת, עשויים עם הגעתם של שחקן/ים נוסף/ים לזירה להפוך לנתונים משמעותיים. מסיבה זו, במקרה של בחירה, למרות שניבויים או ניטרליות נכונים לא הביאו בעבר לאישורים נוספים באופן .[134] או לערעור, הם עשויים לפתע לעורר עניין מחודש דומה, במקרה של ביסוס, עלינו להמשיך ולעקוב אחר הניבויים

---

133 "מה שאומר 94 נ' לפחות' באופן' זמנ' ייתכן' שנמצא' בהמשך' סיבה' לבטל' את n6 5 שרשימת' התיאוריות' שלנו' לא' תהיה' שלמה' ויש' לנסח' חלופה' נוספת' ל

134 6/לכ 4 "ניבוי' נכון 4 "למרות' שאינו' זהה' לאישוש 4 "הוא' אישור" "פוטנציאלי" וכו

או הנייטרליות הנכונות של התיאוריה, שכן הם עשויים להשפיע על שיפוטינו בשלב מאוחר יותר.

יש לציין ולהבהיר סטיות נראות לעין מהעקרונות הנ"ל:

- שימו לב שתאוריות גדולות מבוססות (עקביות ובעלות אישור תכוף יחסית(מטופלות לעיתים כ"הוכחות" להשערות צרות יותר. לפיכך, הן נחשבות כשוות ערך לראיות "אמפיריות מבחינת עוצמת". זה נותן את הרושם ש"היגיון" שווה ערך לניסיון ביחס לראיות - אך זהו רושם שגוי.

באופן ספציפי יותר: נניח ש-)א(ניחשתי או 'הנחתי' שהמידה גם)א(x-ו-)ב(חישבתי את אותה מידה כ ,x של פלוני היא וגם)ב(הן 'תיאוריות', שיכולות למעשה להיות שגויות, אך)א(היותה תיאוריה *מבודדת*)או ניחוש כבדרך אגב(נחשבת לאומת או נדחתה על ידי)ב(, מכיוון שהאחרונה, בהיותה *רחבה יותר בהיקפה*)למשל משפט מתמטי(, תדרוש עבודה מורכבת הרבה יותר כדי להטיל ספק.

ככל שההשלכות של דחיית השערה מבוססת מסובכות יותר, כך אנו נזהרים יותר בעשיית דבר כזה, ומעדיפים להפעיל תחילה את הלחץ על אלמנטים חלשים יותר בידע שלנו.

- שימו לב גם לכשל האפיסטמולוגי הבא: לעתים קרובות אנו מקרינים תמונה, ולאחר מכן משתמשים ב*אירוע מדומיין זה כנתון אמפירי* , לתמיכה בהשערות גדולות יותר. במילים אחרות, ספקולציות הן רב-שכבתיות: חלקן מתקבלות כראשוניות, ולאחר מכן משמשות כדי "להצדיק" ספקולציות ,משניות ומרוחקות יותר. על ידי שימוש חוזר ונשנה הספקולציות הראשוניות מקבלות בהדרגה מראה של מוצקות שאינה ראויה להן.

המונח "עובדה" משמש לעתים קרובות בצורה שגויה או לא מובנת כראוי. עלינו להבחין בין עובדה יחסית הנוצרת על ידי תיאוריה לבין עובדה מוחלטת התומכת בתיאוריה.

a) עובדות" יכולות להיות משתמעות מהתיאוריה של" אדם, במובן של ניבוי בציפייה שהן יתגלו כנכונות, ובמקרה כזה התיאוריה המדוברת תתבסס. "עובדות" כאלה טרם נקבעו, אך שעדיין יש להן דירוג הסתברות נמוך. אנו יכולים לכנות ***עובדה משוערת זו*** . למעשה זוהי פריט בתוך התיאוריה של אדם, פריט שנטען כי הוא מאופיין בכך שהוא ניתן לבדיקה אמפירית, פריט שבמבט ראשון אינו פחות טנטטיבי מהתיאוריה שרמזה עליו.

b) לעומת זאת, ***עובדה מבוססת*** מתייחסת לטענות שכבר, מהוות מקור לאמינות עבור התיאוריה המדוברת בהיותן מבוססות באופן עצמאי. הקשר הלוגי בין המשמעות)תיאוריה לעובדה(זהה, אך התפקיד שממלאת העובדה הנטענת שונה. כאן, טענה אמפירית/נבדקת יחסית מוסיפה למעשה אמינות לתיאוריה המוצעת.

2. הכללה מוצדקת

חוק ההכללה הוא מקרה פרטי של לוגיקה אדוקטיבית, מקרה שלא מובן ומושמץ לעתים קרובות.

בהכללה, אנו עוברים מטענה מסוימת (כגון: *חלק מה* X הם Y) לטענה כללית (*כל ה X הם Y*). *המונחים המעורבים במקרה כזה, דברים* שהם X ודברים שהם Y) או משום שבכמה מקרים (*כלומר*, *כבר מקובלים*) או משום שבכמה מסקנות או השערות קודמות, מונחים אלה הפכו לחלק מההקשר שלנו. מונחים אלה כבר חופפים לפחות במידה חלקית, שוב או הודות לתצפית או באמצעים אחרים. ההכללה (X וגם Y שחלק מהדברים הם *גם*) עצמה מתייחסת רק לשלב האחרון, כלומר על הבסיס שחלק מה X הם Y, *ה* תוך קבלת העובדה שכל X הם Y. תוך זה; אך הוא לגיטימי מבחינה אינדוקטיבית דדוקטיבית בתהליך.

הטענה הכללית היא, באופן מדויק, רק השערה, כמו כל השערה אחרת. היא אינה קבועה לנצח; אנו יכולים לשנות את דעתנו, ועל סמך נתונים חדשים (נצפים או משוערים), להגיע למסקנה זוהי פשוט *פירוט* . כמו כל "חלק מה X אינם Y" - החלופית ש"השערה, הכללה כפופה לאיזונים ובלמים שמספקים עקרונות האדוקציה. הדבר היחיד שמבדיל מקרה מיוחד זה מאחרים הוא שהוא עוסק במונחים שכבר ניתנו בטענה פרטיקולרית שכבר ניתנה, בעוד שאדוקציה באופן רחב יותר יכולה לשמש להמצאת מונחים חדשים, או להמצאת טענות פרטיקולריות כמו גם כלליות. ביקורת על הכללה על ידי יצירת הרושם שהיא דעה

קדומה וקשיחה היא לייצג אותה בצורה שגויה. אנו רשאים להכליל, בתנאי שנשאר פתוחים מספיק כדי לפרט אם מסד הנתונים המורחב שלנו ידרוש תיקון כזה.

יש המבקרים הכללה משום שהיא מאפשרת לנו לקבוע הצהרות על מקרים *שלא נצפים* . כדי להבין את הלגיטימיות של הכללה "כל ה X-יש לראות שבמעבר מ"חלק מה X הם Y" הם נשארים באותו *קוטביות* של יחס)כלומר, "הם", במקרה זה(בעוד שאם היינו מניחים את ההנחה ההפוכה, כלומר שחלק מהמקרים הנותרים, שלא נצפים, של X אינם) או עשויים שלא(היינו מציגים יחס חדש בהרבה ופחות מוצדק. עד כה, Y (להיות שהם X-נתקלנו רק ב *Y* , איזו הצדקה יש לנו להניח שייתכנו X שהם Y? שהם ... *לא* התנהגות מתמשכת.

> שימו לב היטב לטיעון זה. כאשר אנו מכלילים מ-"חלק מה-X" לכל ה-X", שהם "Y", אנו משנים *רק* את הכמות, מה שהם "X"-המעורבת. לעומת זאת, אם, בהינתן שחלק מה "X" אחרים הם גם "Y"-נניח שחלק מה "Y", אנו משנים *גם* את הכמות וגם את הקוטביות, שכן "Y" שאינם "X" אנו לא רק משערים על קיומם של "Y" ״ אלא, "Y"-אלה הידועים כ) "X"-גם אומרים משהו על *כל* ה "Y"-אלה המשוערים שהם אינם "Y" המשוערים שהם גם לפיכך, ההעדפה על עקרון הפרטניזציה על פני ("Y" הכללה תהיה עמדה ספקולטיבית יותר.

מכאן, מומלץ להכליל - עד אשר נמצא סיבה לפרט. כמובן, מידת הוודאות של תהליך כזה היא פרופורציונלית למידת המאמץ שחיפשנו חריגים ולא מצאנו כאלה.

לאלו שעשויים לטעון שעמדה אגנוסטית או בעייתית לגבי המקרים הבלתי נצפים תהיה עדיפה, נוכל להשיב כדלקמן. אמירה זו היא הצעה ש"האדם אינו מסוגל לדעת כלליות". אך הצהרה כזו תהיה סותרת את עצמה, שכן היא עצמה טענה לכלליות. כיצד טוענים מבקרים אלה שרכשו ידע על כלליות זו עצמה? האם הם טוענים לעצמם זכויות או סמכויות מיוחדות? מכאן נובע באופן הגיוני שהם מודים במשתמע שהאדם (או לפחות חלק מהבני אדם עצמם) יכולים לדעת כלליות מסוימות, ולו רק זו ש"האדם יכול לדעת כלליות מסוימות". רק עמדה זו היא עקבית מעצמה, שימו לב היטב! אם אנו מודים שניתן יהיה להכליליות מסוימת (במקרה זה, כלליות המוכרת על ידי היגיון הפרדוקסים), אז נוכל באופן עקרוני להודות ביתר קלות ביותר ממנה (כלומר, על ידי הכללה), בתנאי שנשמרים סטנדרטים גבוהים של לוגיקה.

יתר על כן, אם נודה שהכללה *כמותית* מוצדקת, עלינו להודות באופן עקרוני שגם הכללה *מודאלית* היא כזו, משום שמדובר בדיוק באותו תהליך המשמש בהקשרים שונים במקצת. הכללה כמותית היא מה שראינו זה עתה, המעבר מ-'חלק מה X הם Y' ל'כל X הם Y', שבו X הוא הנושא) כלומר מכמה מקרים של X-ים לכל המקרים שלו. הכללה מודאלית היא המעבר מ (Y הנשוא ל-'חלק או כל (ה 'Y הם בנסיבות *מסוימות* X-)חלק או כל (ה 'כלומר מכמה נסיבות שבהן מופיע הצירוף 'Y הם *בכל* הנסיבות (פוטנציאל (לכל הנסיבות הסובבות (הכרחיות טבעית). זה XY לא תהליך שונה, אלא שמוקד תשומת הלב הוא תדירות הנסיבות במקום מקרים. איננו יכולים לטעון נגד הכרחיות טבעית, כפי שניסה דיוויד יום, מבלי לטעון נגד הכלליות. עמדה

ספקנית שכזו היא בכל מקרה מנוגדת לעצמה, בהיותה בעצמה טענה לידע כללי והכרחי!

שימו לב שהטיעונים *שהוצעו* לעיל לטובת חוק ההכללה עולים בקנה אחד עם חוק זה, אך אין לראותם כיישום שלו. אלו תובנות לוגיות, היוצאות מהצורות שלקחה המחשבה האנושית. כלומר, בעוד שאנו מציינים את העובדה שידע מושגי מורכב מצורות משפטיות בעלות מאפיינים שונים (נושא, קופולה, נשוא; קוטביות, כמות, מודאליות; קטגורית, מותנית, ניתוח ההשלכות של צורות כאלה על החשיבה הוא פעולה לוגית דדוקטיבית יותר.

לפיכך, הכללה על כל צורותיה, כאשר היא נתפסת ומיושמת כראוי, כלומר כוללת פירוט היכן שמתאים, מוצדקת לחלוטין ככלי אינדוקטיבי. זהו כלי אחד במאגר הקוגניציה האנושית, כלי חיוני ונמצא בשימוש נרחב מאוד. תוקפה העקרוני אינו ניתן להכחשה, כפי שמראים טיעוניה לעיל.

3. גישות לוגיות

לוגיקה מוצגת בדרך כלל ללימוד כתיאור סטטי ומרשם של צורות של הצעות וטיעונים, כך שאנו שוכחים שמדובר במהותה *בפעילות*, בפעולה נפשית. אפילו את שלושת חוקי המחשבה יש לבחון מנקודת מבט זו, כדי להבין אותם במלואם. לכל אחד מהם, מתאימה גישה נפשית, מדיניות או תהליך מסוים...

a) לחוק הזהות, מקבילה גישה של **הכרה בעובדה**, כלומר בכל מה שקורה כעובדה בהקשר הנתון. כאן, המונח 'עובדה' מתייחס באופן רחב לעובדה של מראית עין, עובדת מציאות או אשליה, או אפילו עובדת בורות או חוסר ודאות כמו כן, תשומת הלב לקונפליקטים עתידיים (סתירות, אי התאמות, פרדוקסים, מתחים (ולפערים (שאלות, תעלומות); ובהרחבה, צורות אחרות של יחסי מנוגדים.

b) . לחוק אי-הסתירה, מקבילה מדיניות **דחיית הסתירות** סתירות מתרחשות בידע שלנו באמצעות שגיאות עיבוד, מסוג כלשהו (למשל, הכללת יתר, אדוקציה בלתי מבוקרת, ניחוש לא מוצלח), הנובעות בסופו של דבר מההצגה ההדרגתית של מידע לצופה האנושי ומאמצעי הקוגניטיביים המוגבלים והאינדוקטיביים. החוק הוא תובנה שהתרחשות כזו, לאחר שהיא מובנת בבירור, צריכה להיחשב לא כאישור לכך שסתירה יכולה להתרחש במציאות, אלא כאות לכך שמתרחשת אשליה בלבד שיש לדחותה.

c) לחוק האמצע המודר, מקביל תהליך **החיפוש אחר פערים או קונפליקטים בידע וחיפוש אחר פתרונם** . זוהי הפעילות הקוגניטיבית הדינמית ביותר, מנוע חשוב בפיתוח ידע וכאשר מתעוררת סתירה או אפילו אי ודאות, זהו הדחף של מנגנון החשיבה האנושי שפועל לשאול ולענות על השאלות הסמויות, כדי לשמור על הרמוניה בריאה בידע של האדם.

לפיכך, הפעלת ההיגיון תלויה במידה רבה ברצון ***האנושי*** , לאמץ גישה של עובדתיות ונחישות לבדוק עקביות, לחפש מידע ובעיות נוספות ולתקן כל שגיאה שנמצאה. התוצאה הפסיכולוגית של פרקטיקות חיוביות כאלה, בשילוב עם הזדמנויות ויצירתיות, היא הגדלת הידע והבהירות. ההפך מהאמור לעיל הוא הימנעות או התחמקות מעובדות, קבלת סתירות, טיפשות ועצלות. התוצאה הכוללת של פרקטיקות לא הגיוניות כאלה היא בורות ובלבול.

בעוד ש"תודעה" מתייחסת לביטוי סטטי במהותו של יחסי נושא-אובייקט, "מחשבה" היא פעילות בעלת מטרה)ידע(וקבלת החלטות(. אחריותו של החושב על תהליכי החשיבה שלו קיימת לא רק ברמה הבסיסית של שלושת החוקים, אלא בכל רמת פירוט, בכל פעולה קוגניטיבית. חשיבה לעולם אינה מכנית. כדי לראות מה קורה סביבנו, עלינו להפנות את ראשנו ולמקד את עינינו. כדי לגבש מושג או לנסח הצעה או לבנות טיעון או לערוך ניסוי או לבחון השערה, עלינו להשקיע מאמץ. ככל שהמאמצים הקוגניטיביים שלנו קשובים וזהירים יותר, כך סביר יותר שהם יצליחו.

4. סילוגיזם מוסיף ידע

אנשים בדרך כלל מקשרים לוגיקה עם דדוקציה, אולי בשל משקלה ההיסטורי של הלוגיקה האריסטוטלית. אך בדיקה מדוקדקת יותר מראה שהשיח האנושי הוא ברובו אינדוקטיבי, כאשר הדדוקציה היא רק כלי אחד מבין אחרים בארגז הכלים. אם כי חיוני. זה ניכר אפילו במקרה של הסילוגיזם האריסטוטלי ביקורת קלאסית על לוגיקה סילוגיסטית (מאת ג.ס. מיל ואחרים), היא שמדובר בטיעון מעגלי במהותו, שאינו מוסיף דבר לידע. שכן (באיור הראשון) המסקנה כבר נקבעת בהנחה העיקרית. לדוגמה:

כל בני האדם בני תמותה	(הנחת יסוד עיקרית)
קאיוס הוא גבר	(הנחת יסוד קטנה)
לכן, גאיוס הוא בן תמותה	(מַסְקָנָה)

אך ביקורת זו מציירת תמונה מטעה של תפקיד הטיעון, בשל האמונה השגויה שטענות אוניברסליות מבוססות על "ספירה". הבה נבחן כל אחת משלוש הטענות בו.[135] מלאה" של מקרים

---

135 "במובן מסוים, אריסטו הביא את הביקורת הזו על עצמו כשכן הוא הראשון שכלל הנראה הציע שטענות אוניברסליות מבוססות על ספירה מלאה, אבל כמובן

,כעת, הנחת היסוד העיקרית שלנו, בהיותה טענה אוניברסלית :יכולה להיות אחת מהן

(a) אקסיומטי, במובן של טענה מובנת מאליה)כזו שסתירה סותרת את עצמה, כלומר פרדוקסלי(, או

(b) אינדוקטיבי, בצורה של הכללה מתצפיות מסוימות או מהשערה שנבחרה על ידי אדוקציה, או

(c) דדוקטיבי, במובן של מוסק על ידי אדוקציה או סילוגיזם .מאחד מהבאים

אם הנחת היסוד העיקרית שלנו היא)א(, ברור שהיא אינה מוסקת מהנחת היסוד המשנית או מהמסקנה. אם)ב(, היא סבירה במקרה הטוב, וניתן לשפר את ההסתברות הזו רק באופן הדרגתי על ידי הנחת היסוד או המסקנה המשנית. ואם היא)ג(,מהימנותה תלויה בהסתברות של ההנחות בטיעון הקודם, מה .שיסווג אותה מחדש ל-)א(או)ב(

הנחת היסוד המשנית שלנו, בהיותה טענה יחידה)או :פרטיקולרית(, יכולה להיות אחת מהן

(a) אמפירי גרידא, במובן של ניכר מתצפית גרידא)טענות כאלה צריכות להיות בסיס לידע(, או

(b) אינדוקטיבי, כלומר הכולל לא רק תצפיות אלא מכלול מודע פחות או יותר של שיפוטים הכוללים הכללה ואדוקציה מסוימת, או

"בפועל"כמעט"אף"פעם"לא"למעט"במצבים"מלאכותיים"מאוד"שבהם"אנו"עצמנו"מגדירים "קבוצה"כשלמות"נתקלים"בקבוצות"הניתנות"לספירה"מלאה"המושגים"שלנו"הם"בדרך "כלל"פתוחים"עם"אוכלוסייה"פוטנציאלית"(אינסופית)"שלעולם"לא"נוכל"אפילו "בתיאוריה"לקוות"לפגוש"1 מכיוון"שחלק"ממנה"עשוי"להיות"בעבר"או"בעתיד"או במערכת'שמש'או'גלקסיה'אחרת'1

(c) דדוקטיבי', המוסק על ידי אדוקציה או סילוגיזם מאחד מהבאים.

אם הנחת היסוד המשנית שלנו היא)א(, ברור שהיא אינה ניתנת להסקה מאף טענה אחרת. אם)ב(, היא במקרה הטוב סבירה וניתן לשפר את ההסתברות הזו רק באופן הדרגתי על ידי המסקנה. ואם היא)ג(, מהימנותה תלויה בהסתברות של ההנחות בטיעון הקודם, מה שיסווג אותה מחדש כ-)א(או)ב(.

מניתוח זה נובע כי המסקנה המשוערת נגזרת מההנחות ולא שימשה בבנייתן. במקרה)א(, המסקנה ודאית כמו ההנחות במקרה)ב(, ניתן לראות את המסקנה המשוערת כניבוי **הנגזרת** מהאינדוקציות הכרוכות בהנחות. המסקנה אינה הבסיס לאף אחת מההנחות, בניגוד למבקרים האמורים. ההנחות הין ידועות באופן זמני לפני שהמסקנה הייתה ידועה.

ההיבט הדדוקטיבי של הטיעון הוא שאם נניח את ההנחות, המסקנה תבוא בעקבותיהן. אבל ההיבט האינדוקטיבי הוא שהמסקנה אינה סבירה יותר מההנחות. מכיוון שההנחות הן אינדוקטיביות, גם המסקנה היא כזו, למרות שהקשר ביניהן דדוקטיבי. מטרת הטיעון אינה לחזור על מידע בהנחות, אלא לוודא שההנחות אינן רחבות מדי. המסקנה תיבחן אמפירית; אם היא תאושש, היא תחזק את ההנחות, תרחיב את הבסיס האמפירי שלהן; אם היא תידחה, היא תגרום לדחיית אחת מההנחות או שתיהן.

בדוגמה שלנו, *בצורה נוחה, לא ניתן היה להוכיח שגאיוס הוא בן תמותה, למרות שנראה היה שהוא אנושי, עד למותו . לכן, כל עוד היה בחיים, לא ניתן היה לבסס את ההכללה בהנחה העיקרית על תמותתו של גאיוס. במקום זאת, יכולנו להניח שגאיוס הוא בן תמותה)עם*

סבירות מסוימת - גבוהה במקרה זה(בשל אמינות ההנחות. כאשר, לבסוף, גאיוס מת ונראה מת, הוא הצטרף לשורות האנשים המאשרים באופן אדוקטיבי את ההנחה העיקרית. הוא עבר ממעמד של מקרה מנומק למעמד של מקרה אמפירי.

לפיכך, הביקורת המודרנית האמורה על סילוגיזם)ובהרחבה, על צורות אחרות של טיעון "דדוקטיבי"(אינה מוצדקת. סילוגיזם הוא אכן הליך דדוקטיבי, אך בדרך כלל הוא משמש בשירות פעילויות אינדוקטיביות. ללא יכולתנו ליצור יחסים דדוקטיביים בין טענות, יכולות האינדוקציה שלנו יהיו מופחתות בהרבה. כל חתירה לידע היא אינדוקציה; דדוקציה היא חוליה אחת בשרשרת התהליך האינדוקטיבי.

יש לציין כי בנוסף לתהליכים שהוזכרו לעיל המעורבים בסילוגיזם, עלינו לקחת בחשבון תהליכים עמוקים אף יותר המונחים באופן מרומז בטיעון כזה. לדוגמה, מונחים מרמזים על סיווג, אשר מרמז על השוואה, הכוללת בעיקר הסתמכות בעייתית על זיכרון)ככל שמדובר בהשוואה בין מקרים מהעבר וההווה(, כמו גם על כוחות תפיסתיים ומושגיים, ומעלה באופן אונטולוגי את סוגיית האוניברסלים. או שוב, ניבוי מתייחס לעתים קרובות למקרים עתידיים, וזה מעלה שאלות פילוסופיות כמו טבע הזמן.

ניתן לסווג את הגישה שאומצה לעיל כיותר אפיסטמולוגית מאשר לוגית גרידא. היא לא הודגשה מספיק בספרו " *לוגיקה עתידית* ".

5. ישנה היגיון פורמלי של שינוי

במאמר בגיליון דצמבר 1997 של רשת האינטרנט [136], חושף בורטוף את מגבלת "הכותרת האורגני של גתה", [137] החשיבה המדעית המודרנית ליחסים סטטיים, וכיצד ניתן היה להימנע מכך אילו היינו מקדישים תשומת לב רבה יותר לדרך ההתבוננות הדינמית יותר של גתה. [138]

בורטופט טוען, למעשה, שכאשר המדע אימץ את גישתו המתמטית לתיאור הטבע, החל מהמאה ה-18 תחת השפעות נאו-אפלטוניסטיות, בהתלהבותו הוא החמיץ הזדמנות אפיסטמולוגית חשובה שהציג לו גתה.

האחרון, בספרו *"המטמורפוזה של הצמחים"*, סבור כי "ייתכן שניתן יהיה לפתח את כל צורות הצמח מתוך צורה אחת". בורטופט מסביר כי לא נועד לפרש זאת, כפי שרבים ראו, כחיפוש אחר המשותף של איברי צמחים (וצמחים) - אלא, כפי שעשה רודולף שטיינר, כניסיון ללכוד טרנספורמציה ביולוגית [139] כביכול של איבר (או צמח) (מקורי יחידתי כלשהו לריבוי של איברים (או צמחים).

---

136 הערותיי הנוכחיות נכתבו בשנת 1999.

137 מחבר הספר "שלמות הטבע" ו"דרך המדע של גתה" הוצאת פלורים 1999.

138 יוהאן וולפגנג פון גתה: "גרמניה 1999 : P59M; I=

139 בתוך השקפת העולם של גתה 1999 MPI.

כלומר, גתה לא התייחס לאוניברסלים אפלטוניים הנוגעים ל"מוצר מוגמר", אלא לתהליך חי. הוא חיפש את הריבוי "הנובע מאחדות מקורית", ולא "אחדות העומדת בבסיס הריבוי".

אני רוצה כאן להבהיר כי *הכלים הלשוניים/לוגיים הדרושים ליישום תוכניתו של גתה כבר קיימים*. צורות טענה שבאמצעותן ניתן לבטא שינוי מילולי (כולל מטמורפוזה, וההיגיון הדדוקטיבי (ניגודים, סילוגיזם וכו') הנוגע לצורות אלו, כבר עובדו בפירוט רב בעבודתי "*היגיון עתידי*".[140]

אריסטו, בחיבוריו על הלוגיקה, גיבש ועלה על עבודתם של קודמיו, ובמיוחד על זו של מורו אפלטון, על ידי פורמליזציה של שפת הסיווג ותהליכי ההיגיון הנלווים אליה.

של דברים באו לידי[141] המאפיינים המשותפים (כולל התנהגויות "Y הוא X" ביטוי כנשואים של נושאים, בטענות קטגוריות בצורה היחס המתבטא בקופולה. (מייצגים אוניברסלים X, Y... כאשר) הוא' הובהר בתהליכים דדוקטיביים שונים, ובפרט על ידי כל זה ידוע. "Z הוא X אז Z, הוא Y-ו Y הוא X סילוגיזם כגון "אם היטב, אין צורך לפרט יותר.

בעוד שאריסטו הגביל את טיפולו הפורמלי ליחסים סטטיים כאלה, בעיקרם היחסים בין פרטים, מינים וסוגים, הוא אכן חקר **את השינוי** באופן לא פורמלי בפירוט רב ביצירותיו האחרות. הוא היה מחויב לעשות זאת, לאור העניין שהנושאים סביבו עורר בפילוסופיה היוונית מראשיתה. גישתו לשינוי, אגב, התבלטה על ידי התעניינותו המיוחדת בביולוגיה.

---

140 ראה במיוחד פרק I9.

141 למשל "כלומר "פעולה" או "פעילות" יכולה להיחשב כתכונה בהקשר זה" דורגלנים.

, מה שמעניין אותנו כאן הוא ההבחנה בין **הוויה להתהוות** שאריסטו דן בה בצורה כה מעמיקה.

יש לו את שני הסימנים בו – Y הוא גם X דבר שהוא ,"Y הוא X"ב לעומת .(is) זמנית, ביחס סטטי המתבטא על ידי קופולת ההוויה ולבסוף X הפרטים המדוברים הם תחילה ,"Y-הופך ל X"זאת, ב והופכים להיות X *אך לא שניהם בו זמנית* ; הם מפסיקים להיות Y, הם עוברים שינוי – קופולת ההתהוות מבטאת יחס דינמי Y,.

ניתן בקלות לנתח את הקופולה האחרונה לאותו סוג של ניתוח לוגי כמו זה שנעשה במקרה הפשוט יותר. הטיפול הפורמלי מה שאני .[142] המדובר ניתן למצוא, כפי שאמרתי, בעבודתי הנ"ל רוצה להדגיש כאן הוא המשמעות של הכנסת טענות הנוגעות לשינוי ללוגיקה הפורמלית.

השקפתנו הפילוסופית על סיווג עוותה פשוט משום שאריסטו עצר את חקירותיו הלוגיות במקום שבו עצר. אולי, אם היה לו יותר זמן, היה ממשיך במחקרו ומרחיב את חזוננו מעבר לסטטיקה של הסיווג אל תוך הדינמיקה שלו.

שכן, לבסוף, ברור מאוד ***שדברים לא רק נופלים תחת מחלקות אחת ולתמיד, אלא שהם גם עוברים ממחלקה אחת לאחרת*** .

וזה נכון לא רק בביולוגיה, אלא בכל התחומים. התינוק שהייתי פעם הפך לאדם מבוגר. המים ששימשו בתהליך ההידרוליטי הפכו למימן וחמצן. לוגיקאים אינם צריכים להמציא שפה מיוחדת, ואין שום דבר מלאכותי בבחינת שינויים בהכללה.

---

142 "שם "אני "עוסק "גם "בצורות "אחרות "של "שינוי "/"התהוות" "מתייחס "ל*מוטציה* 1או" "מטמורפוזה "או "שינוי "רדיקלי "אך "עלינו "להתייחס "גם "ל*שינוי* 1או "שינוי "שטחי "שלגביו "אני "משתמש "ב"ביטוי "/"להיות" "כקופולה "שימו "לב 1"ראיתי "את "הבהרת "השפה "והתחום 1הזה "של "הלוגיקה "כחיוניים "לשיח "בתורת "האבולוציה "למשל

כולנו, הדיוטות ומדענים, כבר מדברים את השפה ומסבירים איתה בהיגיון כל הזמן.

אין צורך בשינוי פרדיגמה, אין צורך במורכבויות מטאפיזיות, שימו לב היטב. הבעיה היחידה היא שפילוסופים פיגרו מאחור במודעותם לתופעה. שום דבר שנאמר כאן אינו פוסל את הגישה הסטטית; עלינו רק להעשיר אותה במודעות לצד הדינמי.

לסיכום, הרשו לי להוסיף שמאמרו של בורטופט גרם לי להבין כמעין "Y-הופך ל X" של (X) שניתן לראות את המונח הנושא " *סוג* (Y) [143]. שכן, בנוסף להעיר אותנו ביחס למונח הנשוא כי לצורת[144] מחדש להיבטים הדינמיים של עולמנו, גתה מציין השורש, המקור ההיסטורי המשותף של צורות הווה, יש השפעה מאחדת, שונה מזו של קווי דמיון גרידא במאפיינים הווה.

כשלעצמו הוא "X" לאחר מחשבה נוספת אנו רואים שכאן לא ששונה באופן ברור "X -סוג, אלא המונח הנגזר " *יצא מ* Y-נוכל לסווג את ה ,Y-הופך ל X-בתכונותיו הלוגיות. לאחר ש אם כי לא תחת הדברים) X-תחת הכותרת של דברים שיצאו מ לימוד מעמיק יותר של נשוא מורכב יותר זה, הכולל *גם זמן* .(X *וגם מהלך שינוי* , יהווה הרחבה של לוגיקת המחלקה.

שכן ברור שבחינה רחבה של לוגיקת מחלקות צריכה להכיר בקיום וזהות נפרדים של מונחים שהם לא רק הווה וייחסי)הוא במובן המוטיבי)יצא (X יהיה) או עתיד (X היה) אלא גם עבר ,(X ,X-או האלטרנטיבי)היה חייב להיות מחוץ ל (X-ייצא מ ,X-מ

---

143 "נתפס" ל"כאשר") ל"הוא" פ)5שימו"לב"היטב"שזה"הופך"את"התפקידים"ב 16ליתר"דיוק4 ל"הם" פ5אם"כל"ה0' פ"בדרך"כלל"כסוג"של

144 "אין"זה"משנה"עד"כמה"הביולוגים"של"ימינו"מסכימים"עם"התזה"הספציפית 6של"גתה"אנו"עוסקים"כאן"אך"ורק"בהיבטים"הפילוסופיים

שכן כל אחד מהמונחים הללו הוא .(X-יהיה חייב להיות מחוץ ל לגיטימי)ונמצא בשימוש תכוף בפועל(ובטוח שיש לו דפוס' התנהגות משלו[145].

היקף מחקרי הלוגיקה המחלקתית הוגבל עד כה כדי לפשט את הבעיה; אך לאחר שמטופלים במקרים הפשוטים יותר, אנו מחויבים לחפור עמוק יותר ולנסות ולתת דין וחשבון על כל צורות ההיגיון האנושי.

---

145 "או'של') פ'אינו'בהכרח'איבר'של')לשעבר') פ'אין'ספק'שאיבר'של')כעת "קל'וחומר'אם'ניקח'בחשבון'את'הסוגים'השונים'של'שינוי'שעשויים4) פ'לאחר'מכן) "לעמוד'בבסיס'הסימונים")לשעבר)"או")לאחר'מכן)"מחקר'כזה'צריך4"אולם4"להתחיל 1" נהייתה4"יהפוך'ל0'בבחינת'הסוגיה'ההפוכה5"התכונות'הלוגיות'של'זמני'המוטציה 16 ן'חייב'להיות4"יהפוך'להיות0'והשינוי

6. גיבוש קונספט

פילוסופים רבים נותנים את הרושם שמושג נוצר פשוט על ידי הגיית הגדרה ברורה ולאחר מכן בחינת אילו רפרנטים הוא מתייחס אליהם. אמונה זו מולידה דוקטרינות מטעות, כמו הרעיון של קאנט שהגדרות הן שרירותיות וטאוטולוגיות. מסיבה זו, חשוב להבין בצורה מלאה יותר כיצד מושגים נוצרים בפועל. למעשה, ישנן שתי דרכים בהן מושגים נוצרים.[146]:

a) **מושגים דדוקטיביים** . חלק מהמושגים אכן מתחילים בהתייחסות לתכונה נבחרת שנמצאת כמופיעה בדברים מסוימים)או שהומצאה, על ידי צירוף מנטלי של תכונות, שחווים בנפרד(. התכונה מגדירה את המושג אחת ולתמיד ולאחר מכן אנו בוחנים את הסביבה ומוודאים לאילו דברים היא חלה)אם בכלל, במקרה של המצאות(ולאילו דברים היא חסרה. מושגים כאלה עשויים להיקרא "דדוקטיביים", בכך שהגדרתם קבועה. כמובן, ככל שמושגים כאלה תלויים בקלט חווייתי)תצפית על תכונה, או על התכונות המדומיינות יחד(, הם אינם דדוקטיביים גרידא.

שימו לב, כבדרך אגב, להבדל בין מושגים דדוקטיביים המבוססים על תכונה/תכונות *נצפות מסוימות* , לבין אלו המבוססים על צירוף *מדומיין* של תכונות נצפות. לראשונים

---

146 ראו גם "*את "היגיון העתיד" שלי* פרק 6 והערות נוספות בנושא זה "הפזורות בעבודותי ההערות הנוכחיות נכתבו בשנת 88 :כדי להבהיר את הסעיף הבא על מחלקות ריקות מחלקת הריקות האולטימטיבית היא כמובן קיום /א

יש בהכרח כמה רפרנסים ממשיים, בעוד שלאחרונים עשויים להיות רפרנסים או לא. ההגדרה המדומיינת עשויה להתברר באמצעות תצפית או ניסוי כניבוי טוב; או שייתכן שלא יימצא דבר שתואם את מה שהיא מקרינה. בדיוק כאלה עשויות כמובן להיות מיועדות מלכתחילה להנאה ללא ציפייה לקונקרטיזציה; אך לפעמים אנו מחפשים ברצינות ישויות מקבילות (למשל, חלקיק יסודי).

b) **מושגים אינדוקטיביים**. אבל ישנם סוגים אחרים של מושגים, המתפתחים בצורה הדרגתית יותר ובתובנה. אנו צופים בקבוצת דברים שנראה *שיש* להם *משהו* במשותף איננו יודעים מיד בדיוק *מה*. ראשית אנו מתייגים את קבוצת הדברים בשם ייחודי, ובכך קושרים אותם יחד *באופן קונבנציונלי* לבחינה נוספת. לשם זה יש רפרנסים מסוימים פחות או יותר מזוהים על ידי תובנה, אך עדיין אין הגדרה שנית, אנו מחפשים את התכונה/ות המשותפת/ים שניתן להשתמש בה/בה כהגדרה, כדי לקשור את הרפרנסים יחד במוחנו בצורה *עובדתית* (לא קונבנציונלית, אלא טבעית). האחרון הוא תהליך אינדוקטיבי של ניסוי וטעייה.

אנו מתחילים זאת בהתבוננות מדוקדקת יותר בדגימות הנבחנות, במטרה להבחין בכמה מתכונותיהן. אחת מתכונות אלו, או קבוצה שלהן, עשויה להתבלט כמשותפת לכל הדגימות, ולהוצע כהגדרת הקבוצה. בהמשך, הנחה זו עשויה להתגלות כלא נכונה, כאשר נלקח בחשבון דגימה שלא זכתה לשים לב אליה קודם לכן, אשר משתלבת באופן אינטואיטיבי בקבוצה, אך אינה בעלת התכונה/ות הנדרשות כדי להתאים להגדרה המשוערת. זה עשוי להימשך עוד ועוד זמן מה, עד שנצליח לאתר במדויק את התכונה או את

אשכול התכונות המדויקים שיכולים למלא את תפקיד ההגדרה.

הייתי אומר שרוב המושגים הם אינדוקטיביים, ולא דדוקטיביים. כלומר, הם לא מתחילים בהגדרה ברורה וקבועה, אלא מתחילים במושג מעורפל ונוטים בהדרגה לעבר מושג ברור יותר. חשוב לפילוסופים וללוגיקאים לזכור עובדה זו.

7. כיתות ריקות

המושג של מחלקות ריקות או ריקות הוא במידה רבה מבנה 'פוזיטיביסטי לוגי'. על פי אסכולה זו, אתה רק צריך 'להגדיר מחלקה, ואתה יכול להשאיר לקביעה מאוחרת יותר את השאלה האם יש לה רפרנטים או שהיא 'ריקה'. הווקטור הקונספטואלי מנותק מהווקטור האמפירי.

,מה שקורה בפועל הוא שישות דמיונית)או מכלול של ניסיון תובנה לוגית ודמיון(מסווגת ללא תשומת לב ראויה להיבט/ים הדמיוניים שלה. מושג שנוצר ונארז בטרם עת, אפשר לומר, או מתויג בצורה לא מספקת. אילו היינו מקדישים מעט יותר תשומת לב או משקיעים כמה מאמצים נוספים לאימות, היינו מבחינים במהירות בחסרונות או בקשיים במושג. לא היינו מגדירים' את המושג בקלות ובמגושמות כזו מלכתחילה, ולכן 'לא היינו מגלים שהוא 'מחלקה אפסית'.

אין לבנות את הידע שלו, או כמה שפחות, על ידי הנחת יסוד של מחלקות דמיוניות, כדי שיימצא מאוחר יותר "ריק" מריפרנטים. עדיף לשאוף לבחון את מושגיו בקפידה כבר מההתחלה. אם כי כמובן שבפועל המשימה היא דווקא לבחון מחדש מושגים שנראים קבועים לחלוטין.

אני לא אומר שאין לנו מחלקות אפסיות בתהליכים הקוגניטיביים שלנו. להיפך, לאורך ההיסטוריה יצרנו מחלקות של ישויות דמיוניות שמאוחר יותר זוהו כלא קיימות. קחו לדוגמה את פגסוס' - אני מניח שחלק מהאנשים שדמיינו את הישות הזו'

האמינו שהיא קיימת, או שאולי ילדים האמינו לזמן מה. הייתה להם תמונה של סוס עם כנפיים, אך בסופו של דבר גילו שזהו מיתוס.

עם זאת, כמיתוס, הוא שורד, ככלי קיבול לאלפי סמלים או אסוציאציות שובבות, שאולי יש להן תפקיד בחיי התודעה. לכן קשה מאוד לכנות את "פגסוס" מחלקה ריקה. באופן דיוק, זה אכן כך, מכיוון שמעולם לא היו "סוסים מעופפים". אבל במובן אחר, כמקבל של כל פעם שמשתמשים במילה פגסוס, או שמתייחסים נפשית לדימוי של סוס מעופף, זה לא מחלקה ריקה. הוא מלא ב"ישויות" מקריות, שאינן סוסים מעופפים אלא קשורות לשמות או לתמונות של הסוס המעופף - אירועי תודעה המקובצים דווקא לפי סמל משותף.

מושגים מיתיים במובן זה נדונים על ידי מישל פוקו בספרו "*סדר הדברים*".

נוכל לחזק עוד יותר את אי-הריקנות של מושגים דמיוניים על ידי תזכורת לעצמנו שהדמיונות של היום עשויים להתברר מחר כריאליסטיים. או, ככל שנהפוך ליותר פילוסופיים, נוכל עדיין לדמיין לעצמנו תרחיש, התואם את כל הניסיון והבדיקות הלוגיות, שבו ל'פגסוס' יש מקום כישות 'אמיתית', או מושג עם רפרנסים אמיתיים. אולי יום אחד, כתוצאה ממניפולציות גנטיות.

> דוגמה נוספת שמעניינת לציין היא זו של אדם עיוור מלידה, שלכאורה חסר אפילו ניסיון דמיוני של מראות מדבר על צורה או צבע. מילים כאלה, עבור אותו אדם הן חסרות מעמד לחלוטין, שכן אינן מבוססות על שום רעיון, פנימי יותר מאשר חיצוני, לגבי מה שהן נועדו להתייחס אליו, אלא על שמועות וחיקוי בלבד. גם כאן

ניתוח כלשהו עשוי להעניק לאדם זה ראייה, ובשלב זה המילים יקבלו משמעות.

אבל כמובן, ישנם מושגים רבים בתודעתנו, בכל עת, אשר ודאי אינם תואמים את העולם סביבנו, שכן אנו מוגבלים מבחינה קוגניטיבית בכל מקרה. מכאן נובע כי ההבחנה המוצעת כאן, בין התייחסות ישירה להתייחסות עקיפה (סמלית - מילולית או ציורית), חייבת להיתפס כבעלת הדרגות, עם נקודות ביניים לכאורה ישירות או לכאורה עקיפות.

יתר על כן, אנו יכולים לתת את העצה הקוגניטיבית שיש להימנע מפרקטיקות של קונספטואליזציה שמכפילות ללא צורך מחלקות ריק (מעין תולדה של תער אוקהם). לפני ש"מגדירים" מחלקה חדשה, יש לבצע מעט מחקר והרהור, זוהי גישה יעילה יותר בטווח הארוך.

יש לשאוף גם להבחין בין **מושגים "ריאליסטיים"** למושגים **דמיוניים"** , במידת האפשר, כך שלמרות שהאחרונים הם מחלקות ריקות מבחינה מדויקת, ניתן יהיה לתעד את היסודות המנטליים שלהם, ההתייחסויות העקיפות, בצורה הולמת. כמובן, מושגים ריאליסטיים עשויים להימצא מאוחר יותר כדמיוניים ולהיפך; עלינו להישאר גמישים בקטגוריות כאלה.

מושגים דמיוניים נבדלים כמכלולים הכוללים לא רק תפיסה ותפיסה, אלא גם *יצירתיות* . יש לזכור את התפקיד המדויק של היכולת האחרונה. עלינו להעריך את התפקיד המשתנה שממלאת ההשלכה בכל מושג לאורך זמן. זה, כמובן, אינו דבר חדש בלוגיקה, אלא ניסוח מחדש עבור ההקשר הספציפי הזה של משהו ידוע היטב באופן כללי.

8. הקשר[147]

אנו עשויים להתייחס כאן כ"טקסט" לכל מילה, ביטוי, משפט או אוסף משפטים, או אפילו כל סמל בעל משמעות (כגון תמרור או טקסט יכול להיות מפורש במחשבה, בדיבור או בכתיבה; או שהוא יכול להיות מרומז, אך עדיין לא מפורש כאשר שני טקסטים או יותר מתאחדים בגוף ידע, או במסגרת נבחרת הנבחנת, הם יוצרים טקסט משולב, וכל טקסט נחשב כ"בהקשר של" הטקסט/ים האחר/ים הנוכחי/ים או הנבחנים שימו לב גם: אם טקסט מרמז באופן הגיוני על טקסט אחר או חלקים אחרים של טקסט, הטקסט או החלקים האחרונים נקראים "תת-טקסט" של הראשון.[148]

כל טקסט בפני עצמו נושא עמו טווח מסוים של משמעות או מטען סמנטי, שהוא כל הכוונות או הפרשנויות האפשריות הטמונות בו, בהתייחס לכל ההקשרים האפשריים. זהו כמובן רעיון תיאורטי, שכן לעולם איננו יודעים כל: זהו מושג פתוח; ככל שהידע שלנו מתפתח, יותר ויותר מהמשמעויות האפשריות הללו צצות לאור. אף על פי כן, אנו יכולים לייצג את השלמות הסופית הזו כמעגל לצורך הדיון. לפיכך, ניתן להמחיש במידה מסוימת את ההקשר כצומת *בין* שני (או יותר) מעגלי משמעות. כאלה, כמו **באיור 5**.

---

147 ראה גם *לוגיקה עתידית*, פרק 4: 2.

148 בניגוד לאותיות האלף-בית, שנועדו להיות ריקות מבחינה סמנטית

ברור שהטקסטים חייבים להיות תואמים, כדי ליצור טקסט כפי שמבהיר תרשים זה, חיתוך הטקסטים לא .[149] משולב בהכרח יוביל למשמעות משותפת אחת בלבד)נקודה(; הוא בהחלט עשוי להוביל למגוון משמעויות)אזור, אם כי קטן יותר מהאזורים המקוריים(. המשמעות/ות המשותפות להם היא/הן התאמתם, והאזורים שמחוץ לחיוך שלהם הם ההבדלים ואי-"התאמות שלהם. שימו לב שחלק, אולי רוב, מה"משמעויות הנבחנות הן בהכרח חווייתיות)חוויות ממשיות או לפחות פוטנציאליות(: הן רחוקות מלהיות מושגיות לחלוטין.

אבל, מהות ההקשריות היא *ההשפעה ההדדית* שיש לטקסטים משולבים זה על זה. כאשר שני טקסטים שזורים זה בזה, אם משמעותו של אף אחד מהם אינה מושפעת לכאורה מנוכחות הטקסט האחר, לא ניתן לראותם ככאלה המהווים הקשר זה לזה. ***הקשריות היא סיבתיות משותפת על ידי שילוב של טקסטים בעלי משמעות חדשה, או ספציפית יותר .*** לטקסט המשולב יש מטען סמנטי שונה במקצת מהטקסטים הנפרדים המרכיבים אותו. או שמשמעות "חדשה" כלשהי נגרמת לנו על ידי מיזוג כזה)כלומר, למרות שהיא הייתה במטען הסמנטי התיאורטי, עדיין לא היינו מודעים לה בפועל(; או שלמרות שהמשמעות נצפתה כפוטנציאלית, מיזוג הטקסטים צמצם את היקף האפשרויות וכך הביא את המשמעות הזו לקדמת הבמה או למוקד חד יותר.

---

149 "כאשר שני טקסטים אינם תואמים ולא ברור איזה מהם יש לנטוש הם נשארים בידיעה)באופן זמני(כבעיה בלתי פתורה! כלומר שניהם הופכים לבעייתיים במידה רבה יותר מבעבר כאשר טקסט אחד מועדף על השני מכל סיבה שהיא ברור שלילת האחרון הופכת להקשר לראשון וכך גם הסיבות להעדפה

לטקסט בן מילה אחת יש מגוון רחב של משמעויות, פוטנציאליות)כל הדנוטציות והקונוטציות הסופיות שלו ידועות כעת או שעדיין לא ידועות(. כאשר משלבים אותו עם מילים אחרות, בביטוי או במשפט, באופן בלתי נמנע מכוונים את טווח המשמעויות שלו, שכן מעתה ואילך רק הופעותיו בצירוף כזה נבחנות. אבל אם עד כה לא הייתם מודעים לכך שמילה זו ניתנת לשילוב עם שאר המילה, רגע הגילוי היה העשרת משמעות עבור אותה מילה, מבחינתכם. ניתן לראות את היבט הכוונון העדין כ"דדוקטיבי"; ניתן לראות את היבט המעשיר כ"אינדוקטיבי".

בדרך זו, איחוד טקסטים במחשבה או בשיח המשותף משמש להארת משמעויותינו באופן טבעי, להגברת הבנתנו או דיוק התובנות שלנו. אין זה אירוע מיסטי, אלא תוצאה טבעית של הלוגיקה, פעולה של כושר החשיבה. וכאן, בלוגיקה, יש להבין הן לוגיקה אינדוקטיבית והן לוגיקה דדוקטיבית. אחרי הכל, מהו כל העיקר של מדע זה - ניתוח הצורות)קטגורי, מותנה וכו'(והן התהליכים)ניגודים, אדוקציות, סילוגיזמים, אדוקציות(- אלא להעריך אחת ולתמיד את השפעתם של מונחים וטענות זה על זה.

דוגמה פורמלית היא סילוגיזם. ההנחות הן שני "X הוא Y" והמסקנה "Z הוא X" טקסטים, נניח "Y הוא Z"- היא ההקשר, כלומר הבסיס המשותף)או חלק ממנו("Z של המשמעות בהם. כל טקסט בנפרד כולל את הטענה ואולי גם את ההפך שלה. אבל כאשר (Z הוא X) הזו הוא X) השניים מתחברים יחד, נבחרת המשמעות הזו בהם (Z.

כמובן, עדיין נותרה תעלומה מסוימת. אנו עשויים בהחלט .לתהות על האוניברסליות האולטימטיבית של תובנה לוגית בניגוד לאמונותיהם של לוגיקאים תמימים מסוימים, לא באמצעות מוסכמות התבונה שומרת אותנו בקשר" שפוי עם" החוויה. זוהי דווקא סוג של סדר, על ידי תשומת לב מדוקדקת" לחוקי המחשבה. זוהי בחירה אתית והרגל, לא כפייה". אנשים רבים נכשלים בחובת השפיות הזו רוב הזמן, ורוב האנשים .עושים זאת לפעמים)ופוגעים בעצמם ובאחרים(

9. תקשורת

לוגיקה ושפה משמשות בעיקר למחשבה אישית, ורק לאחר מכן לתקשורת בין פרטים ובקבוצות. נראה כי חלק מהלוגיקאים, והבלשנים שוכחים זאת, ומדגישים את הצד החברתי שלהם בהתחשב בעובדות האבולוציה הביולוגית. אין להכחיש שהאיברים הפיזיולוגיים המאפשרים את הדיבור האנושי הי ו צריכים להתפתח לפני שהשפה יכלה להיווצר. כמו כן, אין ספק שקיומן של קבוצות חברתיות בעלות חוויות משותפות ומטרות הישרדות עודד רבות את התפתחות השיח המילולי. אף על פי כן, מבחינה לוגית, לא יעלה על הדעת שכל תקשורת חברתית תתרחש מבלי שתתקיים תחילה תנועה מחשבתית מקבילה בתוך תודעת הפרט.

יתר על כן)כפי שהסברתי קודם לכן, בפרק 3.2(, לפני מחשבה מילולית או דיאלוג צריכה להיות כוונה. מילים הן פנומנליות מופיעות תחילה בצורה של צלילים ותמונות בתודעה, בין אם הם נלמדו על ידי החברה או הומצאו באופן אישי. מחשבה טרום-מילולית היא אינטואיטיבית: זוהי הידיעה העצמית של החוויות או ההפשטות שאנו מתכוונים באופן אישי להתייחס אליהן או להבין באמצעות המילים בהן אנו משתמשים או נתקלים בהן. לפני שתובנה לוגית מנוסחת במילים, היא מתרחשת בשקט ובסמויה, כמשהו גלוי לעין באופן אינטרוספקטיבי. כדי לתפוס את המשמעויות שאנו מייחסים למילים, אנו נעים בין חוויותינו וההיגיון שלנו בהווה ובעבר. כל הגורמים שנסרקים כך ,

התורמים למעשה למשמעותו של טקסט, הם "הקשר" שלו עבור הפרט המדובר.

בכל הנוגע לתקשורת בין אנשים)או אפילו עם בעלי חיים(, יש לקחת בחשבון גורמים נוספים. ראשית, עלינו לציין את העובדות האמפיריות לפיהן, לכאורה, תקשורת לפעמים מצליחה ולפעמים לא. שתי עובדות אלו משמעותיות.

שנית, תקשורת מוצלחת עשויה לכאורה להיות לא מילולית וגם מילולית. חלק מהשיח הלא מילולי מתרחש באמצעות הבעות פנים, מחוות גוף, גווני קול וכו' - זוהי עדיין תקשורת פנומנלית ואף חומרית, אשר נשענת במידה רבה על דפוסי התנהגות נפוצים של אנשים, ובפרט על הדמיון בתגובותיהם הרגשיות. אם אני צועק בכעס או מיילל בייאוש, אתה מזהה את הצלילים, כדומים לאלה שאתה פולט כשאתה חווה את הרגשות האלה ואתה מניח שאני חווה את אותם רגשות)או מדי פעם, מעמיד פנים שאני חווה אותם(.

ייתכן וקיים גם תקשורת לא מילולית המבוססת על טלפתיה, כלומר לכאורה על גבי כלי לא חומרי, אם כי אולי דרך שדה חומרי כלשהו)למשל גלים אלקטרומגנטיים(. מחשבות יכולות לחלופין להיות מועברות בתחום מנטלי משותף כלשהו; או שטלפתיה עשויה להיות אפילו לא פנומנלית, המבוססת על אפשרות של אינטואיציה לנשמותיהם של אנשים אחרים כמו גם לנשמותינו שלנו. אני נוטה להאמין בטלפתיה)לא משנה מהן האמצעים שלה(, אך מודה בקלות שהשערה כזו אינה מתגלה ומוצדקת כיום מדעית. היא מוזכרת כאן כבדרך אגב.

בנוגע לתקשורת מילולית בין שני שחקנים)או יותר(, ראוי לציין את הדברים הבאים. היא יכולה להיות בעל פה)דיבור(או חזותית)כתיבה, אלפבית או באמצעות סמלים אחרים(. במקרה של דיבור, הפולט הוא הדובר והמקבל הוא השומע. במקרה של כתיבה, יש לנו כותב וקורא. ישנן שפות שונות)קרובות זו לזו במגוון דרכים(, ואפילו אותה שפה אינה בהכרח משותפת במלואה. ברור ששני השחקנים חייבים להיות בעלי חלק מ)שפה משותפת כדי שתקשורת מילולית תתרחש בכלל.)

באופן בלתי נמנע, לשני אנשים שחולקים את אותו טקסט אין, בדיוק את אותו ההקשר עבורו. ייתכן ששניהם חוו חוויה מסוימת, אך סביר להניח שנקודת המבט והזיכרונות שלהם ממנה יהיו שונים. ייתכן ששניהם מכירים ומשתמשים במילה או במושג, אך המשמעות שלו שונה עבורם. ייתכן שהם מסכימים על אמונות, או עקרונות מסוימים, אך מבינים אותם באופן שונה. לדוגמה המילה "לוגיקה" משמעה דברים שונים עבור שני לוגיקאים, ועל אחת כמה וכמה עבור לוגיקן ואדם מן השורה. או שוב, תפיסת כנות אינטלקטואלית" של מדען ושל עיתונאי שונה מאוד".

שלישית, זה מביא אותנו למורכבויות התקשורת: הקושי להעביר את מה שאדם מתכוון לומר, והקושי לפרש את מה שהתכוון אליו. מי שמצהיר את ההצהרה)קראו לו א'(עשוי לרצות לחשוף משהו ו/או להסתיר משהו; הכוונה עשויה להיות כנה ושקופה, או מניפולטיבית ומעוותת. מי שמפרש את ההצהרה)קראו לו ב'(חייב, בנוסף להבנת תוכנה כפשוטו, להעריך באופן ביקורתי את כנותה או חוסר הכנות שלה. עבור שני הצדדים, מעורבים גם היבטים דדוקטיביים וגם היבטים אינדוקטיביים.

א' עשוי לבקש מ-ב' לזכור חוויות נפוצות מסוימות או להאמין לחוויות מדווחות מסוימות, לגבש מהן מושגים וטענות מסוימות,

ולהסיק מהן מסקנות דדוקטיביות ואינדוקטיביות מסוימות. כדי להשיג מטרה זו, אין חייב לנחש מה בן יודע או לא יודע, וכמה הוא יודע או היא אינטליגנטיים, ולהתאים את ההצהרה בהתאם.

לדוגמה, מורה עשוי לרצות להבטיח את העברת הידע על ידי הוספת מידע או הסברים נוספים, מתן מספיק אינדיקציות לתלמידים כדי למנוע אי הבנות. לחלופין, צוות חדשות טלוויזיה מוטה עשוי להטות "דיווח" על ידי צילום או הצגה של היבטים מסוימים בלבד של אירוע, ולשדר יחד איתו הערות שהן מגמתיות במפורש או שמשרתות את מטרותיהן באמצעות בחירת מילים וטון דיבור ערמומית, או פשוט להוסיף מוזיקת רקע שמייצרת את התגובה הרגשית הרצויה של אהדה או דחייה.

מצד שני, בן צריך לנחש, או להעריך באופן שיטתי יותר, למה התכוון אין בהצהרה שנאמרה, ועד כמה אמין עד אין. זה עשוי לכלול חיפוש במאגרי הזיכרון של אדם אחר חוויות אישיות, תואמות או סותרות, מחקר במקורות אחרים (חיפוש במילון, בספרייה הציבורית או באינטרנט), או ראיון עם אנשים סביבו חשיבה עצמית, איתור סתירות, שימוש בסילוגיזמים, ניסיון ובדיקת השערות שונות וכן הלאה. שיח פנימי מסוג זה מתקיים בדרך כלל באופן לא מודע כל היום כשאנחנו מתמודדים עם אנשים, מנסים להבין את דבריהם ומעשיהם.

8. סוגיות אפיסטמולוגיות במתמטיקה

להלן מספר הרהורים על הפילוסופיה של המתמטיקה, שאני מעז להציע למרות שאני לא מתמטיקאי, לאחר שבמהלך הזמן בטיפולים בסוגיות שכפילוסוף ולוגיקן מצאתי אותן[150] נתקלתי מפוקפקות. המתקפה על התבונה לאורך המאה ה-20 השפיעה גם על האופן שבו פילוסופים של המתמטיקה הבינו את ההתפתחויות בנושא זה. מתוך רקע אפיסטמולוגי שונה, אני יכול להציע נקודות מבט חלופיות בנושאים מסוימים, גם תוך כדי הודאה בפערים גדולים בידע שלי במתמטיקה.

---

150 "בולטת""במיוחד""בשנת"PPM"4""כאשר""השתתפתי""בקורסים""מסוימים ב"באוניברסיטת"ו"נבחר"כגון"הרצאות"1"אני"לא"זוכר"על"ידי"מ"על"עבודתו"של"ו"אן"פיאז"ה "ואחרות"שניתנו"על"ידי"פרופ"ז"פונט"על"תולדות"המתמטיקה"רבות"1אך"לא"כולן"0 6מההערות"במאמר"זה"מתוארכות"למפגשים"אלה

1. מתמטיקה ולוגיקה

בהרצאות על עבודתו של ז'אן פיאז'ה, נדהמתי מהבלבול בין לוגיקה למתמטיקה בזיהוי תהליכי למידה שלו. חלק מהתהליכים שהייתי מכנה מתמטיים, הוא מכנה לוגיים; ולהיפך. זה כמובן נובע מטשטוש ההבחנה המצויה בהרבה מהלוגיקה המודרנית. ישנם שני היבטים לסוגיה זו, בהתאם לכיוון הראייה.

a) **מַתֵימַטִיקָה משמש בלוגיקה** . מתמטיקה, כאן, מתייחסת בעיקר לאריתמטיקה וגיאומטריה; למשל, בשיקולים של כמות)או באופן רחב יותר, מודאליות(במבנה של טענות או בתוך טיעונים סילוגיסטיים או קל וחומר טיעונים.

b) **לוגיקה משמשת במתמטיקה** . לוגיקה מתייחסת כאן למשמעות רחבה, הכוללת את האמנות)תובנות אישיות(ואת המדע)מושגים, צורות ותהליכים(של הלוגיקה; לדוגמה, לוגיקה משמשת לניסוח תנאים ותוצאות של פעולות מתמטיות.

t2, בזמן X וגם יש 150 t1 בזמן X לדוגמה, ההיגד "אם יש 100 ליחידת (t1 – t2)/(150 – 100) היה X-אז קצב השינוי במספר ה (t2-ו t1 ,המספרים 100, 150) זמן". כאן מושגים מתמטיים של טענה היפותטית (if) משובצים בטענה המוקדמת ((t1 – t2)/(150 – 100) כלומר) ובנוסף נוסחה ,(implication) לחישוב כמות חדשה משובצת בתוצאה)אז(, הנגזרת מהכמויות הנתונים.

החלק *הלוגי* של משפט זה כאן הוא משפט ה"אם-אז-". מה שהופך אותו ללוגי הוא שמדובר בצורה שאינה מוגבלת למתמטיקה, אלא חוזרת על עצמה בתחומי ידע אחרים)פיזיקה פסיכולוגיה, כל דבר אחר(. זהו תהליך מחשבתי)פעולת ההבנה ויצירת טענה(בעל תחולה רחבה יותר מאשר הקשרים מתמטיים; הוא כללי יותר.

החלק *המתמטי* של ההצהרה האמורה הוא המושגים - המספריים המפורטים המעורבים והחישוב המבוסס עליהם. הפעולות הכרוכות בכך)במקרה הנוכחי, שני חיסורים וחילוק(התובנה שהנוסחה המוצעת אכן מניבה את הידע הרצוי)הכמות המתקבלת(שייכת למתמטיקה. ההיגיון כאן משמש רק לביטוי מושגי/מילולי של יחס מסוים)המשמע(שנקבע על ידי חשיבה מתמטית.

כמו כן, יש לציין את האלמנטים המתמטיים המצויים בהגדרת הצורה "אם-אז-" - בעיקר פנייה לדוגמה גיאומטרית או אנלוגיה של מעגלים חופפים)דיאגרמות אוילר או ון(. אף על פי כן, נותר בבירור בצורות כאלה אלמנט לוגי גרידא, במובן של לא מתמטי; הסברים כאלה אינם יכולים לבטא את משמעותם במלואה במילים ולכן יחסית מתעלמים ממנו.

כמובן, ניתן גם לומר שבמובן הרחב ביותר של המונח לוגיקה - שיח, תהליך מחשבה - אפילו חשיבה מתמטית היא לוגיקה, החלוקה היא בסופו של דבר מלאכותית ומיותרת. אף על פי כן נושאים אלה התפתחו בנפרד במידה מסוימת, עם מומחים במתמטיקה ומומחים בלוגיקה כללית יותר)או בשאר(לוגיקה סביר גם, אם לשפוט לפי עבודתו של ז'אן פיאז'ה ויורשיו.

בתהליכי למידה של ילדים, שמושגים ותהליכים לוגיים אל מתמטיים שונים נלמדים בגילאים/תקופות שונות של הילדות המוקדמת, וישנם שינויים בסדר הזמני מילד" לילד.

מבחינה היסטורית, עובדה היא שאימצנו את ההפרדה בין חקירות אלה וחלוקת" העבודה, כך שלוגיקה ומתמטיקה נחשבו לנושאי מחקר" נפרדים. כמובן, הייתה הרבה" תקשורת" ושזירה בין שני תחומים אלה, ואף ניסיונות למיזוג. כאן, אני רק רוצה" לציין היכן עשויים להיות גבולות ההבחנה. ספציפית מושגים ופעולות כמותיות הם מתמטיקה; בעוד שהלוגיקה עוסקת בתהליכי חשיבה המצויים בתחומים אחרים מלבד זאת. לפי" תפיסה זו, מתמטיקה היא" שיח כמותי, בעוד שהלוגיקה היא)גם(שיח לא כמותי.

על ידי ביצוע הבחנות" כה" עדינות, אנו יכולים, למשל, לקוות לחקור טוב יותר את ההתפתחות השכלית" האנושית.

2. למושגים גיאומטריים יש בסיס חווייתי

הן[151] הרעיון שמערכות מתמטיות כמו זו של הילברט אקסיומטיות" - כלומר, נטולות כל תלות בניסיון, הוא מיתוס" חוזר, המבוסס על תפיסה שגויה לגבי התפתחות הידע בתחום "זה. דנתי במקור הכשל הזה בהרחבה בספרי " *לוגיקה עתידית* ,)ראו פרק 64, בין היתר(; כאן ברצוני להעיר כמה הערות נוספות .ספציפיות יותר

איני מכחיש שהפוסטולטים של הילברט עקביים זה עם זה ומספיקים בפני עצמם לפיתוח מדע גיאומטרי. התנגדותי היא פשוט לטענה היומרנית שדבריו וטענותיו נטולות התייחסות ,"לניסיון. עלינו רק לציין את השימוש בביטויים לוגיים כמו "קיים שייך", "כולל", "אם - אז -" וכו', או בביטויים מתמטיים כמו" .שתיים", "נקודות", "קו" וכו', כדי לראות את התלות"

קחו לדוגמה את מושג הקבוצה)שאליה משהו "שייך" או שבה משהו "כלול"(. המושג אינו מופשט מנותק מגוף, אלא יש לו היסטוריה בתוך הידע. רעיון הקיבוץ נגזר אולי מהנוהג של רעיית בעלי חיים לתוך מתחם או פעילות קונקרטית כזו. בעלי החיים יכולים כולם להיות פרות - אך בהחלט יכולים להיות פרות מעורבות עם עיזים וכבשים. לכן, חברות בקבוצה)נוכחות

---

151 "אני "כותב "זאת "תוך "כדי "התבוננות "בדף "מידע "אוניברסיטאי "המפרט "את 'האקסיומות "או "התוכניות "של "שיטת "הילברט)"בארבע "קבוצות "שייכות "סדר) "קונגרואנציה "והקבלות "נדהמתי "מהפניות "הרבות "ל)מושגים "גנובים)"שבו "ראה *לוגיקה עתידית* "פרק 96 ;

במתחם(אינה בהכרח מרמזת על אחידות מסוימת)מחלקה, המבוססת על דמיון מובחן - למשל פרות(, אלא עשויה להיות שרירותית)כל מיני בעלי חיים, נניח(. לפיכך, אגב, למילה קבוצה יש קונוטציה רחבה יותר ופחות ספציפית מאשר למילה מחלקה)הכרוכה בעבודת השוואה וניגוד(. ללא דוגמה פיזית או דימוי מנטלי כזה של קיבוץ קונקרטי, למילה לא תהיה משמעות עבורנו כלל. לכן, גנטית, המילה קיבוץ - וביטויים נגזרים כמו שייכות או הכללה וכו' - מניחים חוויה *גיאומטרית* כלשהי)מתחם רעיית בעלי חיים או כל דבר אחר(. לא נוכל לאחר מכן, לאחר אלפי שנות היסטוריה של פיתוח מדע הגיאומטריה, לטעון שלמילה יש ,משמעות ללא התייחסות לניסיון. טענה כזו אשמה בשכחה והטענה שניתן לבנות ממנה גיאומטריה היא חשיבה מעגלית וגניבת מושגים.

יהיה זה בלתי אפשרי עבורנו לעקוב אחר הצגתו של הילברט מבלי להעלות על הדעת דימויים חזותיים של נקודות, רצפי .'נקודות, קווים החוצים זה את זה, צד זה או אחר של קו וכו דימויים אלה, לפחות, הם בעצמם אובייקטים מנטליים במרחב הפנימי, אם לא גם תוצרים סופיים של חוויות העבר שלנו עם אובייקטים פיזיים במרחב החיצוני. הערך וההצדקה של עבודתו של הילברט)וניסיונות דומים, כמו של אוקלידס(אינם בכך שהיא משחררת גיאומטריה מחוויות קונקרטיות של אובייקטים במרחב, אלא רק בכך שהיא מסדרת באופן לוגי טענות

גיאומטריות כך שהן ממוקמות בסדר תלות ***זו בזו***)מהקטן ביותר לגדול ביותר(.[152]

אקסיומות" גיאומטריות אינן אפוא דברים מוחלטים שנחשבו" איכשהו *יש מאין* , או כללים שרירותיים במערכת סמלית גרידא .אלא השערות שהופכות מובנות וסבירות הודות לניסיון ,[153] ניסיון זה, כפי שאטען בהמשך, צריך להיות רק פנומנלי)בסופו של דבר לא משנה אם הוא "אמיתי" או "אשליה בלבד"(, אלא הוא צריך להיות שם מלכתחילה. ניסיון זה לא חייב לתת לנו את האקסיומות מוכנות מראש - הן נשארות פתוחות לדיון - אבל הוא נותן לנו את המושגים העומדים בבסיס המונחים בהם אנו - משתמשים בניסוח אקסיומות כאלה. במובן זה, גיאומטריה ובדומה לכך כל המתמטיקה - היא אמפירית ביסודה)במובן הפנומנולוגי(- גם אם נדרשת עבודה רציונלית רבה מעבר .לניסיון בסיסי זה כדי לבטא, להשוות ולסדר טענות גיאומטריות

אין זה תועלת לנסות להימנע מתצפית זו על ידי דיבור על רצף אפילו כאן, אני מדמיין את . A, g, i, של אובייקטים סמליים במוחי או על נייר *כאובייקטים קונקרטיים עצמם* A, g, i הסמלים המונחים ברצף זה לצד זה! אני עדיין פונה לשדה חזות - חוויית ומרחבי. לפיכך, כל טענה להתעלות מעל החוויה היא נאיבית או **...**לא ישרה. **חוויה היא בבירור *תנאי סינון לא לכל אקסיומטיזציה, למרות שברור שאינה תנאי מספיק .*** החוויות *מאפשרות* ומגבשות את האקסיומות, אך יש להודות שהן אינן

152" "אפילו"אמירות")אם5אז(")לוגיות("להלוטין"תלויות"להבנתן"בחוויה "5")לא"יכולים"להתקיים"יחד" ם5non"ו'ל)כ' (ם"א"4ל'גיאומטריה6"כשאני"מגדיר")אם "נמצאים"יחד"1חופפים0"ואז"שולל"את"החזון" ם5non"ו'ל"אני"מדמיין"מקום"וזמן"שבהם "הזה"1מוחק"אותו"מחשבתית0"אי"אפשר"פשוט"להתעלם"מההיבט"הזה"של"הרעיון 6ולטעון'לידע'מופשט'גרידא

153" 6כפי'שטוען'קנטור

גיאומטריה .[154] *מוכיחות* אותן בוודאות - הן נותרות השערות בהחלט אינה מדע דדוקטיבי, כפי שטוענים חלק, אלא מדע אינדוקטיבי במידה רבה, וכך גם לגבי דיסציפלינות מתמטיות אחרות.

154" "האקסיומות של אוקלידס היו ההשערות הראשונות שניסו לנסח בהילברט ואחרים ניסו מאוחר יותר השערות חלופיות

3. גיאומטריה היא מדע פנומנולוגי

3.1 מה שנקרא אקסיומות הגיאומטריה שינו את מעמדם האפיסטמולוגי בהיסטוריה באופן הבא:

a) בהתחלה, הם נראו *ברורים מאליהם*, כלומר מוכחים מיד, על ידי ניסיון (השקפה נאיבית). אבל ההשקפה הנאיבית שאינה מבוססת על רפלקציה, נדחית ככזו ברגע שהרפלקציה מתחילה.

b) אז הן נחשבו *כאקסיומות*, כלומר תזות ללא חלופות אמינות אפשריות (השקפה אקסיומטית). אך השקפה זו, שהיא ניסיון ראוי להצדיק את הקודמת, סובלת במחשבה נוספת משרירות לכאורה. התווית "אקסיומה" מתגלה כטענה יומרנית לדבר מוחלט - כאשר הכחשתה אינה מביאה לסתירה כלשהי.

c) אז נחשבו אלו *השערות אמינות בלבד בין אפשרויות אחרות* כלומר שהשערות חלופיות ניתנות להעלות על הדעת ואולי, אמינות (השקפה היפותטית). ניתן אף לדמיין שגיאומטריות שונות עשויות להיות ישימות בהקשרים שונים, ולראות את המודל האוקלידי כמייצג בקירוב את קנה המידה האנושי היומיומי של הדברים, וכך להחשיב שכל ההשערות החלופיות הללו, או רבות מהן, אמינות באותה מידה.

d) אז הם נחשבו *להמצאות טהורות של המוח האנושי*, שאינן מסוגלות לאימות או להפרכה (השקפה ספקולטיבית). השקפה זו עשויה במבט ראשון להיראות בלתי מקובלת

מבחינה אפיסטמולוגית, שכן היא טוענת להתעלות מעל ההשקפה ההיפותטית ומניחה ידיעת אמת שהיא בהגדרה מעבר ליכולות הבדיקה שלנו. עם זאת, יש להבין אותה בהקשר של הספק בקיומן של נקודות, קווים או משטחים גיאומטריים. כלומר, זוהי הכחשה של המדע הגיאומטרי כשלעצמו.

עם זאת, כפי שנראה, ביקורות אחרונות אלו עצמן ניתנות להפרכה, במיוחד מטעמים פנומנולוגיים.

3.2 הטיעונים המועלים כנגד המדע הגיאומטרי כשלעצמו אכן חזקים. שקלנו את העיקריים שבהם בסעיף "אחדות בריבוי", וציינו כי לעצמים פיזיקליים, על פי תיאוריות פיזיקליות מודרניות המבוססות על ניסויים מדעיים, אין פינות, קצוות או משטחים מדויקים, אלא גבולות מטושטשים ומוגדרים באופן שרירותי, כך שאנו נאלצים להודות בכך הדברים כאדוות בלבד בישות עולמית אחת.[155] [156]

ייתכן שיש חולשה מהותית בטיעון כזה – פגם לוגי שהוא מתעלם ממנו. אם כל המדע הפיזיקלי המודרני *מבוסס בעצמו על* קיומו וקוהרנטיותו של מדע גיאומטרי)שאני כמובן לא מתכוון רק לגיאומטריה אוקלידית, אלא לכל התחום שפותח והתקבל לאורך זמן על ידי מתמטיקאים(, האם הוא יכול להסתובב ולהסיק מסקנות ספקניות לגבי גיאומטריה זו? זכרו, כל המתמטיקה *של* גלים וחלקיקים, של מרחב וזמן, שימשה, כהנחות יסוד, יחד עם תוצאות אמפיריות של ניסויים פיזיקליים

155 "שימו"לב"היטב"זה"אינו"דיון"על"מרחב"וזמן"אלא"על"תחום"שנקרא גיאומטריה

156 "לעיל"ו"עו'ראה'פרק

כדי לנסח ולבחון באופן אינדוקטיבי את התיאוריות הפיזיקליות שאנו דבקים בהן כיום – האם ניתן להשתמש במסקנות הפיזיקליות האחרונות כדי לטעון נגד הנחות יסוד מתמטיות אלו ממש?

מבחינה לוגית, אין בכך סתירה עצמית של ממש. הרצף הוא תיאוריה מתמטית")יחד עם ממצאים אמפיריים(מרמז על" תיאוריה פיזיקלית" אשר בתורה מרמזת על ספק ב"תיאוריה" המתמטית" הראשונית. לכן מה שיש לנו למעשה הוא הכחשה של)חלק מה(קודמת על ידי התוצאה הסופית, דבר שאינו בלתי אפשרי מבחינה לוגית, אם כי מוזר. התוצאה הסופית אינה מכחישה את עצמה, למרות שהיא מעמידה בספק את ההורה שלה.

,לפיכך, יש לנסח תזה שקולה ומתונה יותר בנוגע לגיאומטריה אשר תמנע קשיים כאלה תוך התחשבות בביקורות הנ"ל בנוגע לנקודות, קווים ומשטחים. גלים וחלקיקים)שהם ככל הנראה צבירים של גלים(עשויים להיות ניתנים להעלות על הדעת ולחישוב, ללא הסתמכות רבה על האובייקטים העיקריים של הגיאומטריה הנוכחית שלנו)נקודות, קווים ומשטחים(, אשר לכאורה אין להם התאמה ברורה בטבע. בינתיים, ניתן להשתמש בגיאומטריה הנוכחית שלנו באופן לגיטימי כהשערת עבודה, שכן היא נותנת אמינות לתפיסה הפיזית שלנו.

3.3 הבה נבחן כעת היכן ייתכן שטעו מבקרי הגיאומטריה הקיצוניים. אנו יכולים לקבל כנתונה את הטענה שלא ניתן להצביע על נקודות חסרות ממד, לא על קווים חד-ממדיים גרידא, לא על משטחים דו-ממדיים גרידא)אוקלידיים או אחרים(במרחב-זמן טבעי הנגיש לנו.

,זה מאשר שכדי להדגים עצמים ראשוניים כאלה של גיאומטריה נצטרך למצוא עצמים חומריים עם קצוות, צלעות או צדדים מוגדרים - בעוד שאנו יודעים שכל העצמים החומריים עשויים מאטומים בעצמם, שהם עצמים מטושטשים מאוד, ככל הנראה .בכפוף לעקרון אי הוודאות של הייזנברג

אף על פי כן, אנו נוטים להתייחס לטבעם הסופי של גופים חסרי ייחוד אלה כאל צבירים של "גלי אנרגיה". זוהי כמובן אמירה רחבה, המתעלמת מבעיית החלקיקים-גלים וצומחת בציפייה לתיאוריית שדה מאוחד; יתר על כן, היא אינה עוסקת בשאלה לגבי מהו המנופף, שכן האתר שהניח דקארט הופרך)כנראה סופית(מאז הניסויים של מישלסון ומורלי ותורת היחסות של .איינשטיין

אבל מטרתי כאן אינה לאשר את תפיסת הגלים הזו של החומר כאמת האולטימטיבית, אלא לשקול את ההשפעה של ההנחה שהכל הוא גלים על השאלה שלנו לגבי מעמד הגיאומטריה. שכן אם חלקיקים יוחלטו בסופו של דבר כלא ניתנים לצמצום לחלוטין לגלים, אזי הגיאומטריה תהיה מוצדקת על ידי קיומם החלקי של .חלקיקים בלבד; כך שהסוגיה קשורה לגלים

אם נתייחס לגל הפשוט ביותר האפשרי, יהיה אשר יהיה, שדה כבידה או קרן אור - הוא מתנהג כמו קמט או שקע במארג של הלא-אתר שבו פועלים גלים)אם להשתמש בשפה שהיא רק פיגורטיבית(. שברים פשוטים היפותטיים כאלה של גלים בוודאי בעלי אופי גיאומטרי כלשהו. כלומר, אם היינו יכולים להסתכל

כל כך לעומק הטבע, היינו מצפים להבחין בנקודות, קווים[157] ומשטחים מדויקים - גם אם ברמה גסה יותר של חומר, אנחנו מודים שאנחנו לא יכולים.

לפיכך, אני טוען, האפשרות של טבע גלי של כל חומר אינה באמת טיעון חזק נגד גיאומטריה. גם אם לעולם לא נוכל בפועל להבחין במדויק בנקודות, קווים ומשטחים, מכיוון שייתכן שאין גופים חומריים בעלי צורה וגודל סופיים, גיאומטריה נותרת אפשרית, כמאפיין של עולם של גלים.

כל האמור לעיל נאמר כבדרך אגב, כדי להבהיר סוגיות צדדיות, אך אינו העיקר בטענתי להגנת הגיאומטריה. יש להודות שאולי לעולם לא נוכל לקוות לתפוס גלים באופן ישיר, כלומר ההנחה שלנו לגבי טבעם הגיאומטרי היא ספקולציה בלבד. אך אין זה טיעון רב עוצמה נגד הגיאומטריה כשלעצמה, לאור *קיומה והצלחותיה המעשיות*, מה שאומר שגיאומטריה אינה ספקולציה במובן של תזה שאינה ניתנת לאימות או להפרכה, מעשה אמונה טהור, אלא יותר בצורה של השערה שאושרה שוב ושוב אך לעולם לא הוכחה באופן סופי. פשוט אמת אינדוקטיבית כמו רוב האמיתות המדעיות על הטבע!

אבל הבה נבחן בצורה מדויקת יותר כיצד גיאומטריה מתעוררת בפועל בידע האנושי. יש לה שני יסודות, אחד חווייתי (במובן הרחב) והשני מושגי.

---

157 "כמובן התבוננות כזו תצטרך להיות בלתי תלויה באפקט ייזנברג בפועל; "טהורה" של תודעה "לא" תוצר חומר ברור שזה מניח שתודעה היא בסופו של דבר "קשר ישיר" לחומר "אשר" מתעלה על החומר הטיעון של ייזנברג מתייחס לפעולות "ניסיוניות" אינטראקציות של חומר עם חומר בהן אנו משתמשים כדי להחליף את "תודעת הסיבה שלה" בתודעה של תוצאה עקרון "אי הוודאות אינו עיקרון על תודעה שמשנה את מושאיה אלא על הוסר האפשרות של ניסוי בלתי פולשני

3.4 ההיבט **החוויתי** של אמונה גיאומטרית הוא שנראה שיש נקודות, קווים)ישרים או מעוקלים(, משטחים)שטוחים או מעוותים(ונפחים)בכל צורה שהיא(בעולם החומרי לכאורה שאנו חשים סביבנו, כמו גם בעולם המנטלי לכאורה של הדמיון שלנו. *הופעה זו* מספיקה כדי לבסס גיאומטריה אמיתית ותקפה לחלוטין. **ההצדקה של גיאומטריה היא בעיקרה *פנומנולוגית*, לא נטורליסטית!**

נראה לעין הוא)אני מזכיר לכם(רמת המראה, או)במקרה זה(רמת הפנומנלית, של קיום, לפני כל שיפוט האם תופעה כזו היא מציאות או אשליה. במילים אחרות, אין צורך להוכיח אובייקטים גיאומטריים כמציאויות - במובן של דברים שנמצאים בפועל בטבע פיזיקלי אובייקטיבי - הם היו מעניינים באותה מידה אם היו רק אשליות! מכיוון שגם אשליות, בין אם הן רק 'אשליות פיזיקליות')כמו השתקפות או שבירה(או השלכות מחשבתיות, הן קיימות, פתוחות למחקר כמו מציאויות.

חקר התופעות לפני סיווגן כמציאויות או אשליות נקרא פנומנולוגיה. ברמה הפנומנולוגית, 'להיראות' ו'להיות' הן אותה קופולה. רק מאוחר יותר, על סמך שיקולים רחבים והקשריים, ניתן שיפוט ראוי לגבי המעמד האפיסטמולוגי של הופעות מסוימות, כאשר חלקן נחשבות לאשליות, והשאר מתקבלות כמציאויות. אם, אם כן, למדע הגיאומטרי יש מעמד[158]. פנומנולוגי, כלומר אם זהו מדע שניתן וצריך להיבנות כבר ברמת התופעות, הוא בלתי תלוי בתגליות סופיות על העולם הפיזי.

---

158 "בשלב "שבו")הוא("מקבל" משמעות "צרה" ושאפתנית "יותר" מאשר")נראה שיש 6(

עצם העובדה, שכולם מכירים בה, כולל מבקרים רדיקליים של הגיאומטריה, שאנו *מקבלים את הרושם* , ברמת התפיסה האנושית היומיומית, שלשולחן יש ארבע פינות וצדדים ומשטח שטוח, *מספיקה* כדי להצדיק גיאומטריה. עומק תפיסה בינוני זה גם אם הוא מופרך בסופו של דבר ברמה המיקרוסקופית של האטומים או ברמה המקרוסקופית של הגלקסיות, עדיין ניתן וצריך להילקח בחשבון ולנתח. מדע של גיאומטריה דורש רק נקודות, קווים ומשטחים *נראים לעין* .

ואפילו אם יידחה טיעון אחרון זה, באומרו שהנקודות, הקווים והמשטחים שאנו רואים בטבלה שלנו הם רק השלכות מחשבתיות שלנו עליה, נוכל להשיב שגם כך, השלכות מחשבתיות של נקודות, קווים ומשטחים הן בעצמן אובייקטים אמיתיים מספיק הקיימים איכשהו בעולם הזה. הן עשויות להיות אשליות, במובן שהן מודיעות לנו באופן שגוי על העולם החיצוני הן עשויות להיות מבנים פנימיים גרידא, אך הן עדיין *קיימות כאלה* . קיים סובייקטיבי הוא קיים באותה מידה כמו קיים אובייקטיבי - במובן ששניהם תופעות באותה מידה.

לכן, לפחות המטריצה המנטלית של הדמיון חייבת להיות מסוגלת לקיים עצמים גיאומטריים כאלה. ואם חלק מוגבל זה של העולם - התודעה שלנו - מציג נקודות, קווים ומשטחים - אז הגיאומטריה מוצדקת לחלוטין, גם אם שאר העולם - החלק החומרי המשוער - מתגלה כלא מסוגל להישג כזה והגיאומטריה מתגלה כלא ניתנת ליישום עליו.

אבל הסיכוי האחרון הופך להיות קלוש מאוד! כל עוד ניתן היה לדחות גיאומטריה באופן עקרוני, בשל חמקמקותם של האובייקטים הנטענים שלה תחת המיקרוסקופ, הייתה בעיה מפחידה. אבל ברגע שאנו מבינים שעצם קיומה של גיאומטריה

דורש את האפשרות איפשהו של קונקרטיזציה של האובייקטים, שלה - גם אם רק כיצירה של דמיוננו - הבעיה נמסה. בקיצור עצם היכולת שלנו לדון באובייקטים גיאומטריים, ולו רק לפקפק, בעצם קיומם, היא הוכחה ליכולתנו לפחות לייצר אותם בתודעה ולכן ליכולתם להתקיים איפשהו בעולם הזה. ואם כולם מודים שאובייקטים גיאומטריים יכולים להתקיים בחלק כלשהו של העולם)לפחות בחלק המנטלי(, אז קשה למדי מבחינה אינדוקטיבית ושרירותית להכחיש ללא ראיות נוספות חזקות שהם קיימים במקום אחר)בחלק החומרי(. נטל ההוכחה חוזר למכחישי הגיאומטריה החומרית.

עם זאת, יש להדגיש 3.5 את ההיבט **הקונספטואלי** של אמונה גיאומטרית, משום שהוא ממתן את הערותינו הקודמות בנוגע להיבט החווייתי. להמשגה של עצמים גיאומטריים שלושה מרכיבים, שניים חיוביים ואחד שלילי.

א(ההיבט החיובי העיקרי של תפיסה גיאומטרית מורכב מתייחס לדוגמאות (i) , ***מתצפית גסה, הפשטה וסיווג*** הקונקרטיות של נקודות, קווים, משטחים ונפחים שהוזכרו לעיל, - הניכרות בתחומים החומריים והמנטליים של החוויה הרגילה מתבונן בדמיון הייחודי ביניהם (ii)-זוהי תצפית פנומנולוגית; ו למשל, שצורה זו וצורה אחרת הן שניהם קווים, למרות שאחד מקבץ (iii)-ישר וקצר והשני ארוך ומעוקל, נניח(- זוהי הפשטה; ו אותם בהתאם תחת שמות נבחרים - זהו סיווג.

ב(ההיבט השלילי של התפיסה הגיאומטרית הוא פעולת ***השלילה המכוונת*** , המשקפת את חוסר ההתאמה של התייחסות גרידא לחוויה גולמית. שלא כמו ההשראות האמפיריות שלהם, לנקודה תיאורטית *אין* ממד)אין אורך, אין רוחב, אין עומק(; קו תיאורטי נמתח *רק בממד אחד* - אין לו

משטח; משטח תיאורטי בשני ממדים בלבד - אין לו נפח. כל אובייקט גיאומטרי תיאורטי אינו כולל הרחבות אמפיריות, מסוימות. לפיכך, זוהי הפשטה)המבוססת על קונקרטיות כמובן(ולא קונקרטיות טהורה.

כפי שהסברתי במקום אחר, שלילה היא מקור עיקרי למושגים אנושיים, ומאפשרת לנו ליצור אותם ללא כל חוויה ישירה של "X" מושאיהם. כלומר, בעוד שההתייחסויות הקונקרטיות של אינן חייבות "X-עשויות להיות נתפסות ישירות; אלו של "לא כמות מספקת X להיות כאלה. אנו רואים בהגדרתן על ידי שלילת מכיוון שכל דבר)למעט המושג הגדול ביותר "דבר", או קיים(- חייב להיות בעל שלילה, מכיוון שכל דבר ביקום מוגבל ומשאיר מקום למשהו אחר.

הגדרה שלילית שכזו של עצמים גיאומטריים אינה מילולית יש כאן .("X" + "לא") גרידא או גרידא צירוף של מושגים קודמים היבט דמיוני פעיל. אני מצייר נקודה או קו באופן מנטאלי, או על גבי נייר, ומוציא או מוחק באופן מנטאלי הרחבות נוספות ממנה, לכן, גם אם המטריצה המנטלית שלי, או העיפרון והנייר שלי עשויים בפועל לא להיות מסוגלים להדגים עבורי נקודה חסרת מימדים באמת, קו דק או משטח גרידא, אני *פוסל מנטלית* כל עובי מופרז בדוגמה שלי. ניתן לראות פעולה זו כשווה ערך תפיסתי לשלילה מושגית.

ג(פעולה מושגית חיובית נוספת, נועזת יותר, יכולה להיקרא ***הטמעה*** , אותה ניתן להגדיר באופן כללי כ: *התייחסות למשהו שונה במידה ניכרת כדומה במידה ניכרת* . זוהי התקדמות יצירתית יותר באמצעות דימוי או אנלוגיה מאולצת במידה מסוימת, שבאמצעותה אנו מרחיבים את משמעויות המונחים.

לדוגמה, מושג ה"ממד" של המרחב מועבר לזמן. הממד הרביעי הקרטזיאני אולי נתפס בתחילה ככלי נוח, אך בסופו של דבר הוא עובר למציאות ואצל איינשטיין אנו מגלים שלא ניתן לנתק אותו מהמרחב. תפיסת הממד הראשונית שלנו עברה לפיכך למשהו שונה במקצת, שכן הארכת הזמן של גופים היא חד-כיוונית באופן מובהק ואינה נראית לעין כמו הארכות המרחב שלהם (ראה עוד בנושא זה בפרקים קודמים).

דוגמה נוספת היא האבולוציה מגיאומטריה אוקלידית, המערכת הראשונה שעולה בראש מהניסיון הרגיל (ובהיסטוריה של המדע הגיאומטרי), למערכות הלא-אוקלידיות המאוחרות יותר. צורה שנחשבת כ"מעוקלת" במערכת הראשונית מסווגת כ"ישר" או - שטוחה" במערכת אחרת. עלינו להטמיע זאת מנטאלית" כלומר לומר לעצמנו, בתוך מערכת גיאומטרית חדשה זו, לישר או לשטיחות יש משמעות קונקרטית אחרת מבעבר, אך *התפקיד* שממלאות הצורות המעוקלות הקודמות בה שווה ערך לזה שממלאים קווים ישרים או משטחים שטוחים במערכת האוקלידית.

שימו לב היטב כיצד התודעה פונה שוב ושוב וקבוע לחוויה רגילה של אירועים וצורות יומיומיות בכל שלושת הפעולות הקונספטואליות הנ"ל. חשוב להדגיש עובדה זו, משום שחלק מהמתמטיקאים מנסים להתעלם מהבסיס החווייתי הזה וטוענים בגסות רוח שמה שהם עושים אינו תלוי בכל חוויה. כל המאמר הנוכחי נועד להפריך אותם, על ידי הגברת המודעות לתהליכים ***הגנטיים בפועל.*** העומדים בבסיס התפתחותם של מדעי המתמטיקה.

התרגיל האקדמי של ניסוח הנחות ההתחלה)"אקסיומות"(של המערכות הגיאומטריות השונות אינו מתרחש בוואקום. כדי להבין האם "מקבילות" נפגשות או לא, אני מדמיין מקבילות רגילות)אוקלידיות(, ואז מדמיין אותן מתעקלות זו לזו או מתעקלות זו מזו; ואז אני אומר "למרות שהן נפגשות או מתרחבות זו מזו, אני עדיין יכול לקרוא להן מקבילות בתוך מערכות גיאומטריות חלופיות". ללא איזושהי קונקרטיזציה, המילים או הסמלים שבהם נעשה שימוש יהיו חסרי משמעות.

3.6 לבסוף, ברצוני לציין כאן כבדרך אגב שרבות מההערות שהועלו כאן בנוגע לגיאומטריה חלות על תחומים אחרים של המתמטיקה. לפיכך, יש לראות גם את החשבון כמדע ("1") פנומנולוגי. כלומר, האובייקטים העיקריים שלו - היחידה ואוספים הולכים וגדלים של יחידות כאלה)"2", "3" וכו'(- כלומר מספרים טבעיים, שלמים, חיוביים וממשיים - אינם דורשים כל התייחסות ל"מציאות" מבוססת, אלא יכולים באותה מידה להיבנות משדה חושים)חזותי או אחר(המורכב כולו מאירועים או ישויות אשלייתיות. די שמשהו יופיע לפנינו כדי לתפוס באופן קונקרטי יחידה, ודברים רבים, כדי לתפוס באופן קונקרטי את הריבויים.

4. "על "ישויות אריתמטיות חדשות

כשאנחנו אומרים ישויות אריתמטיות, אנחנו מתכוונים בתחילה ליחידות ולריבויים)המספרים הטבעיים(. עצמים אלה, שאינם בלתי קשורים לעצמים גיאומטריים, צריכים להיות רק פנומנליים. אפשר לתפוס יחידה וריבויים של יחידות באותה מידה משדה תפיסה אשלייתי או דמיוני כמו משדה תפיסה ,אמיתי. גם אופי החושים המעורב אינו רלוונטי: צורות, צלילים נקודות מגע, פריטים שהריחו או טעמו - כל אחד מאלה יכול להיות יחידות.

?מהו המעמד האפיסטמולוגי של ישויות אריתמטיות חדשות מתמטיקאים מסוימים טוענים ככל הנראה שמושג כמו המספר השלילי -1 או המספר הדמיוני √-1 הוא "ישות חדשה" שאינה ניתנת לצמצום לפעולות המרכיבות אותה)-, √(ולמספרים)1 וכו'(. ההגדרות של ישויות מופשטות כאלה ניתנות בסדרות של משוואות כמו:

0 = 2 + 2- ,0 = 1 + 1- כאשר'... ,0 = 2 + 2- ,0 = 1 + 1- כאשר'... וכו

או

2– = 2-√ • 2-√ ,1– = 1-√ • 1-√ כאשר'.... ,2– = 2-√ • 2-√ ,1– = 1-√ • 1-√ כאשר'.... וכו

עם זאת, משמעות הדבר היא שהסימנים שבהם נעשה שימוש ,)–, +, =, √, • ,/וכו'(הם *כל אחד בתורו דבר חדש בכל הגדרה* למרות שהם מוצגים לנו באותה צורה פיזית)סמל-צורה ושם(

כמו ישויות קיימות. כאן, הסימן שהיה במקור אופרטור)מושג יחסי בין שני מונחים(נקשר למונח)מה' שהופך אותו למונח חדש(- כך שהסימן עצמו שינה את' טבעו.[159]

נראה לי ברור שדוקטרינה זו של אי-צמצום וחידוש, למרות שהיא ניסיון בתום לב להסביר את קפיצות הדמיון הכרוכות במושגים מתמטיים כאלה, כרוכה למעשה בחוסר יושר מסוים, שכן הגדרות כאלה' מסתמכות באופן מרומז על המשמעויות הסמויות של אבני הבניין שהן מקורן, הן מבחינה לוגית והן בהתקדמות ובהיסטוריה של המחשבה.

במקום זאת, לדעתי, עלינו להתייחס לקפיצות אלו כאל **מתיחה בלתי מוגדרת של משמעות** , כלומר, אנו אומרים: "שיתרחב מעט מושג זה')-,√, מה שלא יהיה(למידה בלתי מוכרת ובלתי מוגדרת(כך שהאנלוגיה הבאה *תהיה* אפשרית...". הרחבת' משמעות זו')או' כוונה(היא' עצמה *דמיונית* , בכך שאיננו יכולים למעשה לעקוב אחריה)רק שאיננו יכולים לממש את מושג האינסוף על' ידי הליכה' בפועל לאינסוף, אלא לקבל' אי-סוף (מעורפל.

---

159 "באופן' אישי' בהתייחס' לטרמינולוגיה' המשמשת' בלוגיקה' פורמלית' הייתי אומר' שמספרים' שליליים' או' מספרים' א-רציונליים' או' מספרים' דמיוניים' הם' *תרכובות של קופולה ופרדיקט* ' הם' פרדיקטים' מלאכותיים' המורכבים' מפרדיקט' נורמלי' ואיבר' סופי' בשילוב' עם' הגורם' היחסי' קופולה' לכל' נושא' סופי' ואיבר' ראשון' הם' שומרים)' או')נושאים)' פעולה' *פוטנציאלית* ' של' חיסור' או' מציאת' שורש' או' שניהם) ' עד' שצוין' האיבר' הלא' מוגדר' הנושא' ביטויים' כאלה' מולידים' פרדיקט' במובן' המקורי' כלומר' מספר' ונעלמים' כאשר' הפעולה' מתבצעת' בפועל' מעמדם' כפרדיקטים' אפקטיביים' הוא' תועלתני' בלבד' מעניין' לציין' בהקשר' זה' שבתוך' הלוגיקה' הכללית' *תמורה כזו* שהיא' מכונה' אינה' תמיד' מותרת' ראה' את' הטיפול' שלי' בפרדוקס' ראסל' *בלוגיקה עתידית* פרק ?' למשל' מסיבה' זו' יש' תמיד' להיזהר' בתהליכים' כאלה

פיתוח אנלוגי כזה אינו דבר מיוחד. כפי שהראיתי לאורך עבודתי, כל תפיסה מבוססת על קיבוץ לפי דמיון, של דיוק או עמימות משתנים - או שלילתם. מונחים לעיתים רחוקות ניתנים להגדרה מראש, אלא בדרך כלל הם ישויות פתוחות שמשמעותן עשויה להתפתח באופן אינטואיטיבי ככל שנתקלים ביותר (.רפרנסים

לפיכך אנו מייצרים ישויות *היפותטיות דמיוניות כפליות* . וכאן אפשרית אנלוגיה למדעים הקונקרטיים, בכך שתכונותיהן של ישויות מופשטות כאלה נבדקות)בהתאם לעקרונות אדוקטיביים(, לא רק *באופן לוגי* ביחס למוסכמות ולחוקים שרירותיים שנקבעו בתחילה על ידי הדמיון שלנו)כפי שטוענים המתמטיקאים האמורים(, אלא גם *באופן אמפירי* ביחס לתכונות הידועות שניתן לקבל עבור מספרים טבעיים.

לכן, מספרים טבעיים אינם מהווים רק חלק קטן ממאגר הישויות המתמטיות)כפי שהם טוענים(, אלא יש להם מעמד של *מקרים מגבילים* עבור כל שאר קטגוריות המספרים)שליליים, מספרים **אם נוסחה מופשטת חדשה כלשהי מוצעת** .[160] ('דמיוניים וכו **.*אינה עובדת עבור מספרים טבעיים* , היא בוודאי נדחית**

הדבר ניכר, למשל, בניסיון האנלוגיה של ויליאם המילטון מזוגות לשלישיות. הוא גילה שלמרות שמספרים מרכובים המתבטאים ניתנים להכפלה בקלות ($i^2 = -1$ עם מספר דמיוני אחד) כזוגות i^2 יחד, במקרה של שלישיות)תוך שימוש בשני מספרים דמיוניים

160" 'למספרים "טבעיים" יש "ולכן "שומרים" על "מעמד "אונטולוגי" יוצא "דופן "נגזרותיהם "מותאמות "באופן "אינדוקטיבי "לתכונות "האלגבריות "שנקבעו "בעבר "של "מספרים "טבעיים "מטרת "כל "זה "היא "כמובן "לפתח "אלגברה "יעילה "אוניברסלית "*התלויים וכללים הפועלים באופן זהה עבור מספרים טבעיים וכל נגזרותיהם* "דפוסי התנהגות 'אחידים

התקבל" תוצאות" שאינן עולות" ***בקנה*** אחד עם הציפיות כאשר" $j^2 = (-1)^2 =$
.[161] הוכנסו מספרים טבעיים לנוסחה

שימו לב במיוחד להתייחסות זו לשני מספרים דמיוניים שונים ששניהם בריבועים שווים ל-1-. כאן, אנו ***j*** -ו ***i***)או יותר(, כלומר שאין לה ***סימן מבחין i*** כהרחבה דמיונית של" מושג ***j*** מציגים את ***מלבד ההבדל הסמלי המוחל עליו*** ! אנו פשוט מדמיינים כך" , ***i*** עשויה להיות שונה" איכשהו מזו של ***j*** שהמשמעות" של ***i*** = √-1) או אפילו) ***j*** = -1 -אין להסיק מכך ש ,-1 = ***j²*** = ***i²*** -שלמרות ש מניחים דיפרנציאציה לא מוגדרת ולא מוגדרת, אך" ***.(ij = -1)*** -ש זוהי הרחבה נוספת של" .[162] לעולם אינה ניתנת בפועל המתמטיקה "על ידי מתיחה")כלומר, על ידי אנלוגיה לא .(מבוססת, כפי שהוסבר לעיל"[163]

161" '5"מאוחר"יותר4'הוא'הראה'כי'ניתן'להכפיל'יחד'רביעיות'או'רבעי'קבוצות *באופן דומה, באמצעות אנלוגיה בת . k 4'j 4'i* '"הכוללות"שלושה"מספרים"דמיוניים *.שמונה אלמנטים*

162" '4/וכו *k 4'j 4'i* 4'בשלב"מאוחר"יותר4"המספרים"הדמיוניים"השונים"הללו 6מקושרים"לממדים'גיאומטריים'5'אך"יישום'כזה'אינו'רלוונטי'בשלב'ההגדרה'הראשוני

163" '6עלי'לחזור'ולהדגיש'כאן'שתהליך'מנטלי'זה'אינו'מוגבל'לתחום'המתמטי "לדוגמה4"בפסיכולוגיה4"כאשר"אנו"מדברים"על")רגשות"נפשיים 4"בניגוד"לרגשות" "פיזיים"1הנחווים"באופן"ויסצרלי4'בחזה'או'בבטן'או'בשאר'הגוף4'בין'אם'ממקור'מנטלי 4'או'פיזיולוגי'רדיקלי4"אנו"עוסקים'באנלוגיה'כזו6'מעצם'הגדרתם4"לרגשות'נפשיים"1למשל "אני"אוהב אותך0"אין"ביטוי"קונקרטי"שאנו"יכולים"להצביע"עליו"F"אנו"מכניסים"אותם "לחשיבתנו"על"ידי"הטענה"שהם"דומים"איכשהו4"במידה"מסוימת4"לרגשות"הנחווים "בתחום'הפיזי4"אך'הם'מתרחשים'בתחום'המנטלי'והם'הרבה'פחות'מהותיים'1מופשטים "יותר0"המילה")רגש("מקבלת"אפוא"משמעות"רחבה"חדשה4"למרות"שאין"לנו"ראיות 6ברורות"1מלבד"ראיות"התנהגותיות"לערכים"מסוימים0'לקיומו'של'מגוון'מנטלי"שלה "לכן4"אין"לבודד"את'המתמטיקה'ולגעור'בה'על'השימוש'בתהליכים'כאלה'5'הם'נמצאים "בשימוש"בכל"התחומים"5"אך"חשוב"לשים"לב"היכן"מתרחשות"קפיצות"דמיון"כאלה 4'ולהכיר'בהן'כפי'שהן4'כדי'שנוכל'להמשיך'ולבחון'אותן'אמפירית'ככל'האפשר6'אגב 6קפיצות'כאלה'נדירות'יחסית'בלוגיקה'

הדוגמה המוזכרת כאן מראה בבירור כי, למרות היותה מבני המתמטיקה דמיוניים)מבחינה ומוכנה לאנלוגיה(, היא עוברת מדי פעם עיגון אמפירי בהתייחס למספרים טבעיים, דבר המגביל את מרחב הדמיון שלה ומבטיח את האובייקטיביות שלה. ישויות מתמטיות חדשות, אף על פי שהן נוצרו על ידי מוסכמות גרידא או הנחות יסוד שרירותיות, חייבות בסופו של דבר לעבור את מבחן הישימות למספרים טבעיים, כלומר ,עקביות עם חוקיהם, כדי שיתקבלו כמתמטיקה אמיתית. לפיכך מספרים טבעיים קובעים מגבלות אמפיריות על התפתחות המתמטיקה התיאורטית.

5. לדמיין חשבון אמפירי לחלוטין

אם יורשה לי כמה הרהורים חובבניים, יוצאי דופן, לשקול את הדברים הבאים בנוגע לשברים של מספרים טבעיים.[164]

חלקים רק אם יש בו מספר מרכיבים)בין *n* -ניתן לחלק גוף פיזי ל אם מדובר במולקולות, אטומים, חלקיקים יסודיים, קווארקים או אין n/אחרת, לביטוי 1 - *n* -כל דבר אחר(המתחלקים בדיוק ב !פתרון מציאותי

לדוגמה, אטום מימן לא ניתן לחלוקה לשניים, אלא אם כן אולי החלקיקים האלמנטריים המרכיבים אותו מכילים מספר זוגי של קווארקים. או שוב, אם הייתי רוצה לחלק)לפי נפח או משקל(תפוח בצורה הוגנת בין שלושה ילדים, הוא היה צריך לכלול ,מספר מולקולות תפוח זהות המתחלקות בדיוק בשלוש. אחרת כל ילד היה מקבל 0.333... חלק)חוזר(של תפוח - שאין לנו הוכחה ניסיונית שזה אפשרי באופן מעשי, ואכן אנחנו יודעים !שלא

> הרעיון של מספר עשרוני חוזר אינסופי הוא בעיה גדולה)פאי(בהיסטוריה של חשבון על הוויכוחים על - המתמטיקה. איך אני בכלל יכול *לדמיין* להמשיך לחבר ספרות עד אינסוף, כשאני יודע שחיי, ושל האנושות, ולמעשה של היקום, מוגבלים בזמן, וכשאני יודע שהמרחב מוגבל פיזית כך שלא יהיה מספיק מקום

---

164 "דיברתי"על"הרעיונות"האלה"פעם"אחת"באפריל"1999"בשולחן"עגול בארכיון"פיאז'ה"בז'נבה6

לאינסוף ספרות אמיתי גם אם היה מספיק זמן? אין ספק שניתן לראות רעיון כזה כאנטינומיה.

משמעות הדבר היא שחשבון כפי שאנו מכירים אותו אינו בהכרח מדע "אמפירי" לחלוטין - זהו אידיאל המניח את ההנחה של ***התחלקות אינסופית*** של אובייקטיו. עצם העובדה שאני יכול לדמיין תפוח או אטום כמתחלקים כרצוני, אינה הופכת אותם ½ לכאלה בעולם האמיתי. למרות שבמקרים מסוימים למספר או 1/3 עשוי להיות אובייקט ממשי, פתרון ריאלי, במקרים רבים זוהי למעשה הנחה שגויה.[165]

אפילו בתחום המנטלי, למרות שאנו יכולים לכאורה לחלק בצורה "מושלמת עצמים המוקרנים במטריצת הדמיון)יהיה "המהות שלו אשר תהיה(, אין זה נובע שמהבחינה מדוקדקת מאוד)בהנחה שיום אחד נמצא כלים לעשות זאת(חלוקה כזו תמיד אפשרית באופן קונקרטי.

מחשבות אלה אינן שוללות את כל עולם החשבון, אלא קוראות לתחום או מערכת חשבון נוספת שבה ההנחה של התחלקות אינסופית של מספרים שלמים אינה *ניתנת* . כלומר, בנוסף לחשבון ה"אידיאלי" או הא-פריורי הנוכחי)הכולל ישויות היפותטיות", כמו שברים לא תקינים או מספרים עשרוניים" חוזרים(, עלינו ככל הנראה לפתח חשבון "אמפירי" או א-

---

165 "אולי כדאי גם לעשות הבחנה בין חלוקה להפרדה". אפילו אם אוכל להבחין במספר חלקים שווים בגוף ייתכן שלמעשה על פי חוק טבעי או קונבנציונלי כלשהו "לא אוכל לבודד את המרכיבים הללו" מזה במקרה כזה מה" תהיה" המשמעות "העובדתית של חילוק מספר זה *בפני עצמו* האם נניח ש? ?" שווה ל9 או שמא זו "נוסחה חסרת משמעות ללא פתרון האם? ?9X היא משוואה אוניברסלית או שהיא "נכונה רק במצבים ספציפיים על פי החוק המקובל אני מתכוון למשל כאשר פרט נוסף או חצי פני הוצאו מהמחזות לא ניתן היה עוד לחלק פני בחשבונאות

פוסטריורי לחלוטין - אפשר לומר פוזיטיביסטי - שניתן ליישם אותו בהקשרים שבהם חילוק אינו מתפקד.[166]

ניתן כמובן לומר את אותו הדבר על התחום הקשור של גיאומטריה. חלוקה אינסופית היא בגדר הנחה בלבד, שיכולה לשמש כאקסיומה מאומצת של מערכת מוגבלת, אך אין להוציא מלכתחילה מכלל אפשרות לשקול הנחות חלופיות עבור מערכות סמוכות. המתמטיקה המבוססת על הנחה כזו עשויה להיות יעילה - נראה שהיא מסתדרת בסדר, אז אולי הקצוות הרופפים שלה מבטלים זה את זה בטווח הארוך - אך מצד שני, פיתוח גישות אחרות עשוי אולי להוביל לתגליות חדשות וחשובות בתחומים אחרים)למשל מכניקת הקוונטים או תורת השדות המאוחדים(.[167]

מדוע מתמטיקה צריכה להיות פטורה משיקולים פרגמטיים ונורמות ידע המשמשות בפיזיקה? האם היא יכולה, כמו אלכימיה או אסטרולוגיה, להתבסס באופן לא ביקורתי בחלקו על פנטזיות? אין ספק שכל תחום ידע חייב בסופו של דבר להיות - בהתאמה מושלמת והוליסטית עם כל תחום אחר ועם כל ניסיון כדי להיקרא "מדע" בכלל. חלוקת הידע לתחומים היא בסך הכל תחבולה שימושית, שאינה נועדה להצדיק סטנדרטים כפולים ובורות בפרטים רלוונטיים לכאורה. ברגע שהפילוסופיה הבינה

---

166 "ברור"שאני"משתמש"במילה")אמפירי("כאן"במובן"ספציפי"אפילו"לחשבון "אידיאלי(")יש"בסיס אמפירי"במובן"שלפחות"האובייקטים"העיקריים"שלה"המספרים("הטבעיים"הם"נתונים"פנומנולוגיים"אבל"זה"לא"נובע"מכך"שלתהליכים "נוספים"כמו"חילוק"תמיד"יש"בסיס"אמפירי"ומכאן"השימוש"של"בתואר")"אמפירי *לחלוטין*)

167 "ככל"הידוע"לי"מתמטיקה"אלטרנטיבית"כזו"כבר"קיימת"אינו"טוען"שאני "מכיר"את"התחום"וגם"אין"לי"שום"רצון"להיראות"מקור"או"מהפכני"אלא"הן"בעיקר הרהורים"פילוסופיים

את טבעו האינדוקטיבי של הידע, היא דורשת בדיקה קפדנית של כל הטענות לאמת א-פריורי והרמוניה קפדנית עם כל האמיתות הא-פוסטריוריות.

נוכל להיות אפילו יותר בררנים ומעצבנים, ולטעון שאף גוף חומרי)או מנטלי(אינו סופי כפי שהוא נראה, כפי שעשינו בסעיף מכיוון שגבולותיהן של כל הישויות[168] .'על 'אחדות בריבוי החומריות או המנטליות נקבעים באופן שרירותי, נובע מכך שהכל הוא דבר אחד ואותו דבר, וששום דבר אינו ניתן לחלוקה כלל. עם זאת, הרהורים)כמעט מטאפיזיים(כאלה אינם צריכים)ולא ימנעו(מאיתנו לחפש ידע מתמטי, שכן הם מטשטשים סוגיות הקשורות לסיבתיות[169].

העובדה שמדע מתמטי הוא כמו כל ידע - אינדוקטיבי, ולא רק דדוקטיבי, ניכרת מכל קריאה של ההיסטוריה של הנושא. מתמטיקאים מבינים את המילה אינדוקציה במובן מוגבל, בהתייחס לקפיצות מדוגמאות או מקרים פרטיים להכללות)הפשטות או הכללות(או לאנלוגיות)"הצהרות "כמו שם, כך גם כאן"(. אבל אני מתייחס כאן לתהליכים רבים נוספים, מתמטיקאים בודדים, ככל שהם מפתחים מתמטיקה משתמשים בניסוי וטעייה)אדוקציה(, מציגים השערות ומנתחים את תוצאותיהן, דוחים חלקן כבלתי מספקות. טענות מתמטיות שהתקבלו בתחילה נמצאו לעתים קרובות שגויות על ידי מתמטיקאים אחרים או מאוחרים יותר, למשל עקב עמימות בהגדרות או קצרים בעיבוד, וזכו לביקורת ותיקונים כראוי.

168" 6לעיל'&'עו'ראה'פרק

169" 6אילו'נושאים'אעסוק'בהם'בעבודתי'הקרובה'בנושא

.מתמטיקאים מודעים היטב להיקף המתודולוגיה שלהם בפועל
מתמטיקה היא מפעל יצירתי עבורם, שונה למדי מתהליך הלמידה בו משתמשים תלמידי המקצוע. האחרונים מקבלים את התוצאות הסופיות על מגש, כך שגישתם דדוקטיבית הרבה יותר. מתמטיקאים לא רק ממחזרים טכניקות מבוססות כדי לפתור בעיות ולפתח תוכן חדש; כדי להתקדם עליהם לחדש שוב .ושוב ולהגות טכניקות חדשות

9. תיאולוגיה ללא דעות קדומות[170]

170" 6 פרק זה הושמט מהמהדורה הראשונה של *פנומנולוגיה*

1. יישום סטנדרטים לוגיים לתאולוגיה

רוב התאולוגים דנים באלוהים מבלי לספר לנו כיצד הגיעו לדעת עליו כל כך הרבה; הם חושבים שהתייחסות ל"התגלות" דרך נביא כזה או אחר, או ל"תובנות" לכאורה שלהם, היא הצדקה מספקת. מצד שני, פילוסופים בעלי חשיבה מדעית מסוימים אינם מכירים בכל תוקף לתאולוגיה; הם טוענים שמושג האל הוא פרי דמיונם של בני האדם ולכן לא ניתן לומר עליו דבר בעל ערך מדעי. שתי הגישות הללו אינן תקינות מבחינה לוגית. או, כפי שכתוב במשלי י"ח, יג:

" *המשיב דבר בטרם שמע, סכלות וחרפה היא לו* ".

תיאולוגיה היא ללא ספק ענף לגיטימי של פילוסופיה. היא ספקולטיבית *מטבעה* , בכך שלעולם איננו יכולים לקוות *להוכיח או להפריך את* הנחת היסוד שלה שאלוהים קיים, כפי שהראיתי בספרו *"לוגיקה יהודית"* . בקצרה:

a. כאשר אנו מנסים להוכיח את קיומו של אלוהים בהתייחס לקיומו של היקום, או למאפיין אמפירי כלשהו)כגון סדר או יופי של דברים(או תוכן)כגון חיים או אנושות(של היקום, אנו נקלעים בהכרח לטיעון מעגלי. שכן אז *יש להחיל את אותו סטנדרט של שיפוט* על מושג האל, כלומר עלינו להסביר את קיומו או תכונותיו ואינו יכולים לקבל אותם כמובנים מאליהם. *על אחת כמה וכמה* , מכיוון שהוא פחות ברור אמפירית מהדברים שהפנינו למושג האל כדי להסביר.

b. כאשר אנו מנסים להפריך את קיומו של אלוהים בהתייחס לנתונים אמפיריים או למבנה תיאורטי כלשהו, אנו באופן בלתי נמנע פותחים את הדרך לעליונות. לא משנה כיצד נתאר את היקום, המאמין תמיד יכול לומר: "ובכן, כך אלוהים ברא אותו!". המדען (פיזיקאי, קוסמולוג, גיאולוג, ביולוג, מה שזה לא יהיה) עשוי בהחלט לטעון שתיאור מקראי או אחר של דברים אינו נכון על פי המדע הנוכחי, אך המדען לא ימצא טיעון שיכחיש את הטענה שהיקום *כפי שהוא מתאר אותו* עשוי להיות מקורו הסופי ב"אלוהים". המדען אינו יכול להכחיש את ה"מטאפיזיקה" למאמין, מבלי שהוא כלומר המדען(יעסוק ב"מטאפיזיקה". לטעון שהוא יודע שמשהו מעבר לידיעה *אינו קיים* , זו יומרנות בדיוק ! כמו לטעון שהוא יודע שהוא *קיים*

מושג האל הוא אכן מבנה תיאורטי, בין אם של מישהו אחר או ,של האדם עצמו. אין פירוש הדבר שהוא אינו תקף או לא רלוונטי מהסיבה הפשוטה שכל *ידע* מושגי מבוסס בסופו של דבר על מבנה תיאורטי", כולל כל המדע האורתודוקסי. מושג יכול להיות" ספקולטיבי, אך בעל עניין ורלוונטיות למחשבה ולפעולה אנושית. מצד שני, אין להסיק מכך שניתן לעצב את רעיון האל ,ללא קשר *למבחנים אמפיריים ולוגיים* . השיח שלנו בנושא זה כמו כל נושא אחר, חייב להיות בהתאם לידע הנוכחי ולהיות עקבי .מבפנים

ידע מדעי טהור פועל בצייתנות רבה לפי חוקי האינדוקציה: הוא מכליל כאשר הדבר מומלץ ומפרט כאשר הדבר מומלץ. כאשר הוא אינו מוצא את מה שהוא מחפש)למשל חלקיק או חוליה חסרה(לאחר חיפוש מדוקדק, הוא מניח שמה שחיפש נעדר כל

,הזמן. לעומת זאת, ידע ספקולטיבי נשאר קצת יותר חופשי מסרב להכליל כל העת מ"לא נמצא" ל"לא קיים". מדענים גם משערים, ושומרים על דעתם פתוחה לתיאוריות אלו תחזיות מסוימות במשך זמן רב. ללא גישה זו, מחשבתם תמיד תהיה כבולה בפורמליזם מוגזם.

להוגים דתיים יש זכות ליחס דומה, ואין להכפיש אותם כלאחר יד בשל טבעי חיפושם על ידי טוטליטרים פסאודו-מדעיים צרי אופקים. דחייה כזו לא תהיה מדע, אלא דוגמה חילונית. אף על פי כן, נכון שחשיבה דתית היא לעתים קרובות בלתי פורמלית יתר על המידה, ונוטה להתקדם באופן יבשתי ללא התחשבות בכללי האינדוקציה, תוך התעלמות מראיות אמפיריות ומתמכרת לדדוקציות פסאודו-מניפולטיביות ללא בושה. כאן כמו בכל תחום אחר, יש לנו את הזכות לדרוש יושר ושפיות.

בפרט, הייתי מאפיין כקרטיניזם את הגישה הדבונרית של כמה פונדמנטליסטים דתיים, הכוללת סירוב פשוט לקבל את הממצאים והפרשנויות הנוכחיים של המדע, כמו תיאוריית המפץ הגדול או תיאוריית האבולוציה בביולוגיה)או בעבור הלא כל כך רחוק, השיטה הקופרניקנית(. תיאוריות כאלה אינן בשום אופן)ככל שאני יכול לראות(סותרות את בריאתנות, כלומר הרעיון הפשוט שאלוהים ברא את היקום החומרי, גם אם מדענים מסוימים מכריזים על כך באופן פרובוקטיבי. אפילו הרעיון שהיקום החומרי הוא נצחי ניתן ליישב עם בריאתנות, על ידי התייחסות אליו כאל ניצול נצחי של אלוהים.

ייתכן שתיאוריות כאלה נמצאות במצב של מתח עם קריאה מילולית מדי *של התנ"ך* או מסמכים דומים.

במקרה כזה, מגן הספר הקדוש לא צריך לפגוע לחלוטין בדת על ידי התעקשות על נקודות מבט מיושנות, אלא להיצמד ליסודות ולעיקרים, ולהתאים בהדרגה את פרשנויותיו בהתאם. גם אם התיאוריות המדעיות הנוכחיות אינן מוכחות באופן מוחלט ומדענים מודים בגלוי שיש להם קשיים איתן, זה טיפשי להילחם בקרב מאסף נגד מחפשי אמת כנים, על ידי)למשל(איסור על הוראת תיאוריות כאלה בבתי ספר.

ראוי גם להדגיש את עושר ההרהורים העצום הכרוך במחשבה המדעית. אלו המתנגדים לקידמה צריכים רק לשקול את הבד הגדול של החיים המתפתחים שמלמדת הביולוגיה המודרנית, שהוא רק המשך של הנרטיב הרחב עוד יותר של התפתחות החומר שמלמדת הקוסמולוגיה המודרנית. איזה אובדן לאנושות אם יאבדו תובנות עמוקות אלה, המלמדות אותנו ענווה וסולידריות.

הגישה הפנומנולוגית לתאולוגיה מורכבת פשוט מלהיות מודעים בכל עת לתהליכים שבאמצעותם נוצרות ונבנות אמונותינו או חוסר אמונותינו התאולוגיות. לאחר מכן, ההיגיון שלנו יכול להעריך את התהליכים, ובאופן מאוזן)ללא רציונליזם מוגזם או רגשנות מוגזמת(להגיע למסקנות מתונות ולא אידיאולוגיות.

חשוב לקבל כבר מההתחלה שקיומו של אלוהים ותכונותיו יכולים, עבורנו, האנשים הפשוטים, שלא זכינו לחוויות או ,חזיונות ישירים ובלתי ניתנים לערעור מבחינה אפיסטמולוגית להיות רק השערות, ולמעשה רק ספקולציות. *מושגים* של אלוהים ותכונותיו ניתנים לבנייה וליצירת משמעות משכנעת, אך לעולם לא ניתן לבסס אותם בדרך כלל. ספק מסוים תמיד קיים

ויישאר, וכאן נכנסת לתמונה האמונה)מה" שמאפשר" פעולות" מסוימות למרות ספק לגיטימי(.

ואגב, אם מגבלות אלו על הידע האנושי נכונות בבירור ביחס לאלוהים ולתכונותיו המגדירות, על אחת כמה וכמה" הן נכונות ביחס לכל הסיפורים, הטקסים והחוקים המצויים" במסורות כתובות ובעל פה. האחרונים אינם נובעים" אוטומטית מקבלה נאמנה של הראשונים, וישנן תזות רבות" סותרות)כל" הדתות והכתות"(.

2. תפיסת התכונות האלוהיות

אסור לבלבל את השאלה האפיסטמולוגית כיצד אנו, בני האדם, תופסים את התכונות האלוהיות עם סוגיית ההוכחה שהבורא קיים אותן (מתן הרשאה לקיומו, דבר שאינו קל להוכיח[171]. הסבר הופעתו של מושג (ולו רק למטרות ספקולטיביות) קל יותר, אשר, וכמובן לפני, הוכחתו. מקובל להבין, בקרב מאמינים אגנוסטים ואתאיסטים כאחד, שאנו תופסים את תכונותיו של אלוהים באמצעות *אקסטרפולציה מתכונותינו המוגבלות*. *אפילו* **אחדותו, ייחודו, שכיחותו בכל מקום ואינסופיותו** של אלוהים נתפסים כך. כל כוח בעל ערך או מוסרי המצוי בנו בדרגות מוגבלות, נחשב כנוכח באלוהים במידה בלתי מוגבלת. לפיכך:

- מכוח הרצון החלקי שלנו, או הרצון החופשי, אנו יכולים להעלות על הדעת שלאלוהים יש או יהיה כוח מוחלט - **כל יכול** (או כל יכול).
- מכוח הידע החלקי שלנו, אנו יכולים להעלות על הדעת שלאלוהים יש או יהיה בעל כוח מוחלט - **ידיעת-כל** (או ידע מוחלט).
- מכוחנו החלקי של חסד ורחמים, אנו יכולים להבין שלאלוהים יש או יהיה כוח מוחלט - **רחמנות שלמה** (או חסד מוחלט).

171" 6או'להפריך

- מכוחו החלקי של הצדק, אנו יכולים להעלות על הדעת שלאלוהים יש או יהיה כוח מוחלט - **צדק מושלם**.

באופן דומה, לגבי כל הערכים והמידות הטובות, אנו עוברים מתכונותינו הלא מושלמות אל החזקה הקיצונית של אלוהים בהן. אנו מכלילים מ"טוב" כלשהו שבנו ל"כל" הטוב שבו. זוהי תנועה *אינדוקטיבית רגילה* של מחשבה, שאינה דורשת הצדקה מיוחדת. מתוך מושג אמפירי יחסית, אנו מקרינים מושג היפותטי, אשר לאחר מכן פתוח לדיון (אישור נוסף או דחייה, בסופו של דבר). איננו צריכים למתוח את דעתנו עד לקצה, ולחוות באופן אישי את האינסוף, את ידיעת הכל או את כל יכולת כשם שטענות כלליות ניתנות לידיעה.[172] כדי שנוכל להגות זאת, כך גם מושגים היפרבוליים. עם זאת, כדי לחזור על כך,[173] תפיסה אינה מרמזת על הוכחה.

> שימו לב שבאופן הפוך, בנוגע לפגמים או לחטאים, בעוד שיש לנו כמה, לאלוהים אין כאלה. כאן, איננו עוברים מרע מסוים לרע לחלוטין, אלא ללא רע כלל. הדבר נעשה כדי לשמור על עקביות ספקולטיבית: איננו יכולים לאשר חיוביות קיצוניות, אם איננו מכחישים את השליליות המתונות או הקיצוניות המתאימות. יש אנשים שמשערים גם אלים חיוביים וגם אלים שליליים דת הזורואסטריה, או זרמי הנצרות המאמינים בשטן) עצמאי(; אך במקרים אלה לאף אחת מהישויות המוצעות אין תכונות קיצוניות *במובן הצר* , מכיוון שהן מתחרות זו בזו.

172" 6עמדת"כאן"נועדה"למתן"חלק"מההצהרות"של"ב"*לוגיקה יהודית*"4"עמ'8A :

173" "זה"בלתי"ניתן"לערעור4"שכן"הכחשתו"סותרת"את"עצמה4"בהיותה"טענה 6כללית'כשלעצמה

כפי שקורה, בעוד שהכללות אלו קבילות מבחינה לוגית בפני עצמן, במקרים מסוימים, יחד זו עם זו או עם פריטי ידע או אמונה אחרים, הן עלולות לגרום לקשיים לוגיים. לאחר מכן אנו נקראים לנסות וליישב את התזות הסותרות. ראוי לציין כי ניתן לראות את כל-יכולות האלוהית כמתנגשת לוגית עם דטרמיניזם טבעי)במקרה של השגחה אלוהית(או עם רצון חופשי אנושי)כוויתור על כוח על ידי אלוהים(. או שניתן לראות ידיעת-כל כמתנגשת עם חוסר הוודאות של הרצון החופשי האנושי. או שוב, ניתן לראות חסד אינסופי וצדק מוחלט כמתנגשים הדדיים, כמו גם מתנגשים עם העובדות לכאורה של חטא לא נענש או הנאה לא ראויה, או של סגולה לא מתוגמלת או סבל לא ראוי.

אבל כפי שנראה, התפיסות שלנו לגבי התכונות האלוהיות אינן נוצרות רק על ידי אקסטרפולציות פשוטות כאלה של תכונות אנושיות; בכל מקרה נדרשים שיפורים נוספים.

- תפיסת האומניפוטנטיות שלנו מבוססת גם על האנלוגיה האנושית לפיה, כשם שאדם)או קבוצה(יכולים לכאורה להתערב במהלך הטבעי של אירועים מסוימים, כך גם אלוהים יכול, אך רק ביתר שאת, כלומר, יהיו האירועים אשר יהיו. כמו כן, כשם שאדם אחד)או קבוצה(יכול, פיזית או באמצעות השפעה נפשית)כולל מילולית(, לתחום, לאלץ או לחסום, להטות או למנוע מאדם אחר לעסוק בפעולות רצוניות מסוימות, כך אלוהים יכול להפעיל את רצונו מדי פעם מבלי לרמוז שהאדם חסר באופן עקרוני רצון חופשי.
- מצד שני, בעוד שחופש הרצון האנושי מוגבל באופן טבעי, כלומר ישנם חוקי טבע ואירועים אנושיים)ואולי צווים אלוהיים(שאף אדם או קבוצה אינם יכולים לעקוף או להשפיע עליהם, במקרה של אלוהים כפי שאנו תופסים אותו,

.אין מגבלה כזו, הוא חזק יותר מכל הכוחות האחרים גם יחד" למרות שאלוהים יכול להפוך את הטבע לחסר חוק או למנוע ,כל חופש בחירה אנושי, הוא בדרך כלל בוחר לא לפעול כך אלא רק באופן יוצא דופן)על פי תיאורי הנסים במקרא(מתערב בעניינים טבעיים" או אנושיים. זהו בדיוק רצונו" לכאורה, שיהיה חוק טבעי וחופש רצון אנושי, שכן זה מה .שנראה שקורה

- באופן דומה, בנוגע לידיעת כל, נוכל להפוך את תפיסת כוחו של אלוהים לאמינה יותר על ידי בחינת הכוח האנושי הקטן" יותר המקביל בפירוט רב יותר. ישנם פילוסופים הסבורים כי ידיעת כל אלוהית אינה עולה בקנה אחד מבחינה לוגית עם רצון חופשי אנושי, שכן הדבר מרמז שאלוהים יודע את בחירותיו של האדם לפני שהוא עושה אותן. עם זאת", אם" נחשוב על" כך, נוכל לראות בקנה מידה" אנוש" שרעיונות אלה .תואמים יותר מזה
  - ,אדם יכול, באמצעות זיכרון או באמצעות" מסקנות :לראות את מעשי הרצון שלו או של" אחרים בעבר *ראייה לאחור כזו* שלנו על" אירועים רצוניים אינה" נראית סותרת. אם אנו תופסים את אלוהים כמיקום" בסוף הזמן)ההיסטוריה שלנו או כל ההיסטוריה א" ,הנצח(, במבט לאחור על כל מעשי הרצון שלנו הבעיה מתמוססת. כלומר, הבעיה האמורה נובעת מהנחה של" ראייה" קדימה)כפי שיהיה המקרה עבור בני אדם(, אך" נראית פחות קשה לפתרון אם מניחים .ראייה לאחור)עבור אלוהים"(
  - ,'כפי שאני טוען במקום אחר)למשל ראה פרק ו אנו יכולים *לחוות* תנועה ישירות בתוך הרגע ,(2.3

הנוכחי, כלומר ללא שימוש בזיכרון. מכאן נובע שההווה עבורנו *מורחב בזמן*)רגע(, ולא רק נקודת זמן)רגע(. היקף פרק הזמן הנחווה הזה הוא אמנם קטן במקרה שלנו, אך הוא גדול יותר באופן מתקבל על הדעת עבור טווח התודעה של אלוהים, ומכסה את מה שהוא עבורנו נתח זמן גדול בבת אחת טענה זו מתקבלת על הדעת עוד יותר, משום שההווה נראה אפילו עבורנו בעל רוחב משתנה.

- אם אלוהים יכול לסקור באופן זה את תקופות החיים האנושיות או את כל ההיסטוריה או את הנצח ב"רגע" גדול אחד, אז הוא תמיד נמצא, ביחס לפרק זמן כזה, בעמדה של ראייה לאחור, כלומר, הוא יכול לראות את רצונותינו מבלי להשפיע עליהם. בתוך הרגע הגדול הנגיש לו, כל האירועים הם כמעט בו-זמניים, כאילו הוא יכול לנוע באופן מיידי מתחילת ועד סופו וחזרה כרצונו. לפיכך, מה שנראה לנו כחזון פרדוקסלי, פשוט מהווה עבורו ראייה לאחור.

➢ שימו לב בנוסף כי ידיעת-כל לא רק משמעותה היכולת לדעת לאורך זמן, אלא באופן רחב יותר לדעת את כל האירועים בכל מקום, כמו גם את כל האירועים הנצחיים)מופשטים(. ראיית אירועים במקומות רבים בו זמנית יכולה להיחשב כבעייתית כמעט כמו ראיית אירועים בזמנים רבים בו זמנית. עם זאת, כשם שתפיסה אנושית יכולה לכלול בבירור שטח ניכר, כך בהרחבה ניתן להעלות על הדעת שאלוהים יכול לתפוס את כל המרחב.

➢ אני חושב שחלק ניכר מהקושי הקונספטואלי שיש לרבים עם רעיון האל יכול להתמוסס אם נתבונן באלוהים כממוקם

בסמוך ומקביל, ולפחות בהיקף מקביל)וכנראה גדול בהרבה(לעולם הטבעי בו אנו חיים. בכך אני מתכוון שההשקפה על אלוהים כמרחיק הרחק מכל זה גורמת לקושי מושגי בקישור שלו לעולם הטבע. אבל אם נבין את אלוהים כמוסתר מאחורי)או מתחת או מעל או ליד(העולם הטבעי, מופרד ממנו רק על ידי צעיף העיוורון שלנו אליו, אז הוא הופך להיות נתפס יותר.[174]

- כדי לחדש את הרעיונות הללו בהתייחס לתורת היחסות נוכל לשער שאלוהים)לפחות בכל הנוגע לעולם שאנו חיים בו(שוכן ***במרכז (או ליתר דיוק, בכל החלק הפנימי ואולי גם מעבר) של "הכדור" המרחב-זמן הארבע-ממדי (ש"פני השטח" שלו הם עולמנו החומרי)***. בדרך זו אלוהים תמיד יהיה *במרחק שווה*)או ליתר דיוק, רציף(מכל המקומות והזמנים, מכל הנקודות בעולם הזה. הוא גם יתעלה מעל המרחב והזמן, וגם יהיה צמוד אליהם)או אפילו אימננטי בהם(. אולי זה מתאר את מה שמיסטיקנים ומדיטטורים עמוקים מכנים "ההווה הנצחי".)שימו לב גם שטיעוניו של אלברט איינשטיין מתייחסים לעולם *החומרי האימננטי* ולמהירות המקסימלית של אותות האור בו: הוא

---

174 "הרעיון"הבודהיסטי"של"(בסיס"הוויה"מקורי)"1שנחווה"במדיטציה"עמוק0 "שממנו"נובעות"קיומנים"פנומנליים4"הוא"דימוי"שימושי"בהקשר"זה6"דימוי"נוסף"בו"נוכל 6להשתמש"הוא"הרעיון"הקאנטיאני"של"נומנון"העומד"בבסיס"התופעה

אינו שוקל או מכחיש *שתודעה* עשויה להתעלות מעל
החומר, וגם לא שהיקפה עשוי להיות מיידי.)[175]

ההערות לעיל אינן ממצות. ראו גם, בנוגע לסוגיית אלוהים וסיבתיות, את הערותיי בפרקים הקודמים וכן בספרים *r uddhist Illogic* (2002) ו- *The Logic of t ausation* (1999, 2003).

---

175 "בפרספקטיבה כדורית זו אנו יכולים לתפוס את הבריאה כנצחית וכך אולי להגיע להסכמה עם סטיבן הוקינג בריאה מתייחסת לממשק או למעבר בין אלוהים הליבה הרוחנית לבין היקום החומרי הקרום החיצוני באופן עקיף בתוך פני השטח הארבע ממדיים לא תהיה התחלה מרחבית או זמנית אין לאורך רדיוס הכדור לפני השטח יש התחלה

3. ניתוח ידיעת כל וכל יכולת

הבעתי ספק מסוים בנוגע לעקביות של מושג ,[176] *בלוגיקה יהודית* .ידיעת הכל . להלן ניסיון לנתח את הסוגיה לעומק

הצורה)א("אני יודע ש)אני לא יודע כלום(" אינה עקבית, שכן היא מרמזת על "אני יודע משהו" ועל "אני לא יודע כלום")כלומר .("אני לא יודע כלום"

עם זאת, הצורות הבאות עקביות:)ב(אני לא יודע ש)אני לא יודע כלום(;)ג(אני יודע ש)אני יודע משהו(;)ד(אני לא יודע ש)אני .(יודע משהו

,באופן דיוק, הפרדוקס ב-)א(מניב את המסקנה)ב(, ולא את)ג(כלומר, הוא אינו שולל את)ד(מלכתחילה. אלא אם כן אנו רואים את "אני לא יודע כלום" גם כפרדוקסלי מטבעו, ובמקרה כזה "אני ,יודע משהו" משתמע: אני חושב שזה מוצדק על ידי רפלקציה כלומר ברגע ש"אני לא יודע כלום" מאושר, נוכל לסווג זאת כטענה לידע, וכך לדחות אותה כבלתי עקבית באופן מרומז. דרך נוספת להגיע לאותה תוצאה היא לומר שצורות ה"אני לא יודע..."( )ב(ו-)ד(, הן באופן מרומז טענות לידע, לגבי מצב הידע .או הבורות של האדם, כך שהן מרמזות על)ג(

,מודעות עצמית, אפילו של בורותו של אדם, מרמזת על מודעות ולכן על ידע. או במילים פשוטות,)ג(נכון מבחינה לוגית לגבי כל - היצורים המודעים לעצמם)כלומר, בני אדם ואלוהים, לפחות

176" 6עמ'8A :

אולי גם כמה בעלי חיים גבוהים יותר(. עם זאת, *איננו* יכולים לטעון ש-)ג(נכון לגבי יצורים לכאורה מודעים בלבד, אנו יכולים רק לומר לגביהם "הם יודעים משהו".

הצורה של ידיעת-כל היא)ה("אני יודע ש)אני יודע הכל(". הצורה הפשוטה יותר "אני יודע הכל" מרמזת על רפלקסיבי, כי אם אתה יודע הכל, אז אתה חייב לדעת גם עובדה זו. זה עקבי עם עצמו ולכן ניתן לטעון על כך עבור אלוהים. הצורה)ו("אני לא יודע ש)אני יודע הכל(" אינה *עקבית* עם עצמו, מכיוון שהיא גם מרמזת על "אני לא יודע משהו" וגם *מאפשרת* "אני יודע הכל".

באופן דומה,)ז("אני יודע ש)אני לא יודע הכל(" הוא עקבי, כמו גם הצורה הקודמת "אני לא יודע הכל', וזה המצב עבור בני אדם ואולי גם עבור כמה בעלי חיים גבוהים יותר)בשני המקרים(וגם עבור בעלי חיים בעלי מודעות בלבד)במקרה הלא רפלקסיבי(הצורה)ח("אני לא יודע ש)אני לא יודע הכל(" מרמזת גם על "אני לא יודע משהו" וגם על "אני לא יודע הכל', כאשר הראשונה מרמזת על השנייה: אין סתירה.

הקושי במושג ידיעת-כל אינו דדוקטיבי', אלא אינדוקטיבי. אם נניח שאתה יודע הכל, אז כמובן שאתה יודע שאתה יודע הכל. אבל אפשר גם להעלות על הדעת שהגעת לידע כולל בהדרגה על ידי תהליכים אינדוקטיביים, ובמקרה כזה, איך תדע בוודאות שאתה יודע הכל? ואם האפשרות האחרונה *קיימת* , אז מי שנמצא לכאורה במצב של ידע כולל)אפילו באמצעים לא אינדוקטיביים(גם הוא קצת בספק לגביה. כלומר, בפועל, "אני יודע הכל" לא מרמז על "אני יודע ש)אני יודע הכל(', או ליתר דיוק, אפילו אם נניח *שפלוני* יודע הכל, זה לא נובע מכך שפלוני *יודע זאת* בוודאות. כלומר, ***ידיעת-כל לא בהכרח כוללת את הידע הרפלקסיבי של ידיעת-הכל של האדם*** . במובן מסוים,

תוצאה זו נראית פרדוקסלית, אבל במובן מסוים היא מאשרת את החשד הכללי שלי כלפי מחלקות הכללת-עצמה.

יש גם לשקול את ההתאמה המושגית בין התכונות האלוהיות של ידיעת-כל ורצון חופשי. תיאולוגים שקלו את ההתאמה בין ידיעת-כל של אלוהים לרצון חופשי *של האדם* , אם כי לדעתי לא באופן משביע רצון; כלומר, אלו שחיפשו פיוס לא באמת הצליחו למיטב ידיעתי - זו הייתה רציונליזציה ולא פתרון אמיתי)אני מנסה טיעון משכנע יותר לעיל(. אבל האם הם בכלל שאלו כיצד *אלוהים* יכול להיות בעל גם רצון חופשי וגם ידיעת-כל? אם אלוהים יודע הכל, כולל מראש מה הוא יעשה, כיצד ניתן לומר שהוא בוחר בחופשיות מה הוא עושה? אני חושב שניסיתי לענות על השאלה הראשונה)בסעיף הקודם(גם על השנייה. עבור אלוהים, כל הזמן הוא רגע אחד, כך שאין לפני או אחרי, וכל הידיעה והעשייה הן למעשה בו-זמניות.

בנוגע לסוגיות לוגיות במושג "כל יכול", יש להוסיף את הדברים הבאים. לא ניתן להגדיר כל יכול באופן עקבי ובאופן בלתי מוגבל כפשוטו ככוח לעשות כל דבר. עלינו לומר: אלוהים יכול לעשות כל דבר שניתן לעשות באופן עקרוני.

מה שמבדיל אותו מכל הישויות האחרות הוא שבעוד שאנחנו היצורים הסופיים, יכולים לעשות רק *חלק*)ואכן, מעט מאוד(מהדברים הנמצאים בתחום האפשרי, אלוהים יכול לעשות *את כל מה* שניתן להעלות על הדעת. מה שהוא לא יכול לעשות באופן מתקבל על הדעת הוא דברים *לא הגיוניים* כמו "ליצור את A", וגם לא A או לא A, וגם לא A עצמו", או "ליצור דברים שהם גם או "לבטל את כל יכולתו", או "לבטל את עובדות העבר". סביר להניח שנוכל להוסיף לרשימה זו את חוסר האפשרות של השמדתו העצמית)מה שסותר את נצחיותו(, או של השמדת

מאפייניו המגדירים האחרים. יתר על כן, אני אישית - אולי משום שאני יהודי)אני אומר זאת כדי לא לפגוע ברגישויותיהם של נוצרים, הינדים ואחרים(- הייתי מחשיב את אלוהים כבלתי מסוגל להתגלגל, כלומר לרכז את ישותו בגוף סופי, תוך שהוא נשאר אינסופי.

עם זאת, לא מן הנמנע שאלוהים בסופו של דבר יבטל, יגביל או יהפוך חוקי טבע הניתנים להחלפה לוגית)ככל הידוע לנו(. כאן יש להבחין בין אופן טבעי למודאליות לוגית)ראו את עבודתי *לוגיקה עתידית* " בהקשר זה(. בהקשר זה, "ניסים" מקומיים וזמניים, כפי שמתוארים בתנ"ך)למשל, קריעת ים סוף(או - בספרים דתיים אחרים, הם בהחלט מתקבלים על הדעת כיוצאים מן הכלל נקודתיים לחוק הטבע. חוקי טבע שאינם חוקים לוגיים עשויים בהחלט להיות מותנים באי-התערבותו של אלוהים - מושג זה לא יפחית בשום אופן ממעמדם האפקטיבי כחוקים. עם זאת, יש לזכור שחוקים רבים כאלה קשורים זה בזה מבחינה לוגית לאחרים, כך שלא ניתן לעקוף אותם בנפרד, אך אלוהים יצטרך לבצע שינויים מרובים או מערכתיים כדי לייצר את האפקט הרצוי.

> אבל אין צורך להתייחס לכל התערבות של אלוהים בעולם כביטול של חוקי הטבע. ייתכן שאלוהים היה שמור לעצמו תפקיד כשחקן רב עוצמה *בתוך* הטבע.

ניתן להבין הערה זו אם ניקח בחשבון את האנלוגיה של רצון האדם)או, באופן כללי יותר, רצון החיה(. האחרון נתפס על ידינו כבעל יכולת להתגבר על מהלך האירועים הטבעי)כלומר דטרמיניסטי(; יתר על כן, רצון אדם אחד עשוי להיות חזק יותר מרצון אחר. בני אדם)ובעלי חיים אחרים(נחשבים בכל זאת כחלק מהטבע, במובן רחב

יותר. באופן דומה, בהרחבה, אנו יכולים, בקנה מידה גדול יותר וברמות עמוקות יותר, להתייחס להשגחתו של אלוהים. אם נחזור לדוגמאות מקראיות: ייתכן שהוא בקע את ים סוף כפי שהיינו עושים גלים באמבטיה שלנו; ייתכן שהוא השפיע על החלטותיו של פרעה כפי שהיינו מציעים דברים למוחות חלשים יותר.

אם נגביל את תפיסת הטבע שלנו לאירועים דטרמיניסטיים, אז אפילו רצון האדם והרצון של בעלי החיים, שלא לדבר על רצון האל, חייב להיחשב כלא טבעי. אבל אם נבין את תפיסת הטבע כמכסה *כל מה שקורה* , אז אפילו התערבותו הסופית של אלוהים אד-הוק במהלך האירועים הרגיל)דטרמיניסטית או בעלת רצון פחות(אינה טבעית.

לפיכך, לסיכום, לא ניתן לתפוס את כל יכולתו של אלוהים בצורה אנרכית. רצון האל, בניגוד לרצון שלנו, אינו נקבע על ידי כוחות והשפעות "חיצוניים" או "פנימיים". אך המושג נותר, באשר לתכונות המגדירות האחרות, כפוף לעקביות ולבדיקות רציונליות ואמפיריות אחרות, כלומר לחוקי הלוגיקה.

4. הרמוניזציה בין צדק לחסד

כשם שלא ניתן להוכיח)או להפריך(את קיומו של אלוהים, כך גם לא ניתן להוכיח)או להפריך(באופן סופי את תכונותיו. אם ניתן היה להוכיח תכונה, גם זו שאליה היא מיוחסת הייתה מוכחת בהכרח.)אם ניתן היה להפריך את כל התכונות, לא היה נשאר סובייקט.(עם זאת, אנו עשויים להכיר כתכונות שניתן להעלות על הדעת שנמצאו קוהרנטיות פנימית ועקביות עם כל העובדות וההנחות הידועות עד כה.)לעומת זאת, אנו עשויים לדחות תכונה כלא קוהרנטית או כלא תואמת עיקרון אחר, משמעותי יותר, או שוב כספק אמפירית.(

בין המושגים התיאולוגיים הרבים שיש לברר נמצאים מושגי צדק ורחמים: מהו גבולם ומה הקשר ביניהם?[177] רחמים הם בהגדרה עוול – צורה מקובלת של עוול, שאמורים למתן את הצדק, להפוך אותו לאנושי יותר ולהגביל את עודפיו. אבל רבים מהדברים שאנו מכנים רחמים הם למעשה צדק לעתים קרובות, כשאנו מבקשים)או מתפללים(לרחמים, אנו פשוט מבקשים לא להיות נתונים לעוול, כלומר לסבל שלא ראוי או למחסור ברווחה.

177 "מאמר זה נכתב בשנת 2019 למען עריכה קלה כיום כשאני קורא אותו עכשיו 4 כמה שנים מאוחר יותר 4 אני מוצא את נימתו תוקפנית שלא לצורך 6 ברור שכעסתי מסיבות אישיות בזמן כתיבת 6 אף על פי כן 4 אינני רואה טעם להמעיט בנימתו כיום 6

צדק הוא מתן המגיע לאדם, בין אם על ידי גמול על מעלותיו או ענישת מידותיו החטאים. בקשה)או תפילה(על אחד מהדברים הללו אינה, מבחינה מדויקת, בקשה לרחמים, אלא דרישה לצדק.

אז מהי רחמים? גמול גדול יותר מהמגיע)כלומר מתנה(או עונש פחות מהמגיע)כלומר סליחה חלקית או מלאה או ריפוי לאחר ענישה(. במקרה החיובי, לא נגרם נזק ממשי - בתנאי שהתגמולים המגיעים לאחרים לא יופחתו בכך. במקרה השלילי, לא נגרם נזק ממשי - בתנאי שלא היו קורבנות לפשע.

עודף חמלה יהיה עוול. ענישה לא מספקת של פושע היא עוול לקורבן/ים של הפשע. חלוקת מתנות ללא קשר למי שמגיע לו מרמזת על מערכת לא צודקת.

אבל בכל מקרה, השקפה ראשונית זו של החוק המוסרי אינה שלמה. גמול על פשע הוא צורה מאוד לא מושלמת של צדק. צדק, אמיתי אינו רק ענישה של פושעים לאחר ביצוע המעשה הנתעב, אלא *מניעת* הפשע. זעמנו כלפי אלוהים או כלפי מערכת חברתית/פוליטית/משפטית נובע לא רק מהעובדה שפושעים לעתים קרובות נותרים ללא עונש וקורבנותיהם ללא נקמה, אלא מהעובדה שהפשע בכלל הותר להתבצע כאשר ניתן היה למנוע אותו. במקרה של מגיני הצדק האנושיים הבורים והלא מדויקים, זה לפעמים)אם כי לא תמיד(בלתי נמנע, ולכן ניתן לפצות אותם. אבל במקרה של אלוהים, שהוא יודע-כל וכל יכול, זהו מקור למצוקה וספק גדולים לאוהבי הצדק.

אנו נוטים לומר שיש שני סוגי פשעים: כאלה עם קורבנות וכאלה שאין להם. האחרונים כוללים פשעים שהקורבן שלהם הוא הפושע עצמו)הם הבעיה שלו(, או בסופו של דבר פשעים נגד אלוהים)אשר, בהיותו חסין מפגיעה במהותו, ובכל מקרה מסוגל

בהחלט להגן על האינטרסים שלו, אין צורך להדאיג אותנו כאן לעומק(. בנוגע לפשעים עם קורבנות, דאגתנו היא לבנ" אדם או לבעלי חיים שנפגעו שלא כדין בצורה כלשהי. הפגיעה יכולה להיות ישירה/אישית)פיזית ו/או נפשית - או בקשר לקרוב" משפחה או לרכוש, מה שבסופו של דבר משמעו פגיעה נפשית ו/או פיזית בעצמי(או עקיפה/לא אישית)על הסביבה או על החברה - אך גם אלה משמעו בסופו של דבר" השפעה על אנשים .(או בעלי חיים

מערכת עולמית צודקת באמת תדרוש את מניעת כל הפשע עם" קורבנות חפים מפשע על ידי אלוהים, לפחות - דבר שהוא למעשה לא עושה, אם לשפוט לפי כל הראיות האמפיריות, וז" הסיבה שרבים מפקפקים בכנות בצדקתו א" בקיומו. לומר)כפי שעושים אנשים מסוימים(שהכישלון למנוע נזק בלתי ראו" לחפים מפשע הוא רחמים כלפי הפושעים, מתן הזדמנות להם לחזור בתשובה, ז" תגובה" מאוד לא" מספקת. זה" לא" נשמע כל" כך נחמד כשחושבים על כ" שזה היה "לא רחום")כלומר *לא צודק* (כלפי הקורבנות: לא" ניתנה" להם הזדמנות. אולי, אם כן, אם לא" בהקשר של מניעה, למוש" הרחמים יש מקום כלשהו בהקשר . של אי-נקמה *לאחר מעשה*

נקמה בקורבנות הפשע נראית כתגובה רגשית חסרת" תועלת ,למדי - מאוחר מדי, אם" הקורבן נפגע באופן בלתי הפיך)נפגע נהרג וכו'(. אם" הקורבן לא" ניזוק באופן בלת" הפיך, שיקום ופיצו" שלו היו נראים הדבר החשוב ביותר, רצוי על חשבון הפושע. אבל אנחנו יודעים שנקמה משרתת במידה מסוימת גם מטרה מונעת: הרתעת מעשים דומים על ידי פושעים פוטנציאליי" אחרים)העלאת" המחיר הסופי של הפש" עבורם(או חינו" .פושעים אמיתיים)כדי שהם, בתקווה, לא יחזרו על מעלליהם(

להיות "רחום" כלפי פושעים אמיתיים עם קורבנות פירושו לא רק הימנעות מתגובה רגשית חסרת תועלת, אלא להשתתף בחזרות בסופו של דבר, של פשעים דומים על ידי אותו פושע או אחרים כמוהו.

יש להדגיש כי התחשבות בנסיבות מקלות אינה מעשה של רחמים, אלא בהחלט מעשה של צדק. אי התחשבות בהקשר המלא בעת גיבוש פסק דין היא טיפשות וחוסר צדק. ייתכן שמושג הרחמים נוצר רק כדי להילחם במערכות משפטיות שנבנו בצורה לא מושלמת, שאינן מסוגלות להבחין בין ניואנסים של מניע וכוחות. החוק אומר כך וכך ללא הבדלים ויש ליישם אותו באופן עיוור ללא שינויים - לכן, "רחמים", חריג לכאורה "לא רציונלי" לחוק, הוא הכרחי! זה לא היה הכרחי אם החוק היה מנוסח בצורה מדויקת ומציאותית יותר. כך, הן עבור מערכות משפט אלוהיות לכאורה והן עבור מערכות משפט אנושיות. אם המערכת ואלה המיישמים אותה צרי אופקים ולא אנושיים, כמובן שצריך "רחמים" - אבל אחרת, לא.

דרך נוספת בה נעשה שימוש במושג הרחמים היא במשאלה או בתפילה. אנו מקווים ש"הכוחות שבאמת)אלוהיים או אנושיים(אכן יתנו לנו את המגיע לנו, יגמול למאמצינו הטובים או ימנעו או יענישו את מעשיהם הרעים של אויבינו, למרות שזה לא תמיד המצב בעולם לא מושלם זה. קריאות כאלה לרחמים הן סוג של *ריאלפוליטיק* - הן לא באמת קריאות לאי צדק, אלא קריאות לצדק המצויות במילים צנועות שנועדו להימנע מביקורת יסודית ומפורשת יותר על כישלון הצדק האמיתי של הכוחות שבאמת שוב, אם צדק מוחלט היה מיוסד, לא היה צורך בפניות כאלה ל"רחמים"; הצדק היה נעשה אוטומטית. ובכן, צדק אנושי הוא בהכרח חסר: אפילו עם הכוונה והרצון הטובים ביותר, אנשים

אינם יודעים-כל ואינם חפים מטעויות, ולכן אי-ודאות ואפילו טעות הן בלתי נמנעות, ובהקשר כזה "רחמים" הוא אולי מושג שימושי.

אבל במקרה של אלוהים, אילו תירוצים נוכל לתת? כיצד נוכל להצדיק עבורו את חוסר השלמות של העולם? אנו מנסים לעשות זאת תוך התייחסות לרצון חופשי - צדק מניח מראש אחריות, אשר מניחה מראש חופש בחירה. אך טיעון זה אינו משכנע לחלוטין, שכן נוכל לחפור עמוק יותר ולומר: אם העולם *לא יכול* להיוצר צודק, מדוע הוא *בכלל נברא* ? או אם הוא היה צריך להיוצר, מדוע לא עולם של אושר אוניברסלי ובלתי משתנה - מי אי פעם אמר שרצון חופשי נדרש? לשאלה זו נראה שאין תשובה, והיא הבסיס הסופי של תלונת התאודיציה. גם הטענות הנגדיות של צדק מוחלט - סיבות לגמול או עונש לכאורה בלתי צודקים, בלתי נראים לבני אדם, איזון חשבונות מאוחר יותר או בגלגול נשמות או בחיים שלאחר המוות - נראות צולעות. אם צדק הוא בלתי נראה, הוא גם אינו צודק, וצדק מאוחר יותר מאוחר מדי, שכן לעוול מותר להתקיים בינתיים. כך אנו נותרים מבולבלים.

אפילו כשאנו רואים שני אנשים טובים באותה מידה שמקבלים יחס לא שווה, האחד מתוגמל כפי שמגיע לו והשני מקבל יותר ממה שמגיע לו, או שני אנשים רעים באותה מידה שמקבלים יחס לא שווה, חוש הצדק שלנו מתעורר. במיוחד כאשר זה שיש לו יותר מתנות חינם ראוי פחות מזה שיש לו פחות מתנות חינם. ועוד יותר כאשר הרעים לא רק לא נענשים אלא מקבלים מתנות והטובים לא רק לא מתוגמלים אלא גם מטופלים לא טוב. כי אז כל המאמץ לטובים ולהרחיק מהרעים מופחת מערכו ונעשה לשווא. אם אין היגיון במערכת התשלום, אז אילו תמריצים יש

לנו? אין ספק שההשפעה הנובעת מכך אינה התפעלות מאהבת ורחמיו של המשלם, אלא דווקא מהעוול וחוסר האהבה שמשתמעים מחלוקה כאוטית שכזו.

אולי אז עלינו לשאול - מה טוב ומה רע? אולי זו תפיסה מוטעית שלנו לגבי הדברים האלה שנותנת לנו תחושה כוזבת שאי צדק משוטט בעולם. הדרך לענות על כך היא להפוך את השאלה ולשאול: האם עלינו לבנות את מושגי הטוב והרע שלנו באופן אמפירי, על ידי שיפוט כטוב את כל הפעולות שנראות כמביאות לתגמולים ורע את כל הפעולות שנראות כמביאות לעונש)ערך ה"שוק" של טוב או רע(? גישה פרגמטית כזו)שחלק מהאנשים (מוצאים אותה נוחה, עד שהם נושאים בעצמם את נטל הנזק ,בוודאי מנוגדת לאינטואיציות של האנושות. שכן במקרה כזה פושעים הופכים למגיני צדק) *שופטים* (וקורבנות צריכה תמיד להיות מקור לשמחה עבורנו. זוהי ההפך הגמור למוסר, המבוסס על חמלה אנושית כלפי אלו הסובלים משפלות וזעם כלפי אלו ,שעושים מעשים מגונים. יש לכבד ולתמוך באינטואיציות אלו .כנגד כל טענות של דת או אידיאולוגיה או אינטרסים מיוחדים

יש האומרים שאין קורבנות חפים מפשע – מה שמרמז)למשל(, שאפילו אלה שנספו בשואה היו אשמים בפשע מקביל כלשהו בחיים קודמים, אם לא בחיים הנוכחיים. יש האומרים שאין ,אשמים – למשל, בודהיסטים רבים כנראה מחזיקים בדעה זו בהתייחס לחוק הקארמי. טענות אלו הן שני צדדים של אותו מטבע. ברגע שיש לך דוקטרינה של צדק מושלם, אלוהי או טבעי, אתה נופל למלכודת הזו. רק על ידי הודאה בחוסר השלמות של הצדק בעולם נוכל להפוך רגישים לסבלם הבלתי .ראוי של אנשים)של אחרים או של עצמך(

5. חוסר הצורה של אלוהים

לבסוף, ברצוני לשתף תובנה שחוויתי לאחרונה בבית הכנסת, היבט של "ריקנות" שלא דנתי בו קודם לכן. אלוהי היהדות ובאופן רחב יותר של דתות מונותאיסטיות דומות, הוא חסר ***צורה לחלוטין*** - כלומר, נטול כל צורה או מבנה, נטול כל מאפיינים מוחשיים או פנומנליים.)ליתר דיוק, אלוהים זה נתפס כמי שאין *לו* מאפיינים פנומנליים, אך כמי שמסוגל בהחלט *לייצר* אותם.(כיצד הוא בכלל יכול להיות מוכר לנו, בני התמותה?

בעומדי בפולחן, אני מבין בהכרת תודה שאינו מקרין שום *דימוי* של אלוהים, שכן אין לו כזה, שום דימוי שלא נלמד או הותר לי האלוהים שאני)כיהודי(חוגג הוא חסר צורה, דומה מאוד במובן זה ל"ריקנות" שנחשבת על ידי הבודהיסטים כשורש ומהות כל קיום. כשאני צופה בעצמי חושב על אלוהים, אני שם לב למאמץ של "אינטואיציה", כוונה לראות מבעד לעולם החומרי והמנטלי של המראה ולתפוס במידה מסוימת את הקיום חסר הצורה שאני מניח כנוכח.

לפיכך, "הכרת" האל שלנו מבוססת על אנלוגיה או הכללה מתוך האינטואיציה של העצמי שלנו. על ידי הפשטה מעצמי, אני יכול לדמיין את העצמי של אנשים אחרים ואת העצמי של אלוהים. אם נייחס לאלוהים כוחות כמו קוגניציה, רצון, הערכה וחיבה, בצורותיהם הקיצוניות)כידעת-כל, כל-יכולת, צדק ורחמים מושלמים, חסד מוחלט(, זה בגלל שיש לנו מודעות פנימית לכוחות כאלה)בדרגות מיניאטוריות(בעצמנו. התפיסה

הפילוסופית שלנו על אלוהים אינה מבנה מושגי הנגזרת מחוויית הטבע, כלומר מבוססת על הופעות *פנומנליות וסיבתיות* , אלא תוצר של התבוננות פנימית.

יש שיטענו שכמו שנשמתנו יש גוף או שוכנת בו, כך אלוהים בהחלט יכול לשכון בעולם)פנתאיזם, אנימיזם(או להתגלם בו בדמות אנושית)להינדואיזם, לענפים מסוימים של הבודהיזם והנצרות יש אמונה זו(או להיות מסומל ומיוצג על ידי תמונות דוממות, כלומר פסלים או ציורים)זה נקרא עבודת אלילים על ידי היהדות, האסלאם וענפים מסוימים של הנצרות(.

לדעת הדוחים זאת, אשמתה של ***עבודת אלילים***)המילה צורה(היא = *eidos* מושרשת אטימולוגית במילה היוונית להתעלם מהמקור הפנימי של מושגי האלוהות, ולהטעות את תשומת ליבם של אנשים לדימויים פיזיים או נפשיים, כלומר לדמויות פנומנליות. כשם שזה טיפשי לזהות את עצמך עם הגוף או הדמיון שלך, כך גם אי אפשר להשוות את אלוהים לצורה או להכיר אותה באמצעותה. בהינתן התאיזם)שכמובן נותר פתוח לוויכוח(, היתרון הפסיכולוגי של המונותאיזם הוא דווקא התמקדותו בחוסר הצורה.

בנוגע למושג ***התגלמות*** האל, שהוא מרכזי בדתות מפותחות רבות, אני אישית מוצא אותו בלתי מתקבל על הדעת: אני לא רואה כיצד גודלו העצום של אלוהים יכול *להיות בו זמנית*)ולא רק *להקרין* אל העולם(מישהו או משהו קטן כל כך כמו אדם או צורה דוממת. חשבו גם על גודלנו הזעיר יחסית לזה של היקום והעריכו את הגודל האינסופי האפשרי של היקום שלנו יחסית לאינסוף בוראו. לעומת זאת, האפוטאוזיס או האלהה של אדם או בעל חיים היא לדעתי בלתי נתפסת: חלק לא יכול להפוך לשלם. אבל כמובן, זה יכול להיות פשוט החינוך היהודי שלי; כל

אחד חופשי לחשוב כראות עיניו. אני לא מעוניין לקדם חוסר סובלנות דתית או סכסוכים, אלא רק מבקש להבהיר מושגים ולדון בנושאים כפילוסוף.

מה שאני רוצה לציין כאן הוא שהאנלוגיה בין אלוהים לנפש האדם נתפסת בדרך כלל כבעלת מגבלות. שכן בעוד שרוב התאיסטים)אם כי לאו דווקא אנימיסטים או פנתאיסטים(רואים באלוהים את יוצר העולם הטבעי החומרי והנפשי, רוב המאמינים בנפש אנושית אינם רואים בנפש זו את *היוצרת* את הגוף הקשור אליה. ניתן להניח שהנשמה היא תוצאה של הגוף (כמו בנטורליזם, שבו הנשמה אינה יכולה להתקיים ללא גוף) ו/או דיירת שלו)כמו בדתות מסוימות, שבהן הנשמה יכולה לעזוב את הגוף(, עם מידה מסוימת של שליטה על הגוף והשפעה מהגוף, אך לא מניחים שהיא מייצרת את הגוף. מצד שני, אחת הסיבות העיקריות לכך שאלוהים מוצג, בתפיסת העולם המונותאיסטית)בצדק או שלא בצדק(, היא למלא את תפקיד הסיבה הראשונה והמניע העיקרי של העולם הטבעי.

כל הדיונים הללו נחשבים כמובן כלא רלוונטיים על ידי חוקרי טבע, בודהיסטים רבים ואתאיסטים אחרים. אבל במקום להגיע למסקנה דוקטרינרית כלשהי בנושאים כה ספקולטיביים, אני חושב שהדבר החשוב הוא לשמור על ראש פתוח ולהתמקד בהבנת כל ההיבטים, הניואנסים והאפשרויות.

איורים

.איור 1 .קיום, מראה ומציאות

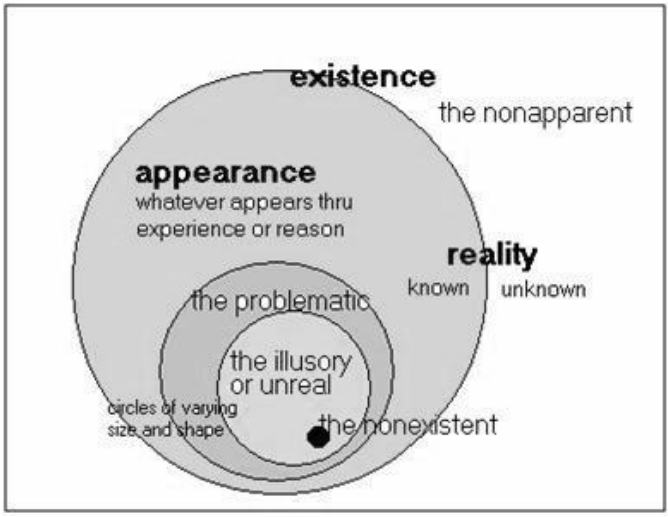

איור 2. תחומים חומריים, נפשיים ורוחניים משוערים.

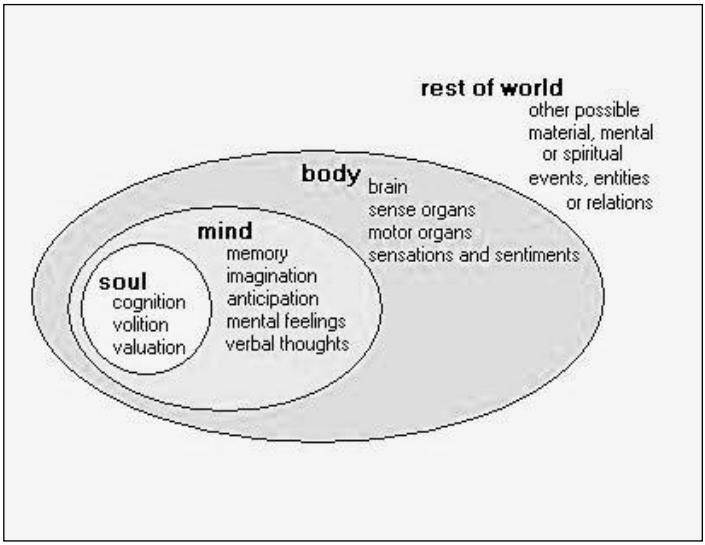

איור 3. סיווג של הופעות.

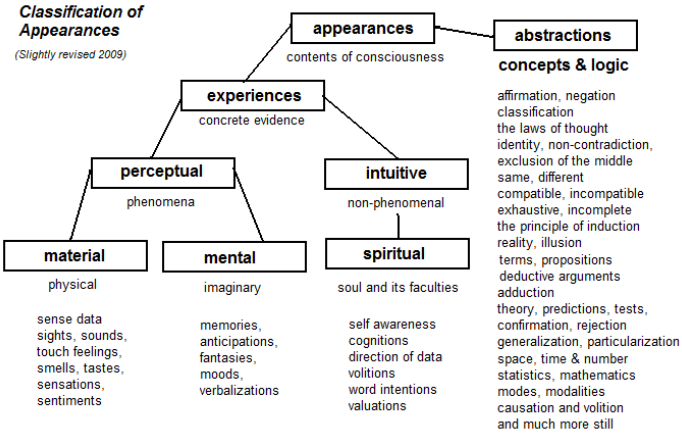

איור 4. שלושה סוגי המשכיות

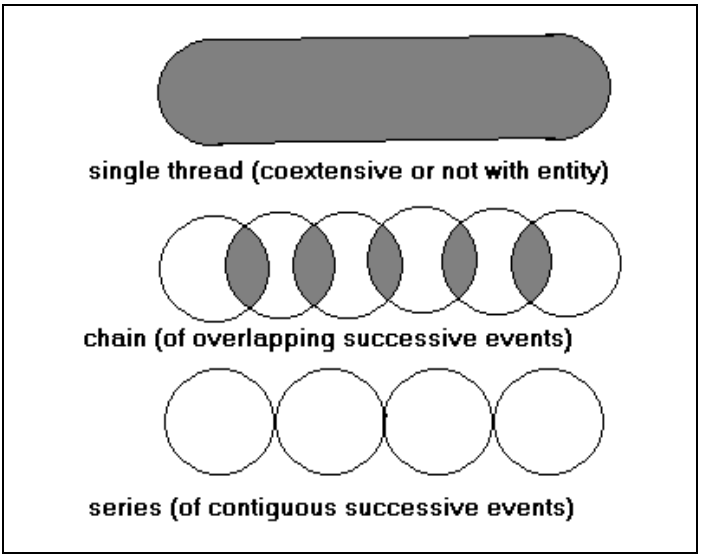

איור 5. משמעות הקשרית.

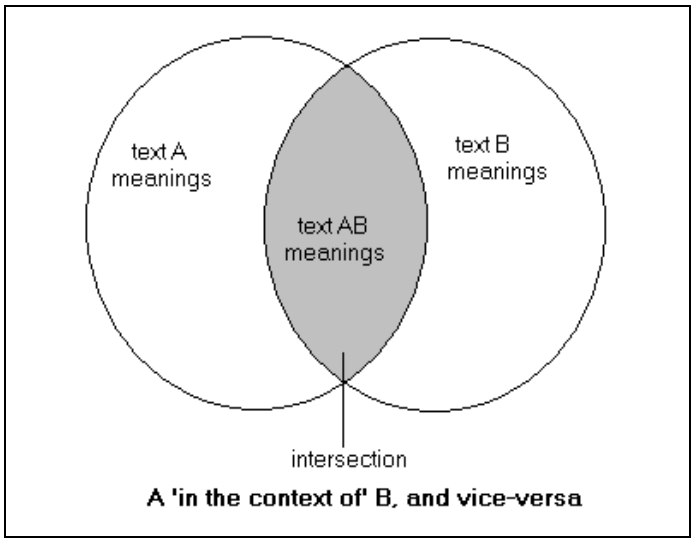

נספחים והפניות

נספח 1: שימוש במדיטציה

מטרתי היא להציג בפני הקורא את משמעות ,[178] במאמר הנוכחי המונח "מדיטציה" וכיצד תרגול של התבוננות פנימית כזו משפיע על עמדותיו הפילוסופיות של האדם. אמחיש להלן כיצד תובנות פנומנולוגיות עשויות להיווצר באמצעות תצפיות והרהורים במהלך מדיטציה או אחריה. השיחות שלהלן אינן מיועדות לשמש כשיעורים במדיטציה. הן לא נערכו בישיבה כמובן, תוצאת המדיטציות .[179] אחת, אלא במהלך מפגשים רבים שלי אינה רק מה שכתוב להלן, אלא הספר כולו. רבות מהנושאים המטופלים בו הועלו, הובהרו ונפתרו בפועל על ידי מדיטציות כאלה.

מדיטציה היא עבור אנשים רבים משהו לא ידוע או משהו שמריח מיסטיקה. אבל, כפי שמדגים הנאום שלהלן, מה שקורה במהלך מדיטציה - במקרה זה, טכניקת " **מודעות לנשימה** " - הוא מאוד ארצי ונגיש לכולם. האדם לא הופך לזומבי, אלא נשאר מודע למדי ואף פעיל. מדיטציה למטרות פילוסופיות כרוכה כמובן בסקרנות, שאילת שאלות, חיפוש תשובות. שימו לב לסוג

178" הרהורים אלה נכתבו בשנת 2PPM ונערכו לאחרונה מעט עבור פרסום זה

179" למען הפרוטוקול תרגול המדיטציה הראשון שלי היה בשנת 2PI P "ראה עם נזיר יפני בשם רושי שהיה לו מרכז בהר הזיתים בירושלים אני זוכר שפעם אחת "כל כך הרגיזה את המורה העדין הזה עם התנועות שלי במהלך ישיבה עד שהוא איבד "את קור רוחו וצעק עלי (Q')אל" תזוז ' ' ')" במהלך השנים הבאות לימדו אותי "כמה "טכניקות מדיטציית יוגה מצוינות כולל תנוחת הלוטוס "פראטיהרה 1' קבלת כאב "והפרעות אחרות שקט פנימי ומודעות לנשימה אבל בסך הכל תרגלתי מעט רק "בשנים האחרונות התגבר העניין שלי ואני מתרגל סוג של מדיטציית זן מדי יום אני 'לא יכול לטעון בכנות שאני מתקדם במיוחד

הפרטים שמחפשים, ולסוג המידע שניתן להפיק מהם. נדרש מאמץ, אך הדגש הוא על התבוננות וזיכרון, ולא על שיחה (שאפשר לעשות מאוחר יותר).

לפעמים אני מתקשה בהתחלה להתמקד בנשימה. אז כדי לנסות לייצר ולשמור על תשומת הלב שלי, אני עשוי לשאול את עצמי מה המטרה והאמונה שלי בעשיית זה. אבל גישה מסחרית היא הרסנית. אפשר לחשוב בתחילה, "אני רוצה עכשיו לעשות מדיטציה על הנשימה שלי", כדי לקבוע את המסלול ולהימנע מפיזור מחשבתי. אבל אסור להיאחז במחשבה הזו לאחר מכן.

באופן כללי, מורי מדיטציה ממליצים לנו להימנע משימוש במדיטציה כאמצעי להשגת מטרה ולא כמטרה בפני עצמה. מומלץ לנו ללכת "מעבר" לחתירה גרידא למנוחה נפשית, רוגע ושלווה (שזה מה שאני נראה מרוצה ממנו לעתים קרובות בימינו), או כאן לידע פילוסופי (שיכול להיות עצבני ומלא מילים), או אפילו לשאיפות הגדולות יותר של "הארה" (ההבטחה של מסורות מזרחיות שמדיטציה מובילה לבחינה רדיקלית של המציאות).

זה נכון גם בהתייחס לאובייקט מסוים של מדיטציה, כמו הנשימה. אם אני רואה את מודעות הנשימה כטכניקה בלבד (בדומה *למנטרה* או *מנדלה חסרת משמעות*) שבתקווה תניע אותי לריכוז וסמדהי, אז העניין שלי בנשימה עצמה הוא מלאכותי. לכן אני מנסה לחשוב על הנשימה כמשהו מיוחד, ברמה ביולוגית ואולי גם ברמה מטאפיזית (יוגים רואים בה כשלעצמה חושפת את "טבע המציאות").

.סוד ההצלחה במדיטציית מודעות לנשימה הוא *ליהנות* ממנה אין פירוש הדבר שהוא נהנה ממנה, אלא שהוא עורר את העניין , בו. אז הוא מסוגל לצפות בסבלנות בנשימה *שלו על כל פרטיה* .ולהתמיד בכך ללא מאמץ מיוחד למשך יותר מזמן קצר

מודעות לנשימה היא בעיקר מדיטציה *טקטואלית* , בכך שאני מרגיש את חלקי גופי נעים או את השפעת האוויר בחלקים שונים של הנחיריים שלי. כמובן, אדם עשוי לחוות תחושות אחרות, כמו ריחות או צלילים המגיעים מהסביבה, או להיות נתון לכל מיני דמיונות ומחשבות, אך ככל שהריכוז בנשימה גובר, כל אלה נוטים להיעלם. כמו כן, התוצאה הסופית של מודעות לנשימה .היא יותר נפשית מאשר פיזית

יש, בהתחלה או לפעמים, מרכיב צלילי קשור, בכך שאני *שומע* את צליל האוויר העובר דרך אפי; אבל ככל שמצב רוחי רגוע יותר, הנשימה שלי הופכת פחות ופחות רועשת, עד שאני לא יכול להסתמך על הצליל שלה כלל כדי להישאר מודע לה, אלא .חייב להתרכז אך ורק בהיבטי המגע והתנועה

טעות במדיטציה כזו היא ללוות כל נשיפה פנימה או נשיפה בצליל *פנימי*)כלומר, צליל בראש, צליל מנטלי(. זה *כאילו* הרצון צריך 'לנגן מנגינה' או 'לשיר שיר' כדי שהנשימה תתרחש. זוהי עדות לכך שאינך צופה בנשימה טבעית, אלא מתערב ברצון ,שלך, ואתה עושה זאת במקרה כזה על ידי חיקוי צליל הנשימה .כאמצעי להפקת נשימה

אני עושה מדיטציה כרגע בעיניים עצומות, כדי להגביל את הקלטים החושיים ולהתקרב יותר פנימה. אבל אם אני מתייחס לחוויה עם עיניים פקוחות, יש להוסיף לכך גורמים חזותיים מסוימים. בעיקר, אני *רואה* את תנועת גופי עם הנשימה)עלייה .(וירידה של בית החזה

ו/או[180] כמו כן, אני *מדמיין* את הנשימה נכנסת ויוצאת מהאף מהבטן שלי. ראייה או דימוי מנטלי כזה אולי פחות חזקים בעיניים פקוחות מאשר בעיניים עצומות. אבל בכל מקרה, הם מהווים את המקבילה בתחום החזותי, לצליל הפנימי שהוזכר לעיל. גם זו טעות של מדיטציה, בכך שהרצון מתערב בתופעה ומוסיף לה דברים באופן מלאכותי.

עם זאת, לאחר מחשבה נוספת, עליי למתן את ההערות לעיל על טעויות במדיטציה.

ראשית, לומר שצלילים ומראות שנוצרים באופן פנימי כאלה יכולים להיחשב *כאובייקטים של מדיטציה* . אם אפשר לעצור אותם לחלוטין באמצעות כוח רצון, טוב ויפה: המדיטציה נעשית קלה יותר על ידי הגבלתה לאובייקטים טבעיים. לעתים קרובות, זה לא אפשרי, ויש לתת לתודעה להירגע בהדרגה: במקרה כזה יש לקבל יצירות של הרצון כסוג של אובייקט טבעי בין אחרות ולצפות בהן מבלי להפריע, מבלי "להילחם" בהן.

שנית, יש לציין כי ייתכן שמראה פנימי שמיעתי וחזותי כזה אינו פרי רצון מעוות. ייתכן שהוא פשוט צורך ביולוגי, הקשור לקורלציה *בין שיטות חושי* . לתחושות המישוש של הנשימה בהיעדר צלילים פיזיים תואמים, יש צורך בתחליפי צליל מנטליים, ובהיעדר מראות פיזיים תואמים, יש צורך בתחליפי דימויים מנטליים. שקילות כאלה עשויות להיות תוצר טבעי, מעין "מילון" מתמשך המתרגם חוויות במודול חושי אחד לחוויות באחר.

---

180 "ראוי "לציין "שיש "לפחות "שתי "נקודות "מבט "להמחשת "תנועת "הנשימה: "בנחיריים "הדרך "הגסה "יותר "מורכבת "מ)ראיית("הנשימה "מנקודת "מבט "של "צופה "הממוקם "מעט "על *הצד* "ככל "שהמדיטציה "שלי "מתקדמת "אני "במקום "זאת "מסתכל *לתוך צינורות* האף "של "כאילו "אני "ממוקם "במפגש "שלהם "מיקום "העין "השלישית

אבל אני חייב להוסיף שמניסיון שלי, הקבלה זו מתאדה לאחר זמן מה)במקרים מסוימים היא נעדרת מלכתחילה, ובמקרים מסוימים היא באה והולכת(; כך שזה לא יכול להיות צורך מוחלט אלא פשוט נטייה; כלומר, עלינו להודות שחוויות מגע טהורות אפשריות, ללא ליווי חזותי-שמיעתי, בין אם פיזי או נפשי.

כמו כן, הרושם שמעורב הרצון הוא לעתים קרובות, אם כי יש להודות שלא תמיד, בולט למדי; לכן אסור לנו להכליל בשום צורה, כלומר, אירועים מנטליים לפעמים הם רצון ולפעמים לא.

שלישית, יש לציין שחלק מהמדיטציות היוגיות כוללות *כטכניקות* חיוביות , מסייעות[181] ויזואליזציה או דמיון שמיעתי למדיטציה. חלק מהטכניקות הללו עשויות להיות המצאות של שרלטנים, אך אני יכול לטעון לניסיון אישי בשיטות יעילות דמיון נשימה 'פסיכית' העוברת ,[182] למשל, ב*אג'אפה ג'אפ*) ,ממרכז האנרגיה *מולדהרה* למרכז האנרגיה של *אגיה* וחזרה ונשמעת *כך וזמזום* תוך כדי(. מכאן נובע שלא ניתן להתייחס להפרעה של הרצון כפגומה באופן אוטומטי, אלא ניתן להשתמש בה באופן בונה.

בהקשר זה עלינו לציין שלפחות חלק מהבודהיסטים רואים בסופו של דבר את הרצון/הנפשי והטבעי/החיצוני כאחד ההבדל ביניהם הוא אשלייה; הכל הוא בסופו של דבר נפשי או הכל הוא בסופו של דבר פיזי, ההבחנה הופכת לחסרת

---

181 "ברצוני"להציע"את"המונח")אודיטוריזציה)"לדמיון"של"צלילים"1בדיוק"כפי ש16)ויזואליזציה)"משמשת"לדמיון"של"מראות

182 "אני"מתייחס"כאן"למדיטציה"דינמית"1ולטכניקות"קרייה"יוגה"מתקדמות"יותר0 "כפי"שנלמדות"בבית"הספר"הסקנדינבי"ליוגה"ומדיטציה"על"ידי"סוואמי"גנקנדה 'סרסוואטי"ותלמידיו"סוואמי"ניטיאבודהננדה"1אשתי"הראשונה4"נינה0"והארי"פרם "למידע4"אני"רק"מתרגל"מזדמן"וחובב"של"טכניקות"אלה4"לאחר"שבעבר"השתתפתי"בכמה 6קורסים"עם"מורים"אלה

משמעות. ייתכן שזו חוויה בעוצמות עמוקות יותר של מדיטציה או שזו תיאוריה שנראתה מתאימה למטפיזיקאים מסוימים. בכל מקרה, היא קוראת לנו למתן את תגובתנו להתערבות הרצון במדיטציה.

כשאני יושב במדיטציה, אני מגלה שעדיף להיות מודע בהדרגה לנשימה (כפי שלימדו אותי המורים שלי). כי אם אני מפנה את תשומת ליבי לנשימה שלי בפתאומיות רבה מדי, אני יוצר בה ערבוב, היא מאבדת מעט את הסדירות הטבעית שלה והופכת לא אחידה. זה כאילו, כמעט באופן בלתי נמנע, כשאנו קוראים לכוח הקוגניטיבי שלנו, אנו מעוררים רצונות לא נחוצים. אני מסיק שהפניית תשומת הלב היא פעולה רצונית יפה מאוד; אם היא נעשית בכבדות, הרצון חזק מדי ויש לו השפעה על האובייקט זוהי תבוסה של הכוונה ההתחלתית, להתרכז בנשימה.[183]

לכן עלינו ללמוד, באמצעות ניסוי וטעייה, להיות עדינים יותר ולבצע רצון בדיוק במידה מספקת לקוגניציה טהורה ולא כל כך להשפיע על מושאו. שינוי האובייקט יכול לכלול הוספה או דיכוי או שילוב של שניהם (שינוי). עירוי של צלילים או מראות דמויניים הם דוגמאות. דוגמה קיצונית יותר היא *המחשבה* על הנשימה שעשויה למחוק לחלוטין כל מודעות תפיסתית לנשימה ולהוביל אותנו לשיח ארוך הכולל אלמנטים מילוליים וחלומיים, שעשויים לאחר זמן מה להיות ללא קשר למושא המדיטציה המקורי (הנשימה שלנו כאן ועכשיו).

זה מביא אותנו למורכבויות הקונפליקט בין מחשבה למדיטציה באופן אידיאלי, מדיטציה היא נטולת הפרעות המחשבה; זוהי התבוננות ריקה ושלווה. בפועל, לעתים קרובות אדם צריך

183 6זה קצת דומה לבעיה שהעלה הייזנברג בהתייחס לתצפיות פיזיקליות

להתמודד עם כל מיני הפרעות נפשיות, והסוד הוא איכשהו להגיע לעמדת צופה במחשבות המתמשכות הללו. אולי הדרך לתפקיד הצופה אינה כל כך להציב את עצמו *מעל* , אלא לשמור לעצמו מקום קטן)חלק צנוע מהעצמי(*בסמוך* לאירועים הסוערים. לא קל להגיע לעמדה פיקודית; כל מה שאנחנו צריכים הוא להשיג דריסת רגל, להשיג פלטפורמת תצפית קטנה. אין להילחם במחשבה או לקוות לחנוק את המחשבות, אלא לקבל ,אותן ולנסות רק להתקבל על ידן כצופה סקרן. לאחר זמן מה .המחשבה עשויה לדעוך, כאילו ביישנית להיראות

האמור לעיל דורש הבהרות נוספות. הפרעה של הרצון מתרחשת במיוחד כשאני מנסה להשתמש בטכניקת ספירת הנשימות המוצעת על ידי בודהיסטים מסוימים. טכניקה זו שימושית, כדי לכפות את תשומת הלב שלך על הנשימה באופן מיידי, ולאחר מכן תוכל להחזיק אותה שם ביתר קלות. קורה שספירה כזו מתנתקת מהמודעות לנשימה, אך זו אינה הבעיה העיקרית. החיסרון של ספירה כזו הוא שבדרך כלל)למעט יוצא .מן הכלל נדיר מאוד(מעורבים בשליטה על הנשימה

a) כדי להפוך את הנשימה *לבולטת יותר* , מעצימים אותה או .מגזימים בה

b) ישנה גם נטייה להאריך *את* הנשימה, כדי להפוך אותה .לבריאה ורגועה יותר

c) כדי להתאים את זה לספירה, מנסים להפוך את זה *ליותר רגיל* , כלומר לגרום לכל נשימה כולה להיות שווה באורך לקודמתה)גם אם הנשימות פנימה והיוצאות אינן באורכים .(שווים

d) עיוותים אלה במצב מישוש מחמירים על ידי צלילים ומראות פנימיים המקבילים לנשימה הרצונית, ועוזרים לעצב אותה ולכוון אותה.

יש להימנע גם מתגובות הפוכות לעיוותים אלה, כמו ניסיון להפוך את הנשימה לטבעית יותר על ידי הפיכתה *לא* אחידה! המטרה היא תמיד להתבונן בנשימה כפי שהיא, בפירוט רב ככל האפשר. אם הנשימה אינה מורגשת, *היעדרה* טובה מספיק כדי להתבונן בה.

מסיבות אלה, אני אישית הפסקתי להשתמש בשיטת ספירת הנשימות (אם כי אני כמובן חופשי להשתמש בה מדי פעם אם אני מוצא שזה חכם יותר) פשוט לתת לתודעה.[184] מתחשק לי שלי להירגע מעצמה, ואז בהדרגה להפוך מודעים לנשימה שלי. זה לא תמיד עובד, זה תלוי במצב האנרגטי שלי (כמה אני נח ושבע, וכן הלאה); אבל תלות זו קיימת גם עם השיטה האחרת; נראה לי לא הגיוני להפריע לתודעה שלי בניסיון להרגיע אותה זה כמו לנסות לעצור מערבולת במים או באוויר על ידי נפנוף ידיים. למרות שלפעמים, יש להודות, ריצה קלה משפרת את ההליכה.

מה שהופך בסופו של דבר את הנשימה למורגשת וטבעית הוא הריכוז המוגבר בה שרוכשים בסופו של דבר. בהתחלה, האדם רחוק" מהנשימה; מאוחר יותר, עם מיומנות, הוא נמצא ממש" שם "בתוך" הנשימה. תחושת המרחק ה"פיזי" בין הצופה לנצפה היא ביטוי למרחק *מנטלי* מהמדיטציה. ככל שהריכוז של האדם בנשימה גובר, האדם מרגיש את עצמו (הצופה) כאילו הוא

184 "ייתכן"שיהיו"מקרים"בהם"פשוט"לא"נוכל"להרגיע"את"מחשבותינו"ללא "שימוש"בטכניקה"כזו"רק"בגלל"שאני"אישית"כרגע"מוצא"אותה"יותר"פולשנית"מאשר מועילה"זה"לא"מאפשר"לי"לזנוח"אותה"לתמיד

ממוקם באף או בחזה או במקלעת השמש, שם הנשימה הנצפה(נצפית).

בצפייה מדוקדקת, מבחינים בהבדלים בין נשימות נכנסות לנשימות יוצאות. במקרה שלי)אנשים אחרים עשויים להיות שונים(, הנשיפה שלי נראית בדרך כלל מעט גסה, רועשת וקצרה יותר מהנשיפה. הראשונה היא פיזית יותר; השנייה היא נפשית יותר. יתר על כן, יש לשים לב להבדלים בכניסת או זרימת האוויר החוצה בין שני הנחיריים. במקרה שלי, אלה נובעים בחלקם מאף שבור; אבל יוגה מלמדת אותנו שהשימוש בנחיריים שלנו משתנה בהתאם לשעת היום, למשל.

שימו לב שההערות לעיל אינן מיועדות כמדריך למדיטציה. המדריך האהוב עליי הוא: " ***זן מיינד, מתחילים" מאת שונריו סוזוקי***.)ניו יורק וטוקיו: וות'רהיל, 1973(

נספח 2: תחושות של ריקנות

ישנה משמעות נוספת של המונח "ריקנות" שיש לקחת בחשבון, משמעות שאינה קשורה לתחושות שנדונו קודם לכן. לכולנו יש חוויה כלשהי של ריקנות *רגשית*.

אחת התרומות המעניינות והמרשימות ביותר של הבודהיזם לפסיכולוגיה, לדעתי, היא הדגש שלו על *העמום עצבנות* שאנו חשים בדרך כלל, כגון אי נוחות, חוסר שקט או ספק, כמניעים חשובים לפעולה אנושית. משהו נראה חסר, דוחק בנו לעשות משהו בנידון.

> רגשות שליליים אלה, שאני מכנה תחושות של ריקנות, הם סיבה או ביטוי של מצבי תודעה *סמסריים*. אין "לבלבל בין תחושה גנאי זו של "ריקנות" לבין ה"ריקנות ההפוכה המזוהה עם *נירוונה*. עם זאת, ייתכן שהם קשורים זה לזה, בכך שהרגשות המדוברים עשויים להיות למעשה סוג של סחרחורת במבט חטוף על הריק.[185]

רוב האנשים חשים לעתים קרובות את ה"חור" הזה בתוכם, ריקנות פנימית לא נעימה או רעב, ומבלים חלק ניכר מזמנם בניסיון נואש להיפטר ממנו, בחיפוש נואש אחר פתרונות במקרה הגרוע ביותר, הם עלולים להרגיש כמו "לא ישות", נטולי

---

185 "רגשות אלה מסווגים כצורות של" סבל "ב*דוקה* (אשליה) ב*מוהא* על פי "פרשנים בודהיסטים במקום "לצוף בביטחון "טבעי" על" הקרקע "המקורית) "של התודעה כפי שהיא נראית מתרחשת מעין "פאניקה שמובילה למאמצים "לבסס "יסודות קונקרטיים "יותר "כדי "להשיג "מטרה "זו "אנו "פונים "לעיסוקים "חושיים "חושיים סנטימנטליים או אפילו סנסציוניים

זהות אישית. אנשים שונים)או אדם בזמנים שונים(עשויים ,להגיב לחוסר זהות זה, או לרגעים של שעמום, חוסר סבלנות חוסר שביעות רצון או חוסר ודאות, בדרכים שונות.)גורמים .(אחרים נכנסים לתמונה, והם קובעים באיזו דרך

רבים מחפשים הסחות דעת חסרות תועלת, וקוראים לזה "להרוג את הזמן"; אחרים מתמכרים לפעילויות הרסניות. חלקם מקבלים את הנשנוש; אחרים מעשנים סיגריות, שותים אלכוהול או נוטלים סמים. חלקם צופים ;בטלוויזיה; אחרים מדברים הרבה ולא אומרים כלום אחרים עדיין מעדיפים קניות או גניבה מחנויות. חלקם כועסים ומתחילים לריב עם בן/בת הזוג או שכניהם, רק כדי שיהיה להם מה לעשות, משהו להתלונן עליו; אחרים נקלעים לאלימות פוליטית או מתחילים מלחמה. חלקם ;הופכים מלנכוליים ומתלוננים על בדידות או אומללות אחרים מדברים על כישלון, דיכאון או חרדה. חלקם מאוננים; אחרים מקיימים יחסי מין עם כולם; אחרים אונסים מישהו. חלקם מתחילים לדאוג לבריאותם הגופנית; אחרים הולכים לפסיכיאטר. חלקם הופכים לקנאים בספורט; אחרים מסתבכים במאמצים .פסיכולוגיים, פילוסופיים, רוחניים או דתיים צורכים חלקם הופכים למכורים לעבודה; אחרים ישנים כל היום .או מנסים לשקוע בתהום הנשייה איכשהו. וכן הלאה

כפי שמראה קטלוג חלקי ומבולגן זה, כל מה שאנו רואים כטיפשות או חטא, את כל תחלואי הנפש והחברה שלנו, או רובם או רבים מהם, ניתן לייחס לרגש שלילי מעורפל זה, שלעתים "קרובות נחווה "בתת מודע", של ריקנות ולדחף שלנו "לרפא אותה בכל דרך שנוכל. אנו מעוררים תשוקות, אנטיפתיות או

חרדות, כפייתיות, אובססיות או דיכאון, בניסיון להבין ולחנוק את הסבל הזה של ריקנות מורגשת. אנו מספקים את זמננו במחשבות כמו: "אני חושב שאני מתאהב" או "הבחור הזה ממש מציק לי" או "מה אני אעשה בקשר לזה או לזה?" או "אני צריך לעשות)או לא לעשות(כך וכך". הכל אכן "מהומה רבה על לא כלום".

אם נסיק מסקנות כלליות מתחושות רגעיות רבות כאלה, אנו עשויים להגיע למסקנה ש"לחיים אין משמעות". כפי שציטט ויליאם שייקספיר:

החיים הם רק צל מהלך, שחקן עני
שצועד ומטריד את שעתו על הבמה
ואז לא נשמע עוד: זהו סיפור
מסופר על ידי אידיוט, מלא קול וזעם,
לא מסמן כלום.

)מערכה חמישית, תמונה חמישית(. מקבת

כמובן, אנחנו יכולים, ולעתים קרובות גם עושים זאת, להגיב בצורה חיובית יותר, ולתת לחיינו משמעות בונה יותר. אני מאמין שזה מתאפשר *ברגע שנוכל לזהות את הוואקום הפנימי הזה כשאנו חשים אותו* , ולוודא שאנחנו לא מגיבים אליו באף אחת מהדרכים השליליות שאנו נוטים להגיב באופן לא מודע. ברגע שנבין שלא ניתן להתגבר על תחושת הריקנות הזו באמצעות טיפשיים כאלה, נוכל להתחיל לחפש דרכים ליהנות מהחיים, באמצעות צמיחה אישית, פעילויות בריאות, עזרה לאחרים, למידה, יצירתיות, פרודוקטיביות וכן הלאה.

מדיטציה סדירה היא תרופה טובה. ישיבה שקטה" למשך פרק"
זמן ארוכים מדי יום מקלה" עלינו להיות מודעים לריקנות רגשית
ולהישאר מודעים לה כשהיא מופיעה. הצבת רגשות רעים"
חוזרים ונשנים כאלה בפרופורציה משחררת אותנו מהם"
.בהדרגה. הם פשוט נראים חולפים, חלשים ולא רלוונטיים"
החיים הופכים אז לחגיגה של זמן: אנו מרוויחים מהזמן הקצר
.שיש לנו כדי ליצור ממנו משהו נחמד

נספח 3: השלכה מנטלית

מאת *"r uddhism Plain and Simple"* האיור הבא לקוח מתוך סטיב הייגן)לונדון: פינגווין, 1997(, והודפס שם מחדש מתוך *הקוף שדיבר"* מאת ג'ון מק'קרון)בריטניה: מקמילן, 1990(".

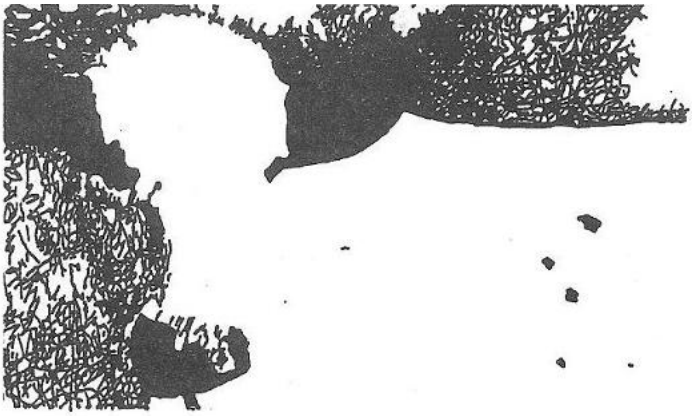

MYSTERIOUS FIGURE

כעת, האגן)עמוד 28(מבקש מאיתנו להסתכל על התמונה הזו ולנסות לראות מה היא ממחישה. במבט ראשון, זה אולי נראה לכם כמו דמות שוכבת - כך היה גם לי. אבל זה למעשה משהו אחר)כפי שמובהר בעמוד הבא(. הנקודה של האגן בהצגת זה היא שמשהו אולי נראה מסתורי מאוד עד ש"מבינים אותו" - אבל ברגע שרואים *אותו כפי שהוא, זה הופך להיות ברור. הוא חוזר שוב ושוב על פועל ה"לראות" הזה לאורך כל ספרו, ומרמז שהארה היא כזו - ראייה* פתאומית של מה שתמיד היה שם.

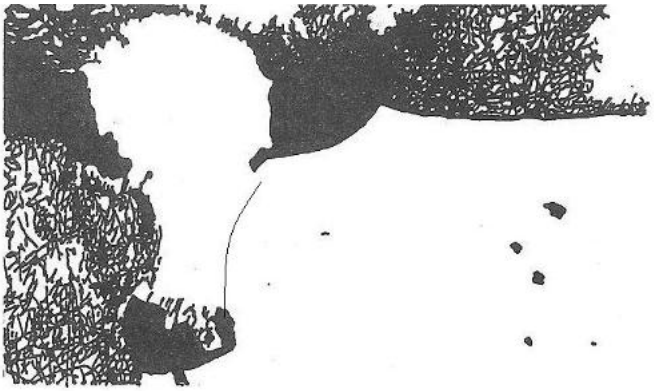

MYSTERIOUS FIGURE - REVEALED !

בעוד שאני מבין את טענתו לגבי הארה, ואני מניח שכך היא מתרחשת, הפרשנות שלו לתהליך המנטלי של זיהוי הפרה נתונה למחלוקת רבה. זה לא אירוע מיסטי של "ראייה", אלא *השלכה מנטלית* של קו הפרדה היוצר את פני הפרה, כפי שנעשה באיור המעובד לעיל. השלכות כאלה, כפי שאני טוען בכרך הנוכחי, הן קריטיות לבניית הידע שלנו מהניסיון.

(2009)

אודות ספר זה

כרך זה כולל מאמרים על פנומנולוגיה ונושאים קשורים, שנכתבו בשנים 1990, 1997-8 ו-2002-3 והורחב בין 2004-5(.

התעניינותי בפנומנולוגיה החלה עוד בראשית התעניינותי בפילוסופיה. בתחילה, כמו כולם בהתחלה, הייתי "ריאליסט נאיבי" - עד שביום חורף אחד בשנים 1970-1971, בדירה זולה במונטריאול, הכה בי מלוא משקלה של הביקורת על אותה עמדה לוקאנית מצד דקארט, יום וקאנט. זמן קצר לאחר מכן "הבנתי שהתשובה לספקות כאלה היא פשוט של"מציאות ול"אשליה" יש בסיס משותף - כלומר, ששניהם מופיעים - וניתן ,לחשוב ולומר דברים רבים על דברים שכבר נמצאים ברמה הזו ברמה של "מראה", לפני כל שיפוט האם מה שהופיע הוא אמיתי או אשלייתי. תובנה זו נשארה איתי מאז, והגנה עליי מפני כל מיני פילוסופיות טיפשיות. זה היה נושא חשוב בעבודת הדוקטורט שלי, "לוגיקה עתידית", שנים רבות לאחר מכן)בשנת 1990(.

בשנים 1997-1998, בהיותי מובטל, למדתי קורסים שונים באוניברסיטת ז'נבה. קורסים בפילוסופיה, בלשנות, פסיכולוגיה ;ואסטרונומיה. חלק מהמרצים לימדו אותי דברים חדשים .אחרים גרמו לי להתמרמר על הטעויות שהעבירו לתלמידיהם בכל מקרה, כתבתי הערות נוספות, וחלקן הגיעו לחלק מהספר הזה. גורם ממריץ נוסף לספר הזה היה העניין האישי הגובר שלי במדיטציה בשנים האחרונות. זה החיה עניין רדום ארוך שנים בבודהיזם. כתיבת "הלוגיקה היהודית")1995(גרמה

למחשבתי בנושאים דתיים להתבגר מאוד, כך שלא יכולתי עוד לקרוא טקסט כלשהו מבלי להיות ביקורתי נמרצת. אז בשנת 2002, כשקראתי טקסט על "הלוגיקה" של נגרג'ונה, הייתי בטוח באופן טבעי וחזק מספיק כדי לייצר במהירות ובקלות את אי-הלוגיקה הבודהיסטית שלי. במקביל, כתבתי את הפרקים העיקריים של הספר הנוכחי, תוך התאמת כתיבתי על שאלות פנומנולוגיות לחשיבתי הנוכחית.

הקורא הסבלני בוודאי ימצא כמה תובנות פילוסופיות חשובות בכרך זה. המלצה כללית אחת, קורא יקר, קרא את הערות השוליים שלי - הן, בדרך כתיבתי, חלק בלתי נפרד מהטקסט!

חלק ניכר מהכתיבה שלי מתחיל כפתקים בכתב יד על פיסות נייר. מחשבה תועה, הרהור בזמן קריאת ספר או לאחר שיחה מילולית עם מישהו, מודבקת בחיפזון לדף בידיעה שלא אזכור אותה זמן רב. כמה פעמים איבדתי את מה שנראה כמו 'התשובה להכל' כי לקח לי יותר מדי זמן להעלות אותו על הכתב! הפתקיות הקטנות מצטברות במהלך השנים, חלקן מכילות לכאורה תובנות חשובות מאוד, אחרות אולי רק מילה ששווה להשתמש בהן יום אחד. מדי פעם אני ממיין את הפתקים האלה לתיקיות שונות, ללא קשר לרצף הזמני שלהן אלא בהתייחס לנושא העיקרי שלהן - "היגיון כללי", "סיבתיות", "פנומנולוגיה" או כל דבר אחר. מדי פעם, בהשראת פתאום או בהתמדה, אני לוקח תיקייה או שתיים מהן ומתחיל לתמלל את הפתקים למחשב שלי. כמובן, הפתק המקורי הוא בסגנון טלגרפי, מוגבל על ידי גודל פיסת הנייר שעליה הוא נכתב. ברגע שאני מתמלל משפט, הוא גדל. אני באופן טבעי מתחיל לפתח

את הדיון, לסקור את המחשבה הראשונית בצורה ביקורתית יותר, להרחיב אותה. פתקים נוספים מובאים ,לתמונה. וכך נולד חיבור. כשאני אוסף סט של חיבורים .יש צורך להרמוני אותם לפני שהם מרכיבים ספר ,משימה זו שובב מגרה מאמץ אינטלקטואלי, מחקר נוסף חשיבה קצת יותר על נושאים מסוימים, ארגון מחדש של .טקסטים

הפניות

בורטוף, אנרי. "החזון האורגני של גתה". *רשת* 1997 (דצמבר). עורך: דיוויד לורימר. הרשת המדעית והרפואית, מיל גיבליסטון, קולינסבורג, לוון, פייף, סקוטלנד.

קרטיס, ה. ונ.ס. **בארנס**. *הזמנה לביולוגיה*. מהדורה רביעית. ניו יורק: וורת', 1985.

גינתר, הרברט ו. *פילוסופיה בודהיסטית: בתיאוריה ובמעשה*. הרמונדסוורת', מידלסקס: הוצאת פינגווין, 1972.

Hamlyn, pW A ! istory of Western Philosophy. לונדון: פינגווין, 1988.

הסינג, יון. *לוטוס בנחל*. תרגום: טום גרהם. טרומבול, קונטיקט: הוצאת וות'רהיל, 2000.

יום, דיוויד. "חקירה בנוגע להבנה אנושית" . *האמפיריציסטים*. גארדן סיטי, ניו יורק: הוצאת אנקור, 1974.

עבודותיו של אבי ציון

אבי ציון :הוא מחברם של מספר עבודות על לוגיקה ופילוסופיה לוגיקה עתידית)1990(; לוגיקה יהודית)1995(; אי-לוגיקה בודהיסטית)2002(; פנומנולוגיה)2003(; הלוגיקה של סיבתיות (1999, 2003, 2010); רצון ומושגים סיבתיים נלווים ;(2004) הרהורים)2005(; מדיטציות)2006(; הרהורים לוגיים ורוחניים לוגיקה קל וחומר)2013(. ניתן ללמוד עבודות אלה ;(2008-9) בחופשיות בכתובת: www.TheLogician.net.

ז"נספחים"והפניות ר

IS4N 978-1495917592